

Honvédségi Szemle

148. ÉVFOLYAM
2020/4. SZÁM

A Magyar Honvédség szakmai, tudományos folyóirata

Kiadja: Magyar Honvédség Parancsnokság

A kiadásért felel:

Dr. Böröndi Gábor altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD) (Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Ruszin Romulusz dandártábornok (PhD)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Tričković (PhD) (Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó.

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán ny. alezredes

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Gáspár Katalin

Tervezőszerkesztő: Teszár Edit

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Soksorozító Osztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsejszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az

Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

148. ÉVFOLYAM,
2020/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN A HIBRID HADVISELÉS

Kádár Pál dandártábornok:

A hibrid kihívások és a működő államszervezet – gondolatok
egy konferencia margójára 3

Farkas Ádám főhadnagy:

Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok 11

Keszely László ezredes:

A hibrid konfliktusokkal szembeni átfogó fellépés lehetséges kormányzati
modelljei 24

Hódos László őrnagy:

A hibrid konfliktusok felívelési szakasza, avagy a fenyegetés észlelésének,
megelőzésének és kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai 49

Kelemen Roland:

A kibertérből érkező fenyegetések jelentősége a hibrid konfliktusokban
és azok várható fejlődése 65

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Pölöskei János ezredes:

A szcenárióelemzésen alapuló haderőfejlesztés lehetséges módszere
az MH képességfejlesztése érdekében 82

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Vecsey Mariann:

Afrika migrációs politikájának alakulása. Fókuszban Nyugat-Afrika 92

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Ambrus Péter alezredes:

Generációs kihívások kezelése a Magyar Honvédségben 108

LOGISZTIKA

Vauver Viktor alezredes:

A befogadó nemzeti támogatás logisztikai képességeit befolyásoló globális trendek 121

HADTÖRTÉNELEM

Szakály Sándor:

A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia parancsnokai (1919–1945) 130

SZEMLE

Szakály Sándor:

Magyar katonapolitika és haderőszerzés a forradalmak (1918–1919) korában

Révész Tamás: *Nem akartak katonát látni?* című könyvéről 151

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 154

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 170

ABSTRACT 177

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Kádár Pál dandártábornok (PhD), a Miniszterelnöki Kormányiroda Közigazgatási Államtitkársági Titkárság vezető kormányfőtanácsosa, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnöke

Dr. Farkas Ádám főhadnagy (PhD), a Miniszterelnöki Kormányiroda Közigazgatási Államtitkársági Titkárság vezető kormányfőtanácsosa, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar tudományos munkatársa, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökségi tagja

Dr. Keszely László ezredes (PhD), a Honvédelmi Minisztérium Védelmi Igazgatási Főosztály főosztályvezető-helyettese, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság tagja

Dr. Hódos László őrnagy, a Miniszterelnöki Kormányiroda nemzeti információs államtitkárnak kabinetfőnök-helyettese, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság tagja

Dr. Kelemen Roland, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar egyetemi

tanársegédje, az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar tudományos segédmunkatársa, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság tagja

Pölöskei János ezredes, az MHP Haderőtervezési Csoportfőnökség, Vezetési és Irányítási Rendszerek Fejlesztési Főnökség főnöke

Vecsey Mariann százados, az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájának, valamint az Európai Biztonsági és Védelmi Főiskola Európai Közös Biztonság- és Védelempolitika Doktori Iskolájának doktorandusza

Ambrus Péter alezredes, kiemelt főtiszt (MHP Infokommunikációs és Információvédelmi Csoportfőnökség, Információvédelmi Főnökség)

Vauver Viktor alezredes, irodavezető (MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság Parancsnoki Iroda)

Dr. Szakály Sándor (DSc) hadtörténész, egyetemi tanár, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatója

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Kádár Pál dandártábornok:

A HIBRID KIHÍVÁSOK ÉS A MŰKÖDŐ ÁLLAMSZERVEZET – GONDOLATOK EGY KONFERENCIA MARGÓJÁRA

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság (MKJHT) több mint 20 éve foglalkozik a szélesebb értelemben vett honvédelmi jog fejlesztésével, a szakterületen felmerülő jogtörténeti, jogi kérdések tudományos igényű elemzésével, kutatásával, a honvédelem szempontjából releváns szakmai rendezvények szervezésével, kiadványok és publikációk készítésével, ezek támogatásával.¹ 2019. november 19-én az MKJHT kezdeményezésére a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar közös szervezésében került sor „A honvédelmi jog és igazgatás aktuális kérdései” című konferencia megrendezésére, melynek keretében az MKJHT tagjai és felkért szakértők vitatták meg többek között a hibrid fenyegetések kezelésének lehetséges aspektusait közjogi, nemzetbiztonsági, rendszertani és komplex biztonsági megközelítésben. A Honvédségi Szemle jelen számának tematikus blokkja a konferencia előadói által ismertetett gondolatokat villantja fel. Az MKJHT elnökeként arra biztatom a Tisztelt Olvasót, hogy a tárgyban folytatódjon a további gondolkodás, amihez fórumként felajánlom a www.hadjog.hu felületét.

KULCSSZAVAK: Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, honvédelmi jog, honvédelmi igazgatás, hibrid fenyegetések

A 21. század biztonsági kihívásai lényegesen összetettebbek, az egyes tényezők kölcsönös együttműködésükben lényegesen bonyolultabbak, mint azt a történelem korábbi időszakában tapasztalhattuk. Az állami és nem állami szereplők biztonságtudatossága, a biztonság megőrzésével vagy éppen annak destabilizálásával összefüggő magatartásai, a példátlan ütemben zajló technológiai fejlődés, a belső társadalmi változások, a globális értékek váltsága, a terrorizmus, a túlnépesedés, a környezeti kihívások, a gazdasági környezet ked-

¹ Az MKJHT tevékenységéről bővebb információ a www.hadjog.hu honlapon található.

vezőtlen alakulása és az ezek nyomán is folyamatban lévő modern kori népvándorlás – mindezek egy időben, de önmagukban is meghatározó mélységben képesek befolyásolni mindennapjainkat.

A nemzetközi kapcsolatok tradicionális iskolája a biztonságot az államok közötti konfliktusokhoz, a háborúhoz – pontosabban annak elkerüléséhez – köti, illetve a fegyveres erők alkalmazása szemszögéből közelíti meg. Ebben a viszonyrendszerben a biztonság elsődleges alanya az állam, amely védi területi integritását, függetlenségét, a fenyegetettséget pedig elsődlegesen idegen hatalom fegyveres tevékenysége jelenti. Mára közhely, hogy a biztonság átfogó megközelítésének köszönhetően messze nem elegendő ilyen vonatkozásban vizsgálnunk környezetünket, nem kizárólag állami szereplőkről kell beszélnünk, és a reális fenyegetések sem kifejezetten katonaiak.²

A kormány hivatalosan a Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozatában értékelte hazánk alapvető biztonsági érdekeit, beazonosította az országot közvetlenül vagy áttételesen érintő fenyegetéseket, és megfogalmazta biztonságunk jövőképét. Nem célom, hogy jelen rövid bevezető tanulmányban a stratégia elemeit vagy annak részleteit ismertessem, bárki számára hozzáférhető a szöveg.³ Mindösszesen amellet szeretnék hitet tenni, hogy ebben az összetett kihívásstruktúrában milyen kiemelt szerepe van a működő államszervezetnek, amely meggyőződésem szerint az alfája és ómegája minden védelmi rendszernek.

Vélhetőleg a NATO „ellenálló képesség” (*resilience*) fogalma sem cseng ismeretlenül jelen folyóirat olvasóközönsége számára. A fogalom a hibrid fenyegetések kapcsán kapott új értelmet és került a felkészülés homlokterébe a Szövetségben, elemeit az alábbiak szerint listázhatjuk:⁴

- a kormány és a kritikus kormányzati szolgáltatások garantált folytonossága;
- az energiaellátó rendszer ellenálló képessége;
- képesség a tömegek ellenőrizetlen mozgásának kezelésére;
- ellenálló képesség az élelmiszer- és vízkészletek biztosítása kapcsán;
- tömeges sérülések egészségügyi ellátásának képessége;
- a polgári kommunikációs rendszerek ellenálló képessége;
- a polgári közlekedési rendszerek ellenálló képessége.

Nem véletlen, hogy a működő államszervezet – kiemelten a végrehajtó hatalom – a felsorolás első pontjában kapott helyet. A kormány – mint a végrehajtó hatalom általános szerve – feladat- és hatásköre kiterjed mindarra, amit az Alaptörvény vagy jogszabály kifejezetten nem utal más szerv feladat- és hatáskörébe. Ebben a minőségében Magyarország Kormánya az ország szuverenitásának és működőképességének fenntartása terén kiemelt szereppel bír, és más államszervezeti entitásokkal összevetve a legoperatívabb szervezetnek tekinthető.

² A téma evolúcióját és alapvetéseit mutatja be Keszely László: Az átfogó megközelítés elméleti alapjai. In: Keszely László (szerk.): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás. Zrínyi Kiadó, 2013, 29–69.

³ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020/81., 2101–2119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 29.)

⁴ Resilience and Article 3. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm; Wolf-Diether Roepke – Hasit Thanky: Resilience – the first line of defence. NATO Review, 27. 02. 2019. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html> (Letöltések időpontja: 2020. 04. 25.)

Elengedhetetlen az államszervezet működésének stabilitása és folyamatossága ahhoz, hogy a Szövetség vagy az ország érdemben képes legyen védelmi műveleteit megvívni. Szükséges folyamatosan biztosítani azt a döntési centrumot, amely képes artikulálni és érvényesíteni az ország érdekeit, intézkedéseket hozni a védelmi tevékenység ellátása érdekében, irányítani a haderőt, a nemzetbiztonsági szolgálatokat, a rendvédelmi szerveket, megszervezni a lakosság ellátását, védelmét, működtetni az országot – ez ugyanis „nem megy magától”.

A fentieket alátámasztandó – ha a hazai jogi szabályozásra vetünk egy pillantást – rövid analízis után kijelenthető, hogy az ország alapvető védelmi intézkedéseit is csak a működő kormányzat mellett lehet aktiválni. Az Alaptörvény 52. cikk értelmében „[a] Kormány külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, Magyarország területének a honi és szövetséges légvédelmi és repülő készségségi erőkkel való oltalmazására, a törvényes rend, az élet- és vagyonbiztonság, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében – szükség esetén a köztársasági elnök által jóváhagyott fegyveres védelmi terv szerint – a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozó döntésig a támadással arányos és arra felkészített erőkkel azonnal intézkedni köteles”.⁵

Míndez azonban azt is jelenti egyben, hogy a fegyveres erők vagy az esetlegesen együttműködő rendvédelmi szervek addig még abban az esetben sem fognak ellentétevékenységet folytatni, ha ez a helyzet értékelése alapján kézenfekvő és szükséges lenne, továbbá a technikai és a humán feltételek rendelkezésre állnak, amíg a kormány erre vonatkozólag nem hoz döntést.

Hasonlóan központi szerepet tölt be a kormányzat a megelőző védelmi helyzet és a terrorveszélyhelyzet időszakában,⁶ amely időszakban kizárólag a kormány lesz jogosult egyes rendkívüli intézkedések bevezetésére. Szélsőséges esetben ez azt jelenti, hogy az államszervezet ezen eleme nélkül az állam védelmi mechanizmusa „nem kapcsol magasabb fokozatba”, miközben a jelenkori fenyegetések éppen a lehető leggyorsabb reakciót követelnék meg.

A közelmúlt aktualitásait vizsgálva könnyen belátható, hogy a koronavírus elleni védekezés sem elképzelhető a kormányzati szervek és a közigazgatási szervezetek operatív döntései nélkül, a veszélyhelyzet kihirdetését követően, a különleges jogrendi időszakban pedig alkotmányunk kifejezetten a kormányt hatalmazza fel a rendkívüli jogalkotásra.⁷ Az időnyomás, a kihívás összetettsége és a fenyegetés súlyossága nem is tenné lehetővé az ilyen helyzetek kezelését a hatalom időleges koncentrációja és az alkotmányos szervek jogainak szabályozott korlátozása nélkül.⁸

Ugyancsak figyelmet érdemel a Hvt. 21. § (2) d) bekezdésének rendelkezése,⁹ melynek értelmében kizárólag Magyarország Kormánya jogosult döntést hozni a Magyar Honvédség készenléte fokozásának elrendeléséről. Vajon mi történne, ha a kormány valamely külső

⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. 04. 25.), 52. cikk. (1) bek. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 29.)

⁶ Uo. 51. cikk (1) bek. és 51/A. cikk (1) bek.

⁷ Uo. 53. cikk (1) bek.

⁸ A különleges jogrendi hatalomkoncentráció történelmileg sem előkép nélküli megoldás. A jogintézmény korai elődje a Kr. e. 6. századból a római magister populi (dictator) intézménye, akit súlyos veszély esetén a senatus kezdeményezésére neveztek ki legfeljebb 6 hónapra, amely időszakban teljhatalmat gyakorolt.

⁹ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 01.)

hatás miatt nem képes ilyen döntést hozni? A fegyveres erőt jogszerűen – rövid időn belül legalábbis – nem lehet alkalmazni, szuverenitásunk közvetlenül is veszélybe kerül.

A működő kormánynak kiemelt szerepe van a tájékoztatásban is, amely mind a hazai, mind a nemzetközi közvélemény szempontjából meghatározó jelentőségű. Hangsúlyozom, nem csupán arról van szó, hogy a kormányzati működés átlátható legyen és érvényesüljenek a jogállami alapelvek, az információs jogok. A tájékoztatás egyben a politikai kommunikáció eszköze is, a híradásokon keresztül formálható a közvélemény, a közhangulat, amely az állam döntéseinek végrehajtását, végrehajthatóságát alapjaiban határozza meg. Mít sem ér a mégoly kiváló szakmaisággal meghozott döntés, ha a végrehajtás a döntésben érintettek ellenállását váltja ki, vagy passzivitást eredményez – mindezek egyaránt gyengítik az állam védelmi mechanizmusainak hatékonyságát.

Szélsőséges esetben ez a fajta ellenállás azt is eredményezheti, hogy eltűnik a lakossági támogatás a döntéshozó mögül, a végrehajtó hatalom – saját működési folytonosságához fűződő érdekeit mérlegelve – politikai kockázatként értékeli a helyzetet, s erre figyelemmel nem hoz döntést, vagy a helyzetnek nem adekvát, de adott helyzetben népszerűséget hozó döntést hoz. Egy ilyen megközelítés nem teszi lehetővé az ország meglévő védelmi képességeinek optimális alkalmazását, összességében gyengítheti a védekezést. Ki kell emelnünk, hogy nem kizárólag katonai műveleteket érintő döntésekről vagy azok hiányáról van szó, bármely fenyegetés kezelése kapcsán hasonló helyzet alakulhat ki. A kormányzat folytonossága tehát információs műveleti (INFOOPS¹⁰) megközelítésben is alapvető jelentőséggel bír.

A működő államszervezet hiányában a nemzetközi kapcsolatok és együttműködés is ellehetetlenül, nincs meg az a partner, amellyel a részes államok felvehetnék a kapcsolatot, hiányzik az a nemzetközi és közjogi entitás, amelynek deklarációit, döntéseit az állam hivatalos lépésének lehet tekinteni, amely végső soron a közös és szervezett tevékenység akadályát fogja képezni. Kiemelten fontos tényező ez a szövetségi rendszerekben, amelyek kifejezetten az államközi kapcsolatok alapján szervezik/szerveznék a védelmi tevékenységet és tervezik műveleteiket.

Működő államszervezet nélkül a NATO kollektív védelmi klauzulája sem alkalmazható érdemben. Amennyiben más szövetséges állam területét érintené az agresszió, akkor a hazai döntéshozatalban a kormány nem nélkülözhető, mint ahogy egy határnyitással járó csapatmozgás engedélyezése is kizárólagos kormányzati hatáskör.¹¹ Ugyancsak meghatározó a kormányzati szervek tevékenysége a befogadó nemzeti támogatás feladatainak megszervezésében, ellátásában, amely hiányában a szövetséges erők tevékenységének hatékonysága jelentősen csökkenne.

A kormányzat felelőssége a védelmi szabályrendszer és a kapcsolódó szervezetek kialakítása és az erre vonatkozó javaslatok előterjesztése is. Erre szerencsés esetben válságmentes békeidőszakban kerül sor, ami lehetőséget ad az alapos átgondolásra, a kapcsolódó képességigények beazonosítására és az ennek megfelelő eljárások kidolgozására, begyakorlására is. Amennyiben a kormányzati szervek működésében zavar lép fel, ez a feladat is sérülhet.

A működő kormánynak hasonlóan kiemelt szerepe van a *resilience* fogalom további hat elemének biztosításában is. Az ellenálló képesség különböző területeken történő ki-

¹⁰ Ennek NATO-értelmezését lásd AJP 3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations. November 2009. 0105. <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 29.)

¹¹ Alaptörvény 47. cikk, 3) A Kormány dönt a Magyar Honvédség és a külföldi fegyveres erők (2) bekezdés szerinti, az Európai Unió vagy az Észak-atlanti Szerződés Szervezete döntésén alapuló alkalmazásáról, valamint más csapatmozgásáról.

alakítása és fenntartása hagyományosan közigazgatási feladat. Amennyiben a kormányzati szervezetrendszer nem kellően potens, egyetlen más ellenálló képességi követelmény sem lesz teljesíthető. Egy krízis időszakában nagy hangsúly van a döntések meghozatalán, még inkább az időben és a helyzetnek megfelelő tartalommal történő meghozatalán. Vajon hogyan történhetne ez a végrehajtó hatalom nélkül, ahol nemcsak a jogszabályok végrehajtása, hanem azok kidolgozása is történik? Valószínűleg sehogy. Valamely követelmény – szakszerűség, észszerűség, időbeliség, a rendelkezésre álló eszközök és erők mérlegelése, jogszerűség – minden bizonnyal sérülne. Ne feledjük, békében kizárólag a kormány rendelkezik olyan szervezeti és humán háttérrel, amely valamennyi szakmai kérdésben képes koordináltan igazgatni – hiszen ez az alapfunkciója.

A hibrid hadviselés szerteágazó, összehangolt eszközrendszert alkalmaz annak érdekében, hogy az ebben érdekelt elérje stratégiai célját, gyengítse a célállam(ok) működőképességét, gazdasági potenciálját, negatív irányban befolyásolja piaci pozícióit, rontsa nemzetközi megítélését, destabilizálja a társadalmat. Az ártó szándékkal fellépő szereplő a „szürke zónában” mozogva kifejezetten arra törekszik, hogy elkerülje a hagyományos fegyveres konfliktust, mindeközben megnehezíti/ellehetetleníti a hatékony állami szintű ellentevékenységet is.¹² Teszi ezt olyan módon, hogy a kifejtett tevékenység célkeresztjében közvetlenül nemcsak az állami szervek, a fegyveres erők, az infrastruktúra, hanem a nemzeti és nemzetközi piaci szereplők, civil szervezetek működése, a közvélemény befolyásolása, valamint a szélesebb államközi/nemzetközi együttműködés, akár egész régiók biztonsága is állhat.

A hibrid hadviselés gyökerei rendkívül régre vezethetőek vissza, hiszen lényegében minden olyan cselekmény, amely a közvetlen katonai konfrontáció elkerülését és ezzel egyidejűleg a szemben álló fél gyengítését szolgálja, nem ismeretlen a történelem során. Szun-ce írja:¹³ „*Nem is harcolni, mégis alávetni az ellenséges sereget: ez a legjobb a jók között. [...] Így aki igazán ért a hadviseléshez, úgy töri meg az idegen sereget, hogy nem vív csatát vele.*”

Az újdonság az, hogy mára ez a magatartás nem a fegyveres harcot megelőző műveletnek tekinthető, hanem önmaga vált céllá és eszközzé.¹⁴ A fegyveres konfrontációra csak a legvégső esetben kerül sor – ez esetben azonban már nem hibrid fenyegetésről beszélünk, hanem a hibrid hadviselés eszköztárát alkalmazva előkészített hagyományos konfliktusról.

A szócikkek számtalanszor hivatkoznak a Geraszimov-doktrínára¹⁵ mint a hibrid hadviselés újólag deklarált formájára, ami talán túlzó elismerés Geraszimov felé, hiszen jóval a szóban forgó cikk megjelenése előtt már láttunk példát az ilyen típusú tevékenységre, és nem csak orosz részről.¹⁶

¹² Lásd bővebben Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegyezést követő polgári evolúciója. PhD-értékezés. SZIE ÁJKDI, 2018, 85., 159. <https://doktiskjog.sze.hu/images/elj%C3%A1r%C3%A1sok/Farkas%20%C3%81d%C3%A1m/Farkas%20%C3%81d%C3%A1m%20-%20doktori%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 28.)

¹³ Szun-ce: A hadviselés törvényei – 3. A támadás kitervelése. <https://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 19.)

¹⁴ Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? *Hadtudomány*, 2015/3–4., 36–48. http://mht.eu/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_5.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 29.)

¹⁵ Valerij Geraszimov: Cennoszy nauki v predvigyenyiji. *Vojenno-promislennij kurjer*, 2013/476., 1–3. http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 20.)

¹⁶ Példaként álljon itt a 2007-es kibertámadás Észtország ellen, vagy az „arab tavasz” eseményeinek kiváltása 2010-ben, de tágabb értelmezésben a tartományi újjáépítési csoportok (PRT) alkalmazása is ilyen eszköznek tekinthető, valamint sokkal korábbról a brit tengeri blokádk alkalmazása Napóleonnal szemben.

A hibrid fenyegetés számtalan területe bukkan fel mindennapjainkban. Tágabb értelemben idesorolhatjuk a diplomáciai nyomásgyakorlást, az információs műveleteket, a kibertámadásokat, a gazdaság, a monetáris rendszer területén végzett befolyásolási akciókat, és még folytathatnánk. Gyakorlatilag valamennyi állam mindennap egy újfajta „háborúban áll”, amelyben nem emberéletek kioltása a cél, hanem piacok szerzése, gazdasági befolyás növelése, államok pozícióinak, hitelességének, működőképességének gyengítése, a lakosság saját kormányzatba vetett hitének gyengítése, és ezáltal a saját pozíciók erősítése, ami végső soron akár területszerzéshez is vezethet – ahogy történt ez a Krim félsziget annektálása esetében.

Meg kell értenünk, hogy a 21. század kihívásai és az abból eredő konfliktusok már nem teszik egyértelműsíthetővé a háború és a béke közötti elhatárolást, a nemzetközi jog szerinti klasszikus, a hadüzenettel és hadiállapot kihirdetésével járó fegyveres kollíziókkal a jövőben jobbra a történelemlönyvek lapjain találkozhatunk csak. Mára a hibrid eszköztárral élők kifejezett céljává vált a béke és a háború közti határvonal elmosása.¹⁷

Nem az a kérdés, hogy jogi szempontból egy adott cselekmény háborús mozzanatnak minősíthető, avagy sem, ez többé-kevésbé egyszerűen eldönthető. A probléma gyökere az, hogy a hibrid hadviselés számos megnyilvánulása a hagyományos jogi gondolkodás és szabályok alapján nem minősül fegyveres támadásnak, így az államok védelmi rendszerei – amelyek tipikusan az idegen állam fegyveres agresszióját tekintik *casus bellinek*, erre épül fel valamennyi ellentevékenyséjük, és az ezt lehetővé tevő (számos országban a kor kihívásaihoz messze nem adekvát) jogi szabályrendszer is – jogállami keretek között nem aktíválhatók. Szélsőséges esetben ez azt eredményezi, hogy az állam nem lesz képes megvédeni önmagát a maga felállította jogi keretek miatt,¹⁸ ami akár szuverenitásának megszűnését is eredményezheti.

A hibrid hadviselés összetett tervezést igényel, jelentős erőforrásokat és befolyásolási eszközöket követel meg; szofisztikált eszköztár, amely eredményes alkalmazásához rendkívül széles körű információgyűjtés és elemzőképesség, a lehetséges következmények pontos feltérképezése szükséges, amelyre nem képes minden állam. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy az információs társadalom és a technológiai fejlődés ma már azt is lehetővé teszi, hogy számottevő katonai erővel nem rendelkező szereplők a kibertérben végzett műveletekkel jelentős károkat okozzanak, katonai törpeként óriások ellen is eredményesen vehessék fel a harcot.

Ne legyenek azonban kétségeink, az ilyen tevékenység sosem marad válasz nélkül, és amit nem lehetséges más eszközzel elhárítani vagy megelőzni, arra marad a drasztikus megoldás, az „*ultima ratio regum*”.¹⁹ Kijelenthetjük, hogy a hibrid hadviselés csak abban az esetben válthatja ki a hagyományos hadviselést, ha a hibrid műveleteket sikerrel hajtják végre, és sikerül az ellentevékenységet a hagyományos fegyveres küzdelmet el nem érő

¹⁷ A szürke zóna kapcsán indokolt a védelmi szabályozás egészének újragondolása, lásd erről Farkas Ádám – Patyi András: A honvédelmi alkotmány megjelenése és fejlődése a magyar alkotmányozásban 1989–2016. In: Farkas Ádám (szerk.): A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései. Dialog Campus, 2018, 108–110. http://www.hadijog.hu/wp-content/uploads/2018/09/Farkas_%C3%81d%C3%A1m_szerk_A_honvedelem_joganak_kerdesei.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 29.)

¹⁸ J. Charles Dunlap: Lawfare 101 A Primer. Military Review, 05–06. 2017., 8–17.; J. Charles Dunlap: Introduction to the Concept of Lawfare. In: National Security Law, 3rd ed. 2015, 823–838. https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3408/ (Letöltés időpontja: 2020. 04. 25.)

¹⁹ A hagyomány szerint XIV. Lajos ágyúinak felirata alapján a „királyok végső érve” a fegyverek alkalmazását jelenti.

szint alatt tartani. A *hybrid warfare* ennek hiányában nem kiváltja, hanem csupán megelőzi a hagyományos fegyveres konfliktust.

Meggyőződésem, hogy a fentebb felvillantott tényezőket egybevetve egy hatékony védelmi rendszernek éppoly komplexnek kell lennie, mint a várható kihívásoknak.

A felgyorsult 21. században az országok biztonsági szabályrendszerében a váratlanul jelentkező kihívások esetén mindenképpen a végrehajtó hatalom dominanciáját praktikus biztosítani. Nemzeti létkérdés, hazánk fennmaradásának kulcseleme, hogy ezzel kapcsolatban a szükséges közjogi felhatalmazásokat az Országgyűlés már a válságmentes békeidőszakban biztosítsa annak érdekében, hogy a védelmi tevékenység jogállami keretek között végrehajtható legyen. Mint ahogy az is létkérdés, hogy a védekezés jogi, szervezeti keretei, személyzeti és technikai feltételei már békében is rendelkezésre álljanak – és ne csak a haderő vonatkozásában. Ezeknek az alapvető feltételeknek a biztosítása jelentheti a garanciát arra, hogy az ország – és nem csak katonai értelemben – fel tud készülni a védekezésre, legyen az vírus, természeti katasztrófa, fegyveres támadás közvetlen veszélye vagy a „szürke zóna” bármely további kihívása.

Korom Ferenc vezérezredes, a Magyar Honvédség parancsnokának gondolatait²⁰ továbbgondolva: nem csupán a fegyveres erőket kell tanuló szervezetté fejlesztenünk, hanem a teljes állami működést képesnek kell tennünk arra, hogy folyamatosan alkalmazkodjon a változó környezet kihívásaihoz, és az államszervezet egésze szintjén képes legyen felmutatni az ellenálló képesség szükséges szintjét. Ennek a feltételnek a teljesülése nélkül a legkiválóbban felszerelt és felkészített hadsereg sem lesz képes ellátni védelmi alapfeladatait, tevékenysége kudarcra van ítélve.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020/81., 2101–2119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes>
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
- AJP 3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations. November 2009. <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf>
- Dunlap, J. Charles: *Introduction to the Concept of Lawfare*. In: National Security Law, 3rd ed. 2015, 823–838. https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3408/
- Dunlap, J. Charles: *Lawfare 101 A Primer*. Military Review, 05–06. 2017., 8–17.
- Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegyezést követő polgári evolúciója*. PhD-értekezés. SZIE ÁJKDI, 2018. <https://doktiskjog.sze.hu/images/elj%C3%A1r%C3%A1sok/Farkas%20%C3%81d%C3%A1m/Farkas%20%C3%81d%C3%A1m%20-%20doktori%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf>

²⁰ „Célunk a katonai elrettentőképesség kialakítása, minőségi versenyelőny folyamatos fenntartásával, valamint azon hiányosságok kiküszöbölése, amelyek a jövőben felmerülhetnek, vagy amelyeket a változó biztonsági környezet idézhet elő. A siker egyik kulcsa, hogy a fegyveres erőket egy tanuló szervezetté alakítjuk.” Korom Ferenc: Feladataink egy új, hatékony, modern haderő létrehozása érdekében. Honvédségi Szemle, 2020/1., 4. https://honvedelem.hu/wp-content/uploads/2020/01/Korom-Ferenc-alt%C3%A1bornagy_Feladataink-egy-%C3%BAj-hat%C3%A9kony-modern-hader%C5%91-l%C3%A9trehoz%C3%A1sa-%C3%A9rdek%C3%A9ben.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 29.)

- Farkas Ádám – Patyi András: *A honvédelmi alkotmány megjelenése és fejlődése a magyar alkotmányozásban 1989–2016*. In: Farkas Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*. Dialog Campus, 2018, 87–112. http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2018/09/Farkas_%C3%81d%C3%A1m_szerk_A_honvedelem_joganak_kerdei.pdf
- Geraszimov, Valerij: *Cennoszty nauki v predvigvenyiji*. Vojenno-promislennij kurjer, 2013/476., 1–3. http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
- Keszely László: *Az átfogó megközelítés elméleti alapjai*. In: Keszely László (szerk.): *Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás*. Zrínyi Kiadó, 2013, 29–69.
- Korom Ferenc: *Feladataink egy új, hatékony, modern haderő létrehozása érdekében*. Honvédségi Szemle, 2020/1., 3–4. https://honvedelem.hu/wp-content/uploads/2020/01/Korom-Ferenc-alt%C3%A1bornagy_Feladataink-egy-%C3%BAj-hat%C3%A9kony-modern-hader%C5%91-1-%C3%A9trehoz%C3%A1sa-%C3%A9dek%C3%A9ben.pdf
- Magyarország Alaptörvénye (2011. 04. 25.). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
- Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4., 36–48. http://mhtt.eu/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_5.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36
- Resilience and Article 3. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm
- Roepke, Wolf-Diether – Thankey, Hasit: *Resilience – the first line of defence*. NATO Review, 27. 02. 2019. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html>
- Szun-ce: *A hadviselés törvényei – 3. A támadás kitervelése*. <https://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>

Farkas Ádám főhadnagy:

KOMPLEX BIZTONSÁG, HIBRID KONFLIKTUSOK, ÖSSZETETT VÁLASZOK¹

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány célja a hibrid fenyegetés kérdését a 21. század komplexitása felől megközelíteni. Arra fókuszál, hogy nemcsak a hibrid fenyegetés újszerű, hanem az egész környezet is, amelyben a 21. század államainak a rendet és a biztonságot oltalmazniuk kell. A szerző ezért szemléletváltást szorgalmaz. Véleménye szerint a biztonság és a védelem megközelítésének kell változnia, és majd ennek a tapasztalatain lehet a komplex állami válaszokat és fejlesztéseket megvalósítani a hibrid fenyegetések elleni védelem terén is. Ez a változás azonban több a hibrid fenyegetésekre történő felkészülésnél, ez egyfajta átállás lenne a 21. századi komplex biztonság szavatolására.

KULCSSZAVAK: hibrid fenyegetés, komplex biztonság, lawfare, államrendszer

BEVEZETÉS

A hibrid hadviselés vagy hibrid kihívások, konfliktusok témaköre ma egyre szélesebb körben vizsgált és egyre inkább felkapott a hadtudományok és a biztonságpolitika tekintetében, különösen a hadviselési formaként történő meghatározás okán. Az, hogy a témakör mint fenyegetés összetett vizsgálatára önálló európai kiválósági központot² hoztak létre, már árnyalja ezt a képet. A kiválósági központot a NATO és az EU is elismeri és támogatja, ugyanakkor az nem a NATO kiválósági központjai hálózatának részeként jött létre, vagyis – a közhiedelemmel ellentétben – döntően nem a katonai és politikai karakterű ernyőszervezet alá tartozik. Ennek oka lehet az is, hogy a vizsgálat tárgya jóval túlmutat a katonai fenyegetések körén, és olyan multi- és transzdiszciplináris kutatásokat, elemzéseket tesz szükségessé, amelyek egy valóban összetett és szerteágazó szemléletmód kialakítását, továbbá egy erre építkező reagálóképesség gondolati magvainak elvetését célozzák.

Jelen tanulmány hasonló gondolati íven kíván elindulni, vagyis azt tekinti alapvetésének, hogy a hibrid fenyegetés Európa keleti peremén történt nyílt megvalósulása valóban katonai végkifejlettel is járt mind Grúzia, mind pedig Ukrajna esetében. Mindazok a jellemzők azonban, amelyekkel ezeket a válságokat és a kicsúcsosodásukig vezető utat le lehet írni, sokkal inkább korunk biztonsági, társadalmi, technológiai, gazdasági, információs, kulturális összetettségéből, továbbá valós idejű kölcsönhatásosságából és sérülékenységi láncolataiból erednek, amire az Észtsország elleni 2007-es átfogó kibertámadás további példaként hozható fel. Ennek megfelelően a hibrid hadviselésre mint szükségképpen katonai

¹ A tanulmány a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megbízásából, a Honvédelmi Minisztérium által támogatott kutatás keretében készült.

² The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. Finnország, Helsinki, létrehozva 2017-ben. <https://www.hybridcoe.fi/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 03.)

narratívára mutató megfogalmazás helyett a hibrid fenyegetést³ és az arra adandó válaszokat érdemes számításba venni, el nem feledve azt, hogy a felkészülésben sok más mellett a katonai komponensnek is kiemelkedő jelentősége van. Ezt azonban egy összetett és korszerű, jól koordinált összkormányzati válaszrendszer egyik szektoraként, nem pedig önálló opcióként kell értelmezni.

Innen indulva értelemszerűen megfordulni látszik a címben választott tárgykörök sorrendje, pontosabban a „komplex válaszok” megvilágításába kell helyezni minden egyes elemet ahhoz, hogy valóban a hibrid fenyegetésekhez, sőt ezen messze túlmutatva általában a társadalom és az állam biztonságát, érdekeit, fejlődését, stabilitását fenyegető 21. századi komplex kihívásokhoz igazodó szemléletet tudjunk kialakítani, amelyre aztán a válaszlépések is megfelelően felépíthetők lesznek. A fő kérdés tehát a hogyan? Vagyis a 21. századi környezet sajátosságait, dinamikáját, interdependenciáit és „real time” jellegét alapul véve, a felkészülés és a kezelés szempontjából hogyan is kell értelmezni a komplex biztonságot, a hibrid fenyegetéseket, továbbá az ezekkel kapcsolatos összetett állami és társadalmi válaszokat. Mindezt abban a meggyőződésben, hogy a cél a békés és biztonságos élet fenntartása és megerősítése, a további fejlődés megalapozása, vagy legalábbis az ezeket sértő, veszélyeztető beavatkozásokkal, visszaélésekkel szembeni hatékony ellenállás kialakítása.

A KOMPLEX BIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSE A 21. SZÁZADBAN

A komplex vagy szektorálisan tagolt biztonság, illetve a korábban a biztonság fogalmi körébe szorosan nem tartozónak vélt területek „biztonságiasítása” már a 20. század második felében dinamikusán tért nyert a katonai, illetve háborús fókuszú biztonságfelfogással szemben. Ezeknek a nézeteknek a bázisán formálódtak azok a nézőpontok, amelyekre ma a komplex biztonságról alkotott alapvetéseink épülnek, persze kiegészülve annak a technológiai, világpolitikai és gazdasági változáshalmaznak a tapasztalataival, amelyeket az emberiség a 20. század végén megélt.

Barry Buzan, Ole Waever és Jaap de Wilde híres tanulmányukban ezt a 20. századi szemléletváltást a következőkkel közelítették meg: *„A kiterjesztők és a leszűkítők vitája a biztonsági tanulmányok körének abból az erőteljes beszűkítéséből – illetve az amiatti elégedetlenségből – fakad, amelyet a hidegháború időszakának hadi és nukleáris megszállottsága idézett elő. Ezt az elégedetlenséget előbb az 1970-es és 1980-as években a gazdasági és környezeti kérdéseknek a nemzetközi kapcsolatok napirendjére tűzése, majd a 90-es években az identitási kérdésekkel és az országhatárokon átívelő bűnözéssel kapcsolatos aggodalmak fölmerülése serkentette.”*⁴ Álláspontjukat arra alapozták, hogy szembefordulnak a leszűkítőkkal abban a tekintetben, hogy a biztonságot nem lehet már a háborúra, az azzal összefüggő (katonai) erőre, illetve csak azokra a jelenségekre korlátozni, amelyek ezekkel közvetlenül összefüggnek. Ehelyett a biztonságot inkább szektorális értelemben közelítették meg, és Buzan elemzésére alapozva fő szektorokként a katonai, a politikai, a gazdasági, a társadalmi, valamint a környezeti biztonságot határozták meg.

³ A NATO kommunikációjában ez a váltás már megjelent. Lásd Bi-SC Input to a New NATO Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats. 25. 08. 2010. https://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf; NATO's response to hybrid threats. NATO E-Library, 08. 06. 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm (Letöltések időpontja: 2020. 05. 04.)

⁴ Barry Buzan et al.: A biztonsági elemzés új keretei. In: Póti László (szerk.): Nemzetközi biztonsági tanulmányok. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2006, 54.

Ehhez illeszkedik az amerikai DIME/DIME SEL⁵ megközelítés is, mely a diplomáciai, információs, katonai és gazdasági szférát, illetve újabban a tudományos és technológiai, a környezeti és a jogi dimenziókat⁶ emeli ki. Buzan szektorális felosztása kapcsán azonban hangsúlyozták, hogy „[a] szektoronként azonosított tételek azonban nem önálló létezők. A kényszerítési kapcsolatok nem a csere-, autoritási, identitási és környezeti kapcsolatoktól elkülönítve léteznek. A szektorokhoz kötődhetnek sajátos minták, de elválaszthatatlan részei maradnak a komplex egésznek. Kiválasztásuk célja egyszerűen a komplexitás elemzést megkönnyítő csökkentése. A szektorok alkalmazása kezelhetőbb méretűre korlátozza a vizsgálódás körét, csökkenti a szerepet játszó változók számát. [...] A szektorelemző módszer tehát szétbontással kezdődik, de újbóli összeállítással kell végződnie.”⁷

E módszer lényegét – támogató hangvétellel – Szálkai Kinga úgy foglalta össze, hogy „[a] szektorális megközelítés az adott elemzés célkitűzéseinek megfelelően elkülöníti a valóság egy szegmensét, ahol a vizsgált probléma lehatárolása könnyebbé válik, a kérdés összetett voltából fakadó nehézségek leegyszerűsödnek. [...] Fontos azonban kiemelni, hogy a szektorok az elemzés és nem a valóság egyszerűsítését szolgálják, a biztonság szektorokra bontása azt a célt szolgálja, hogy a külön-külön megvizsgált elem újra-összeillesztése által egy áttekinthetőbb képet kapjunk.”⁸ Egyértelmű tehát, hogy a szemléletváltás, amit a 20. század elhozott, kettős természetű. Egyrésztől magának a biztonságnak a fogalmát, tartalmát érintette az által, hogy a komplexitás irányába lépve meghaladta a katonai, illetve háborús dominanciára épülő biztonságfelfogást. Másrésztől azonban fejlesztette, differenciáltabbá tette a biztonság elemzésének módszerét is azzal, hogy azt elemekre bontva, majd ismét összesítve is elemzés tárgyává tette. Ez utóbbi szemléletmód pedig a biztonság egyre fokozódó differenciáltságának korábban kulcsjelentőségű, hiszen meghonosítandó mindazon területeken, ahol a biztonsággal összefüggésben kell rendszerszintű, korszerű megközelítést alkalmazni, függetlenül attól, hogy az az állam igazgatása vagy szervezése, esetleg egy vállalat irányítása, vagy valamely más, a biztonságpolitikától eltérő tudományterület.

Fontos azonban, hogy a 20. század második felével beköszöntő fordulatnál a hidegháború végét követő évtized hatásai tovább erősítették azt az alapot, ami a biztonság szektorális megközelítésével került meghatározásra. Roland Dannreuther a hidegháborús örökség kapcsán ugyanis azt írja: „A nagy méretű háború fenyegetésének csökkenése, a Délre és a gyenge államokra irányuló egyre nagyobb figyelem, az egyedüli globális hegemon vezető szerepének problémája, az új nagyhatalmak felemelkedése: ezek a hidegháborús struktúra összeomlásának fontos következményei. De a hidegháború a nemzetközi biztonság változó dinamikájának csak az egyik, és néha még csak nem is a legfontosabb dimenzióját ragadja meg. Legalább két másik világméretű folyamatot és hosszabb távú fejleményt is figyelembe kell venni: a globalizációhoz köthető, tárgyi kultúrát érintő változásokat; valamint az eszmei-normatív változásokat, melyek olyan hosszú távú folyamatokhoz járulnak hozzá, mint az imperializmus delegitimációja, vagy a nemzetközi viselkedés erkölcsi megítélésének más,

⁵ Diplomatic, Information, Military, Economic, Scientific and Technological, Environmental, Legal and Law Enforcement – diplomáciai, információs, katonai, gazdasági, tudományos és technológiai, jogi és büntüldözési.

⁶ A téma kapcsán lásd Konstantin Khomko: A Nation Needs More than a DIME. 04. 03. 2019. <https://defense.info/williams-foundation/2019/04/a-nation-needs-more-than-a-dime/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 03.); Steven Heffington et al. (eds.): A National Security Strategy Primer. Washington D.C., National Defense University Press, 2019.

⁷ Uo. 62.

⁸ Szálkai Kinga: Előszó. Szektorelmélet és biztonságiasítás. In: Szálkai Kinga – Stepper Péter: A biztonság szektorális értelmezése. Új kihívások a kutatás napirendjén. Publikon Kiadó, Pécs–Budapest, 2015, 10.

alapvető változásai. E két folyamat egyike sem illeszkedik a hidegháború struktúrájához vagy annak időbeli kereteihez.”⁹ E szemlélet egyértelműen megmutatja, hogy korunk kihívásai, fenyegetései és általában biztonsága kapcsán lényegesen nagyobb feladat áll előttünk, mint a hidegháborús örökség feldolgozása és meghaladása. Ezek az idézetek és számos más, biztonságpolitikai arcélú áttekintés azonban mintha még óvatossággal tekintene arra a tényre, hogy a biztonság felfogása és szavatolása tekintetében egyaránt jelentős súlynövekedésen mentek keresztül azok a területek, amelyek a korábbi biztonságpolitikai megközelítéstől, de a különféle védelmi szféráktól is részben vagy egészben elkülönültek, távolabb estek.

Ha arra keressük a választ, hogy hogyan is kell helyesen értelmezni, majd ez alapján szavatolni a biztonságot a 21. században, akkor a helyes irányt meglátásom szerint úgy tudjuk kijelölni, ha a biztonsági dimenzióhoz igazodó gondolkodást és tapasztalatokat alkalmazva, de kellő nyitottságot és szintetizációs készséget mutatva fordulunk a társadalmi, gazdasági, információs, továbbá az ezekkel összefüggő pszichológiai kérdésekhez. Így azokat mind intenzívebben beemeljük a biztonságról alkotott képbe, illetve a biztonság szavatolására kialakított stratégiákba, rendszerekbe, eljárásrendekbe.

Ezt az alapvetést a klasszikus biztonsági fenyegetések, kihívások „korszerűsödése” már múlt időben támasztotta alá az elmúlt években, hiszen a 21. század megváltozott társadalmi, kulturális, kommunikációs, információs és pénzügyi lehetőségei már egyértelműen beépültek a bűnözés, a migráció, a terrorizmus, a hadviselés vagy épp a hírszerzés működésébe. Fontos azonban látni, hogy ezek a tapasztalatok jó eséllyel egy felívelési szakasz első részéből fakadnak, amit a jövőben az állami és nem állami szereplők kölcsönös versengése és térnyerési törekvései éppúgy felerősítenek majd, mint a további technológiai változások és ezeknek az egyénre és a társadalomra gyakorolt hatásai.

Sajátosan és elgondolkodtatóan ragadta meg ezt a változást Yuval Noah Harari, amikor „Homo Deus” című munkája felütésében úgy fogalmazott: „A 3. évezred hajnalán azonban az emberiség döbbenetes felismerésre ébred. A legtöbb ember nemigen gondol bele, de az elmúlt néhány évtized során sikerült valamennyire megzaboloznunk az éhezést, a járványokat és a háborút. Teljesen persze egyik problémát sem tudtuk megoldani, de felfoghatatlan és irányíthatatlan erőből kezelhető kihívássá változtak.”¹⁰ A szerző azonban nem vesztette el a realitásérzékét a nyitó megállapítás és az annak alátámasztására felsorakoztatott érvek feletti örömeiben. Gondolatmenetében ugyanis e felütésre úgy csatol vissza, hogy „eredményeink nagyságának elismerése azonban más üzenetet is hordoz: a történelem nem tűri a vákuumot. Ha az éhezés, a járvány és a háború hanyatlóban van, akkor az emberiség teendőinek listájára szükségképpen fel kell kerülnie valami másnak. [...] Az egyik fő teendő az emberiség és az egész bolygó megóvása lesz a saját hatalmunkban rejlő veszélyektől.”¹¹ Ezzel az intelmével pedig a tudományos fejlődésben, a technológia mindent behálózó voltában, továbbá a jóléti és fogyasztói modellek által felerősített globális gazdaságban rejlő áldások mellett azok veszélyeire is fokozott figyelmet fordít a szerző.

Ezek között azonban a háború hanyatlásának relációjában kiemelkedő a következő okfejtése a biztonság kapcsán: „A történelem folyamán a legtöbb ember magától értetődőnek tekintette a háborút és átmeneti bizonytalan időszaknak a békét. A nemzetközi kapcsolatokat a dzsungel törvénye irányította, [...] A 20. század második felében azonban az emberiség megszegte, sőt talán teljesen el is törölte a dzsungel törvényét. A Föld nagy részén a háború

⁹ Roland Dannreuther: Nemzetközi biztonság. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016, 30.

¹⁰ Yuval Noah Harari: Homo Deus – A holnap rövid története. Animus Kiadó, Budapest, 2017, 11.

¹¹ Uo. 26.

ritkább lett, mint valaha. [...] Ezzel párhuzamosan a világgazdaság anyagalapúból tudásalapúvá vált. [...] Természetesen nincs garancia arra, hogy az Új Béke örökké fog tartani. Ahogy az atomfegyverek lehetővé tették az Új Békét, úgy az újabb technológiák újfajta háborúknak nyithatnak teret. Különösen a kiberhadviselés destabilizálhatja a világot azzal, hogy a kis országokat és nem állami szervezeteket is képessé teszi a nagyhatalmak elleni harcra.”¹²

A technológiai fejlődés áldásaiban rejlő veszélyekre tehát Harari éppen úgy felhívja a figyelmet, mint arra a valóban gyökeres változásra, amit talán fel sem fogunk ma történelmi léptékben, s így már annyira megszoktunk, hogy a jólétnek és a fogyasztói társadalomból fakadó gazdagságnak való kitettségünk szintén egy veszélyforrássá változott. Komoly kérdés ugyanis ezek vonatkozásában a történelmi fejlődési ívben rejlő feszültségek és „démonok” újbóli elszabadulásának veszélye is egy esetleges jólétet felváltó rosszlet idején. Nyitva áll tehát a kérdés, hogy történelmi tapasztalataink alapján mi történhet akkor a renddel és biztonsággal, ha az „Istenné lett állat”,¹³ ahogy Harari jelöli a történelmi munkájában az embert, elveszti gazdasági és ezáltal gazdasági stabilitását, alapját.

Érdemes ezért a gazdasági szegmens tekintetében a gazdaságtudományok újabb és újabb megállapításai mellett felidézni a világrendszer-elméletet, amely a kapitalista világgazdaságot önálló – a politikától lényegi mozgásaiban független – globális rendszerként közelítette meg, és ezzel kirajzolta korunk gazdasági függőségi mátrixát is, ami a biztonság szavatolása szempontjából kulcsfontosságú. Immanuel Wallerstein, a világrendszer-elmélet emblematikus alakja röviden így foglalja össze alaptézisüket: „*A világ, amelyben ma élünk, a modern világrendszer világa. [...] A modern világrendszer világgazdasági rendszer – ma épp úgy, mint mindig története során. S ma épp úgy, mint története során mindig, kapitalista világgazdaság. [...] A »világgazdaság« kifejezésen [...] olyan nagyobb földrajzi zónát értünk, amelyen belül a munkamegosztásnak és ezáltal az alapvető javak cseréjének, valamint a tőke és munkaerő áramlásának szignifikáns szintjéről beszélhetünk. A világgazdasági rendszerek egyik meghatározó tulajdonsága, hogy nem fogja őket össze valamilyen egységes politikai struktúra.*”¹⁴

Ennek fontossága abban rejlik, hogy a mára már valóban globális és valós idejű kapitalista világgazdaság részint párhuzamosan létezik a klasszikus politikai-hatalmi struktúrák mellett, építve persze azokra és közreműködésükre, sőt kitevé azok hatalmi behatásainak, de párhuzamos és eltérő logikájú, dinamikájú működési elvekkel és ezáltal hatóképességgel. A világrendszer-elmélet tehát arra világít rá, hogy a nemzetközi kapcsolatok és a geopolitika által hatalmi-politikai oldalról leírt világrend mellett – de azzal kölcsönhatásos kapcsolatban – létezik egy másik szisztéma, egy gazdasági létsík, amelynek önálló törvényszerűségei vannak. Ez szükségképpen éppúgy be tud avatkozni a politikai-hatalmi térbe, mint a politikai-hatalmi tér a gazdaságiba. E kölcsönös behatási képesség miatt mondhatjuk, hogy a világgazdaság működése nem zavartalan, és vegytisztán gazdasági törvényszerűségek által vezérelt. „*De hosszabb távon nézve mégis azt lehet mondani, hogy létezik egy egységes virtuális világpiac, amelyen minden termelési tényező elérhető – annak ellenére, hogy szüntelenül vannak olyan hatások, amelyek akadályozzák ennek az egységes világpiacnak a*

¹² Uo. 23–24.

¹³ Vö. Yuval Noah Harari: Sapiens – Az emberiség rövid története. Animus Kiadó, Budapest, 2017.

¹⁴ Immanuel Wallerstein: Bevezetés a világrendszer-elméletbe. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010, 57.

szabad funkcionalitását. [...] Ez a totális virtuális világpiac nagyon is valóságos abban az értelemben, hogy befolyásolja a cselekvők döntéseit... ”¹⁵ – írja Wallerstein.

A cselekvők „piaci” befolyásolásában ma azonban biztonsági szempontból sokkal több van, mint amit első ránézésre az államok és a piac közti relációkban jelölnék meg, így indokolt e gazdaságfelfogás részletesebb elemzése a biztonság dimenziójából nézve is.¹⁶ Dióhéjban: a piac jólétet segítő, gazdagodásra és szakadatlan felhalmozásra, ezáltal pedig fogyasztásra épülő jellege a társadalmak és az egyének létezését formálja, formálta át, így a hatóképesség terében megjelenik a gazdasági visszaesések által kiváltott krízisek kockázata is. A piac profitorientált voltának a közös morálon túllépő vadhajtatásai – azaz a feketepiac – egyértelműen összefonódnak a klasszikus biztonsági fenyegetések sorával, amelyek révén nemcsak gazdasági, hanem konkrét szuverenitást sértő megnyilatkozások képében visszahatnak a társadalmakra és az államokra, sőt kitermelhetnek olyan entitásokat, intézményeket, szuperstruktúrákat, amelyek bizonyos területeken akár versenghetnek is a nemzet-államok kompetenciáival.¹⁷ Ezt a versengést pedig a fogyasztásra, jólétre, gazdagodásra és ezek révén önkiteljesítésre épített korszellem az egyén szintjén is komolyan felerősíti olyan új egyéni és társadalmi jelenségekkel, kapcsolódási formákkal, hálózatokkal, amelyeket a korszak és a gazdaság tudásalapúvá változása felerősít.¹⁸

Áttekintve mindezt egyértelmű, hogy a 21. század komplex biztonságában már nemcsak számolni kell az állami szereplők mellett a nem állami szereplőkkel, hanem azoknak az államokkal közel azonos súlyt érdemes tulajdonítani, illetve egyes biztonsági szektorok tekintetében akár még nagyobbat is.

Hasonló megállapítás lehet az is, hogy a korábban domináns katonai fenyegetés és kockázat jelentősége ugyan nem múlt el, de jelentős mértékben felértékelődött a 20. század második felének trendjeit – például a hírszerzési háborút, a szervezett bűnözés vagy a terrorizmus befolyásolásra, beavatkozásra történő alkalmazását – folytatva a nem katonai jellegű fenyegetések súlya. Ez utóbbiak tekintetében azt is ki kell emelni, hogy a nem katonai tényezők körében kulcsjelentősége van azoknak a tereknek (kibertér, közösségi média, telekommunikáció), amelyek hatásuk jelentősebb részét lényegében a civil szférában, a katonai, illetve a tágabb értelemben vett nemzetbiztonsági funkciók klasszikus mozgáspályáin kívül valószínűsítették meg, és mára már alapjaiban határozzák meg az egyéni és a társadalmi élet és működés realitását.

Ezek a jelenségek azonban a technikai fejlődés dinamikáját látva, meglehet, hogy még csak felívelőben vannak, s a közösségiség és a kapcsolatok virtualizálásával, valamint a közösségformáló információk és erők virtuális térbe szorításával és egyre nehezedő ellenőrizhetőségével még csak most kezdik igazi kibontakozásukat. Ezek az emberi devianciák,

¹⁵ Uo. 61.

¹⁶ Bővebben lásd Immanuel Wallerstein: A modern világgazdasági rendszer kialakulása. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.; Slavoj Žižek: Zűr a Paradicsomban – A történelem végétől a kapitalizmus végéig. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016.

¹⁷ A téma kapcsán bővebben lásd Szigeti Péter: Világrendszernézőben. Globális „szabad verseny” – a világkapitalizmus jelenlegi stádiuma. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005.; Pongrácz Alex: Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőterben – avagy megszelídíthető-e a globalizáció? Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.; Böröcz József: Hasított fa – A világrendszer-elméletől a globális struktúráváltásokig. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2017.

¹⁸ A téma kapcsán lásd Nico Stehr: A szabadság a tudás leánya. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.; Manuel Castells: A tudás világa. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.; Parag Khanna: Konnektográfia – A globális civilizáció jövőjének feltérképezése. HVG Könyvek, Budapest, 2016.

szocializációs vagy pszichés zavarok felerősödésének éppúgy terepet adhatnak, mint a szervezett bűnözésnek, a radikalizáció terjedésének, az egyének ártó célokra történő toborzásának és a politikai destabilizációs törekvéseknek. A kriptovalutákkal elkövetett csalások és pénzmosási törekvések, a nemzetközi terrorizmus, a szélsőjobb- és a szélsőbaloldal propagandatevékenysége és toborzási törekvései, a különféle kibertámadások, a 2013-as ukrán válság, a 2011-es arab tavasz és a 2019-es hongkongi tüntetések szervezése és visszhangja mind-mind igazolják ezeket.

Be kell tehát látnunk, hogy a 21. század komplex biztonsága tekintetében minden korábban megtapasztaltnál nagyobb jelentőséget szereztek a klasszikusan nem védelmi és biztonsági tényezők, vagyis szemléletünknek olyan irányt kell felvennie, amely igazodik ehhez a változáshoz, és a biztonság felfogását és szavatolását egy rendkívül sokszínű, többszintű, virtuális és reális szférák bonyolult kölcsönhatásaira épülő mátrix szerves részeként, nem pedig valami attól függetlenként közelíti meg. A biztonság ma már nem feltétlenül egy jól elkülöníthető ambíció, cél vagy állapot, hanem sokkal inkább ennek a felfoghatatlanul összetett valóságnak az a jellemzője, amelyre a többségi társadalmak normális működése és háborítatlansága, ezáltal pedig a fejlődés és a gyarapodás épül.

HOGYAN ILLESZKEDIK A HIBRID FENYEGETÉS A 21. SZÁZADI KÖRNYEZETBE?

Ha a hibrid hadviselés, hibrid konfliktus, hibrid fenyegetés sokrétű megközelítéseinek¹⁹ öszszegésként elfogadjuk azt a megállapítást, miszerint a hibrid fenyegetés

- egy stratégiailag szervezett és tervszerű,
- folyamatosan és jelentős mértékben koordinált,
- katonai és nem katonai elemeket vegyesen alkalmazó,
- állami és nem állami szereplők bevonásával realizálódó,
- más állam(ok), társadalom érdekeit sértő,
- a nyílt és direkt szembenállás helyett a befolyásolással, felforgatással, klienskonfliktusok gerjesztésével operáló beavatkozási forma,
- amelyben az eskzaláció során döntő súlyt a nem katonai elemek kapnak még a konfliktusos helyzetekben is,
- és amelyek mögött a katonai erő inkább elrettentő jellegű az állami szereplő jelenléte esetén, és csak később kerül bevonásra, ha szükséges,

akkor azt mondhatjuk, hogy a hibrid fenyegetés lényegében a 21. századi komplex biztonság rendkívül differenciált és sok összetevős fenyegetési formája.

¹⁹ A téma kapcsán lásd Gregory F. Treverton et al.: Addressing Hybrid Threats. Swedish Defence University, Stockholm, 2018.; Heine Sorensen – Dorthe Bach Nyemann: Going Beyond Resilience – A recitalized approach to countering hybrid threats. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2018.; Patrick Cullen: Hybrid threats as a new 'wicked problem' for early warning. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2018.; Eugenio Cusumano – Marian Corbe (eds.): A Civil-Military Response to Hybrid Threats. Palgrave Macmillan, Cham, 2018.; Aurel Sari: Blurred Lines: Hybrid Threats and the Politics of International Law. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2018.; Magnus Normark: How states use non-state actors – A modus operandi for covert state subversion and malign networks. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2019.; Tiina Ferm: Laws in the Era of Hybrid Threats. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2017.

A hibrid fenyegetés alapvető célja – ha úgy tetszik, természete – a korábbi működési elvek, eljárásrendek, receptek és megoldások alkalmazhatóságának aláásása és a 21. századi környezet sajátosságainak maximális alkalmazása az elérendő más államok, társadalmak stabilitását aláásó vagy elbizonytalanító célok teljesülése érdekében. Fontos kiemelni, hogy a hibrid fenyegetés stratégiai eszköztárában minden lehetőséggel számot kell vetni a klasszikus fenyegetésektől és elrettentéstől a bűnözésnek, a társadalmi feszültségeknek, a gazdasági sajátosságoknak, a diplomáciai helyzetnek, az infrastrukturális kitettségnek, az iskolázottságból és jólétekből is következő közösségi befolyásolhatóságnak, a jogi szabályozás és környezet bizonytalanságainak vagy épp az államműködés zavarainak a kihasználásán át egészen az elhúzódozó információs és pszichológiai műveletekig.

E körben a transzatlanti térség jogállamiság-vitáira és -diskurzusára figyelemmel érdemes lenne fokozott figyelmet fordítani a jog „fegyverként” való alkalmazására, vagyis arra a jelenségre, amelyet eredendően az amerikai szakirodalom „*lawfare*”-ként²⁰ nevesít a hadviselés angol megfelelőjét, a *warfare*-t házasítva a jog angol megfelelőjével (*law*). A jogi felkészületlenség a hibrid szcenáriókra ugyanis egy jogállamot határhelyzetbe tud sodorni, hiszen ha szabályozásában és államműködésében nem követi a világ változásait, és így kerül bele egy hibrid helyzetbe, akkor vagy áthágja önvédelme érdekében saját jogi kereteit, és ezzel lényegében megszűnik jogállamnak lenni, vagy betartja szabályait, és szükségképpen alulmarad a szembenállásban.

Ahhoz azonban, hogy közelebb kerüljünk a hogyanra adandó válaszhoz, a fentiek-nél jóval szélesebb és kritikusabb körben is érdemes lehet diskurzust kezdeményeznünk a 21. századi biztonsági környezet sajátosságaira és a hibrid fenyegetések jellemzőire figyelemmel. Ha ugyanis számba vesszük a hibrid fenyegetés jellemzőit, akkor azok mindegyikének 21. századi érvényesülése kapcsán komoly elemzések, kutatások lefolytatása lenne szükséges, amelyek kapcsán konstruktív kritikával kell megkérdőjeleznünk a 20. századi biztonságfelfogásra építő szemléletünk elemeit is.

Átgondolás tárgyává kell tennünk először is azt, hogy a nem állami szereplők jelentőségének növekedése milyen módon ellensúlyozható a biztonság megóvása érdekében. Ez értelemszerűen magában foglalja a biztonsági eljárásaink és módszereink felülvizsgálatát, azok technológiafejlődéshez történő korszerűsítését, de egyértelműen az oktatási-képzési szisztémák felülvizsgálatát is, a társadalom biztonsgtudatának erősítése körében pedig annak a hatékony, de nem eltúlzott megjelenítését, hogy korunk számos – adott esetben akár jelentős – fenyegetése is megvalósulhat nem állami szereplők fellépéseként, azaz akár egyéni, akár kiscsoportos, akár szervezett nagyobb és nemzetekhez nem kötött hálózatok akciójaként. Ezek ellensúlyozása az ártó cselekmények társadalmi el nem fogadottságán,

²⁰ A téma kapcsán lásd Charles J. Dunlap Jr.: *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts*. Unpublished paper presented at Harvard University, Carr Center, Washington, 29. 11. 2001. <https://people.duke.edu/~pfeaver/dunlap.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 01.); Sascha Dov Bachmann – Andres B. Munoz Mosquera: *Lawfare and hybrid warfare – how Russia is using the law as a weapon*. *Amicus Curiae*, *Journal of the Society for Advanced Legal Studies*, Summer 2015, 25–28.; Tawia Ansah: *Lawfare: A Rhetorical Analysis*. *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 43, 2010, 87–119.; Michael A. Newton: *Illustrating Illegitimate Lawfare*. *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 43, 2011, 255–277.; Michael Kearney: *Lawfare, Legitimacy and Resistance: The Weak and the Law*. In: Ardi Imseis (ed.): *The Palestine Yearbook of International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2010, 79–129.; Sascha Dov Bachmann – Andres B. Munoz Mosquera: *Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach*. In: Eugenio Cucumano – Marian Corbe (eds.): *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*. Palgrave MacMillan, Cham, 2018, 61–76.

illetve a szükséges ellenlépések társadalmi támogatottságán alapul. E tekintetben azt is át kell gondolni, hogy a nemzetközi béke és biztonság rendszere miként tudja a nem állami szereplők problémáját ma kezelni, és ott, ahol erre a második világháború után kialakított nemzetközi rezsím nem vagy nem kellő hatékonysággal képes, milyen alternatív megoldások fogadhatók el.

A nem katonai, pontosabban a nem védelmi és biztonsági szférák formálóival, fejlesztőivel, kutatóival és szakértőivel együttműködésben mérlegelni kell a folyamatosan fejlődő és változó technológiai és információs környezet biztonságosabbá tételét, valamint azokban az ártó cselekmények megelőzésének erősítését. A biztonságfokozás iránti törekvésre ma már példa lehet akár a közösségi média területén történt változások sora a terrorista és szélsőséges tartalmak tekintetében, de az új fejlesztések fokozott biztonsági igényeinek megjelenítése is akár az önvezető gépjárművek, távvezérelt vagy automatizált ipari folyamatok, valamint más okos technológiák révén. Fontos azonban kiemelni, hogy eddig ezek a változások megrázó események és tapasztalások, nemritkán támadások után következtek be, míg a jövőben a megelőzésre kellene helyezni a hangsúlyt.

Elemezni kell a különféle ágazatok működtetése, irányítása, szabályozása tekintetében annak lehetőségét, hogy hogyan lehet a biztonság fokozása érdekében olyan összehangolt működést kialakítani, amely nem gátolja az egyes ágazatok működését és fejlődését, de hatékonyan és rugalmasan képes a biztonság szavatolására egy olyan korszakban, ahol a markáns fenyegetések pontosan ezeket, vagyis a nem katonai, nem védelmi tényezőket használják a beavatkozás primer terepeként. E körben át kell gondolni az állam működése és különösen a kormányzás koordinációs vonatkozásai tekintetében is azt, hogy rendelkezésre állnak-e a szükséges eljárási és szervezeti alapfeltételek egy ilyen komplex államműködés és ezáltal biztonsággarantálás eléréséhez.

A *lawfare* vonatkozásában egyértelmű, hogy a nemzetközi szabályozást és kötelezettségeket minden államnak át kell úgy is gondolnia, hogy azt ellene miként lehet felhasználni egy adott feszültség, krízis esetén. Mondhatnánk ezt úgy is, hogy az egyes államoknak fel kell mérniük saját jogi sérülékenységüket, hiszen korunkban egyértelmű, hogy a jogi keretek kihasználása is egy „fegyver” azon a bizonyos palettán, amiről a hibrid fenyegetések eszköztára összeáll. Ez belső, nemzetállami szinten azt a kötelezettséget is maga után vonja, hogy a jogállami szabályozást úgy kell megújítani, hogy az a lehető legalkalmasabb legyen a komplex biztonság szavatolására, miközben a túlkapasok, szükségtelen és aránytalan jogkorlátozások lehetőségének minimalizálásával, de a rugalmasság maximalizálásával biztosítsa az állam védelmi és nem védelmi képességeinek igénybevételét abban az esetben, ha olyan jelenségek realizálódnak területén, illetve érdekszférájában, amelyek miatt okkal feltételezhető, hogy azok egy hibrid forgatókönyv részét képezik.

A hibrid fenyegetések kapcsán azt is számításba kell venni, hogy mitől válik egy beavatkozás, jelenség, fellépés hibrid fenyegetéssé, és kialakíthatók-e ennek a konszenzusosan elfogadható azonosítási feltételei. Egy ilyen protokoll – és az ehhez kapcsolódó, megfelelően kimunkált fogalomrendszer – hiánya esetén ugyanis szabad mérlegelés, ha úgy tetszik állami diszkréción és geopolitikai mozgástér függvénye lesz csupán, hogy egy állam mely jelenséget minősít hibrid fenyegetésnek vagy támadásnak, és azzal kapcsolatban milyen válaszleépéseket foganatosít. Úgy is mondhatnánk, hogy egy ilyen konszenzusos „*check list*” kialakítása nélkül csak felerősítjük a *lawfare* azon tendenciáját, hogy a teljes fellazítással aláássuk a nemzetközi kereteket és korlátokat. E tendencia azonban visszájára is fordulhat, hiszen ilyen egyezményes jellemzők nélkül adott esetben egy állami képviselő elleni, terrorellenesnek titulált dróntámadás is hibrid támadásnak minősíthető, mondván, hogy az a

bizonytalan, nemzetközileg el nem fogadott jogi kategóriák visszaélésszerű alkalmazására épül. Ez utóbbi kapcsán érdemes kívánni, hogy hasonló érvelés megfogalmazódik-e Irán részéről Szulejmáni tábornok amerikaiak általi, 2020. január 3-án bekövetkezett likvidálását követően.

Mindent egybevetve tehát azt mondhatjuk, hogy a hibrid jelenség a 21. század rendkívül összetett biztonságának a lenyomata a fenyegetési oldalról. Ezzel kapcsolatban azonban legitim a kérdés, hogy ez vajon önálló fenyegetésként, hadviselésként értelmezendő, vagy korunk biztonságának jellegéből adódóan állandó jellemzője a biztonságot veszélyeztető és sértő cselekmények egy csoportjának. E teoretikus vitakérdés eldöntésétől függetlenül azonban azt biztosan állíthatjuk, hogy a hibrid fenyegetés által körülírt rendkívül összetett és a védelmi szféra minden ágát, sőt a nem védelmi szférák sokaságát is érintő negatív jelenségalmaz velünk él, méghozzá ezer és ezer formában, messze túllépve a grúzai és az ukrán válságon. Ahhoz pedig, hogy ezekkel szemben megfelelően fenn tudjuk tartani a békénket és biztonságunkat, hasonlóan összetett válaszokra és komplex felkészülésre van szükségünk, mint amilyen maga a fenyegetés.

HOGYAN IS ADHATÓK ILYEN ÖSSZETETT VÁLASZOK?

Az első és legfontosabb teendő, hogy állam és társadalom, egyén és közösség, védelmi szakember és civil szereplő felosztásoktól függetlenül és démonizálástól mentesen el kell fogadnunk, hogy a világunk és vele az életünk jelentős mértékben megváltozott. A technológiai és különösen az információs fejlődés lényegében az élet minden területét átformálta. Ez rengeteg előnnyel, a fejlődés exponenciális növekedésével és új életforma kialakulásával járt együtt. A változásnak azonban árnyoldalai is vannak. A környezeti változással együtt járó jóléti, mégis versengő és azonnali előnyökre, hozadékokra törekvő társadalmi habitus egyik oldalról megtörte a korábbi évezredek stabilitást adó hagyományainak és közösségi kereteinek egy részét. Másik oldalról a fejlődés a nélkülözés, a háborúskodás, a járványok korábban bevett borzalmait felszámolva/megzabolázva jelentős mértékben leszorította az ellenálló képességünket, miközben e problémák visszatérése – akár a fejlődéssel kombinálva – nem zárható ki; a világban napjainkban is milliárdos lélekszám néz szembe hatalmas kihívásokkal, és kerül időről időre konfliktusba a mi „másik világunkkal” akár a migráció, akár a terrorizmus formáiban.

A változásban nincs vegytiszta jó és rossz. Ahhoz, hogy az előnyöket a többség javára és fejlődésére tudjuk használni, alkalmazkodnunk kell. Ehhez pedig a közösség szintjén szükséges felidézni Konrad Lorenznek az alkalmazkodásról írt gondolatait, melyek szerint „[a]z alkalmazkodás valódi kognitív folyamat, melynek során az élő szervezet a környezetben rendelkezésre álló információk közül az életben maradása szempontjából fontosakat magába építi”.²¹ Ez az alkalmazkodás ugyanis együtt jár azzal, hogy a többségi jó elleni fenyegetéseket el kell kerülni, meg kell előzni, és ha bekövetkeztek, akkor le kell törni, illetve minimalizálni kell. Ez a szemléleti irányváltás meglátásom szerint a hogyan első építőeleme.

Erre az elemre építhető a második elem, a társadalmi támogatás. Transzatlanti térségünk jogállamaiban a társadalmi, állami, jogi fejlődés évezredek, vargabetűkkel teli útjai során a politikailag plurális, demokratikus alapokon álló, jogállami – tehát az államot a saját maga

²¹ Konrad Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne. Helikon Kiadó, Budapest, 2019, 10.

által alkotott joggal korlátozó – berendezkedés szilárdult meg. Ennek tartóssága, illetve ezen belül egy diskurzus tartóssága a társadalom többségének támogatásán nyugszik. Ha a társadalom megéri, elfogadja és megéli, hogy a világ megváltozott, és az ebből megtapasztalt előnyök pedig csak akkor tarthatók fenn és fokozhatók a fejlődéssel, ha egyben a fejlődés visszaélészerű kiaknázásával szemben is megfelelő eljárásokat, módszereket, szervezeteket alakítunk ki és alkalmazunk, akkor biztosítható a megfelelő szemléleti alap a komplex – állami és társadalmi – ellenálló képesség erősítéséhez.

A társadalmi támogatottság talaján meg kell kezdeni az állami képességek át- és kialakítását a megváltozott, 21. századi biztonság komplexitásába illeszkedő módon. E körben az államnak felül kell vizsgálnia önmaga szervezetrendszerét, eljárásait, szabályozását, és összehangolt módon meg kell újítania azokat, méghozzá oly módon, hogy a kialakított rendszer a többségi társadalom támogatását éppúgy elnyerje, mint a korszerűség vagy épp a transzatlanti konformitás jelzőjét. Fontos e körben kiemelni, hogy a külföldi minták vakbuzgó – de szakmailag energia- és költségtakarékos – követése épp annyira káros e tekintetben, mint a korábban meghozott döntéseink dogmaként való őrzése, miközben akörül a világ és minden környezeti tényező már megváltozott. Találó e tekintetben John Maynard Keynes gondolata, miszerint: „*Nem az új gondolatok megértése a nehéz, hanem a régiéktől való megszabadulás; mert ezek behálózák agyunk minden zugát...*”²² Olyan megújulásra van tehát szükség, amely a nemzeti sajátosságokra építve szintetizálja a kor kihívásaihoz és a szövetségi, külpolitikai elvárásokhoz igazodó, rendszerszintű megoldásokat, méghozzá hosszú távra, folyamatos és rugalmas működésre felkészülve. Nem egy-egy szervezet átalakítása, nem egy-egy feladatrendszer bővítése vagy finomhangolása, hanem a rendszerszintű működés, társadalommal és civil (nem védelmi) szférával összhangba kerülő megújítására van szükség.

E tekintetben a biztonság értelmezésének és szavatolásának hogyanja kapcsán törekednünk kell a klasszikus biztonság szemléleten korábban kívül eső társadalmi, technológiai, gazdasági, pszichológiai folyamatok részletező megértésére, illetve e területek újdonságainak követésére és feldolgozására, de úgy, hogy ezt ne a biztonságiasítás ráerőszakolásával, hanem a kapcsolódó sajátos diszciplínák biztonsági szférába történő hatékony beforgatásával valósítsuk meg. A helyes lépés ugyanis egy dinamikusan változó világban nem az, hogy elvárjuk a változó közegtől, hogy alkalmazkodjon a biztonsági elvárásainkhoz, hanem az, hogy elsőként mi, a biztonság szavatolói alkalmazkodunk gondolkodásunkban és működésünkben is a környezethez, és utána próbáljuk meg a biztonsági tapasztalatainkat visszacsatornázni a környezetbe, mintegy erősítve annak biztonság tudatát, ellenálló képességét.

Ez a folyamat éppúgy maga után vonja a civil ágazatok szabályozásának, működésének korrekcióját és abban a biztonsági tényezők, eljárások erősítését és összehangolását, mint a védelmi és a biztonsági szervezetek rendszerének újragondolását, újraszabályozását, az elmúlt évek válságainak és nemzetközi fenyegetéseinek tapasztalataira épülő rugalmas és operatív, de törvényileg kontrollált megoldások rendezett meghonosítását, valamint a szükség szerint magas szintű kormányzati koordináció szervezeti és eljárásbeli feltételeinek megerősítését.

Ahogy a hibrid fenyegetések kapcsán fentebb írtam, hatékony reagálás csak úgy lehetséges, ha maga a felkészülés, megelőzés, illetve szükség esetén az elrettentés vagy a

²² John Maynard Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965, 11.

válasz is legalább olyan jól rendezett, koordinált és strukturált, mint maga az ellenérdekelt beavatkozás. Erre törekedve a transzatlanti térségben számos, a nemzetközi térben fajsúlyos szereplő komoly lépéseket tett az elmúlt években, miközben rendszereik már a 20. század végén is jóval operatívabbak és gördülékenyebbek voltak, mint a mi kortárs megoldásaink.²³ Érdemes ezt megfontolva kihasználni minden „válságközi résidőt” és előkészíteni hazánkban is az átfogó korszerűsítést.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ansah, Tawia: *Lawfare: A Rhetorical Analysis*. Case Western Reserve Journal of International Law, Vol. 43, 2010, 87–119.
- Bachmann, Sascha Dov – Mosquera, Andres B. Munoz: *Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach*. In: Eugenio Cucumano – Marian Corbe (eds.): *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*. Palgrave MacMillen, Cham, 2018, 61–76.
- Bachmann, Sascha Dov – Mosquera, Andres B. Munoz: *Lawfare and hybrid warfare – how Russia is using the law as a weapon*. Amicus Curiae, Journal of the Society for Advanced Legal Studies, Summer 2015, 25–28. DOI: 10.14296/ac.v2015i102.2433
- Bi-SC Input to a New NATO Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats. 25. 08. 2010. https://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf;
- Böröcz József: *Hasított fa – A vilárendszer-elmélettől a globális struktúraváltásokig*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2017.
- Buzan, Barry – Waever, Ole – de Wilde, Jaap: *A biztonsági elemzés új keretei*. In: Póti László (szerk.): *Nemzetközi biztonsági tanulmányok*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2006, 53–112.
- Castells, Manuel: *A tudás világa*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.
- Cullen, Patrick: *Hybrid threats as a new 'wicked problem' for early warning*. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2018.
- Cusumano, Eugenio – Corbe, Marian (eds.): *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*. Palgrave Macmillen, Cham, 2018.
- Dannreuther, Roland: *Nemzetközi biztonság*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
- Dunlap, Charles J. Jr.: *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts*. Unpublished paper presented at Harvard University, Carr Center, Washington, 29. 11. 2001. <https://people.duke.edu/~pfeaver/dunlap.pdf>

²³ Példaként említhető, hogy a nemzetbiztonság átfogó, fegyveres védelmi területeken túlmutató felfogása az Amerikai Egyesült Államokban állami szinten már 1947-ben a nemzetbiztonsági törvénnyel megalapozást nyert. Emellett Európa mértékadó államaiban ez a megközelítés már adott volt a 20. század végére, sőt a fegyveres védelmi és biztonsági képességek békeidejű, szükség szerinti, kontrollált kooperációja is egyértelmű és társadalomilag elfogadott alapvetés volt. Magyarországon a nemzetbiztonság ilyen komplex megközelítése szervezeti, szabályozási és funkcionális szinten lényegében még nem létezik, mivel nálunk az 1989-ben kialakított, az egypartí diktatúra által keltett félelmek miatt az ország védelmi képességeit inkább korlátozó, elhatároló szabályok vannak rendszerszinten érvényben. A kormány Nemzetbiztonsági Kabinetje ugyan látszólag tükrözi a nyugati szemléletet, de az összetételében védelmi-biztonsági túlsúlyt mutat, másrésztől direkt és azonnali kormányzati szintű döntési jogkörökkel nem rendelkezik, harmadrészt az egyes védelmi, biztonsági szervezetek szabályozása élesen elhatárolja alapesetben a békeidejű összehangolt fellépést, különösen a fegyveres erő tekintetében. Ezért kellett a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetre külön törvényalkotással kereteket adni, amilyenek azonban minden fenyegetési szegmensre még nincsenek meg.

- Ferm, Tiina: *Laws in the Era of Hybrid Threats*. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2017.
- Harari, Yuval Noah: *Homo Deus – A holnap rövid története*. Animus Kiadó, Budapest, 2017.
- Harari, Yuval Noah: *Sapiens – Az emberiség rövid története*. Animus Kiadó, Budapest, 2017.
- Heffington, Steven – Oler, Adam – Tretler, David (eds.): *A National Security Strategy Primer*. Washington D.C., National Defense University Press, 2019.
- Kearney, Michael: *Lawfare, Legitimacy and Resistance: The Weak and the Law*. In: Ardi Imseis (ed.): *The Palestine Yearbook of International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2010, 79–129.
- Keynes, John Maynard: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- Khanna, Parag: *Konnektográfia – A globális civilizáció jövőjének feltérképezése*. HVG Könyvek, Budapest, 2016.
- Khomko, Konstantin: *A Nation Needs More than a DIME*. 04. 03. 2019. <https://defense.info/williams-foundation/2019/04/a-nation-needs-more-than-a-dime/>
- Lorenz, Konrad: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*. Helikon Kiadó, Budapest, 2019.
- NATO's response to hybrid threats. NATO E-Library, 08. 06. 2019. https://www.nato.int/cps/en/nato-hq/topics_156338.htm
- Newton, Michael A.: *Illustrating Illegitimate Lawfare*. Case Western Reserve Journal of International Law, Vol. 43, 2011, 255–277.
- Normark, Magnus: *How states use non-state actors – A modus operandi for covert state subversion and malign networks*. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2019.
- Pongrácz Alex: *Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőterben – avagy megszelídíthető-e a globalizáció?* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Sari, Aurel: *Blurred Lines: Hybrid Threats and the Politics of International Law*. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2018.
- Sorensen, Heine – Nyemann, Dorthe Bach: *Going Beyond Resilience – A recitalized approach to countering hybrid threats*. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, Helsinki, 2018.
- Stehr, Nico: *A szabadság a tudás leánya*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.
- Szálkai Kinga: *Előszó. Szektorelmélet és biztonságiasítás*. In: Szálkai Kinga – Stepper Péter: *A biztonság szektorális értelmezése. Új kihívások a kutatás napirendjén*. Publikon Kiadó, Pécs–Budapest, 2015.
- Szigeti Péter: *Világrendszernézőben. Globális „szabad verseny” – a világkapitalizmus jelenlegi stádiuma*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005.
- The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi/>
- Treverton, Gregory F. – Thvedt, Andrew – Chen, Alicia R. – Lee, Kathy – McCue, Madeline: *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University, Stockholm, 2018.
- Wallerstein, Immanuel: *A modern világgazdasági rendszer kialakulása*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- Wallerstein, Immanuel: *Bevezetés a világgazdaság-elméletbe*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010.
- Žižek, Slavoj: *Zűr a Paradicsomban – A történelem végétől a kapitalizmus végéig*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016.

Keszely László ezredes:

A HIBRID KONFLIKTUSOKKAL SZEMBENI ÁTFOGÓ FELLÉPÉS LEHETSÉGES KORMÁNYZATI MODELLJEI¹

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: Napjaink hibrid fenyegetései a társadalmak legkülönbözőbb dimenzióiban jelentkeznek, legtöbbször párhuzamosan, vagy egy előre meghatározott, precízen megtervezett és összehangolt szekvencia szerint. Az eredményes fellépés ellenük ezért kizárólag összkormányzati együttműködésben képzelhető el, sőt ma már egyre markánsabban megfogalmazódik az ezen is túlmutató, a nem kormányzati szervezetet, a gazdasági szereplőket, valamint az egyes állampolgárokat is magában foglaló össznemzeti fellépés követelménye. A jelen tanulmány a hibrid fenyegetéseket és az ellenük szembeni fellépés lehetőségeit ebből a szempontból, védelmi igazgatási szemüvegen keresztül vizsgálja. Nemzetközi példák bemutatásán keresztül rávilágít arra, hogy a horizontális és a vertikális koordinációt egyaránt megvalósító integrált válságkezelési struktúrák hatékony eszközei lehetnek a hibrid fenyegetések elleni védelemnek, továbbá konkrét javaslatot tesz egy hasonló logikán alapuló hazai rendszer megteremtésére.

KULCSSZAVAK: válságkezelés, hibrid hadviselés, hibrid fenyegetések, nemzeti ellenálló képesség, polgári felkészültség, válságkezelési központ

BEVEZETÉS

2014-ben a Krím félsziget Oroszország általi elcsatolása, majd a kelet-ukrajnai események kapcsán éles fordulatot vett a nemzetközi biztonsági környezettel kapcsolatos percepciónk. „A Krím annektálása, Kelet-Ukrajna elszakítási kísérlete a NATO-tól határozott katonai lépéseket, a kollektív védelmet megerősítő rendszabályok bevezetését igényelte. A kiszámíthatatlan, a nemzetközi szerződéseket és a nyugati értékeket negligáló orosz kül- és biztonságpolitika módosította a szövetség orientációját, előtérbe helyezte a keleti határ védelmét. A háború Ukrajnában véglegesen hozzásegítette a NATO-t a 20 éves intenzív műveleti időszak lezárásához.”² A Szövetség ráébredt, hogy jelentős módosításokat szükséges végrehajtania a haderőszerkezési, valamint a stratégiai és taktikai gondolkodásában, és azokat a NATO hagyományos feladatrendszeréhez, vagyis a kollektív védelem kérdéséhez szükséges elsősorban hozzárendelni. Nem sokat váratott magára, hogy az Európai Unió is felismerje az új típusú kihívásokat. Ez természetesen markánsan determinálta mindkét nemzetközi szervezet tagállamainak a gondolkodásmódját már csak azért is, mert a NATO és az EU egyaránt

¹ A tanulmány a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megbízásából, a Honvédelmi Minisztérium által támogatott kutatás keretében készült.

² Szenes Zoltán: Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs. *Hadtudomány*, 2014/3–4., 4. http://mhht.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 23.)

deklarálta, hogy a hibrid típusú fenyegetések elleni védelem elsősorban meghatározó mértékben nemzeti felelősség.

Ettől az időszaktól kezdve bukkantak fel, majd váltak egyre gyakoribbá az úgynevezett hibrid hadviselésről szóló elméletek, koncepciók, tanulmányok olyan mértékben, hogy napjainkban e sajátos hadviselési mód a korszakot meghatározó egyik fő irányvonalként jelenik meg. A jelen tanulmány egy eddig nem kutatott, új szemszögből, nevezetesen a védelmi igazgatás oldaláról vizsgálja meg a hibrid hadviselés mikéntjét, a hibrid fenyegetések elleni védelem potenciális kormányzati, közigazgatási eszköztárát, illetve a védekezés lehetséges módjait. Ennek megfelelően a hibrid hadviselés hadelméleti aspektusait csak érintőlegesen, a védelmi igazgatási feladatrendszerhez való kapcsolódásuk tekintetében tárgyalja.

A tanulmány szerzője a hibrid fenyegetések elleni védelmet a széles értelemben vett válságkezelés témakörébe sorolja, ennek megfelelően kiindulási alapként felvázolja azokat a válságelméleti alapokat és kereteket, amelyekbe a hibrid fenyegetések beágyazhatók. Ezt követően vizsgálja az ilyen új típusú fenyegetések elleni fellépés lehetőségeit, kihangsúlyozva az összkormányzati megközelítést, illetve gondolkodásmód fontosságát, sőt nélkülözhetetlenségét. Erre vonatkozóan bemutat több nemzetközi válságkezelési struktúrát, valamint kitér az e témakörben született hazai elméletekre. Ezek alapján javaslatot tesz egy nemzeti válságkezelési struktúrára, amely alkalmas lehet a hibrid típusú fenyegetések elleni védelem feladatainak a koordinálására is. A tanulmány fő célja felhívni a figyelmet arra, hogy elmozdulás szükséges a jelenlegi *ad hoc* válságkezelési struktúráktól, módszerektől egy állandó, integrált, professzionális igényű válságkezelési rendszer irányába, melynek súlypontját egy nemzeti válságkezelési központ jelentené.

VÁLSÁGELMÉLETI ALAPOK

A hibrid fenyegetésekkel, illetve konfliktusokkal szembeni fellépés kérdéseinek taglalása előtt szükséges egy előzetes kitekintést tennünk a tanulmány címében szereplő „hibrid konfliktus”, illetve „átfogó fellépés” kifejezések mögött húzódó tartalom rövid elemzésére. Sőt, ezen belül első lépésként szétválasztom az első összetett kifejezést, és külön vizsgálom a „konfliktus” terminológiát, amelynek mibenléte, értelmezése – mint látni fogjuk – döntő fontosságú a vele szembeni fellépés kérdésében. Bár a szakirodalomban többször is felbukkan a konfliktus megnevezés, mégis inkább a „válság” (*crisis*) és vele összefüggésben a válságkezelés (*crisis management*) terminológia nevezhető dominánssá, ezért praktikus okokból a továbbiakban én is ez utóbbi megnevezéseket fogom alkalmazni a konfliktus szinonimájaként.³

A mindennapok során számtalanszor használjuk a „válság” kifejezést magától értetődően, holott közel sem ilyen egyszerű a helyzet, ha annak pontos tartalmát, mibenlétét szeretnénk meghatározni. Mely jegyek, milyen kritériumok alapján tudjuk megkülönböztetni a válságot az általában nehéz helyzetektől, mi az a küszöbérték, amelytől fogva már bizonyossággal kijelenthetjük, hogy válságról beszélhetünk? Nemzetközileg elfogadott válságfogalom nem létezik, hazánkban általános nemzeti válságfogalom még csak nem is körvonalazódik, néhány országban bukkanhatunk elvett jogszabályban rögzített krízisdefinícióra.

³ A „válság” kifejezéssel történő óvatos bánásmódnak talán az a legfőbb oka, hogy jelenleg nincs elfogadott, hivatalos fogalom rá sem nemzetközi, sem hazai nemzeti szinten, annak tartalma meglehetősen bizonytalan és erősen vitatott.

„A válságfogalom alkalmazása a társadalomtudományban már régi hagyományokra tekinthet vissza. A válság szó görög megfelelője, a krízis eredetileg megkülönböztetést vagy döntést jelentett. A fogalom egyszerre bukkan fel a görögöknél a történet- és az orvostudományban. Thuküdidésznél például a perzsák és a görögök közötti konfliktust eldöntő csatára vonatkozik. Hippokratész a betegség lefolyásában azt nevezi a válság periódusának, ha a betegség intenzitása megnő, és vagy befejeződik, vagy más betegséggé alakul. Már ezekben a korai előfordulásokban is megmutatkozik a válság fogalmának a rendkívüli, döntő szituációra vonatkozó jelentése, amit máig is megőrzött egyes értelmezéseiben.”⁴

Látható tehát, hogy már a válság legrégebbi és legautentikusabb értelmezésében egyértelműen megtalálható a döntés, a döntéshozatal momentuma. A modern válságelméletben mindez úgy tükröződik le, hogy a válság egyfajta alkalom a döntésre, vagyis a krízishelyzet fogja kiváltani a döntéshozók reakcióját. Ebben a megközelítésben a válság egyfajta stimulusként viselkedik, amelyre a válasz: a döntés.⁵

Ha a válság fogalmának fejlődéstörténetét vesszük górcső alá, akkor azt tapasztaljuk, hogy az 1990-es évektől jelentős változás tapasztalható ezen a téren. A hidegháború megszűnését követő időszakban a megváltozott biztonsági környezet következményeképpen elterjedt, sőt dominánssá vált a biztonság átfogó értelmezése, amelynek hatása érvényesült a válság fogalmának tartalmában is. „A 90-es években Buzan és Weaver, a Koppenhágai Iskola képviselői kiegészítették a hagyományos, katonacentrikus válságdefiníciót úgy, hogy az magában foglal más, a modern társadalmak részére kihívást jelentő fenyegetés- és kockázattípusokat is. E kihívások a társadalom különböző szintjein és különböző szektorainál jelentkeznek: például technikai rendszerek működésének megzavarása, terrorizmus, felkelések.”⁶

„Vannak külső válságok (pl. határviták, repülőgép-eltérítés stb.) és belső válságok (nukleáris baleset, terrorrobbantás stb.). Ma a katasztrófa kifejezés helyett mindezekre a »válság« a helyes gyűjtőfogalom.”⁷ Másról ez szerepel: „A korábbi teóriák a válságot még elsősorban külpolitikai, azon belül is elsődleges katonai összefüggésben értelmezték. Később ez a szűkítés fokozatosan elmaradt, és a válságot kezdték kiterjeszteni a természeti és ipari katasztrófákra, és a válság fogalma egyre inkább általános jelleget öltött.”⁸ Azzal egyetérthetünk, hogy a helyes gyűjtőfogalom a válság, amely álláspontom szerint azonban nem a katasztrófa fogalma helyett, hanem mellette használandó. Az én értelmezésemben ugyanis a válság a szélesebb kategória, amelynek egyik megnyilvánulási formája az ipari és a természeti katasztrófa.

A válság gyűjtőfogalomként használva tehát – a teljesség igénye nélkül – magában foglal a háborúktól és más fegyveres összeütközésektől a belső zavargásokon és a közbiztonságot fenyegető erőszakos cselekményeken keresztül a természeti és az ipari katasztrófákat

⁴ Szabó Máté: A válságról – A politológia mondanivalója. Magyar Tudomány, 2009. 12. 09. <http://www.matud.iif.hu/2009/09dec/08.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 23.)

⁵ Charles F. Hermann: Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations. Administrative Science Quarterly, Vol 8, No 1, 06. 1963, 63–64. <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-Some%20Consequences%20of%20Crises%20Which%20Limit%20the%20Viability%20of%20Org.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 23.)

⁶ Sara Larsson et. al.: Crisis Decision Making in the European Union. CRISMART, Stockholm, 2005, 11.

⁷ Mezey Gyula: Válságkezelés nemzetközi gyakorlata. Előadás a Hadtudományi Társaság és a Kiss Károly Hadtudományi Klub szervezésében. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, 2004/4.

⁸ Oravec István: Válságkezelési rendszerek korszerűsítése. Hadtudomány, 2003/3–4., 78.

minden olyan helyzetet, melyek kedvezőtlen hatással vannak az országok, társadalmak, csoportok és emberek biztonságára.⁹

A válság fogalmának elemzése során fontos kérdés továbbá, hogy azt objektív vagy szubjektív szemszögből vizsgáljuk: „...a biztonság megközelíthető objektíven (reális fenyegetés) és szubjektíven (érezelt fenyegetés) egyaránt, és cseppet sem biztos, hogy e két megközelítés mindig egybeesik. Ráadásul az objektívebb megközelítés csak első pillantásra tűnik vonzósnak. Egyetlen biztonsági elmélet sem alkotta meg ugyanis a biztonság olyan objektív mércéjét, amelynek alapján biztosan megállapíthatnánk, hogy egy kérdés »valóban« fenyegetés-e vagy sem.”¹⁰ Ugyanakkor „...bizonyos esetekben a szubjektíven érzelt fenyegetés is biztonsági kérdéssé válhat, ha egy kormány képes meggyőzni lakosságát arról, hogy a probléma megoldásához rendkívüli intézkedésekre van szükség, vagy ha a társadalom (például erre hajlandó politikai erőt juttatva kormányra) maga kényszeríti ki a rendkívüli intézkedéseket. Vagyis a biztonságiasítás alapvetően politikai és kommunikációs folyamat, s nem feltétlenül a fenyegetés tudományos vizsgálata dönti el a sorsát. Közismert az is, hogy a társadalom biztonságérzetét és biztonságpercepcióját jelentősen befolyásolja a szubjektív, érezelt fenyegetés, illetve a szubjektív biztonság.”¹¹

A fenti két példa jól mutatja, hogy bár lehetséges objektív szempontokat belefoglalni egy általános definícióba, a szubjektivitás azonban teljes mértékben nem küszöbölhető ki. Egy teljesen objektív válságfogalom esetén ugyanis lehet, hogy bár súlyos a kialakult helyzet, az alkalmazandó válságfogalom objektív elemei részben vagy egészben megvalósulnak, mégsem jelent azonban változást a döntéshozatal folyamatában, mert a döntéshozók nem értékelik válságként a helyzetet. Ugyanennek a fordítottja is megtörténhet: a pusztán objektív tényezők alapján az eset nem minősíthető válságnak, mégis a döntéshozók a helyzetet kritikusnak érzékelhetik, és a válságok kezelésére vonatkozó szabályok szerint járnak el. A döntéshozó percepciója tehát minden esetben kulcstényező, és ennek következtében mindenképpen szükséges egy összevetést tenni az objektív és a szubjektív válságfogalom között.

„A szubjektív válságfogalom konstruktívabbnak tűnik. Használata az események tisztábban látását biztosítja, és segít megérteni, hogy a válságban érintettek egyes csoportjai miért azt teszik, amit tesznek.”¹² „A válsághelyzetet valaki vagy valami érzékeli: lehet egyén, egy csoport, egy szervezet, egy társadalom, egy állam.”¹³ Még ha léteznek is egyes objektív fogalmi elemek, amelyek megadják a főbb kereteket és az alapvető orientációt, válságról mégiscsak akkor beszélhetünk, ha egy rendkívüli eseményt az általa érintettek – legjellemzőbben a döntéshozók – saját belső észlelésük alapján kritikusnak ítélnék, valamint úgy döntenek, hogy a válságkezelés gépezetének mozgásba hozása indokolt.

⁹ A válság ilyen tág spektrumú értelmezése nem kérdőjelezi meg a hadtudományak a háborúról alkotott fogalomrendszerét. Mindössze arról van szó, hogy a válságba mint praktikus alkalmazott gyűjtőfogalomba beleérthető a válság egyik formájaként a háborúnak a hadtudomány által meghatározott fogalma is.

¹⁰ Gazdag Ferenc – Tóth Péter: A biztonság fogalmának határainról. Nemzet és Biztonság, 2008. 01., 8. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc_talasz_peter-a_biztonsag_fogalmanak_hataraival.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 11. 03.)

¹¹ Tóth Péter: Tatárszentgyörgy után... – A biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről. Nemzet és Biztonság, 2009. 01., 6. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/talasz_peter-tatarszentgyorgy_utan_.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 23.)

¹² Mats Koraeus: Who knows? The use of Knowledge Management in Crisis. Swedish National Defence College and CRISMART, 2008, Vol 36, 20.

¹³ Erik K. Stern: Crisis Decisionmaking: A Cognitive Institutional Approach. Doctoral Dissertation, University of Stockholm, 1999, 5.

A fent kifejtettek összegezve arra utalnak, hogy a válság fogalma úgy fogható meg a leginkább a gyakorlatban is használható formában, ha az megfelel az alábbi hármaskritériumnak:

- nem szűkíti le annak tartalmát egyfajta típusú fenyegetésekre, hanem nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy a szóba jöhető fenyegetések (válságtípusok) lehető legszélesebb körét foglalja magában egyfajta gyűjtőfogalom gyanánt;
- fókuszában áll a döntéshozatali szituáció, illetve a döntés;
- a döntéshozó percepciójára épül (szubjektív válságfogalom).

Véleményem szerint az Erik Stern által megalkotott alábbi döntéshozatali válságfogalom sajátos fogalmi kategóriaként messzemenőig figyelembe veszi ezeket a kritériumokat: „A döntéshozatali válsághelyzet egy társadalom külső és belső környezetének megváltozásából ered, és a döntéshozók szemszögéből három szükséges és elégséges feltétel észlelésével jellemezhető:¹⁴ az alapvető értékek elleni fenyegetés,¹⁵ az időkényszer¹⁶ és a bizonytalanság.”¹⁷

Ez az egységes, szintetikus válságdefiníció azért szükséges számunkra, mert alkalmas arra, hogy a válságkezelés során el tudjunk szakadni az ágazati, szakmai megosztottságtól, és a fenyegetések elleni fellépés valóban átfogó, összkormányzati legyen. A törekvés messze nem új keletű, hiszen a múlt század kilencvenes éveitől kezdve a modern válságokat a szakirodalom a „komplex” jelzővel aposztrofálta, ami önmagában hordozza a válságról kialakított holisztikus kép kialakításának és a beavatkozók széles körű együttműködésének a követelményét, vagyis a ma már kevésbé divatos, de még sűrűn felemlített átfogó megközelítés¹⁸ teóriáját.

Erik Stern a válság komplexitásának öt ismérvét különbözteti meg:¹⁹

1. *Politikai vagy értékkomplexitás* – A válság a társadalmi rendszer alapvető strukturái vagy alapvető értékei és normái elleni fenyegetést jelent. A politikai motívum elsősorban választás, vagy még pontosabban egyensúlyozás a fenyegetett értékek között.
2. *Intézményi komplexitás* – A szereplők nagy számát, széles spektrumát jelenti, amelynek horizontális és vertikális kiterjedése van.
3. *Időbeli komplexitás* – Minden válság egy speciális történeti helyzetben zajlik, amelynek legalább két dimenziója van: diakronikus (történeti) és szinkronikus (egyidejű). A történeti dimenzió azt jelenti, hogy minden esetnek van egyfajta történeti előzménye. A válság érzékelésére és a válságban való viselkedésére hatással vannak a

¹⁴ Uo. 8.

¹⁵ A válság a társadalmi rendszer alapvető strukturái vagy alapvető értékei és normái elleni fenyegetés. A modern értelemben vett válság tehát értékválság, ahol értékek kerülnek veszélybe, illetve választani kell a konkuráló értékek között. Az értékek közötti választás esetében az egyik feláldozását értékelhetjük kritikus momentumnak.

¹⁶ Ha nem létezne az időkényszer, vagyis ha egy normáltól eltérő szituáció megoldása során a döntéshozók és a végrehajtók számára bőséges idő áll rendelkezésre a szükséges döntések meghozatalára és végrehajtására, akkor tulajdonképpen a normál tevékenységi rend keretében úrrá tudnak lenni a helyzeten, ezért azt nem is érzékelik krízisként.

¹⁷ A krízishelyzeteket mindig nagy fokú bizonytalanság kíséri, ami azonban nem tévesztendő össze az egyszerű információhiánnyal. A bizonytalanság azt jelenti, hogy egyszerűen nem értik a helyzetet. Mi okozta? Mi is történni voltaképpen? Kinek a felelőssége, kinek kellene cselekedni? Mit kellene most tenni? Milyen következményekkel jár, ha ezt vagy azt tesz? Ez a zavar intenzívebbé teszi az értékkonfliktus problémáját.

¹⁸ Az átfogó megközelítés lényege a legrövidebben úgy fogalmazható meg, hogy a civil és a katonai képességek együttes, koordinált alkalmazása a komplex válságok kezelése folyamán.

¹⁹ Stern: i. m. 14–17.

korábbi tapasztalatok vagy éppen azok hiánya. A szinkronikus dimenzió azt jelenti, hogy a válság érzékelését és a válságban történő viselkedést befolyásolják azok az események is, amelyek a jelenben egyidejűleg folynak.

4. *Információkomplexitás* – Döntéshozói szempontból a válság jelentős mértékben információk kérdése körül forog. Egyszerre van jelen az információhiány és az információdömping.
5. *Problémakomplexitás* – A válság többé-kevésbé sürgősen megoldandó ügyek sorozatából áll, amelyek egy időben vagy egymás után következnek be egy meghatározott időperiódusban.

A HIBRID FENYEGETÉSEK ÉS AZ ÁTFOGÓ MEGKÖZELÍTÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI

A hibrid hadviseléssel összefüggésben gyakran nyúlunk vissza a szakirodalomban is vitatott „Geraszimov-doktrína” megállapításaihoz. Az orosz vezérkari főnök a 2013-ban írt cikkében abból indul ki, hogy a 21. században egyre inkább elmosódik a határ a béke és a háborús állapot között, és növekszik a nem katonai (például politikai, gazdasági, információs, humanitárius) eszközök szerepe a politikai és a stratégiai célok elérésében, sőt sok esetben hatékonyabbak a fegyveres erőnél. A katonai képességek mindezeket kiegészítik, jellemzően rejtett formában, mint például a speciális erők által végrehajtott informális akciók. A nyílt katonai erő alkalmazása csak a válság egy bizonyos szakaszában, elsősorban a végső siker elérésének céljából jöhet szóba, gyakran békefenntartó vagy válságkezelő műveletnek álcázva, a nagy formátumú katonai erők frontális összeütközése stratégiai és műveleti szinten pedig fokozatosan a múlté lesz.²⁰

Az elméletet Oroszország 2014-ben a gyakorlatban is tesztelte, méghozzá példátlan eredményességgel. E merőben új, hibrid jellegű technikákkal úgy volt képes Európában egy NATO PfP-ország²¹ ellenében területi annexiót megvalósítani, illetve közvetve katonai jelenlétet fenntartani, hogy eközben sikerült a válságot olyan küszöb alatt tartani, hogy az még nem váltotta ki a Szövetség részéről esetlegesen fegyveres erő alkalmazását is magában foglaló erőteljesebb fellépést.

Ha válságkezelési szempontból nézve nagyon tömören kívánjuk összesűriteni a Geraszimov-doktrína lényegét, akkor azt mondhatjuk, hogy a különböző civil és katonai képességeket együttesen és összehangoltan kell alkalmazni a politikai és a műveleti cél elérése érdekében, miközben a hadviselés korábbi metodikájához képest jellemzően dominánsabbá válnak a nem katonai eszközök.²² Mindez tulajdonképpen nem más, mint az átfogó megközelítés alapvetésének a megismétlése, kissé új köntösbe öltöztetve. Ezt alátámasztandó, az orosz vezérkari főnök által írt cikkről Padányi József és Tomolya János az alábbiak szerint vélekedik: „*Az idézett cikk – véleményünk szerint helyesen – azt fejtegeti, hogy a hadviselés kultúrák közötti összecsapás is, amelyben nemcsak a katonai eszközöknek, de a diplomáciai, pénzügyi, rendfenntartói eszközöknek is helye van. Ezt a problémát a NATO az átfogó meg-*

²⁰ Mark Galeotti: The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War. Moscow’s Shadows, 06. 07. 2014. <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 23.)

²¹ Partnership for Peace – Partnerség a Békéért.

²² Geraszimov szerint a nem katonai eszközöknek 4:1 arányban célszerű dominálniuk.

közelítés fogalmán keresztül kezeli. Tehát itt nincs másról szó, mint hogy az orosz vezérkari főnök is leteszi a voksát az átfogó megközelítés helyessége mellett.”²³

A Geraszimov által felvázolt modern hadviselési elvek természetesen nem ismeretlenek a Nyugat számára sem, ahol az ezekkel kapcsolatos teóriák hibrid hadviselés néven váltak ismertté, és egyre nagyobb számban megjelennek a hazai szakirodalomban is. Ezek közül azokat az elemeket igyekszem kiemelni, amelyek a komplex válságok átfogó módon történő kezelésének szükségességét erősítik.²⁴

A hadviselésnek ez az új formája elmosza a háború és a béke határát. Lényegében folyamatos háborús állapotban gondolkodik, ahol bár a feszültség szintje változó, de teljes nyugalmi állapot soha sincs, az ellenséget mindig nyomás alatt kell tartani. A nem katonai eszközök dominanciájából következik az is, hogy a hibrid háború kiterjed az ellenség teljes hátszágára és egész társadalmára, összefoglalva tehát sem időben, sem térben nem korlátozott.²⁵

Ezért elmondhatjuk, hogy a „harcot” egy időben, párhuzamosan vívják a gazdasági, a diplomáciai, a katonai, az információs és a gazdasági szféra alkotta hibrid „hadszintéren”. *„A hibrid fenyegetések/veszélyek alkalmazásának összekapcsolt hatása feltételezi azok rendkívüli veszélyességét az ország nemzeti biztonságát garantáló összes rendszerre. [...] Az ilyenfajta veszélyek kumulatív hatása az egymással összefüggő és komplex rendszerek realizálásán keresztül érvényesül. [...] A hibrid műveletben a katonai erőn kívül részt vehetnek félkatonai erők; terrorista és bűnöző elemek; biztonsági erők; politikai provokátorok; a média képviselői; az állam különböző tisztviselői, akik elsősorban közigazgatással pénzügyi és gazdasági kérdésekkel foglalkoznak.”²⁶*

Simicskó István értelmezésében is a hibrid hadviselést a komplexitás és a civil-katonai elemek együttes jelenléte jellemzi, amelyet olyan stratégiai (rendszer-) modellként aposztrofál, *„ahol a megváltozott cél- és eszközrendszer miatt megszűnik a fegyveres erők dominanciája, a geopolitikai célok teljesítése pedig döntően a nem katonai erőforrások és módszerek²⁷ transzformációjával biztosítja a geopolitikai célok elérését. A fenyegetések komplex és holisztikus jellege miatt nem tekinthető kizárólag katonai fenyegetésnek, ezért annak felfedése és a fenyegetések elhárítása, és maga a védelem se lehet csak katonai.”²⁸*

A fentiek tükrében álláspontom szerint a hibrid hadviselés esszenciája a különböző civil és katonai képességek, erők, eszközök, válságkezelési technikák újszerű, komplex és mindenekelőtt magas fokon koordinált, szinkronizált alkalmazása egy időben, vagy előre pontosan és precízen meghatározott szekvencia szerint. Ebben látom a hibrid hadviselés hatékonyságának a kulcsát, ettől vált ki szokatlan, az ellenséget sokszor újszerű kihívások

²³ Padányi József – Tomolya János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 2. rész. Hadtudomány, 2017/3–4., 36. http://mhht.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_31-44.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 25.)

²⁴ A hibrid hadviselésnek természetesen igen számottevő nemzetközi irodalma is van, de tekintettel arra, hogy jelen tanulmány alapvetően a hibrid fenyegetések elleni hazai átfogó fellépés kérdéskörét taglalja, ezért a hazai szakirodalomban fellelhető értelmezést helyeztem előtérbe.

²⁵ Rác András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. Seregszemle, 2016/2., 10. https://honvedelem.hu/files/files/59672/seregszemle_2016_02.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 25.)

²⁶ Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek új formája – a hibrid műveletek. Tananyag-kézirat, 2015.

²⁷ A szakirodalom a nem katonai erőforrások és módszerek körébe sorolja a politikai, diplomáciai, gazdasági, média és információs dimenziókat.

²⁸ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány, 2017/3–4., 12. http://mhht.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_5-18.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 25.)

elé állító szituációt annak ellenére, hogy maguk az alkalmazott módszerek és az érintett területek (diplomácia, politika, gazdaság, propaganda stb.) – talán egyedül a kibertér kivételével – korábban is ismert és alkalmazott eszköznek minősültek.

Ha a hibrid hadviselés elsődleges célkitűzéseit vizsgáljuk, az rögtön iránymutatást ad az ellene történő védekezés célszerű formájára. Abból kell kiindulni ugyanis, hogy a cél a megtámadott ország meglévő társadalmi, gazdasági, politikai és katonai gyengeségeinek minél hatékonyabb kihasználása. Vagyis a hibrid technikát alkalmazó fél nem az ellenség katonai erejének a megsemmisítésére törekszik, hanem az ellenséges ország működésének szétzilálására, megbénítására és ily módon az ellenállási képesség megtörésére.²⁹ Ebből következik, hogy a leghatásosabb védelem az adott ország és társadalom ellenálló képességének (*resilience*) növelése, erősítése.

A *resilience* fogalma eredetileg az ökológia tudományából ered, ahol egy ökoszisztéma változásokra adott képességét és fennmaradási képességét értették alatta. A koncepció gyorsan elterjedt más komplex együtthatásokat kutató tudományterületekre is. Ma már különböző megfigyelési szinteken (egyéni, közösségi, állami, államok feletti) és számos tudományterületen alkalmazzák, például a pszichológiában, a közgazdaságtanban és a menedzsmenttanulmányokban is. Nem meglepő tehát, hogy a biztonságpolitika tudománya területén is idővel elterjedt a fogalom használata.³⁰ A biztonságpolitikában *resilience* alatt elsősorban az államok felkészültségét és „ellenálló képességét” értjük a különböző fenyegetésekkel szemben, amely a NATO felfogásában a hibrid fenyegetésekhez köthető.³¹ A *resilience* a társadalom ellenálló, valamint gyors regenerálódásra való képességét jelenti a társadalmi, gazdasági, kereskedelmi és katonai szektorokban őt ért együttes, sokszzerű hatásokkal szemben.³²

A NATO szemszögéből a kívánt szintű ellenálló képesség elérésének egyik kiemelt eszköze a polgári felkészültség (*Civil Preparedness*). Ennek alapvető oka, hogy a katonai erők alkalmazásuk során jelentős mértékben a polgári szféra támogatására vannak utalva, különösen a közlekedési infrastruktúrák és eszközök, az infokommunikációs és energiaellátó rendszerek vonatkozásában, de említhetjük még az élelem- és ivóvízellátást is. A NATO felfogásában a *resilience* egy sajátos, kétkomponensű feladatrendszerként értelmezhető, mégpedig a Civil Felkészültség és a katonai képességek kombinációjaként. A *resilience* megteremtése, fenntartása, erősítése elsősorban nemzeti felelősség. Az egyes tagállamok ellenálló képességének a növelése azonban csökkenti a NATO egészének a sebezhetőségét is,³³ ezért elengedhetetlen az egyes tagállamok tevékenységének szövetségi szintű összehangolása. A NATO alapvetésként abból a követelményből indul ki, hogy a nemzeti és a szövetségi katonai erőket a civil oldal erőforrásai minden időben és adekvát módon tudják támogatni. Ezért a katonai képességek erősítésének egyik fontos feltétele a polgári felkészültség erősítése, hatékonyabbá tétele.

²⁹ Rácz: i. m. 9.

³⁰ Századvég Politikai Iskola Alapítvány: Honvédelem és Biztonságpolitika. Stratégiai tanulmány, 2015, 73. Kézirat, a szerző birtokában.

³¹ Commitment to enhance resilience – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8–9. 07. 2016. NATO E-library, 08. 07. 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

³² Resilience and Article 3. NATO E-library, 31. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 03.)

³³ Uo.

Ezen a ponton leszögezhető tehát, hogy a hibrid hadviseléshez köthető resilience és polgári felkészültség követelmény- és feltételrendszere tulajdonképpen nem más, mint az átfogó megközelítés újrafogalmazása részben hasonló, részben különböző összefüggésekben. Mindennek az alátámasztásához a korábban idézett Padányi–Tomolya-álláspont mellett az Európai Parlament és az Európai Tanács közös közleménye is felsorakoztatható: „ennek a közös közleménynek a célja, hogy elősegítse egy olyan átfogó megközelítés kialakítását, amelynek segítségével az EU a tagállamokkal együttműködve képes lesz a hibrid típusú fenyegetésekkel szembeni célzott fellépésre azáltal, hogy szinergiákat teremt a releváns eszközök között, és előmozdítja az összes érintett szereplő szoros együttműködését.”³⁴

A feltűnő hasonlatosság mellett azonban találhatunk egy lényeges különbséget. Míg az átfogó megközelítés teoretikusai és a gyakorlati megvalósításában részt vevők döntő mértékben a nemzetközi dimenzióra helyezték a hangsúlyt, addig a hibrid fenyegetésekre adandó válaszok vonatkozásában egyértelműen kinyilatkoztatást nyert a nagy nemzetközi szervezetek részéről, hogy a resilience és a polgári felkészültség elsősorban nemzeti felelősség, amelyet ezen túl természetesen összetagállami, illetve szövetségi szinten is szükséges összehangolni. A NATO a resilience megnevezését kezdettől fogva nemzeti ellenálló képesség formájában alkalmazta, vagyis eredendően a nemzetek szintjére helyezte a feladatrendszer fő színterét, amelynek megvalósítása érdekében a Szövetség saját, elsősorban harmonizációs célú eszközeit mintegy hozzáadott értéként tudja felsorakoztatni. Minderről az EU a következőképpen vélekedik: „Amennyiben a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés a nemzeti biztonságot és védelmet, valamint a közrend fenntartását érinti, az elsődleges felelősség a tagállamokra hárul, mivel a tagállamok sebezhetősége országonként változó.”³⁵

Azt tapasztalhatjuk tehát, hogy a hibrid fenyegetések kapcsán ugyanahhoz a megoldási formához jutottunk, mint amelyet korábban a missziók hatékonyságának növelése érdekében hoztak létre a civil és a katonai oldal erőfeszítéseinek az összehangolása érdekében, létrehozva az átfogó megközelítés teóriáját. Mindkét esetben alapvető követelmény a komplex kihívásokra történő adekvát, komplex válaszadás, és mindennek a kulcsa egy intézményesített koordinációs mechanizmus a válságkezelés szereplői között. Ezen a ponton ismét leszögezhető tehát, hogy a hibrid hadviseléshez köthető resilience és polgári felkészültség követelmény- és feltételrendszere tulajdonképpen nem más, mint az átfogó megközelítés újrafogalmazása részben hasonló, részben különböző összefüggésekben.

A válságelmélet fentebb történő kifejtése rámutatott arra, hogy a válság kifejezés elméleti oldalról egy rendkívül sokrétű, számtalan módon értelmezhető, szinte már megfoghatatlan fogalomként fogható fel, amelynek objektív kritériumok mentén történő egzakt definiálása reménytelennek tűnik. Gyakorlati oldalról megközelítve azonban támpontot nyújthat a válság gyűjtőfogalomként való értelmezése, összekapcsolva döntéshozatali válság definíciójával. Ennek megfelelően – jelentősen leegyszerűsítve – válságról beszélhetünk a háborútól a terrortámadáson, tömeges migráción keresztül a természeti és ipari katasztrófákig minden esetben, amikor a döntéshozók azt válságként érzékelik és értékelik, és amelynek megoldására az adott helyzethez igazodóan speciális intézkedéseket foganatosítanak.³⁶ A válságfo-

³⁴ KÖZÖS KÖZLEMÉNY AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete. JOIN/2016/018 final. EUR-Lex, 2016. 04. 06., 3. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 25.)

³⁵ Uo. 2.

³⁶ Ezt az értelmezést jól alátámasztja hazai viszonylatban a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet többszöri meghosszabbítása. A tömeges bevándorlás okozata válsághelyzet jogszabályban meglehetősen pontossággal, dön-

galom ilyen értelmezése az objektív szempontból történő viszonylagos megfoghatatlanság kiküszöbölésén kívül más előnyöket is nyújthat, nevezetesen gyakorlatilag problémamentesen összhangba hozható a modern válságkezelés összkormányzati jellegére vonatkozó követelményével. A posztmodern társadalmak és az azokat sújtó válságok komplex jellege önmagában is megköveteli a kormányzat egyes ágazatainak szoros együttműködését. Enélkül az érintett ország nem fogja időben felismerni, hogy ellene összehangolt hibrid támadás folyik, nem fog rendelkezni olyan ellenálló képességgel, amely hiteles elrettentő erőt képviselne, és nem lesz képes hatékony védekezést folytatni.

AZ ÖSSZKORMÁNYZATI, ILLETVE INTEGRÁLT VÁLSÁGKEZELÉSI RENDSZERRE VONATKOZÓ HAZAI ELMÉLETEK ÉS NEMZETKÖZI PÉLDÁK

A fentiekben kifejtett érvek, szakirodalmi hivatkozások reményeim szerint meggyőzőek a tekintetben, hogy korunk biztonsági kihívásai messzemenőig igénylik a nemzeti válságkezelés összkormányzati, sőt egyre inkább állami kontextusban történő értelmezését. A gyakorlatban viszont azt látjuk, hogy Magyarországon bár elviekben mindenki elfogadja az ágazatok közötti együttműködés szükségességét, válságkezelési rendszerünk továbbra is ágazati szegmensek és érdekek mentén megosztott.

A válságkezelésben érintett szervezetek közötti együttműködés sokszor *ad hoc* jellegűnek minősíthető, az ágazati és a szervezeti érdekek számos esetben felülírják a közös, összkormányzati érdeket, aminek következtében az együttműködés helyett vagy annak látszatát keltve sokszor valójában pusztán rivalizálás folyik. A válságkezelési logika a tradicionális munkamegosztás elve alapján még mindig úgy gondolja, hogy vannak egyes válságtípusok és azok kezelésére dedikáltan meghatározott ágazatok, szervezetek hivatottak a saját működési elveik és szakmai szabályaik alapján. A speciális szakértelem és a szakmai kompetencia kétségbevonhatatlanul kívánatos a válságkezelés során, azonban azt a válságok komplexitása kapcsán mindenképpen állami kontextusba szükséges hozni. Meggyőződésem, hogy a kettő nem összeegyeztethető, vagyis létezhet olyan nemzeti válságkezelési struktúra és eljárásrendszer, amely garantálja az ágazatok, szervezetek közötti hatékony együttműködést úgy, hogy eközben a szakmaiság nem vesz el a legkisebb mértékben sem. Mindennek alátámasztására találhatunk a szakirodalomban több kezdeményezést egy ilyen jellegű gondolkodásmód, illetve ezt támogató struktúra kialakítására.

A honvédelmi igazgatás oldaláról Lakatos László már 2001-ben konkrétan felvetette egy állami szintű válságkezelési struktúra szükségességét: „*Meg kell teremteni a minősített időszakok bevezetését nem igénylő, de a normál időszaktól eltérő válsághelyzetek (lásd az 1995. augusztusi jugoszláv–horvát katonai konfliktus hazai hatásait, vagy a Jugoszlávia elleni 1999. március–júniusi NATO-műveleteket) kezelésének jogi alapjait és a kormányzati szintű válságkezelés szervezeti kereteit (Nemzeti Válságkezelési Központ működtetése).*”³⁷

Ugyanezen gondolat megfogalmazást nyert a katasztrófavédelmi szakértők körében is Bognár Balázs által: „*A védelmi igazgatási feladatok új elemekkel történő bővülése és a je-*

tően mennyiségi kritériumok alapján meghatározott szituáció. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a döntéshozó a válsághelyzet fennállása tekintetében inkább a saját szubjektív értékelése és megítélése alapján döntött elsősorban prevenciók céllal, és ennek megfelelően rendelte el a szükséges intézkedéseket.

³⁷ Lakatos László: A védelmi igazgatás helye és szerepe a honvédelem rendszerében. Doktori (PhD-) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001, 111.

lenlegi védelmi igazgatási tevékenységenként elkülönült és széttagolt központi irányítás között kialakult ellentmondások feloldása érdekében célszerű lenne egyetlen kormánybizottság hatáskörébe utalni az eseti irányítás, valamint a kormányzati döntés-előkészítés feladatait. [...] Az egységes kormánybizottság funkcionálása maga után vonná a minisztériumokban kialakított, kormányzati irányításérdekű vezetési központok visszaszorítását és ágazati szintű felhasználásuk előtérbe helyezését. Ezzel a szakmai döntés-előkészítés egy integrált vezetési központban valósulhatna meg.”³⁸

Az integrált vezetési struktúra témakörében az elvi felvetésen túl konkrét megvalósíthatósági tanulmányok is születtek. 2014-ben átfogó és részletes javaslat készült egy válságkezelési központ modelljére vonatkozóan Dsupin Ottó és Kónya József tollából, miszerint „a válságkezelő központok létrehozását a vezetési folyamatok hatékonyságának növelése indokolja, amely a válság jellegének megfelelő szakszerűségben, célirányosságban és operativitásban támaszt a közigazgatás alaphelyzetében gyakorolt vezetési módszerektől eltérő szervezeti, infrastrukturális és működési feltételeket a válságkezelést irányító vezető szervek számára”. A szerzők felvázolták a válságkezelési központ szervezeti struktúráját, illetve az egyes szervezeti egységek funkcióját az alábbiak szerint:

- információk gyűjtése, feldolgozása;
- helyzetértékelés;
- döntések előkészítése;
- szakértői háttér biztosítása;
- együttműködési feladatok;
- operatív beavatkozás;
- irányítás, koordinálás, ellenőrzés.³⁹

Egészen újszerű nézőponttal találkozhatunk a Resperger-féle „DIADAL” válságkezelési módszer tanulmányozása során, amely a válságkezelés folyamatát hat egymást követő fázisra osztja: Diagnózis, Irány, Alternatívák, Döntés, Alkalmazás, Lezárás. A módszer a Magyarország területén bekövetkező, a békeidőszaktól eltérő válságokra alkalmazandó, amelyek a normál módszerek alkalmazásával nem kezelhetők, a szervezeti működési keretet pedig egy nemzeti szintű válságkezelési központ, a Nemzeti Helyzetértékelő Központ biztosítaná.⁴⁰ A Resperger-féle „DIADAL” módszer a hatfázisú folyamatban a döntés és a lezárás – tartalmában alapvetően politikai jellegű – fázisa kivételével az összes többi fázis feladatait a Nemzeti Helyzetértékelő Központban telepíti. Mind a Dsupin–Kónya-féle válságkezelési központmodell, mind a Resperger-féle „DIADAL” módszer lényeges eleme, hogy nem ágazati vagy szakmai, hanem összkormányzati szintű struktúrában gondolkodnak, amelyet

³⁸ Bognár Balázs: A Magyar Köztársaság védelmi igazgatási rendszerének lehetséges korszerűsítése. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2009, 96. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/bognar_balazs.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 26.)

³⁹ Dsupin Ottó – Kónya József: Válságkezelő központok tevékenysége. In: Dobák Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014, 334. <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8567/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 26.)

⁴⁰ Resperger István: A „Diadal” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál. Hadtudományi Szemle, 2012/1–2., 156. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00012/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_1-2_141-165.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 26.)

általános érvénnyel a válságok kezelésére alkalmaznának, nem szűkítve e kört valamely típusú válságra vagy a különleges jogrend időszakára.

A válságkezelés integrálásának szükségessége a biztonsági tanulmányok szemszögéből is megfogalmazódott. A Tálás Péter által vezetett kutatócsoport 2008-ban lefolytatott kutatása megállapította, hogy „*a komplex biztonsági problémák kezeléséhez többfunkciós, rugalmas, széles spektrumú, a civil és nemzetközi szervezetekkel, polgári hatóságokkal, kormányzati és nem kormányzati szervekkel együttműködni képes biztonsági struktúrára van szükség*”,⁴¹ és mindennek megvalósítását egy integrált biztonsági rendszer formájában tartották célszerűnek. Szükséges azonban hozzátenni, hogy az ő értelmezésükben az integrált biztonsági szféra lényege nem egy „*biztonsági szuperintézmény*” létrehozása, hanem az intézményrendszer integrált módon való működése.⁴² A biztonságpolitikai irányítás központi vezető szervét a tárcák fölött képzelték el, az akkori Miniszterelnöki Hivatalban. Fontos megállapítás volt továbbá, hogy álláspontjuk szerint az integrált biztonsági rendszer alapját, szervezeti kereteit a védelmi igazgatás teremti meg.⁴³

Mint láthatjuk, Magyarországon elméleti síkon jelentős támogatást élvez az összkormányzati válságkezelési struktúra gondolata, konkrétan utalva is egy nemzeti szintű válságkezelési központ megalakításának a szükségességére. Számos ország ehhez képest már a gyakorlati megvalósítás szintjén is jelentős eredményeket ért el, és különböző formában és feladatrendszerrel létrehozta az összkormányzati működést támogató válságkezelési struktúrát, beleértve a válságkezelési központot is. Ezek közül kiválasztottam néhány országot, amely méretében, földrajzi elhelyezkedésében és/vagy a hidegháború idején a szovjet blokkhoz történő tartozása tekintetében rokon vonásokat mutat hazánkkal.

Szlovénia

Szlovénia 2004-ben fontos lépést tett az integrált válságkezelési rendszer felé, amikor a Nemzeti Válságkezelési Központ megkezdte működését. E szervezeti elem a honvédelmi minisztériumban működik 24 órás, folyamatos működési rendben, rendeltetése *nemzeti és nemzetközi válság, továbbá háború esetén* infrastruktúrát, valamint technikai és telekommunikációs támogatást nyújtani a kormány részére. A Nemzeti Válságkezelési Központ döntéshozatali jogkörrel nem rendelkezik, fő feladata az információcsere és a kommunikációs kapcsolat biztosítása az Elnöki Hivatal, a Parlament Főtitkársága, a Kormány Főtitkársága, a Nemzeti Biztonsági Tanács, a minisztériumok, a kormányzati szervek, a rendőrség műveleti és információs központja, a szlovén hadsereg parancsnoksága és a válságkezelésben érintett más szervek műveleti központjai között.⁴⁴

Struktúráját tekintve a központ egy műveleti és egy elemzőcsoportból áll. A műveleti csoport felelős a technikai támogatásért, míg az elemzőcsoport a különböző minisztériumok képviselőiből áll, akik összekötőként, illetve elemző-értékelő ágazati szakértőként te-

⁴¹ Tálás Péter – Gyimesi Gyula: Az integrált biztonsági szféra magyarországi megteremtésének lehetősége és feltételei. In: Tálás Péter (szerk.): Az integrált biztonsági szféra magyarországi megteremtése felé. MTA Szociológiai Intézet, Budapest, 2008, 163.

⁴² Uo. 170.

⁴³ Uo. 177.

⁴⁴ Iztok Prezelj: Shaping the national crisis management system in Republic of Slovenia. Security Dialogue, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, Slovenia, 2012, 8. <http://sd.fzf.ukim.edu.mk/index.php/5/ip?format=pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 23.)

vékenykednek. Az elemzőcsoport elemzi és értékeli a biztonsági helyzetet, szükség szerint biztonsági értékeléseket készít, koordinálja a jóváhagyott döntések végrehajtását, koordinált döntéshozatali javaslatokat állít össze.⁴⁵

Szlovénia tehát felismerte a horizontális koordináció és az integráció szükségességét a válságkezelésben, és a válságkezelési központ funkciójában bizonyos tekintetben ennek egyik megvalósulási formáját jelenti. Hatáskörében azonban erősen korlátozott, tekintve hogy „*a feladatai limitáltak az információcsere és kommunikáció technikai támogatására*”, vagyis elsősorban az összekötő kapocs szerepét játssza a különböző ágazatok között.⁴⁶ Az ágazatokhoz kötöttséget tükrözi, hogy a Honvédelmi Minisztériumban található. Kétségtelenül eredmény, hogy egy működési rendszerbe, egy fizikai térbe hozzák össze a válságkezelő szervek képviselőit, de az mégis egy ágazati minisztérium bázisán működik, vagyis nem valósul meg teljes mértékben az ágazatokon túl nyúló, illetve azok feletti nemzeti válságkezelési rendszer.

Georgia

Georgia szintén azon országok közé tartozik, amelyek közelmúltja számos viharos eseményt hozott, és a biztonsági helyzet azóta is bonyolultnak mondható. Ezért érthető módon az ország kormánya kiemelt jelentőséggel kezeli a válságkezelés kérdését, és ennek érdekében létrehozta a nemzeti válságkezelési rendszerét. Ennek csúcán (a kormány alatt) a Nemzetbiztonsági és Válságkezelési Tanács áll mint a miniszterelnök és a kormány tanácsadó, döntés-előkészítő szerve. E testület hatáskörébe tartoznak a *kül- és belbiztonsági kérdések*, az ország stabilitását és a közrendet biztosító stratégiai kérdések, illetve az országot fenyegető *minden típusú válság* kezelése.⁴⁷ A tanács tehát igen tág hatáskörrel rendelkezik, abba elvileg beleérthető bármilyen típusú civil vagy katonai jellegű válság.

A Nemzetbiztonsági és Válságkezelési Tanács munkáját folyamatosan működő Hivatal támogatja, amelynek felelősségi körébe tartozik az információgyűjtés, -elemzés és -értékelés; a miniszterelnök és a Tanács támogatása nemzetbiztonsági kérdésekben; a kormányzati döntéshozatali eljárás koordinációja; a döntések végrehajtásának irányítása; valamint a válságkezelési eljárás koordinációja. A georgiai válságkezelési rendszer rendkívül fontos sajátossága a permanens működést megtestesítő Hivatal, mely az alábbi szervezeti egységekből áll:

- belbiztonsági és rendvédelmi főosztály;
- külügyi biztonsági ügyek főosztálya;
- honvédelmi ügyek főosztálya;
- gazdaságbiztonsági ügyek főosztálya;
- Nemzeti Válságkezelési Központ;
- adminisztratív főosztály.⁴⁸

⁴⁵ Uo. 9.

⁴⁶ Marjan Malešič: Legal, Structural and Functional Aspects of Crisis Management in the Republic of Slovenia. *Journal of Management and Social Sciences*, Vol. 5, No. 2, Fall 2009, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, 84. <https://ilmauniversity.edu.pk/assets/custom/journal/jbs/5.2/1.%20Legal,%20Structural%20and%20Functional%20Aspects%20of%20Crisis%20Management%20in%20the%20Republic%20of%20Slovenia.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 26.)

⁴⁷ Levan Gelashvili: Crisis Management and National Situation Room. Előadás a Honvédelmi Minisztérium képviselői részére. Tbiliszi, Grúzia, 2016. 11. 25.

⁴⁸ Uo.

A Hivatal struktúrája megfelel az összveszélyalapú rendeltetésének. Megtalálhatók benne a válságok alaptípusainak (civil és katonai) kezelésére hivatott szervezeti elemek.

A Hivatal operatív szervezeti egysége a Nemzeti Válságkezelési Központ, amelynek rendeltetése a kockázatmegelőzés és a következmények enyhítése, valamint nemzeti szintű válság esetén az állami szervek tevékenységének a koordinációja. A Központ válság idején közvetlenül a miniszterelnök vezetése alatt működik. A Nemzeti Válságkezelési Központ az alábbi funkcionális szervezeti egységekből áll:

- információs csoport;
- hírszerzési csoport;
- elsődleges beavatkozáscsoport;
- helyreállításért, eredeti helyzet visszaállításért felelős csoport;
- katonai támogató/honvédelmi csoport;
- sajtócsoport;
- a központ belső működését koordináló csoport.⁴⁹

A Központ rendeltetésébe minden nemzeti szintű válság kezelése beletartozik, és ennek megfelelően került kialakításra a struktúra is. Elgondolkoztató ugyanakkor, hogy a katonai szerepvállalás elsősorban támogató funkcióként jelenik meg a szervezeti elemek között. Konkrét kérdésre a georgiai szakértők ezzel kapcsolatban megerősítették, hogy egy hagyományos háborús helyzet vezetése nem ebből a központból történne, vagyis a „minden típusú nemzeti szintű válság” erre a helyzetre nem terjed ki. Ebben a megvilágításban már jól érthető, hogy a katonai képességek miatt csak támogató szerepben jelennek meg.

Georgiában tehát létrehoztak egy, a miniszterelnök közvetlen vezetése alatt álló, összkormányzati alapon működő válságkezelési struktúrát, tehát megvalósult az ágazatokon fellettség. A hagyományos fegyveres konfliktusok, háborúk azonban nem tartoznak a Nemzeti Válságkezelési Központ hatáskörébe, vagyis az összveszélyalapon történő működés még nem teljes körű, ennek ellenére a georgiai modell egyértelműen az integrált válságkezelési rendszerek sorába sorolható.

Észak-Macedónia

A kisebb országok további példaként említhető Észak-Macedónia válságkezelési rendszere, amelynek létrehozásáról külön törvény rendelkezik. Szintén jogszabályban rögzített a válság nemzeti fogalma, amely behatárolja a válságkezelési rendszer hatáskörét, cselekvési spektrumát. A törvényi meghatározás szerint az alábbiak esnek a válság kategóriájába:

- kockázatok, amelyek érintik az emberi életet és egészséget, állatokat, anyagi javakat;
- minden, ami fenyegeti a nemzet biztonságát, területi integritását és alkotmányos rendjét.

Első olvasatra ez egy igen tág hatáskört jelent, a jogszabály azonban rögtön szűkíti is a kört a válság fogalmára vonatkozóan, mivel kijelenti, hogy az minden olyan helyzetet takar, amely nem éri el a háborús vagy a rendkívüli állapot szintjét. Mindez ebben a formában kissé zavarólag hathat a pontos értelmezést illetően, de a későbbiekben a törvény egészen

⁴⁹ Uo.

pontosan behatárolja a válságkezelési rendszerhez tartozó kockázatokat és fenyegetéseket az alábbiak szerint:

- nemzetbiztonsági fenyegetések: terrorizmus, szervezett bűnözés, korrupció;
- természeti katasztrófák;
- járványok;
- környezetet érintő károk, fenyegetések.⁵⁰

Míndezeket összevetve kissé ellentmondásosnak tűnhet a válságkezelő rendszer feladatköre. Többször is kihangsúlyozásra kerül, hogy az országot érintő mindenfajta fenyegetést a hatáskörébe sorolnak, köztük azokat is, amelyek az ország területi integritását fenyegetik, ami elvileg lehetne fegyveres támadás is, ugyanakkor kizárják a háborús állapotot és a rendkívüli állapotot. A rendszer tehát alapvetően belbiztonsági, katasztrófavédelmi irányultságú (a kockázatok felsorolása is ezt takarja), ezért nem fedi le a válságkezelés teljes spektrumát. Bár mindez értelmezhető úgy is – és hajlok erre az álláspontra –, hogy olyan fegyveres konfliktusok is ebben a rendszerben kezelendők, amelyek nem érik el a különleges jogrend (háborús állapot, rendkívüli állapot) szintjét. A napjainkat jellemző hibrid, illetve aszimmetrikus hadviselés formái éppen ilyen jellegű fenyegetéseket jelentenek.

Az észak-macedóniai válságkezelő rendszer jelenlegi formájában 2005-től létezik, amikor megkezdte működését az egyik legfontosabb szervezeti eleme, a Válságkezelő Központ. A válságkezelési rendszer rendeltetése a folyamatos tárcaközi és nemzetközi együttműködés, valamint koordináció a válságkezelésben, illetve elemzések, értékelések készítése mindenfajta kockázattípusra vonatkozóan, amely Észak-Macedónia biztonságát érinti, továbbá javaslatok megtétele a válságok megoldására.

A válságkezelési rendszer csúcán (közvetlenül a kormány alatt) található az Irányító Bizottság (*Steering Committee*). E testület irányítja és koordinálja az egész rendszer működését, és ennek megfelelően tagjai miniszterek (belügyminiszter, külügyminiszter, honvédelmi miniszter, egészségügyi miniszter, közlekedési és kommunikációs miniszter), továbbá a tagok közé tartozik az Elemző-értékelő Csoport vezetője is.⁵¹

A rendszer következő eleme az Elemző-értékelő Csoport, amely folyamatosan elemzi és értékeli az ország biztonságát érintő kockázatokat, veszélyeket, és javaslatokat tesz a megfelelő válságkezelési intézkedésekre, mint például megelőzés, korai előrejelzés (*early warning*), válaszlépések, eredeti helyzet visszaállítása, jogszabály-módosítás. A csoport tagjai: a Közbiztonsági Hivatal, a Nemzetbiztonsági Igazgatóság, a Hírszerző Ügynökség igazgatója, valamint a Válságkezelő Központ és a katasztrófavédelem igazgatója és helyettese, a haderő vezérkari főnökének a helyettese, továbbá a katonai Biztonsági és Hírszerző Szolgálat vezetője.⁵²

A válságkezelési rendszer operatív szerve a Válságkezelési Központ, amely támogatja a kormányzati döntéshozatalt, valamint biztosítja a stratégiai szintű tárcaközi, intézményközi koordinációt, a nemzetközi együttműködést, továbbá a helyi hatóságok tevékenységének összehangolását. A Válságkezelő Központ legfontosabb szervezeti egysége a válságkezelés operatív feladataiért felelős Törzs. Tagjai a Belügyminisztérium, a Kül-

⁵⁰ Law on Crisis Management. Consolidated text 1. („Official Gazette of the Republic of Macedonia” nos. 29/2005, 36/2011, 41/2014, 104/2015, 39/2016 and 83/2018.) <https://www.refworld.org/pdfid/5d31a0c37.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 27.)

⁵¹ Uo. 5.

⁵² Uo. 6.

ügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium, a Közlekedési és Kommunikációs Minisztérium képviselője, a katasztrófavédelem vezetője, a katasztrófa-egészségügy vezetője, a hadsereg képviselője, a hírszerzés képviselője, a minősített adatok védelméért felelős igazgatóság képviselője, az Észak-macedóniai Vöröskereszt képviselője. A Törzs vezetője egyben a Válságkezelő Központ vezetője. A válságkezelési rendszer központi szervei mellett regionális törzsek működnek 35 regionális válságkezelő központban. Ezek tagjai: a Belügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium, a Közlekedési és Kommunikációs Minisztérium képviselője, továbbá a regionális központ egy tagja.⁵³

Észak-Macedónia megalkotta a válság nemzeti fogalmát, létrehozta az egységes nemzeti válságkezelési rendszerét, amellyel jelentős gyakorlati lépést tett az integrált válságkezelés irányába. A válságkezelési rendszer deklaráció szintjén minden válságtípus kezelésére jött létre, ugyanakkor a valóságban az csak a belbiztonsági és katasztrófavédelmi kihívásokra alkalmazható.

Lengyelország

Lengyelországban 2007-ben lépett hatályba a válságkezelésről szóló törvény, amely meghatározza a válságkezelési rendszer szervezetét, szereplőit, a feladatokat, valamint a finanszírozás kérdéseit. Alapvető elv, hogy a közigazgatás minden szintjén (nemzeti, regionális, megyei, települési) megalakításra kerültek a válságkezelési szervek, amelyek funkciójuk szerint két csoportba oszthatók. Az egyik típusba tartozó válságkezelési csoportok ideiglenesen működő szervezetek, és elsősorban tanácsadói szerepet töltenek be a döntések meghozatala érdekében, vagyis döntés-előkészítő rendeltetéssel bírnak. A másik csoportot a folyamatosan működő válságkezelési központok alkotják, amelyek a válságkezelés végrehajtó szervei. Ennek megfelelően nemzeti szinten a kormány alárendeltségében működik a Kormányzati Válságkezelési Csoport, illetve minden minisztériumban, valamint a főbb országos hatáskörű közigazgatási szervnél létrehozásra kerültek hasonló rendeltetésű csoportok. A nemzeti szint alatt válságkezelési csoportokat találhatunk regionális (*voivode*) megyei (*poviats*) és települési (*gminas*) szinten egyaránt. Minden egyes válságkezelési csoporthoz, vagyis döntés-előkészítő szervhez tartozik egy válságkezelési központ a döntések végrehajtásának az összehangolására.⁵⁴

Láthatjuk tehát, hogy Lengyelországban is létrehozták a belső és külső válságok kezelésére egyaránt alkalmas, egységes, nemzeti válságkezelési rendszert. Ehhez megalkották a válságkezelési törvényt, amely általánosságban válságokat említ, de a valóságban a válságkezelési rendszer alapvetően három fenyegetéssel számol: terrorizmus, természeti és ipari katasztrófák. Ennek megfelelően a fegyveres konfliktusok kezelése nem tartozik a rendszer kompetenciájába, mindazonáltal katonai jellegű kérdések is szerepelnek a hatáskörében, nevezetesen a NATO Válságreagálási Rendszerével összefüggő feladatok. A lengyel válságkezelési rendszer tehát nem fedi le az összes lehetséges fenyegetést, és alapvetően katasztrófavédelmi dominanciával jellemezhető.

Míndezekkel együtt komoly előrelépést jelent, hogy Lengyelország általános válságkezelési törvénnyel és ehhez tartozó egységes nemzeti rendszerrel rendelkezik. Külön kieme-

⁵³ Uo. 8.

⁵⁴ Hubert Piwko: Crisis Management System in Poland. Előadás a Lengyel Fegyveres Erők Műveleti Parancsnoksága és a HM Védelmi Hivatal között tartott kétoldalú találkozón, Varsó, 2015. 11. 23.

lést érdemel, hogy a válságkezelési szervek megtalálhatók a közigazgatás minden szintjén, vagyis megvalósul a teljes vertikális koordináció, továbbá minden minisztérium rendelkezik hasonló válságkezelési szervekkel, így a horizontális koordináció is biztosított.

A MAGYARORSZÁGI ÖSSZKORMÁNYZATI (INTEGRÁLT) VÁLSÁGKEZELÉSI RENDSZER EGY LEHETSÉGES VÁLTOZATA

A fenti nemzetközi kitekintés jól érzékelteti, hogy számos pozitív példát találhatunk az integrált válságkezelési struktúrára vonatkozóan, sőt elmondható, hogy az országok zöme evidenciaként kezeli e válságkezelési metódust. A nemzeti szintű válságkezelési központok számos országban létrejöttek sok tekintetben hasonló, sok tekintetben különböző funkciókkal és struktúrával, ám abban megegyeznek, hogy egy ország szintjén képesek az összes ágazat horizontális koordinációjára, a védelem különböző fegyveres és nem fegyveres elemeinek együttes, harmonizált alkalmazására. Magyarországon a szakirodalmi szárnypróbálgatásokon kívül ilyen vagy hasonló jellegű rendszer létrehozására eddig nem történt előmozdulás, így sajnálatos módon az alábbi feltételrendszerrel tudunk jelenleg számolni:

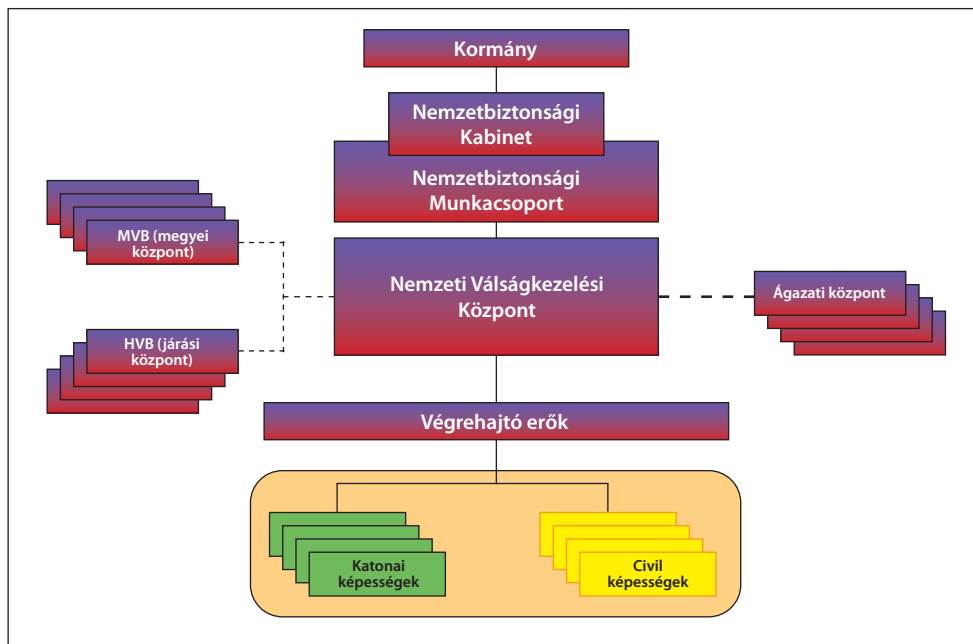
- nem rendelkezünk olyan döntés-előkészítő és döntéshozatali mechanizmussal, amely a válságok teljes spektrumát vagy legalább többfajta válság kezelését lefedné;
- hiányzik a válsághelyzetek elemzéséhez, értékeléséhez szükséges egységes kritériumrendszer;
- nem rendelkezünk nemzeti szintű, integrált korai előrejelző, figyelmeztető és riasztási rendszerrel;
- nem létezik egyen szilárd válságkezelési koordinációs struktúra és mechanizmus.

Hazai viszonyainkat továbbra is a válságkezelés ágazati szegmensek mentén történő megosztottsága jellemzi. Ennek megfelelően az egyes válságtípusok kezelésére létrehozott, a kormányzati koordinációt biztosítani hivatott testületek, szervezetek működnek, mint a Terrorellenes Koordinációs Bizottság, a Honvédelmi Igazgatási Koordinációs Tárcaközi Munkacsoport, a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság, illetve az egyes ágazati képességek (ORFK, Magyar Honvédség, BM OKF, vízügy) külön szituációs vagy operatív központokkal rendelkeznek. Ezekre az ágazati koordinációs és operatív szervekre jellemző, hogy egy bizonyos típusú válságot képesek kezelni sajátos logika, gondolkodásmód, szervezeti kultúra, cselekvési rend alapján, speciális vezetési-irányítási struktúra keretei között. Így az ágazati szakértők – akik a szűkös létszámok miatt általában ugyanazon személyek – a különböző típusú válsághelyzetek kapcsán mindig más helyszínen, más eszközökkel, más alá-fölé rendeltségi viszonyok között, eltérő struktúrában, eltérő munkamódotban és együttműködési formában végzik a feladataikat.

Amennyiben Magyarország ki akarja küszöbölni a fenti hiányosságokat és el kíván mozdulni az ágazati megosztottságtól, illetve az adott helyzetekre *ad hoc* módon reagáló válságkezelési metódustól, kénytelen lesz valamilyen mélységű integrációt létrehozni, ellenkező esetben a nemzeti válságkezelési rendszere óhatatlanul elavult és alacsonyabb hatékonyságú lesz.

A megoldás mikéntjét illetően a szakirodalomból fentebb idézett javaslatok, illetve a külföldi példák is egy legalább részlegesen, de állandó jelleggel működő, összkormányzati koordinációt biztosító nemzeti válságkezelő központ szükségességét sugallják egységes követelménytámasztással, működési renddel a válságok lehető legszélesebb spektruma tekintetében. Igazodva korunk biztonsági kihívásaihoz, a központ aktivizálható lenne egyaránt

különleges jogrend, illetve a különleges jogrendet nem igénylő, úgynevezett küszöb alatti nemzeti vagy nemzetközi válsághelyzetek esetén, amelynek kezelése meghaladja egy ágazat hatáskörét, illetve képességeit. Mindez nem jelentené a jelenleg működő ágazati és szakmai válságkezelési központok felszámolását, hanem azok – a megfelelő hatásköri és szervezeti változtatásokkal – támogatnák a nemzeti válságkezelési központ tevékenységét.

1. ábra A nemzeti válságkezelési rendszer egy lehetséges változata

Az 1. ábrán látható, hogyan kapcsolódnak az egyes ágazati központok (pl. ágazati vezetési pont, operatív szervek, törzsek stb.), valamint a megyei védelmi bizottság (MVB), és a helyi védelmi bizottság (HVB) bázisán működő megyei és járási szintű válságkezelési központok a Nemzeti Válságkezelési Központhoz. Ezek közül értelemszerűen a válsággal érintett ágazatok, illetve megyék, járások szerveit kell aktivizálni a kialakult válság természetétől függően.

A Nemzeti Válságkezelési Központ funkcióit egyrészt azon területek, illetve tevékenységek alkotnák, amelyek minden típusú válság esetén általános feladatként jelentkeznek. E funkciók gyakorlására egy központi báziscsapatot célszerű létrehozni a válságkezelés elismert szakembereiből, akik megfelelő ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkeznek a krízismenedzsment általános tervezési, szervezési elveivel, feladataival kapcsolatban. A báziscsapat alkotná a nemzeti válságkezelési központ magvát, amely folyamatos jelleggel működne egy állandó, integrált szervezeti elemen belül. A báziscsapat a konkrét válság jellegétől függően kiegészítésre kerülne az érintett ágazatok, szakterületek, beavatkozók speciális szakértelemmel rendelkező képviselőivel, így módon olyan rugalmas struktúra jönne létre, amely flexibilisen hozzászabható a konkrét válság karakterisztikájához.

Fontos kérdés továbbá, hogy a Nemzeti Válságkezelési Központ hogyan illeszkedjen a válságkezelési rendszerünkbe, kinek az alárendeltségébe, illetve szakmai irányítása alá

tartozzon. Amennyiben abból indulunk ki, hogy e szerv ágazatok fölötti kompetenciával kell, hogy rendelkezzen és legyen alkalmas különböző típusú válságok kezelésére, akkor joggal merülhet fel, hogy a Nemzetbiztonsági Kabinet lehetne ez a szerv. Korábban több szakértői egyeztetésen már felmerült ez az alternatíva, de rögtön elvetésre is került azzal az indokkal, hogy a Nemzetbiztonsági Kabinetnek nincs döntéshozatali jogköre, mindössze a kormány javaslattevő, tanácsadó szerve. E vonatkozásban alapvető változást hozott a kormány kabinetjeinek újraszabályozása 2018 májusában, amikor ügydöntő jogkörrel ruházták fel a kormány kabinetjeit, köztük a Nemzetbiztonsági Kabinetet.⁵⁵ Hatáskörét tekintve a Nemzetbiztonsági Kabinet képes több ágazatra kiterjedten, a válságok igen széles körét lefedni, mivel hatáskörrel rendelkezik többek között a bűncselekmények megelőzésével, a háttérrendszettel, a honvédelemmel, a menekültügyekkel, a katasztrófák elleni védekezéssel, a közbiztonsággal, illetve a rendszettel kapcsolatos kérdésekben. Ebből kifolyólag elvileg nem látszik aggályosnak, ha a javasolt és egy hasonló széles feladatkörökkel rendelkező Nemzeti Válságkezelési Központ a Nemzetbiztonsági Kabinet alá tartozzon.

Gyakorlati szempontból kérdéses lehet, hogy az alárendeltség közvetlen legyen, vagy valamely további szerv útján történjen. A Nemzeti Válságkezelési Központ a fentebb kifejtetteknek megfelelően a szakértői szintet képviselné, míg a Nemzetbiztonsági Kabinetben miniszterek foglalnak helyet, vagyis itt már a politikai döntéshozói szint van képviselve. A kettő közé indokoltnak látszik beilleszteni a szakmai vezetői szintet, hogy a szakértők által kidolgozott anyagokat előzetesen a szakmailag érintett szervezetek vezetői jóváhagyják.

Szerencsére e kérdésben sem szükséges új szervezeti egység létrehozása, mivel a Nemzetbiztonsági Kabinet rendelkezik egy döntés-előkészítő testülettel, a Nemzetbiztonsági Munkacsoporttal, amelynek tagjai éppen a szakmai felső vezetői szintet képviselik. Itt tehát találkozunk a szakmai és a döntéshozatali kompetencia, aminek következtében ideálisan betöltheti a Nemzetbiztonsági Kabinet és a Nemzeti Válságkezelési Központ közötti híd szerepét. E logika mentén a nemzeti válságkezelési központban elkészülnek a szakmai anyagok tervezetei (szakértői szint), azokat a Nemzetbiztonsági Munkacsoport megtárgyalja és véglegesíti (szakmai felső vezetői szint), végül a Nemzetbiztonsági Kabinet⁵⁶ meghozza döntését (politikai szint), melyet a miniszterelnök jóváhagy. Ezzel létrejöhözhet egy általános hatáskörrel rendelkező (vagyis több típusú válság kezelésére alkalmas) nemzeti válságkezelési rendszer, amely egyúttal egységes, egyen szilárd szakmai és működési követelményeket képes létrehozni és érvényesíteni.

A Nemzetbiztonsági Kabinet hatásköre kiterjed a honvédelem kérdéseire is, következésképpen a Nemzeti Válságkezelési Központnak is szükségszerűen rendelkeznie kell honvédelmi jellegű feladat- és hatáskörrel. A nemzetközi példák bemutatásakor azonban láthattuk, korántsem egyértelmű, hogy az integrált válságkezelési központok hagyományos katonai konfliktus (háborús helyzet) esetén mennyiben alkalmazhatóak. Több helyen kategorikusan kizárták ennek a lehetőségét, vagy a válságkezelési központ hatáskörét meghatározott típusú válságokra korlátozták (pl. katasztrófa, terrortámadás), és azok között nem szerepelt a kato-

⁵⁵ A kabinetek döntési jogköre mindazonáltal erősen limitált és behatárolt, ugyanakkor a döntéseiket a véglegesítés előtt minden kormánytag részére meg kell küldeni, majd a véglegesített döntést a miniszterelnök írja alá, amennyiben egyetért vele. Ezek az eljárási szabályok viszont így biztosítják az összes ágazat legfelsőbb döntéshozója, valamint a kormányfő általi támogatottságot.

⁵⁶ Kétségtávol a kormány kabinetjeinek 2018-as szabályozása az újszerűsége mellett sem teszi alkalmassá a Nemzetbiztonsági Kabinetet a válságkezelés ilyesfajta, „operatív jellegű” feladatainak a végzésére, ehhez további jogszabály-módosításra lenne szükség.

nai (honvédelmi) típusú válság. Alighanem hazai viszonyok között sem számolhatunk azzal, hogy egy hagyományos katonai konfliktusban a katonai műveleteket a nemzeti válságkezelési központból vezényeljék le, mindez több szempontból (pl. titokvédelem, szakszerűség, infokommunikáció) jelentős nehézségekbe ütközne.

Nagy valószínűséggel tehát azzal számolhatunk, hogy a válságkezelési központ nem fog központi és meghatározó szerepet játszani egy magas intenzitású, döntő mértékben katonai műveletekre szabott válságkezelési eljárásban, vagyis egy hagyományos katonai konfliktusban. A múlt század kilencvenes éveitől számítva viszont az ilyenfajta fenyegetés előfordulási valószínűségét mind nemzeti, mind nemzetközi összefüggésben igen alacsonyra teszik. Sokkal inkább számolnunk kell a fentebb már említett hibrid típusú fenyegetésekkel, amely a katonai és a nem katonai, a szimmetrikus és az aszimmetrikus, a hagyományos és a nem hagyományos módszerek egyfajta keveréke.

A Nemzeti Válságkezelési Központ funkciójának szempontjából számunkra elsősorban az a leglényegesebb elem mindebből, hogy a hibrid hadviselésnek egyáltalán nem jellemző elemei a nagy intenzitású hagyományos katonai műveletek, azok szerepe csak a válság egy bizonyos szakaszában növekszik meg, de az is előfordulhat, hogy egyáltalán nem kerül sor katonai erő alkalmazására, vagy csak alacsony intenzitású, válságkezelő műveletnek álcázva. Ebből kifolyólag a számos katonai és nem katonai dimenzióból érkező fenyegetések elhárítására kiváló eszköz lehet az összkormányzati elven működő Nemzeti Válságkezelési Központ. A fenti érveket összegezve úgy fogalmazhatunk, hogy míg a hagyományos, nagy intenzitású katonai műveletek irányítására, koordinálására nem alkalmazható egy ilyen nemzeti válságkezelési központ, viszont ideális eszköz lehet a hibrid hadviselés viszonyai között. Sőt egy nagyobb katonai művelet esetén sem zárnam ki a működését, hiszen hasznos tudná támogatni a katonai műveleteket a saját eszközrendszerével.

A NEMZETI VÁLSÁGKEZELÉSI KÖZPONT FUNKCIÓI, STRUKTÚRÁJA

Egy válságkezelési központ természetesen számtalan formában, struktúrában működhet, ezért a részletekbe történő bocsátkozás mellőzésével, elsősorban a központ által betöltendő funkciókra építve egy lehetséges változatot szeretnék felvázolni. Az aktuális biztonsági környezetet véve alapul abból indultam ki, hogy a különböző irányokból, más-más szakterületen, és szünet nélkül jelentkező hibrid fenyegetések megkívánják valamilyen formában a folyamatos működést. E célt tudná betölteni a fentebb már említett báziscsapat, amely csökkentett létszámmal és üzemmódban, de folyamatosan működne két alapvető funkciót betöltve:

- biztosítaná a különböző ágazatokban, szakterületeken jelentkező meglévő, illetve potenciális fenyegetések folyamatos elemzését, értékelését egységes kritériumrendszer, logika és metódus alapján, ami alapjául szolgálhatna egy nemzeti szintű integrált korai előrejelző, figyelmeztető és riasztási rendszernek;
- biztosítaná a működés szervezési és infrastrukturális feltételeit, vagyis magának a központnak mint létesítménynek a folyamatos működését és készenléti állapotát egy esetleges teljes működésre történő azonnali átálláshoz.

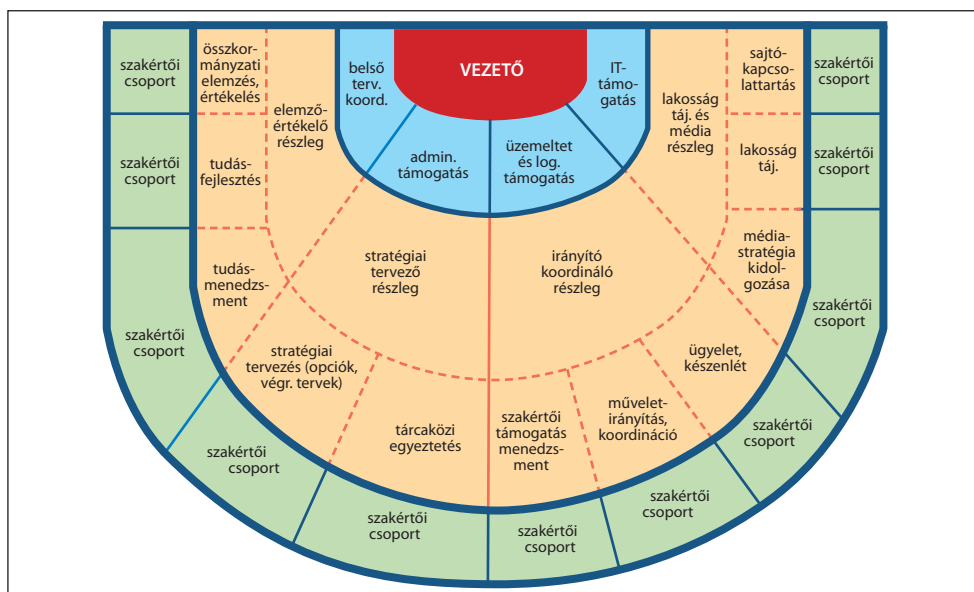
E két funkció betöltéséhez a 2. ábrán található szervezeti elemek közül minimálisan az alábbiak folyamatos működése szükséges:

- vezető;
- működéstámogatás: belső tevékenység koordinációja, adminisztratív támogatás, üzemeltetési és logisztikai támogatás, infokommunikációs támogatás;

- a teljes elemző-értékelő részleg;
- az irányító-koordináló részlegből az ügyeletet, készenlétet ellátó csoport.

A fenyegetettség növekedésével, egy esetleges konfliktus kialakulásának kezdetén az aktuális helyzetnek megfelelően e báziscsapat növelhető egészen a teljes létszámmá történő feltöltés szintjéig. A válsághelyzet eszkalálódása esetén, amikor már többé-kevésbé pontosan behatárolhatók az érintett ágazatok és szakterületek, megkezdődhet a speciális szakértelemmel rendelkező egyes szakértői csoportok aktivizálása és bevonása a munkába. E módszerrel és struktúrával elérhető, hogy a báziscsapat betölti az alapvető és minden típusú válságban előforduló standard válságkezelési funkciókat, míg a szakértői csoportok hozzáadják az adott válság jellegéből adódóan szükségessé vált speciális szakértelmet. Ezzel olyan rugalmas struktúra jön létre, amely a szakértői csoportok variálásával folyamatosan alkalmazkodni képes az adott válság jellegéhez.

Egy akut válsághelyzet esetén aktivizálható a teljes Nemzeti Válságkezelő Központ, amelynek szervezeti elemeit és azok feladatait egy változatban a 2. ábra mutatja be.

2. ábra A Nemzeti Válságkezelési Központ felépítése és egyes elemeinek a feladatai

A döntés-előkészítés keretében a válságkezelési stáb kijelölt részlege végzi a kialakult válsághelyzet folyamatos, több szempontú (összkormányzati) elemzését, értékelését, ezek alapján döntési alternatívákat dolgoz ki a döntéshozó részére, majd a döntést követően elkészíti a kiválasztott alternatíva megvalósításához szükséges stratégiai (kormányzati) szintű terveket, valamint a végrehajtás alapját képező jogszabályok, egyéb normatív szabályok, utasítások, intézkedések tervezeteit. Komplex rendszerelemzést hajtanak végre, amely a krízishelyzettel érintett területeket, rendszereket analizálva vizsgálja az egyes rendszerek funkcióit, viselkedését, sebezhető pontjait, illetve ezek kapcsolatrendszerét. A rendszereket komplex adaptív rendszerekként elemzik, mivel a cél egy átfogó, holisztikus kép nyerése a válsághelyzetről.

A döntés-előkészítésért felelős részleg a végrehajtás időszakában folyamatosan figyelemmel kíséri, hogy a beavatkozók végrehajtották-e a tervezett intézkedéseket, valamint hogy a végrehajtott akciók hogyan érik el a kívánt hatásokat, célkitűzéseket. Ezek függvényében javaslatokat dolgoznak ki arra vonatkozóan, hogy szükséges-e az erők, eszközök átcsoportosítása, esetleg a tervek felülvizsgálata, módosítása.

A vezetés-irányítás, az együttműködés és a koordináció egymástól különböző tevékenységek, de a tartalmukban szorosan összefüggő funkciók egyetlen részlegbe összevonhatók. A vezetés-irányítás feladatain azoknak a szakembereknek a tervező-, szervezőmunkáját érttem, akik ismerik és alkalmazni képesek a kormányzati vezetés-irányítási rendszert, valamint a védelmi igazgatás rendszerét normál helyzetben, válsághelyzetben, illetve ez utóbbin belül különleges jogrendben. A válság típusától és a kialakult konkrét helyzettől függően tisztázzák a hatásköröket, az egyes ágazatok, szakterületek kompetenciáit, a felelősségi területeket. Az együttműködés és a koordináció funkcióinak keretében döntenek arról, hogy a báziscsapat milyen szakértőkkel egészüljön ki, illetve javaslatot tesznek arra vonatkozóan, hogy a rendelkezésre álló civil és katonai képességek milyen erőkkel, milyen összetételben kerüljenek lehívásra és alkalmazásra. A folyamat eredményeként létrejön az adott válsághelyzet kezelésére alkalmas struktúra. E tervezési, szervezési típusú feladatokat a döntés-előkészítésért felelős részleggel szoros együttműködésben kell végezni.

A vezetés-irányítás, együttműködés és koordináció funkcióhoz tartozik továbbá a jóváhagyott döntési alternatíva megvalósítása, vagyis a végrehajtás időszakában az egyes beavatkozók tevékenységének összehangolása. Amennyiben az erők, eszközök átcsoportosítása válik szükségessé, az erre irányuló vezetői döntés megszületését követően az együttműködésért és koordinációért felelős részleg tervezi meg és szervezi az átcsoportosítással kapcsolatos feladatokat. Vagyis ez a részleg felelős a döntések végrehajtásának koordinálásáért, a válságkezelés folyamatának stratégiai szintű irányításáért annak érdekében, hogy a bevont civil és katonai szervek tevékenysége a válságkezelés során mindenkor összehangolt legyen.

A *tudásmenedzsmenttel* kapcsolatos funkció ellátására létrehozott részleg elsődleges feladata a beérkezett információk gyűjtése és feldolgozása. Az izolált adatokat, információkat integráltan egy tudásbázisba foglalják, amelyet folyamatosan újraelemeznek, illetve fejlesztenek egy állandóan működő együttműködési folyamat, illetve eljárás keretében, amely már az akut krízishelyzet kitörése előtt indul és egészen a válság végéig tart. Ebben alkalmazzák a tudásmenedzsment eszközeit, vagyis a tudásbázisban meglévő adatok felhasználásával az úgynevezett tudásközvetítők folyamatos interakcióban vannak a közösség más tagjaival és proaktív tudásközvetítést végeznek.

Mіндеzt azzal a céllal teszik, hogy megszerezzék, megszervezzék és továbbítsák a válság kezeléséhez szükséges tudást annak érdekében, hogy a megfelelő információ és tudás a megfelelő időben a megfelelő személyhez kerüljön. Nem egyszerűen adatot, információt tárolnak és továbbítanak, hanem értéket is hozzáadnak értelmezéssel, utalással, illetve más módszerekkel. A tudásközvetítők valójában nem a tudás birtokosai vagy forrásai. Az ő szerepük az igényelt tudásnak az igénylők (általában a döntéshozók) rendelkezésére bocsátása mások (általában a szakértők) nevében. A döntéshozó feladata tehát csupán megfogalmazni a tudás igényét és ezt közölni a tudásközvetítővel, majd ezt követően megindul a proaktív keresés és közvetítés, amelynek eredményeként a döntéshozó a megfelelő tudást a megfelelő formában fogja kézhez kapni.

Ez a folyamat rendkívül meggyorsítja és megkönnyíti a hiányzó tudás megszerzését, méghozzá úgy, hogy a technikai megvalósítás nem a döntéshozókat terheli, így nem vonja el

a figyelemüket, idejüket és energiájukat az alapfeladatuktól, a döntési opciók mérlegelésétől és a döntések meghozatalától. A tudásmenedzsment-funkció strukturális oldalról megvalósulhat önálló szervezeti elemként, illetve a döntés-előkészítés funkcióján belül található elemzés-értékelésért felelős szervezeti elemmel közös blokkban.

A *sajtó- és lakosságtájékoztatás* kiemelt szerepét napjainkban már senki nem vonja kétségbe, és különösen válsághelyzetekben még fontosabb a szerepe. Nélkülözhetetlen követelmény, hogy a lakosság hiteles információkhoz jusson a kialakult helyzettel kapcsolatban, és hogy a válságkezelő szervek „üzenetei” eljussanak az emberekhez annak érdekében, hogy megértsék a kormányzati erőfeszítések célját, fő irányait. Ilyen információk birtokában nagyobb a valószínűsége, hogy hatékonyabban megvédhető az emberek élete, testi épsége, vagyona, és hogy a lakosság együttműködő magatartást fog tanúsítani, megkönnyítve ezzel a saját, illetve a válságkezelők helyzetét. E célok érdekében a kormányzati célkitűzések alapján ki kell dolgozni és naprakészen kell tartani a válságkezelési folyamat során alkalmazandó médiastratégiát, meg kell szervezni a sajtó képviselőivel történő kapcsolattartás rendjét, módszerét, továbbá gondoskodni szükséges a folyamatos és hiteles lakossági tájékoztatásról.

ÖSSZEGZÉS

Napjainkban a hibrid típusú fenyegetések, a hibrid hadviselés vált jellemzővé, amely a válságok komplex kezelésének új, rugalmasabb, gyorsabban reagáló és a különböző alrendszerek közötti koordinációt hatékonyabban biztosító intézmény kialakítását kívánja meg. E komplex válságkezelés egyértelműen túlmutat egyetlen ágazat hatásköri és szakmai kompetenciáján, a hibrid típusú fenyegetések elleni eredményes fellépés elengedhetetlenné teszi az összkormányzati szinten és módon történő gondolkodást és cselekvést. Az elvek, stratégiák szintjén mindez már több éve és számtalan helyen, módon kimondatott, a gyakorlati megvalósítás mezején azonban igen szerény eredményekkel büszkélkedhetünk.

Nemzeti szintű válságkezelési módszereink még mindig ágazati, szakmai alapokra épülnek, ezek sajátos logikája és szakmai háttere mentén szerveződnek. A természeti eredetű katasztrófák esetét kivéve nem mondható el, hogy szilárd alapokon nyugvó, stabil és intézményesített együttműködés alakult ki az ágazati és a szakmai szervek között, sőt sokszor éppen az *ad hoc* megoldások dominálnak, amely messze nem kielégítő módszer a hibrid fenyegetések komplex világában. Még koncepció szintjén is alig körvonalazódik, hogy például hogyan fog működni a kormányzati vezetési-irányítási rendszer és a közigazgatás rendkívüli állapotban, a Honvédelmi Tanács munkáját mely szervek, milyen hatás- és feladatkörrel támogatják, mikor és mely szakmai feltételek teljesülése esetén vonhatók be a Magyar Honvédség erői szükségállapotban vagy terrorveszélyhelyzetben, milyen tárcaközi együttműködési rendszert kell kialakítani honvédelmi veszélyhelyzetben, hogy csak a leg-hűsbavágóbb példákat említsem.

Véleményem szerint nem halogatható tovább a nemzeti szintű válságkezelési rendszerünk valamilyen mélységű integrációja annak érdekében, hogy valóban összkormányzati együttműködésben adekvát választ tudjunk adni a legújabb biztonsági kihívásokra. A nemzetközi példák alapján ennek kulcselemként funkcionálhatna egy nemzeti válságkezelési központ, amely megadná az ágazatok közötti intézményesített koordináció strukturális kereteit. Megvalósulása esetén egységes követelmények alapján kiválasztott és felkészített szakértői gárdával, standard eljárási és működési szabályok mentén működve garantálná a magas színvonalú döntés-előkészítést. Mindez azonban csak úgy lehet eredményes, ha a központ, illetve a teljes nemzeti válságkezelési rendszer nem valamely ágazat, szakterület bázisán jön

létre, mert akkor óhatatlanul megmarad az ágazati szemlélet és gondolkodásmód. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyes ágazatok ne játszanának fontos szerepet a rendszer kialakításában és működtetésében. A kezdeményezés és a központ létrehozásával kapcsolatos feladatok irányítása, összehangolása azonban a tárcák feletti szintről – például a Miniszterelnökség vagy a Miniszterelnöki Kormányiroda szintjéről – látszik célszerűnek, mivel egyedül így érvényesíthető megfelelően az összkormányzati érdek és gondolkodásmód.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bognár Balázs: *A Magyar Köztársaság védelmi igazgatási rendszerének lehetséges korszerűsítése*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2009. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/bognar_balazs.pdf
- Commitment to enhance resilience – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8–9. 07. 2016. NATO E-library, 08. 07. 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm
- Dsupin Ottó – Kónya József: *Válságkezelő központok tevékenysége*. In: Dobák Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014, 330–350. <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8567/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- Galeotti, Mark: *The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War*. In: *Moscow's Shadows*, 06. 07. 2014. <https://inmoscowshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>
- Gazdag Ferenc – Tálás Péter: *A biztonság fogalmának határaitól*. *Nemzet és Biztonság*, 2008. január, 3–9. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc_talas_peter-a_biztonsag_fogalmank_hatarairol.pdf
- Gelashvili, Levan: *Crisis Management and National Situation Room*. Előadás a Honvédelmi Minisztérium képviselői részére. Tbiliszi, Grúzia, 2016. 11. 25.
- Hermann, Charles F.: *Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations*. *Administrative Science Quarterly*, Vol 8, No 1, 06. 1963, 61–82. <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-Some%20Consequences%20of%20Crises%20Which%20Limit%20the%20Viability%20of%20Org.pdf>
- Koós Gábor – Sztternák György: *A katonai műveletek új formája – a hibrid műveletek*. Tananyag-kézirat, 2015.
- Koraesus, Mats: *Who knows? The use of Knowledge Management in Crisis*. Swedish National Defence College and CRISMART, 2008, Vol 36.
- KÖZÖS KÖZLEMÉNY AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete. JOIN/2016/018 final. EUR-Lex, 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>
- Lakatos László: *A védelmi igazgatás helye és szerepe a honvédelem rendszerében*. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2001.
- Larsson, Sara – Olsson, Eva-Karin – Ramberg, Britta: *Crisis Decision Making in the European Union*. CRISMART, Stockholm, 2005.
- Law on Crisis Management. Consolidated text 1. („Official Gazette of the Republic of Macedonia” nos. 29/2005, 36/2011, 41/2014, 104/2015, 39/2016 and 83/2018.) <https://www.refworld.org/pdfid/5d31a0c37.pdf>

- Malešič, Marjan: *Legal, Structural and Functional Aspects of Crisis Management in the Republic of Slovenia*. Journal of Management and Social Sciences, Vol. 5, No. 2, Fall 2009, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. <https://ilmauniversity.edu.pk/assets/custom/journal/jbs/5.2/1.%20Legal,%20Structural%20and%20Functional%20Aspects%20of%20Crisis%20Management%20in%20the%20Republic%20of%20Slovenia.pdf>
- Mezey Gyula: *Válságkezelés nemzetközi gyakorlata*. Előadás a Hadtudományi Társaság és a Kiss Károly Hadtudományi Klub szervezésében. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, 2004/4.
- Oravec István: *Válságkezelési rendszerek korszerűsítése*. Hadtudomány, 2003/3–4., 77–88.
- Padányi József – Tomolya János: *Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 2. rész*. Hadtudomány, 2017/3–4., 29–42. http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_31-44.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.29
- Piwko, Hubert: *Crisis Management System in Poland*. Előadás a Lengyel Fegyveres Erők Műveleti Parancsnoksága és a HM Védelmi Hivatal között tartott kétoldalú találkozón, Varsó, 2015. 11. 23.
- Prezelj, Iztok: *Shaping the national crisis management system in Republic of Slovenia*. Security Dialogue, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, Slovenia, 2012. <http://sd.fzf.ukim.edu.mk/index.php/5/ip?format=pdf>
- Rácz András: *A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei*. Seregszemle, 2016/2., 7–20. https://honvedelem.hu/files/files/59672/seregszemle_2016_02.pdf
- Resilience and Article 3. NATO E-library, 31. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm
- Resperger István: *A „Diadal” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál*. Hadtudományi Szemle, 2012/1–2., 141–165. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00012/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_1-2_141-165.pdf
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, 2017/3–4., 5–18. http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_5-18.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Stern, Erik K.: *Crisis Decisionmaking: A Cognitive Institutional Approach*. Doctoral Dissertation, University of Stockholm, 1999.
- Szabó Máté: *A válságról – A politológia mondanivalója*. Magyar Tudomány, 2009. 12. 09. <http://www.matud.iif.hu/2009/09dec/08.htm>
- Századvég Politikai Iskola Alapítvány: *Honvédelem és Biztonságpolitika*. Stratégiai tanulmány, 2015. Kézirat, a szerző birtokában.
- Szenes Zoltán: *Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs*. Hadtudomány, 2014/3–4., 3–21. http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf
- Tálás Péter: *Tatárszentgyörgy után... – A biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről*. Nemzet és Biztonság, 2009. 01., 3–8. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/talas_peter-tatarszentgyorgy_utan_.pdf
- Tálás Péter – Gyimesi Gyula: *Az integrált biztonsági szféra magyarországi megteremtésének lehetősége és feltételei*. In: Tálás Péter (szerk.): *Az integrált biztonsági szféra magyarországi megteremtése felé*. MTA Szociológiai Intézet Budapest, 2008.

Hódos László őrnagy:

A HIBRID KONFLIKTUSOK FELÍVELÉSI SZAKASZA, AVAGY A FENYEGETÉS ÉSZLELÉSÉNEK, MEGELŐZÉSÉNEK ÉS KEZELÉSÉNEK NEMZETBIZTONSÁGI ASPEKTUSAI¹

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: A hibrid fenyegetések az állam működéséhez elengedhetetlen funkciókat támadják a célszágban. Az egyre intenzívebb és kiterjedtebb műveletek körülményeinek vizsgálata úgy tűnik leginkább eredményesnek, ha ezeket a nemzetközi együttműködésben és a jogalkotásban rejlő lehetőségekre figyelemmel végezzük el.

KULCSSZAVAK: jogalkotás, hibrid hadviselés, nemzetbiztonság

BEVEZETÉS

A tanulmány célja a hibrid fenyegetés észlelése, megelőzése és kezelése, nemzetbiztonsági aspektusainak vizsgálata és a megállapítások megjelenítése. A vizsgálat szintjeinek meghatározása során szükséges figyelmet fordítani a nemzetközi együttműködésben és a jogalkotásban rejlő lehetőségekre is, és így megközelíteni ezt a többdimenziós fenyegetést.

Az ilyen jellemzőkkel rendelkező új típusú fenyegetettség jelenléte a nemzetközi színtéren egyre intenzívebb és kiterjedtebb. A hadviselő fél e tevékenységsorozat közben a modern technológiák által nyújtott lehetőségeket használja fel, és műveleteit kiterjeszti a gazdaságra, a médiára, a kibertérre és a társadalmi érintkezés különböző formáira is. Az egyes elemek (támadási formák) egyenkénti vagy egymást kiegészítő alkalmazása – a klasszikus támadási formák bevetése nélkül is – már alkalmas lehet a befolyásolásra, a zavarkeltésre, egyes államok belső rendjének a megbontására, a társadalmi tudat újraformálására. Az új típusú fenyegetettség fokozott szintjére tekintettel Magyarország kiemelt feladatként tekint a hibrid fenyegetések elleni fellépésre, illetve azok kezelésére.

A hibrid hadviselés nemzetbiztonsági aspektusból történő vizsgálatának egyik meghatározó eleme, hogy a professzionális jelző² meghatározó voltát kétségbe vonja olyan szem-

¹ A tanulmány a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megbízásából, a Honvédelmi Minisztérium által támogatott kutatás keretében készült.

² Az ilyen, a hibrid hadviselés eszköztárába tartozó intézkedések mögött nem feltétlenül kell egy adott államot és annak hírszerző szolgálatát keresnünk, hiszen egy terrorszervezet, egy nem állami szervezet vagy a gazdasági élet befolyásos szereplői is képesek azokat végrehajtani, alkalmazni.

pontból, hogy a tevékenység irányítójára foglalkozásszerű összeesküvőként tekint. Ez a fenyegetettség és a kitettség magasabb fokát jelenti, az ezzel szembeni küzdelemben tehát sokkal komolyabb erőforrásokat indokolt felhasználni, mint korábban képzelhettük.

Társadalmaink hibrid fenyegetések, rosszindulatú számítógépes tevékenységek és dezinformáció elleni védelmének fontosságát hangsúlyozza az EU új, 2019–2024 közötti időszakra vonatkozó stratégiai menetrendje³ is, továbbá kiemeli, hogy az ilyen veszélyek kezelése átfogó megközelítést igényel, több együttműködéssel, koordinációval, erőforrással és nagyobb technológiai kapacitás alkalmazásával.

AZ EURÓPAI UNIÓ TAGÁLLAMAI KÖZÖTTI, HIBRID FENYEGETÉSEK ELLENI – RÉSZBEN MÁR KIÉPÍTETT – EGYÜTTMŰKÖDÉS AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A hibrid fenyegetések belső biztonságra kifejtett hatását elsősorban tagállami kompetencia képes azonosítani és kezelni, viszont az elmúlt évek tapasztalatai alapján az is nyilvánvalóvá vált, hogy szükséges a közös, uniós fellépés és megközelítés kialakítása ezen a területen.

A tagállamok közötti ez irányú magas szintű együttműködés a külügy- és a védelmi miniszterek 2019. augusztusi informális ülésén,⁴ illetve a 2019. szeptemberi Belső Biztonságra Vonatkozó Operatív Együttműködéssel Foglalkozó Állandó Bizottság (COSI⁵) ülésén is megerősítésre került, továbbá a Gazdasági és Pénzügyi Tanács (Ecofin⁶) informális ülése keretében a résztvevők megvitatták a pénzügyi szektor szerepét a hibrid fenyegetések elhárításában.⁷

A COSI szerepéről és összetételéről az Európai Unió működéséről szóló szerződés 71. cikke rendelkezik. A COSI az EU belső biztonságával kapcsolatban a tagállamok által kifejtett operatív tevékenységek koordinálását segíti, ösztönzi és erősíti. Feladatai:

- gondoskodik az EU belső biztonságát érintő ügyekben történő hatékony operatív együttműködésről, többek között a bűnüldözés, a határellenőrzés, valamint a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén;
- értékeli az operatív együttműködés általános irányát és eredményességét;
- segítséget nyújt a Tanácsnak a terrormerényletekre vagy a természeti, illetve az ember okozta katasztrófákra történő reagálásban.

³ A 2019–2024-es időszakra szóló új stratégiai menetrend. Európai Tanács. <https://www.consilium.europa.eu/media/39917/a-new-strategic-agenda-2019-2024-hu.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 27.)

⁴ Informal meeting of EU defence ministers, 28–29 August 2019, Helsinki. <https://eu2019.fi/en/events/2019-08-28/informal-meeting-of-eu-defence-ministers-> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 27.)

⁵ Standing Committee on Operational Cooperation on Internal Security. A tagállamok belügyminisztériumainak és igazságügyi minisztériumainak magas rangú tisztviselőiből, valamint a Bizottság és az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) képviselőiből áll. Ülésein meghívásra az Europol, az Eurojust, a Frontex, a CEPOL és más érintett szervek képviselői is részt vehetnek megfigyelőként.

⁶ Economic and Financial Affairs Council – Gazdasági és Pénzügyi Tanács, az ECOFIN-t, az uniós tagállamok pénzügyminiszterei alkotják. A gazdaságpolitika, a pénzügyi szolgáltatások szabályozása és az adózás terén felelős az Unió politikájának alakításáért.

⁷ EU finance ministers: closer attention must be given to hybrid threats. Press release, 03. 09. 2019. https://eu2019.fi/en/article/-/asset_publisher/eu-n-valtiovarainministerit-hybridiuhkiin-kiinnitettava-enemman-huomiota; Informal meeting of ministers for economic and financial affairs (Ecofin) and Eurogroup. <https://eu2019.fi/en/events/2019-09-13/informal-meeting-of-ministers-for-economic-and-financial-affairs-ecofin-and-eurogroup> (Letöltések időpontja: 2019. 10. 26.)

A résztvevők a fenti fórumok mindegyikén kinyilvánították az uniós szintű közös fellépésről és a fenyegetések pontos meghatározásáról szóló vita folytatásának igényét. Az álláspontok szerint az uniós ügynökségek, mechanizmusok és hálózatok területre történő bevonásának lehetősége kapcsán szükséges folytatni a vitát. Fontos szempont, hogy az érintett szereplők nemcsak a bel- és igazságügyi ügynökségek (pl. Europol, Frontex) között azonosíthatók, hanem például idevehető a Bizottság Vészhelyzeti Koordinációs Központja (ERCC⁸) is.

A további viták szükségességét és a fogalmak tisztázásának elengedhetetlen voltát támasztja alá az is, hogy „*bár a hibrid fenyegetések fogalma nem állandó, és rugalmasnak is kell maradnia annak érdekében, hogy megfeleljen a jelenség változó jellegének, a koncepció célja, hogy megragadja azoknak a kényszerítő és felforgató tevékenységeknek, valamint hagyományos és nem hagyományos módszereknek (például katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai) az egyvelegét, amelyeket állami vagy nem állami szereplők összehangolt módon használhatnak fel bizonyos célok elérése érdekében úgy, hogy eközben a hivatalosan deklarált hadviselés szintje alatt maradnak.*”⁹

Az átfogó megközelítés lehetővé tenné, hogy a bűnüldöző hatóságok és a polgári védelem konkrét tevékenységei integrálásra kerüljenek a hibrid fenyegetésekről szóló átfogó vitába. A releváns uniós ügynökségek és más uniós mechanizmusok szerepének meghatározása, valamint a hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség és felkészültség megerősítése a belső biztonsággal összefüggésben elősegíti a többi szereplővel történő együttműködés fejlesztését, például a közös kül- és biztonságpolitika (KKBP) szereplőivel, valamint erősíti a belső-külső biztonsági kapcsolatokat.

Az idézett, 2016-os közös közlemény kiemeli továbbá azt a tanulmány szempontjából kiemelt jelentőségű körülményt, miszerint „*a hangsúly általában a célpont sebezhető pontjainak kihasználásán, valamint egy olyan, nem egyértelmű helyzet megteremtésén van, aminek célja a döntéshozatali folyamatok hátráltatása. A hibrid fenyegetések eszközei lehetnek erőteljes félretájékoztatási kampányok is, amelyek során a szociális médiát használják fel a politikai narratíva befolyásolása, vagy közvetítő szereplők radikalizálása, toborzása és irányítása céljából.*”¹⁰

A dezinformáció – ami a hibrid fenyegetések kiemelt és veszélyes eszköze – új kihívások elé állítja a nemzetbiztonsági, rendészeti és egyéb hatóságokat, illetve szerveket, különös tekintettel az egyre inkább digitalizálódó világunk sajátosságaira. A dezinformálás erős fegyver azoknak az állami vagy nem állami szereplőknek a kezében, akik nyugtalanságot, elégedetlenséget, polarizációt és egyértelmű károkat akarnak okozni társadalmaink számára.

A dezinformáció elleni küzdelem területén az EU Grúziai Megfigyelő Missziója kiválóan hasznosítható tapasztalatokat szerzett, és az eredményeket alátámasztotta a Grúzia NATO-integrációját vizsgáló szakmai munkacsoport is.¹¹ Ez ugyanis az orosz (gazdasági és politikai) térnyerés oldaláról közelíti meg Grúzia, Ukrajna, Moldávia és az „új kelet-európai EU-tagállamok” előtt álló kihívásokat, melyek – a Grigol Mgaloblishvili által vezetett mun-

⁸ Emergency Response Coordination Centre.

⁹ Az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös keretéről szóló közös közleménye. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

¹⁰ Uo.

¹¹ Grigol Mgaloblishvili et al.: Hybrid warfare and the changing security landscape in the Euro-Atlantic area – political and economic implications. Economic NATO Research Paper No 1, Tbilisi, Georgia, 2016.

kacsoport által készített és a Nyílt Társadalom Grúzai Alapítványa (OSGF¹²) által finanszírozott tanulmány szerint – a szabadság és az emberi jogok veszélybe kerülésén keresztül jelennek meg.

A tanulmány megállapításai szerint ami a hibrid kihívásokat új jelenséggé teszi, az a nem katonai eszközök jelentőségének fontossága a műveletek során. A Mgaloblivsivi és szerzőtársai által jegyzett mű szerint ez a hadviselésnek egy olyan modern formája, amely elsősorban a stratégiai célok elérésére összpontosít fizikai konfliktus igénybevétele nélkül, különösen a konfliktus kezdeti szakaszában. Ebbe illeszti be a jelentés a Grúzia elleni 2008-as orosz agressziót, melyet megelőzően provokációt, pszichológiai és lélektani hadviselést, valamint más incidenseket (jelentős létszámú, támadásra kész katonai erő határon történő összevonását) szenvedett el a grúz fél. Ugyanakkor az Európai Tanács felkérésére Heidi Tagliavini svájci diplomata vezetésével egy tényfeltáró testület azt állapította meg, hogy nem lehetett bizonyítani azokat a grúz állításokat, melyek szerint – a grúz offenzíva megkezdése előtt – nagyszámú, támadásra kész orosz fegyveres erő lett volna jelen Dél-Oszétiában, mint ahogy azt sem, hogy a grúz (megelőző) támadással csak a Dél-Oszétiába benyomuló orosz műveleteket kívánták volna megállítani. A szakértői testület ugyanakkor megállapította azt is, hogy az oroszok még a grúz offenzíva megindítása előtt félkatonai alakulatokat vonultattak fel Dél-Oszétiában, és ezek az irreguláris csapatok aztán grúz falvakat támadtak meg, amelyeket az orosz békefenntartók „nem akartak vagy nem tudtak” megvédeni. A hibrid fenyegetés karakteres ismérveit vélhetjük felfedezni az orosz műveletekben, illetve a grúzok talán csak eszközök voltak egy (néhány évvel későbbi) nagyobb projekt előtti teszt alanyaiként?

Lehet, hogy Grúzia után – mindenféle összefüggés nélkül – egyszerűen csak Ukrajna volt a soros a kevésbé szerencsés történelmi előzményekkel rendelkező országokat érő nagy nemzetközi politikai erőterek által generált játszmaiban, és ennek eredményeként az államot és polgárait érő veszteségek elszívásában.

A hibrid fenyegetések széles spektrumon jelentkeznek, és elsődleges kezelésük tagállami feladatkörbe tartozik, így az EU-intézmények, illetve -ügynökségek egyik legfontosabb célja az kell hogy legyen, hogy az egyes érintett szervek, szervezetek közötti koordinációt, illetve információk megosztását biztosítsák, továbbá az EU intézményeinek közvetlen védelmét ellássák. Fontos célkitűzés ezeken túl – különösen az ún. kiválósági központokon keresztül – a jelenség kutatása és hatékony védekezési eszközök kidolgozása is.

A gyakorlatban ez a munka az EU Hibrid Fúziós Központja (HFC¹³), az Europol, a Frontex, az EU ERCC és más releváns szereplők, hálózatok, kiválósági központok által készített közös, hibrid fenyegetésekről szóló elemzői jelentés vagy értékelés formájában valósulhat meg. Ez közös jelzőrendszer létrehozását eredményezheti a hibrid fenyegetések hatékonyabb felderítése (leginkább monitorozása) és elhárítása érdekében. Ezek alapján az egyes érintett szervek, illetve szervezetek a már meglévő hatás- és feladatkörükben képesek arra, hogy a hibrid fenyegetés (elleni küzdelem) horizontális témaként erőteljesebben jelenjen meg. Emellett az uniós polgári védelmi mechanizmus platformként szolgálhat a szakértői csoportok számára az azonosított hibrid fenyegetésekre történő reagálás szempontjából is.

Az egyik legfontosabb EU-ügynökség a hibrid fenyegetések elleni küzdelem területén az EU Hírszerző és Helyzetértékelő Központja (INTCEN¹⁴) – illetve benne a HFC – támogatja a tagállamok területén végzett munkáját. A fenyegetés egyre növekvő voltára tekintettel ugyan-

¹² Open Society Georgia Foundation.

¹³ Hybrid Fusion Cell.

¹⁴ Intelligence and Situation Centre.

akkor javasolt lenne az egység kapacitásainak továbbfejlesztése, illetve szorosabb koordinációja a tagállami (hazai) rendvédelmi szervekkel, illetve nemzetbiztonsági szolgálatokkal.

A kapcsolatok és az együttműködések megerősítésén túl szükséges azonban az össz-európai hatékonyság fokozása szempontjából a nemzeti szinteken is hasonlóan komplex és átfogó megközelítést meghonosítani mind a szabályozás, mind az intézmények, mind pedig a szervezetek közti együttműködés terén a kormányzati koordináció viszonylatában. Ezek nélkül a nemzeti szinten kevésbé korszerű megoldások kapcsolódhatnak csak össze európai szinten, amelyek így a hátrányos (nem kívánt) hatásokat erősíthetik fel.

Az EU ügynökségeinek fontos szerepet szükséges betölteniük a kutatás, a koordináció és az információáramlás biztosításán túl egy irányadó és hiteles információs háttér kialakítása során is, mivel a hibrid támadások sok esetben célzottan az együttműködés és a kölcsönös bizalom aláaknázására irányulnak. A kölcsönös bizalom gyengítése egy olyan spirálba taszíthatja a tagállamokat, melynek során a hatékony együttműködés veszélybe kerül, és ezen keresztül az állam önvédelmi képessége is csökken.

A különböző uniós ügynökségek, kapcsolati rendszerek és mechanizmusok szerepe beazonosításának objektív előnye, hogy egyesíti és kihasználja az egyes erősségeket, hogy támogatja a hibrid fenyegetések felismerésére, azonosítására és leküzdésére irányuló átfogó és integrált megközelítést. Továbbá azt is szükséges megvizsgálni, hogy pontosan milyen eszközök használhatók fel a célzott dezinformációs és propagandakampányok vagy más hibrid befolyásolási módszerek kezelésére, valamint a mögötte álló szereplők azonosítására. Az előbb kiemelt bizalomcsökkentésre irányuló titkos intézkedések eredményeként érvényesülhetnek azok a professzionális tervek, amelyek egyes állami vagy nem állami szervezetek által végrehajtásra kerülnek.

Jogalkotási szempontból fontos szerepet játszanak az Európai Tanács mellett működő horizontális hibrid fenyegetések és a dezinformációs munkacsoport is. Mivel a munkacsoport közvetlenül az Állandó Képviselők Bizottsága (Coreper¹⁵) alatt működik, alkalmas lehet a hibrid fenyegetések elleni EU-szintű kezdeményezés, illetve tevékenység koordinálására. Magyarország álláspontja szerint támogatható lenne ugyanakkor egy szakértői alcsoport kialakítása, amelyben a tagállamok felelős szolgálatai képviseltetnék magukat előkészítve, illetve segítve a munkacsoport munkáját. Fontos szerepe lehet továbbá az uniós szintű erőfeszítések elősegítése terén az EU támogatásával Helsinkiben létrejött Hibrid Fenyegetések Elleni Kiválósági Központnak, amelyhez Magyarország csatlakozásának előkészítése a tanulmány készítésekor már folyamatban, mondhatni célegyenesben van. A Központ jelentőségét növeli, hogy a NATO támogatását is magáénak mondhatja, elég csak a PACE17 kibergyakorlat végrehajtására gondolnunk.

Megfontolásra érdemes lehet egy olyan állandó rendszer kialakítása, amely a megszerzett adatok elemzése és a tájékoztató tevékenység elvégzése mellett – vagyis azon túl – uniós szinten összefogná és koordinálná a hibrid fenyegetésekkel foglalkozó csoportok, szervezetek munkáját.

Miként a 2018. június 13-án Brüsszelben kiadott közös nyilatkozatban¹⁶ is külön hangsúlyt fektettek a hibrid fenyegetések átfogó helyzetképének és a tudatosság uniós szintű

¹⁵ Comité des représentants permanents.

¹⁶ Joint Communication to the European Parliament, the European Council And the Council – Increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats. 13. 06. 2018. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_communication_increasing_resilience_and_bolstering_capabilities_to_address_hybrid_threats.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

továbbfejlesztésének szükségességére, megállapítható, hogy e célok nem veszítettek aktualitásukból a mai napig sem.

Az előbbi gondolatot támasztja alá még a hibrid fenyegetések sajátos természete is, hiszen azok gyakran fokozatosan, idővel és lépcsőzetesen valósulnak meg, továbbá többféle módszer kombinációjából állnak. A releváns fenyegetések – időben történő – észlelésének és elemzésének fontosságát is szükséges kiemelni, hiszen ha terv szerint lépcsőzetesen szenved el hibrid intézkedéssorozatot egy adott tagállam, és nem fedezi fel időben, hogy mi zajlik le éppen, akkor annak súlyos társadalmi, nemzetgazdasági következményei lesznek.

Korábban kiemelésre került az EU INTCEN és különösen az annak részét képező HFC munkája, amely értékeli a hibrid fenyegetéseket, valamint helyzetértékelést nyújt az ellenséges hibrid szereplők által okozott fenyegetésről. Ezzel szoros összefüggésben nemzeti szinten is meg kell valósítani a hírszerző szolgálatokkal történő magasabb szintű és erőteljesebb kooperációt. Ezt leginkább a tagállamok felelősségének erősítésével, illetve növelésével, valamint a meglévő eszközök alkalmazásának fokozásával és a párhuzamosságok elkerülésével lehet hatékonyra tenni, kiemelt figyelemmel a bűnüldöző és a hírszerző szolgálatok közötti együttműködésre, a polgári védelem bevonására és a magánszférával történő kooperációra is. Rendvédelmi megközelítésben a külső határok védelme szempontjából is érdemes vizsgálni az Európai Uniót érő hibrid fenyegetéseket. Valós veszélyt jelenthet ugyanis, hogy a fenyegetéseket kitervelő, illetve megvalósító személyek a bevándorlási hullámokat is számításba vehetik, így a határőrizet terén is megjelenik a hibrid kockázatok elleni közös fellépés szükségessége.

Az ellenérdekelte szereplők ugyanis dezinformációs műveletekkel kombinálva felhasználhatják a migrációs áramlásokat a migrációellenesség gerjesztésére is, vagy éppen az illegális migráció ellen jogszerűen fellépő tagállamok – különösen határvédelmi célú – intézkedésre kényszerítésével alkalmas az azokkal szembeni (hazai, illetve nemzetközi) bizalom csökkentésére. Így egy jól kidolgozott hibrid fenyegetés egyik intézkedése lehet olyan tartalmú dezinformáció eljuttatása valamelyik államhoz, amely eredményeként az állam valamely addig nem megerősített „másik” határszakaszára jelentős védelmi erőket csoportosít át, akár sok milliárd forintnak megfelelő kiadást okozva.

Az elmúlt időszak tagállami szintű tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy elsősorban a választások tisztasága és a detektált dezinformációs műveletek kapcsán merültek fel hibrid fenyegetésekre utaló jelek. A nemzeti hatóságok álhírekkel szembeni sürgős fellépése során az EU-nak is hangsúlyos szerepet kell vállalnia a tagállamok támogatásában, mivel a műveletek elsődlegesen a tagállamok ellen irányulnak, azok kormányzatának „megtámadása” által.

A közös fellépés kapcsán meg kell említeni – főleg, ha NATO-tagállamban élő személyként igyekszünk értelmezni az Európai Unió működéséről szóló szerződés¹⁷ (EUMSZ) 222. cikkét –, hogy a szolidaritási klauzula egyáltalán nem feleltethető meg az Észak-atlanti Szerződés 5. vagy 6. cikkében leírtaknak, ugyanakkor érdemes összevetni ezeket.

Az EUMSZ 222. cikke alapján ha egy tagállamot terrortámadás ér, illetve ha természeti vagy ember okozta katasztrófa áldozatává válik, akkor az EU és tagállamai a szolidaritás szellemében együttesen lépnek fel. Az Unió minden rendelkezésére álló eszközt – ideértve a tagállamok által rendelkezésre bocsátott katonai erőforrásokat is – mozgósít annak érdekében, hogy:

¹⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2012. 10. 26. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

- megelőzze a terrorista fenyegetést a tagállamok területén, megvédje a demokratikus intézményeket és a polgári lakosságot egy esetleges terrortámadástól, terrortámadás esetén egy tagállamnak – a politikai vezetése kérésére – annak területén segítséget nyújtson;
- természeti vagy ember okozta katasztrófa esetén egy tagállamnak – a politikai vezetése kérésére – annak területén segítséget nyújtson.

Tehát amennyiben egy tagállam olyan hibrid fenyegetés áldozatává válik, melynek egyfajta eszközcelegménye, vagyis egyik intézkedése egy nukleáris erőmű túlműködését eredményezné (például egy kibertámadás eredményeképpen), akkor alkalmazhatóvá válna az említett szolidaritási klauzula az uniós és tagállami képességek és válaszleptések együttes alkalmazása érdekében.

Véleményem szerint a katasztrófaelhárítás és a polgári védelem szemszögéből elsődlegesen a hibrid hadviselés eredményeként megjelenő negatív hatások leküzdése és a károk csökkentése jelenhet meg legfontosabb célként, míg az Europol a bűnüldözés oldaláról vizsgálja meg a fenyegetettség kérdéskörébe tartozó jelenségeket. Mivel az Europol alapvető célja a súlyos nemzetközi bűncselegmények és a terrorizmus elleni fellépés, emiatt újra megfigyelhetővé válik, hogy a hibrid hadviselés esetkörébe tartozó egyes intézkedések, eszközök, valamint adott esetben a végeredmény jelentette bűncselegmény tartozik a feladatkörébe, de a bűnüldöző hatóságok törvényekben meghatározott hatáskörébe nem tartozó információgyűjtő tevékenység nem feltétlenül.¹⁸

Az Europol szempontjából a hibrid fenyegetettség megnyilvánulási formái, eszközei lehetnek a kiberbűnözés, a terrorizmus, a szervezett bűnözés,¹⁹ valamint a tömeges illegális migrációs áramlatok, utóbbiak esetén kiemelten az embercsempészettel összefüggő bűncselegmények elkövetése. Az Europol a feladatrendszer alapján az EU tagállamainak erre irányuló konkrét igénye esetén tud segítséget nyújtani egy átfogó helyzetértékelés elkészítése, műszaki-technikai eszközökkel történő hozzájárulás és kooperációt elősegítő egyéb tevékenységek által. A magyar kormány által képviselt álláspont szerint ezért (is) kell belső biztonsági és bűnüldözési szempontból kiemelt figyelmet fordítani a terrorizmus és a migráció olyan típusú összefüggésére, melynek során a terrorista szervezetek migrációs áramlások kihasználására törekuszenek.

Norvégia ugyan nem EU-tagállam, így az előbbi következtetéseket, ismertett mechanizmusokat, intézményeket és ügynökségeket nem tekintheti a közösség részeseihez hasonlóan magáénak. Értelemszerűen azonban nem okoz meglepetést, hogy az EU-tagállamok által detektált, illetve a NATO-tagállamok között megosztott hibrid fenyegetés jelentette kihívásokat ismerve – és a 2019. szeptemberi helyhatósági választásokra készülve – külön protokollt dolgozott ki a dezinformáció (kiemelten a választások nemkívánatos befolyásolásának) elhárítására. Mivel a NATO-tagállam Norvégia nem érzékelt eddig komolyabb és

¹⁸ Work programmes. Europol, 04. 11. 2016. <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/work-programmes> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 27.)

¹⁹ A szervezett bűnözés és a különleges katonai (hírszerzési) műveletek összefüggései témában bővebben lásd Norman Lewis: *The Honored Society*. Collins, London, 1964.; Monte S. Finkelstein: *Separatism, the Allies and the Mafia: The struggle for Sicilian Independence*. Lehigh University Press, Cranbury, 1998.; John Dickie: *Cosa Nostra – a history of the Sicilian Mafia*. Hodder and Stoughton, London, 2004.; Alfio Caruso: *Da cosa nasce cosa Storia della mafia dal 1943 a oggi*. Longanesi, Milano, 2005.; Kaputa László: *Fejezetek a maffia történetéből*. Szakmai Szemle, 2011/1., 23–57. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2011_1_szam.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

konkrét hibrid fenyegetést, ezért azt megelőzően a rendvédelmi szervek nem is folytattak konkrét, célirányos felkészülést a korábbi népképviselői választások előtt, ellentétben egyes EU-tagállamokkal, amelyek (éppen) emiatt már rendelkeznek tapasztalattal ezen a téren. Norvégia nem zárta ki az orosz háttérű befolyásolási szándékot, emiatt az elővigyázatosság feltétlenül indokolt volt. Kijelenthető, hogy a felkészületlenség, a fenyegetés fel nem ismerése vagy bagatellizálása minden esetben a hibrid fenyegetés jelentette kockázatot növelő, az esetleges idegen hibrid intézkedés eredményességét növelő környezetet eredményez.

A NATO főtitkára, a norvég Jens Stoltenberg 2019. július 17-én a Coloradóban rendezett Aspen Security Forumon tett nyilatkozatában²⁰ a Szkripal-ügy kapcsán mondottak között előadta, hogy az ügynököt egy NATO-tagállam területén vetették be, ami a demokratikus folyamatokat és választásokat is veszélyeztető hibrid fenyegetéseknek nevezett tevékenységek sorába tartozik. Korábban a határokon áthaladó hadseregek, rakéták jelentettek veszélyt a Szövetség tagállamaira, de ez mára jelentősen megváltozott. Kiemelte, hogy például a kibertámadások esetén még azt sem tudjuk, hogy ki a támadó. Álláspontja szerint kiber- és hibrid támadások nap mint nap előfordulnak. Ezt jól ismerik a NATO-tagállamok (elhárító) szakmai tevékenységet végző szervei, egy végrehajtott (elhárító) intézkedési sorozatra szolgál példaként a Norvégia által megvalósított dezinformáció elleni akcióterv.

A speciális intézkedéssorozatot a norvég Önkormányzati és Modernizációs Minisztérium munkatársai vezették, együttműködve a Nemzetbiztonsági Hatósággal (NSM²¹), a Társadalombiztosítási és Felkészültségi Igazgatósággal, a Választási Igazgatósággal, a Rendőrségi Titkosszolgálattal (PST²²), a Védelmi Minisztériummal, az Igazságügyi és Közbiztonsági Minisztériummal, a Külügyminisztériummal, a Hírszerző Szolgálattal (E-tjenesten²³) és a Médiahatósággal.

A kidolgozott terv legfontosabb pontjai az alábbiak voltak:

- a norvég kormányzat a Választási Igazgatósággal, az NSM-mel, a PST-vel és az E-tjenestennel együttműködve elvégezte a választások lebonyolításához szükséges biztonsági kockázatelemzéseket;
- az NSM, a PST és az E-tjenesten közös figyelemfelkeltő brossurát készített, melyet minden, a 2019. évi önkormányzati és megyei önkormányzati választáson induló jelöltnek megküldtek, és amelyben többek közt tájékoztatták a jelölteket a helyes adatvédelmi eljárásokról, az elektronikus információbiztonság alapvető fogásairól;
- a PST szakmai tanácsadást nyújtott a politikai pártoknak, a köztisztviselőknek és egyéb érintett személyeknek;
- a 2017. évi parlamenti választás előtt az NSM létrehozott egy, a közösségi médiára vonatkozó információbiztonsági szolgáltatást, amely a 2019. évi választások idején azt a célt szolgálta, hogy megnehezítse a központi hatóságok és a köztisztviselők profiljának feltörését, emellett lehetővé tette az irányítás gyors visszavételét, ha a fiókokat mégis feltörnék, továbbá a hatósági személyeknek tulajdonított közlések sokkal súlyosabb hatására tekintettel külön figyelmet fordítottak arra, hogy illetéktelen

²⁰ Jan Kalvik: Secretary General at Aspen Security Forum: NATO is good for Europe and North America. Defence and Intelligence Norway, 19. 07. 2019. <https://www.etterretningen.no/2019/07/19/secretary-general-at-aspen-security-forum-nato-is-good-for-europe-and-north-america/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 29.)

²¹ Nasjonal sikkerhetsmyndighet.

²² Politiets sikkerhetstjeneste.

²³ Etterretningstjenesten.

személy ne adhassa ki magát a központi hatóságok képviselőjének vagy köztisztviselőnek a közösségi médiában;

- a Választási Igazgatóság felkészítette a szavazás lebonyolításáért felelős állampolgárokat a választásokon alkalmazott műszaki-informatikai eszközök, programok használatára, valamint a kapcsolódó információbiztonsági követelmények betartására (alaposan megismertette velük);
- az Önkormányzati és Modernizációs Minisztérium felmerést végzett arra vonatkozóan, hogy az információk miként lennének befolyásolhatók a választási eljárás során;
- a Médiahatóság szemináriumot tartott a médiában elhangzó információk kritikus kezeléséről és az álhírekről;
- a Médiahatóság a választásokkal kapcsolatban kampányt folytatott „az álhírek felismerése” témában, és képzéseket tartott a szociális médián keresztül történő politikai befolyásolás témakörében.

A feladatterv áttanulmányozása eredményeként kijelenthető, hogy a NATO főtitkára által (is) kiemelt demokratikus (jog)intézmények elleni támadás kivédése során az egyik legfontosabb védendő érték a hitelesség megőrzése, az idegen dezinformációs műveletek elhárítása, illetve a fake newsok terjedésének megelőzése, akadályozása, korlátozása útján.

Más szemszögből vizsgálva természetesen megállapítható, hogy a hibrid támadások legjelentősebb célpontjai a választások tisztaságába vetett (hazai és nemzetközi) bizalom csökkentése és a demokratikus (jog)intézmények tekintélyének aláásása, rombolása. Ezt minden kormánynak figyelembe kell vennie a saját védelmi igazgatási struktúrájának kialakításakor.

Kovács Krisztián készítette el a védett értékek és az ezek elleni intézkedések tipizálását, mely alapján teljeskörűen átláthatóvá válik a kihívás e szegmensének rendszere:

„a) *kompromittálás (ideológiai alapon, zsarolással, lojális alapon):*

- *titkosszolgálati információgyűjtés a gyenge pontok, befolyásolási lehetőségek felmérése érdekében;*
- *aktív titkosszolgálati műveletek a döntési mechanizmusok befolyásolására;*
- *politikusok, államigazgatási döntéshozók, erőszak szervezeti (fegyveres testületi) vezetők, kulcspozíciót betöltő személyek megvesztegetése, zsarolása, befolyásolása;*
- *a célország gazdasági teljesítőképességét meghaladó, veszélyeztető üzleti kapcsolatok kialakítása;*

b) *felforgatás:*

- *a politikai elit hiteltelentése;*
- *ellenzéki pártok, mozgalmak megszervezése, megerősítése, pénzügyi, ideológiai támogatása, a politikai status quo megbontása;*
- *az agresszorhoz lojális személyek, mozgalmak, szervezetek megtalálása/létrehozása és működtetése;*
- *politikai, etnikai, vallási, társadalmi feszültségek szítása, szeparatista, elégedetlenségi mozgalmak létrehozása, erősítése;*
- *a célország nemzetközi kapcsolatainak befolyásolása, szövetségi kapcsolatainak fellazítása;*
- *bűnözői csoportok támogatása, a közrend megzavarása érdekében történő felhasználása;*

c) *szabotázsakciók rejtett titkosszolgálati támogatása (terrortámadások, infrastruktúra rongálása, rombolása, kibertámadások);*

d) propaganda:

- a célsországban médiapozíciók megteremtése/átvétele, propaganda- és dezinformációs tevékenység megindítása;
- a közvélemény/közgondolkodás formálása, befolyásolása;
- a nemzetközi közvélemény befolyásolása;

e) dezinformáció (megtévesztés).²⁴

A tanulmány tárgya szerinti szempontból kiemelt fontossággal bíró rendszerezés, a hibrid fenyegetések egyik legveszélyesebbike, az idegen befolyásolás elleni védekezés (kémelhárítási aspektusú) struktúraváltozását indukálhatja, ami elősegítheti a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a jelenleginél is intenzívebb, produktívabb együttműködését.

A HIBRID FENYEGETÉSEK ELLENI KÜZDELEM NEMZETI ESZKÖZRENDSZERÉT PRÓBÁRA TEVŐ KIHÍVÁSOK

A bűnüldözési feladatrendszerrel szemben a nemzetbiztonsági funkció – érdemben – előzetes felderítést, illetve proaktív tevékenységet végez mind a környezet, mind a fenyegetések tekintetében. Ezzel a biztonság fenntartása és garantálása (fenyegetés elhárítása) mellett tágabb értelemben is erősíti és előmozdítja a nemzeti érdekek érvényesítését – ideértve akár az ún. befolyásolást is –, tehát rendeltetésében, feladatát tekintve és ebből adódóan eszközrendszerében és hatásköreiben is eltér a védelmi szféra többi ágazatától, ahogy ezt a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény indokolása is az alábbiak szerint rögzíti:

„Az államok nemzetbiztonsági érdekeik védelme és más nemzetek szándékainak megismerése érdekében igénybe veszik a nemzetbiztonsági szolgálatok sajátos, más szervezetek által nem helyettesíthető lehetőségeit.

Az alapvetően titkos és rá jellemző²⁵ eszközöket felhasználó nemzetbiztonsági tevékenység megfelelő jogi szabályozást igényel annak érdekében, hogy semmilyen körülmények között ne jelenthessen veszélyforrást a demokratikus jogrendre, ezen belül az állampolgári jogokat csak akkor és olyan mértékben korlátozhassa, amennyiben az az ország nemzetbiztonságának megóvása, szuverenitásának érvényesítése céljából szükségszerű és indokolt.”²⁶

Magyarország Alaptörvénye rendelkezik arról, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokat a kormány irányítja,²⁷ a szervezetükre, működésükre vonatkozó részletes szabályokat, a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának szabályait, valamint a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő szabályokat sarkalatos törvény²⁸ határozza meg.

²⁴ Kovács Krisztián: A befolyásolás szerepe a modern hadviselésben. Felsőfokú Nemzetbiztonsági Tanfolyam évfolyammunka, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2018, 32–33.

²⁵ Figyelmet érdemlő körülmény, hogy előbbiekről rögzítésének évében, 1994-ben a leginkább a nemzetbiztonsági szolgálatok eszközrendszerében elhelyezkedő képességek, ismeretek és alkalmazások jelenleg széles körben kerülnek felhasználásra a nem állami, ún. magán hírszerzési tevékenységet végző (különösen a jelentős ipari, gazdasági) szereplők által is, így ma már nem beszélhetünk kizárólag állami felhasználókról ezen eszközök tekintetében.

²⁶ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény általános indokolása alapján.

²⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. 04. 25.). 46. cikk. (4) bek. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

²⁸ Magyarország Alaptörvénye: 46. cikk (6) bek. Az Alaptörvény A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényre utal.

A kialakított struktúrában a nemzetbiztonsági szektormodellek²⁹ vizsgálata alapján a hazai szolgálatok vonatkozásában megfigyelhető, hogy még mindig érvényesül a konkuráló szolgálatok közötti korlátozott együttműködés. Az ennek eredményeként megismerhető esetleges hátrányok³⁰ egy kormányzati igazgatási szerv koordinatív funkciójával volnának ellensúlyozhatók, míg a vetélkedő jelleg erősségei hatékonyabban kihasználhatóvá válhatnak a megfelelő elemzést, értékelést felhasználó gyakorlati működéssel.

Ezzel összefüggésben célszerű megvizsgálni a hírszerzési ciklus egyik legfontosabb lépését: a tájékoztató tevékenységet.³¹ A kormányzati funkciók stratégiai szintű irányítása és a politikai döntések meghozatala szempontjából meghatározó és egyben az idegen hibrid kihívást külföldön detektáló, vagy nemzeti hibrid képességet alkalmazó, hírszerző tevékenységgel foglalkozó nemzetbiztonsági szolgálatok számára egyfajta objektív értékmérőként is felfogható, illetve alkalmazható. A szervezetek által végzett tájékoztató tevékenységet azonban a több szervezetre épülő rendszerekben illeszteni kell a kormányzati tevékenységek hatékonyságát növelő racionalizálási igényekhez, államreform-törekvésekhez, ideértve a visszajelzések helyes értékelésének elengedhetetlen voltát is.

A kormányzatot tájékoztató tevékenység végzésekor jelentősen növelhető annak hatékonysága, amennyiben a hírszerző szolgálatok információit koordináltan hasznosítják, különösen a párhuzamosságok elkerülése és a preferenciák egyértelmű meghatározása eredményeként. Ez elengedhetetlenül szükséges minden hibrid kihívás elleni, offenzív hírszerző feladat végrehajtásához fűződő, stratégiai szintű döntéshozatali eljárás végigviteléhez. Nehezen képzelhető el a megfelelő tájékoztató tevékenység és az e tapasztalatok nyomán létrejövő döntésirányítási rendszer nélkül aktív befolyásoló művelet, vagyis saját hibrid tevékenykedés végzése is. A hibrid kihívások kapcsán érdemes megjegyezni, hogy – mint a nemzetközi együttműködés során felvázolt gondolatok is mutatják – szoros együttműködés, koordináció nélkül a hibrid kihívások ellen sem lehet hatékonyan fellépni, de ilyen, kompromisszumok eredményeként kialakított egységes és erős szakmai háttér hiányában ez az eszközrendszer esetleges alkalmazása is kudarcra van ítélve.

Hiszen önállóan hiába képes félmegoldásokra egy jól felkészült szakembergárda, ha teljeskörűen működő és eredményes teljesítményt nem képes elérni. Nem szabad elfeledni a kihívásokra adandó válaszok keresésekor, hogy „...*A globális biztonsági környezetben zajló változások következtében felértékelődik a hírszerzés és az elhárítás szerepe. A műveleti területre jellemző összetett kihívások, valamint a gyakran változó biztonsági helyzet szintén megnöveli a pontos és időbeni információk és értékelések iránti igényt.*”³²

A széles körben nyilvánossá vált események körülményeiből, valamint az eddig leginkább a történelmi ismereteinkből és a saját életünk során megszerzett tapasztalatainkból levont tanulságok, következtetések alapján kijelenthető, hogy a hibrid hadviselés mint nem katonai, illetve katonai tevékenység jelentős költségvonzattal jár. Így hazánk esetében „*ki-*

²⁹ Dr. Héjja István: Nemzetbiztonsági szervezeti modellek. In: Dobák Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014, 57–72. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8567/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

³⁰ Uo. 63.

³¹ Dr. Vida Csaba: Korszerű elemző-értékelő eljárások alkalmazása a hírszerzésben. Hadtudomány, 2013/1–2., 77–86. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

³² Szentgáli Gergely: Csendben szolgálni, 1. rész: A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és átalakítása 2010 és 2014 között. Hadtudomány, 2015/1–2., 52. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2015/1_2/2015_1_2_4.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

*emelt jelentősége van annak a szempontnak, hogy a »korlátozott erőforrásokkal« rendelkező államok esetében a nemzetbiztonsági struktúrák hatékony működtetése, a koordinációs, irányítási, a technikai és az emberi erőforrásokra épülő információgyűjtő, az elemző-értékelő, vagy akár a különböző szakértői területek összehangolt munkája*³³ ténylegesen összeadódjon, és így kerüljön felhasználásra akár a hibrid kihívások elhárítása, akár hazánk nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése során.

A mintegy 10 éve tartó, az egész védelmi ágazatot érintő struktúra- és feladatváltozások vizsgálatának eredményeként megállapítható, hogy hazánk sem kerülhette ki azt a nemzetközi tendenciát, amely főként a terrorizmus, a hibrid fenyegetések és a kibertérből érkező támadások elleni küzdelem, valamint a migráció kezelésének terén egy megújulási, átalakulási folyamatot sürgetett a védelem szervezése, képességfejlesztése és irányítása terén.³⁴ Ez a folyamat a tanulmány tárgya szerinti témakörben még nem ért véget, jelenleg is tart.

A hibrid kihívások kezelését célzó kormányzati stratégia alapvetéseinek kidolgozása megkezdődött, illetve Magyarország már 2016-ban létrehozta a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központot (TIBEK), amely figyelemmel kíséri és a rendelkezésre álló valamennyi adat felhasználásával folyamatosan elemzi Magyarország nemzetbiztonsági, bűnügyi és terrorfenyegetettségi helyzetét. A TIBEK ezáltal kiemelkedően fontos szerepet képes betölteni a hibrid kihívások elleni küzdelem támogatása során, ugyanakkor feladat- és jogkörének törvényi restriktói alapján érdekérvényesítő műveletben nem (lehet) képes önállóan részt vállalni. Amint az Unió gyakorlatban elért eredmények kapcsán megfigyelhettük, az információáramlás biztosításának és a speciális információkat tartalmazó adatbázisok létrehozásának kiemelt szerepe van a hibrid hadviselés elleni küzdelemben. Azt azonban nem szabad elfelednünk, hogy egy (tag)államnak nem kizárólag a védelemre kell összpontosítania. Egy ország nem rendezkedhet be kizárólag védelemre úgy, hogy majd a közösség megvéd a külső hatásoktól, különösen mivel tudnunk kell, hogy abban az esetben hiába van sok szövetségesünk, ha kevés a barátunk. Az önvédelem eszközrendszere elemei-

³³ Dobák Imre: Nemzetbiztonsági szolgálatok – Betekintés a visegrádi országok (V4) nemzetbiztonsági rendszereibe. *Hadtudomány*, 2015/4., 114. https://epa.oszk.hu/02400/02463/00029/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2015_04_113-130.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 16.)

³⁴ Már előljáróban kiemelhető, hogy összehangolt védelmi működést és irányítást szolgáló megoldásokat nemzetközi összehasonlításban is megfigyelhetünk, amelyek közül talán legtöbbször az Amerikai Egyesült Államokban működő mintát tekintik zsinórmértéknek. Emellett azonban fontos megjegyezni azt is, hogy a hazai szakmai-tudományos gondolkodásban is elindult ennek az irányvonalnak a kibontakoztatása. A külföldi megoldások és különösen az amerikai minta kapcsán lásd Béres János (szerk.): *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018, 66–79.; Sáfrán József: *Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország nemzetbiztonsági szervezetrendszerének összehasonlító elemzése*. Felderítő Szemle, 2018/1. szám, 71–87. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-1.pdf>;

A koordinált és hatékonyabb védelemszervezés és irányítás vonatkozásában lásd Keszely László: *A védelmi igazgatás szerepe a nemzeti szintű átfogó megközelítés megvalósításában*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, doktori értekezés, Budapest, 2017. <https://nkerpo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12398/ertekezes.pdf?sessionid=6A54F0AA7F3328F7F72B10F4636C9506?sequence=1>; Lakatos László – Varga Attila Ferenc: *A magyar honvédelmi igazgatás*. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 159–211.; Farkas Ádám: *A védelmi kötelezettségtől a fegyveres védelem rendszeréig*. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2018/1., 7–28. https://epa.oszk.hu/02500/02511/00008/pdf/EPA02511_katonai_jogi_szemle_2018_1_007-028.pdf; Farkas Ádám: *Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges intézmény-fejlesztési irányairól*. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2017/1–2., 103–124. <http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2018/05/Katonai-szemle-2017-1-2.pdf> (Letöltések időpontja: 2020. 05. 16.); Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai*. Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 2019.

nek meghatározása egészen más megközelítést igényel, mint a közös, EU- vagy NATO-szerpállalásunk során nyújtott hozzájárulásunk egyes részcselekményei, miként egy ország védelme is egészen más nézőpontot és megoldásokat igényel, mint egy szövetségé.

Érdemes vizsgálat tárgyává tenni azt az aspektust is, hogy egy országnak a nemzeti érdekek érvényesítése céljából számításba kell vennie az aktív cselekvés lehetőségeinek megvalósíthatóságát is, ha nem akar végzetes lemaradásba kerülni ebben a láthatatlan versenyben.

A jogszabályi háttér megteremtése vonatkozásában annak kiemelt jelentőségét hangsúlyozza Szabó Károly is tanulmányában, miszerint: „*A befolyásolási művelet és az abban alkalmazott eszközök – kompromittálás, propaganda, dezinformáció, felforgatás –, a hibrid fenyegetések az állam működéséhez szükséges funkciókat támadják a célországban. Az egyetlen kézenfekvő megoldásnak az tűnik, ha a kémelhárítás az államilag irányított politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs, infrastrukturális és titkosszolgálati befolyásolás teljes vertikumának lefedésére törekszik. Egy állam részéről a »vegytisztá« hírszerző tevékenység meghaladása, a hihető tagadás lehetősége és a technikai, az infokommunikációs eszközök kontroll nélküli alkalmazása szinte ellehetetleníti a kémkedéssel szembeni büntetőjogi szankcionálást.*”³⁵

A hibrid fenyegetések elleni küzdelem és a nemzeti érdekek speciális eszközökkel történő érvényesítése során ugyanis egyaránt fontos a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a megfelelő jogkörökkel, tárgyi eszközökkel és személyi állománnyal történő ellátása. Ha ezek egyike hiányzik, akkor a szakmai tevékenységük sikertelenségre van ítélve.

A hibrid fenyegetések megelőzése, felderítése és az előbbiekhöz kapcsolódó intézkedések kezdeményezésének összetett feladatrendszere – melyek közül külön szükséges kiemelni a koordináció és kooperáció részfeladatait – generálisan nem telepíthető (csak) egy kiválasztott nemzetbiztonsági szolgálathoz. Megítélésem szerint egy ilyen koncepció a tárcaközi koordinatív funkció (lehetőségének) hiányában csak korlátozott sikerrel kecsegtethet.

A hibrid hadviselés elleni küzdelem során kiemelt jelentőséggel bíró figyelemfelhívásra helyezve a hangsúlyt megállapítható, hogy hazánkban ezt a tevékenységet elsődlegesen az Alkotmányvédelmi Hivatal, az Információs Hivatal és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat végzi. Természetesen a szolgálatok általános-speciális hatásköri, együttműködési viszonyban állnak egymással ebben a tekintetben, melynek során a jogszabályok és közjogi szervezetszabályozó eszközök jelölik ki az egyes működési területeket.

A munka oroszánrészre a rendvédelmi szervek hatáskörébe tartozik, viszont – tekintettel arra, hogy egy komplex, többdimenziós hibrid intézkedéssorozat több lehetséges lépése (ir)reguláris katonai erők alkalmazásával járhat együtt, illetve az azt megelőző hírszerző tevékenység miatt, kiemelten a katonai objektumok (előzetes, titkos vagy leplezett) felmérésének szükségességére, valamint a szolgálatot teljesítő katonák esetleges befolyásolására³⁶ – az integrált katonai nemzetbiztonsági tevékenységet végző szolgálatnak³⁷ kulcsszerepe van.

³⁵ Szabó Károly: A katonai kémelhárítás feladatrendszerének új vonásai Európa és Magyarország megváltozott biztonsági környezetében. Felderítő Szemle, 2018/2., 186. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-2.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 16.)

³⁶ Elég csak a Krím félsziget annektálásának előkészítő lépéseire gondolni.

³⁷ A témáról bővebben lásd Kovács József: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat az egyesítés után. A Nemzeti Közsolgálati Egyetemen 2012. május 24-én megrendezett Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok című szakmai-tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Hadtudomány, 2013/1–2., 87–90. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 16.)

ÖSSZEZGZÉS

A nemzetbiztonsági aspektusból történő vizsgálat során az elmúlt évek katonai és politikai eseményeinek közismert és elfogadott magyarázatait – különösen a „színes forradalmakkal” és a Geraszimov-doktrínával³⁸ összefüggésben – a megjelent elemzések tartalmát kellő kritikával érdemes kezelni. A történelem során sosem volt még olyan „sikeres és titkos” terv, amelyet a széles nyilvánosság számára a kivitelezői ennyire látványosan hozzáférhetővé tettek, kivéve azokat, amelyeket figyelemelterelésnek szántak. Kiváló eszköz lehet ugyanakkor a „doktrína kihirdetése” olyan esetben, amikor az a célja az intézkedést alkalmazó hatalomnak, hogy megteremtse annak látszatát, hogy bárhol bármi történik, az „lehet, hogy ennek a hatalomnak köszönhető”. Így félelemben tarthat vele másokat, valamint elérheti ezzel a hibrid hadviselés egyes intézkedéseinek egyik legveszélyesebb célját, a kölcsönös bizalmatlanság állapotának megteremtését.

A kérdéskör helyes megközelítése az lehet, ha képesek vagyunk a „lawfare”³⁹ eszközszeresét megfelelően használni. A „lawfare” kifejezést általa alkalmazott jelentése alapján Charles Dunlap így fogalmazta meg – a megítélésem szerint a hibrid kihívások elleni küzdelem egyik legjelentősebb – alapvetését: „a hadviselést a »lawfare« váltja fel, és a párbajt inkább szavakkal, mint kardokkal vívják”.⁴⁰

Látni kell ugyanis, hogy a feladatban érintett szolgálatokat a jog(alkotás) eszközeivel is támogatni kell,⁴¹ továbbá szükséges megteremteni azt a fúziós központot is, amely képes biztosítani a különböző ágazatokat képviselő szervek, továbbá minden érintett (kormányzati és nem kormányzati) szereplő közötti koordinációt és kooperációt.

Ha sikerül megteremteni a feladatok ellátásához szükséges személyi, tárgyi és jogi feltételeket, akkor elvégezhető az eddig beazonosított idegen fenyegetések és az ezekhez kapcsolódó cselekmények elhárítása, később pedig a saját proaktív megoldások megvalósíthatóságára vonatkozó vizsgálatok végrehajtása. Ezek eredményeként versenyben maradunk, és később lehetőségünk lesz átszakítani a célszalagot is, még ha nem is elsőként.

Egy ilyen vizsgálat eredményeként merülhet fel a nemzeti stratégia kialakításának és egy szakosított kutatóközpontnak, illetve -csoportnak a kiépítése iránti igény, továbbá más, az ágazati tervezési folyamatok célirányos összehangolásának szükségességén alapuló intézkedés végrehajtása.

³⁸ Valerij Geraszimov: Cennoszty nauki v predvigenii. Megjelent 2013. március 5-én Moszkvában, a Vojeno-promislenij kurjer 476. számának 1–2. oldalán. http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 05. 12.)

³⁹ A „lawfare” kifejezés használatáról és jelentéséről bővebben lásd Charles J. Dunlap: Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts. 29. 11. 2001. <http://people.duke.edu/~pfeaver/dunlap.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 31.). A kifejezés először az alábbi műben szerepel: John Carlson – Neville Yeomans: Whither Goeth the Law – Humanity or Barbarity, a The Way Out – Radical Alternatives in Australia (M. Smith & D. Crossley, eds., Lansdowne, Melbourne, 1975, <http://www.laceweb.org.au/whi.htm>), ugyanakkor számos, eltérő jelentéssel használják. A tanulmány szempontjából a Dunlap által alkalmazott megközelítésében használok.

⁴⁰ Eredeti angol nyelven: „Lawfare replaces warfare and the duel is with words rather than swords.”

⁴¹ A témáról bővebben lásd Hódos László: Gondolatok a gerilla-hadviselés elleni küzdelem egyes összefüggéseinek tudományos vizsgálatáról. Szakmai Szemle, 2019/3., 67–80. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_3_szam.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 16.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500125.tv>
- A 2019–2024-es időszakra szóló új stratégiai menetrend. Európai Tanács. <https://www.consilium.europa.eu/media/39917/a-new-strategic-agenda-2019-2024-hu.pdf>
- Az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös keretéről szóló közös közleménye. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 26. 10. 2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=cel-ex%3A12012E%2FTXT>
- Béres János (szerk.): *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018.
- Carlson, John – Yeomans, Neville: *Whither Goeth the Law – Humanity or Barbarity, a The Way Out – Radical Alternatives in Australia*. Lansdowne, Melbourne, 1975. <http://www.laceweb.org.au/whi.htm>
- Caruso, Alfio: *Da cosa nasce cosa Storia della mafia dal 1943 a oggi*. Longanesi, Milano, 2005.
- Dickie, John: *Cosa Nostra – a history of the Sicilian Mafia*. Hodder and Stoughton, London, 2004.
- Dobák Imre: *Nemzetbiztonsági szolgálatok – Betekintés a visegrádi országok (V4) nemzetbiztonsági rendszereibe*. Hadtudomány, 2015/4., 113–130. https://epa.oszk.hu/02400/02463/00029/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2015_04_113-130.pdf
- Dunlap, Charles J.: *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts*. 29. 11. 2001. <http://people.duke.edu/~pfeaver/dunlap.pdf>
- EU finance ministers: *closer attention must be given to hybrid threats*. 03. 09. 2019. Press release. https://eu2019.fi/en/article/-/asset_publisher/eu-n-valtiovarainministerit-hybridiuhkiin-kiinnostava-enemman-huomiota
- Farkas Ádám: *A védelmi kötelezettségtől a fegyveres védelem rendszeréig*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2018/1., 7–28. https://epa.oszk.hu/02500/02511/00008/pdf/EPA02511_katonai_jogi_szemle_2018_1_007-028.pdf
- Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai*. Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 2019.
- Farkas Ádám: *Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges intézmény-fejlesztési irányairól*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2017/1–2., 103–124. <http://www.hadijog.hu/wp-content/uploads/2018/05/Katonai-szemle-2017-1-2.pdf>
- Finkelstein, Monte S.: *Separatism, the Allies and the Mafia: The struggle for Sicilian Independence*. Lehigh University Press, Cranbury, 1998.
- Geraszimov, Valerij: *Cennoszty nauki v predvigenii*. Megjelent 2013. március 5-én Moszkvában, a Vojenno-promislenij kurjer 476. számának 1–2. oldalán. http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
- Dr. Héjja István: *Nemzetbiztonsági szervezeti modellek*. In: Dobák Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014, 57–72. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8567/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- Hódos László: *Gondolatok a gerilla-hadviselés elleni küzdelem egyes összefüggéseinek tudományos vizsgálatáról*. Szakmai Szemle, 2019/3., 67–80. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_3_szam.pdf

- Informal meeting of EU defence ministers, 28–29 August 2019, Helsinki. <https://eu2019.fi/en/events/2019-08-28/informal-meeting-of-eu-defence-ministers->
- Informal meeting of ministers for economic and financial affairs (Ecofin) and Eurogroup. <https://eu2019.fi/en/events/2019-09-13/informal-meeting-of-ministers-for-economic-and-financial-affairs-ecofin-and-eurogroup>
- Joint Communication to the European Parliament, the European Council And the Council – Increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats. 13. 06. 2018. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_communication_increasing_resilience_and_bolstering_capabilities_to_address_hybrid_threats.pdf
- Kalvik, Jan: *Secretary General at Aspen Security Forum: NATO is good for Europe and North America*. Defence and Intelligence Norway, 19. 07. 2019. <https://www.etterretningen.no/2019/07/19/secretary-general-at-aspen-security-forum-nato-is-good-for-europe-and-north-america/>
- Kaputa László: *Fejezetek a maffia történetéből*. Szakmai Szemle, 2011/1., 23–57. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2011_1_szam.pdf
- Keszely László: *A védelmi igazgatás szerepe a nemzeti szintű átfogó megközelítés megvalósításában*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, doktori értekezés, Budapest, 2017. <https://nkerpo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12398/ertekezes.pdf;jsessionid=6A54F0AA7F3328F7F72B-10F4636C9506?sequence=1>
DOI: 10.17625/NKE.2017.31
- Kovács József: *A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat az egyesítés után*. Hadtudomány, 2013/1–2., 87–90. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf
- Kovács Krisztián: *A befolyásolás szerepe a modern hadviselésben*. Felsőfokú Nemzetbiztonsági Tanfolyam évfolyammunka, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2018.
- Lakatos László – Varga Attila Ferenc: *A magyar honvédelmi igazgatás*. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 159–211.
- Lewis, Norman: *The Honored Society*. Collins, London, 1964.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. 04. 25.). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
- Mgaloblishvili, Grigol – Kutelia, Batu – Guruli, Irina – Evgenidze, Nino: *Hybrid warfare and the changing security landscape in the Euro-Atlantic area – political and economic implications*. Economic NATO Research Paper No 1, Tbilisi, Georgia, 2016.
- Sáfrán József: *Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország nemzetbiztonsági szervezetrendszerének összehasonlító elemzése*. Felderítő Szemle, 2018/1., 71–87. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-1.pdf>
- Szabó Károly: *A katonai kémelhárítás feladatrendszerének új vonásai Európa és Magyarország megváltozott biztonsági környezetében*. Felderítő Szemle, 2018/2., 179–189. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-2.pdf>
- Szentgáli Gergely: *Csendben szolgálni, 1. rész: A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és átalakítása 2010 és 2014 között*. Hadtudomány, 2015/1–2., 44–56. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2015/1_2/2015_1_2_4.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.1-2.44
- Vida Csaba: *Korszerű elemző-értékelő eljárások alkalmazása a hírszerzésben*. Hadtudomány, 2013/1–2., 77–86. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf
- Work programmes*. Europol, 04. 11. 2016. <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/work-programmes>

Kelemen Roland:

A KIBERTÉRBŐL ÉRKEZŐ FENYEGETÉSEK JELENTŐSÉGE A HIBRID KONFLIKTUSOKBAN ÉS AZOK VÁRHATÓ FEJLŐDÉSE¹

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: Jelen tanulmányában a szerző párhuzamot von a hadviselési generációk és az őket jellemző jogi szabályozások között, eközben felhívja a figyelmet a szabályozások fejlődésére, ami a hadviselés fejlődésének a következménye. Az elemzésből levont következtetések felhasználásával rámutat arra, hogy napjaink újfajta hadviselési megoldásait szükségszerűen a szabályozás megújításának kell követnie. Ezt követően a hibrid hadviselés és a kibertér folyamatainak kapcsolatán keresztül a szerző bemutatja, hogy az új típusú eszközök milyen mértékben módosítottak egy korábban ismert hadviselési módszert, és milyen mértékben írták át tulajdonságait, valamint, hogy a jogalkotó hogyan reagáljon erre.

KULCSSZAVAK: hadviselési generációk, jog a védelemre, kibertér, hibrid hadviselés

BEVEZETÉS

A tudományos gondolkodás sajátossága, hogy a vizsgált kérdéskört az azt szemlélő megpróbálja tipizálni. Ennek során igyekszik általános jellemzőket keresni, ezek alapján csoportokat, korszakokat, csomópontokat, fogalmakat megállapítani, és ezt követően ezeket alábontani, mélyebb jellemzést adni a téma szerint kiemelten releváns halmaznak. Nem történik ez másként a had- és jogtudomány esetében sem, amikor egy új vagy megújuló hadviselési mód jellemzőit és az arra adható jogi megoldásokat keressük. Ilyen újszerű jelenség a hibrid fenyegetés és a kibertérből érkező fenyegetések kérdésköre is, különös tekintettel arra, hogy e kettő kombinációjának egyre fokozódó jelentősége várható a 21. században.

Ebből kiindulva tanulmányom első részében szükségszerűnek látom, hogy a hadtudomány területén már létező generációs tipizálás mellé rendeljek egy ehhez igazodó, a biztonsági környezet változását követő szabályozási tipizálást is. Ennek szükségessége annak szemléltetéséből áll, hogy a hadviselés átalakulása alakítja a biztonsági környezetet, alakítja a társadalmi közeget, amely totalitás óhatatlanul módosítja, vagy legalább igényli, hogy ezt a jogszabályi környezet lekezelje. Ugyanis amely állam jogalkotója nem képes vagy nem látja szükségét – az egyes korszakokhoz igazodóan – a védelmi szabályozás rendszerszintű átgondolásának, átalakításának, a szabályozási – fejlődési – trendek átvételének, az lemarad, leszakad a vele korábban azonos kvalitású, lehetőségű államoktól, végső soron pedig – nem

¹ A tanulmány a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megbízásából, a Honvédelmi Minisztérium által támogatott kutatás keretében készült.

elfeledve a védelmi szabályozás alaprendeltetését – elveszítheti biztonságát, majd önálló létét is.

E tanulmány reményeim szerint a korszakokhoz igazodó fejlődési ív révén jól érzékelteti majd, hogy mennyire alapszükséglet – mondhatni létérdek – a hadviselési generációkhoz igazodó védelmi szabályozási rendszer megalkotása, a meglévő rendszerek revíziója.

A szabályozás rendszerszintű átvilágítása, megújítása szükségszerű, hiszen a mindenkorori hadviselés magába ágyazottan alkalmaz minden technikai újítást, és így a jelenkor hadviselése természetsszerűleg használja a 21. század robbanásszerű technikai újításainak gamma-dáját (legyen az drón, mesterséges intelligencia), amelyek a harcászatnak olyan, eddig nem ismert dimenzióit nyitják meg, melyeket a 19. században gyökerező szabályozási, jogalkalmazási gondolkodásunk nem tud kezelni. Jelen tanulmányban a kibertér, a kiberhadviselés és a védelmi jogalkotás egymásra gyakorolt hatásait tekintem át.

A HADVISELÉS GENERÁCIÓS FEJLŐDÉSE ÉS AZ ÁTALAKULÁS ÁLTAL GENERÁLT BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉNEK JOGI EVOLÚCIÓJA

A generációs áttekintés előtt mindenképpen rögzíteni szükséges, hogy a legtöbb esetben nincsenek éles korszakhatárok, sőt sok esetben inkább továbbfejlődésről vagy egymás melletti párhuzamos létezésről és dominanciaváltásról beszélhetünk.

Az *első generációs hadviselés* jelentősrészt az abszolút állam vívmányai révén jelent meg. Az abszolút állam jelentősége megragadható abban, hogy a centralizáció kiteljesítésével létrehozta a modern, adminisztratív monarchiát, amely professzionális hivatali apparátusra próbált támaszkodni, amely modernizáció nem kerülhette el a haderőt sem, eredményeként megjelent a modern szakképzettséget igénylő reguláris haderő. Az abszolút állam sajátja, hogy megkezdte a hivatali hatalom és ahhoz biztosított erőforrások kisajátítását, amely révén megkezdődött a helyi hatalmasságok, lokális erőterek felszámolása. Így a modern állam intézményes uralmi szervezetté vált, „*amely eredményesen törekedett arra, hogy bizonyos területen belül monopolizálja a törvényes erőszakot mint az uralom eszközét...*”² Továbbfűzve ezt a – weberi – gondolatot: az állam a kényszermonopóliuma révén a teljes államterületen érvényesíteni kívánta – és javarészt tudta is – akaratát. Az abszolút monarchia elvi alapja, hogy szuverén volt a monarcha, aki abszolút és állandó hatalmát istentől nyerte, aki erős nemzeti hatalom kiépítésére törekedett, hiszen így a törvényes rend egyedüli zálogaként funkcionáló erős, centralizált hatalmat tudott kiépíteni, ahol érvényt nyernek a köznyugalom, közrend és közbiztonság iránti törekvések.³

Az abszolút monarchia és monarcha, később pedig a kialakuló polgári állam igényeit kiszolgáló modern hadviselés első generációjának megjelenése az 1648-as vesztfáliai békéhez köthető, és körülbelül a polgári átalakulás euroatlanti kiteljesedéséig, vagyis az 1860/70-es évekig uralta a harc- és haderőszervezést.⁴ Az ezen időszak alatt megvívott háborúkban ra-

² Max Weber: Állam, politika, tudomány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 385.

³ Pongrácz Alex: Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 2017/3., 171. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/09_Pongracz_Alex_WEB-PPB_2017_3-10.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

⁴ Kiss Álmos Péter: Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció. Hadtudományi Szemle, 2009/2., 11. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_010-018.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

gaszkodtak a vonalban, oszlopban és négyszögben harcoló gyalogsághoz. A haderő az alapos kiképzésen és a fegyelmen nyugodott. Előbbi jelentős költségei okán a haderő megőrzése is fontos volt, és nem volt cél az ellenséges haderő megsemmisítése. Az állandó haderővel megindult a professzionális tisztképzés is.⁵ A védelmi szabályozásnak ebben az időszakában kezdetleges állandóságot a hadi regulák, valamint a kiképzéssel kapcsolatos szabályok jelentették.⁶ Az egyes krízisek, biztonsági kockázatok felszámolása azonban eseti jellegű volt az évszázadok során, ugyanis abból az elvi téziszből indultak ki, hogy eme államban az uralkodó joga volt, hogy „rendelkezzen javaikkal, személyükkel és az egész állammal tetszése szerint...”⁷ Ennek köszönhetően is rögzíthető, hogy „bár a szuverént köti a jog, rendkívüli helyzetekben nem köteles betartani saját ígéreteit s a jog kötöttségeit”.⁸ A klasszikus polgári korszak első időszakának válságai pedig azt mutatták, hogy „az állami erőszakszervek szervesen kötődnek a mindenkori – politikai döntéseket meghozó – hatalmi konstellációkhoz, és számos történelmi változásban a leváltott rendszer gyakorlatát örököltik át, csak más előjellel az új rend parancsára”.⁹ Ez figyelhető meg a forradalmi francia állam első ostromállapoti törvénye esetében, vagy a *martial law* függetlenségi háború utáni több mint fél évszázados alkalmazása során, de az angol *martial law* gyarmati alkalmazása is hasonló képet mutatott a 19. században.

Az ún. kettős forradalom¹⁰ azonban jelentős hatást gyakorolt magára az államra és a hadviselésre is. Létrejött a *hadviselés második generációja*. A kialakuló kapitalista termelés lehetővé tette a tömeggyártást, így nagyobb tömegek felfegyverzését. Ettől az időtől közelebb került a modern tömeghadviselés (például az amerikai polgárháború már 2,5 millió embert, míg a francia–porosz háború 1,7 millió főt mozgósított). A technikai újítások tömege jelent meg a hadviselés területén (ismétlőpuska, tüzérségi gránát, géppuska), továbbá a technika polgári vívmányait (pl. vasút, távíró, telefon stb.) is csatornákba állították a hadviselés érdekében. A hadviselés az élőerő koncentrációján és a fegyvernemek összehangolásán alapult. Emellett már jegyeiben láthatóvá vált, hogy a jövő nagy háborúja a hátszakra is súlyos terhet fog róni, és a felek a totális győzelem eléréséig folytatják.¹¹ Ennek során a korábbi hadviselési renddel szemben előtérbe került a mozgás és a tüzerő összehangolása, a tüzérségi tűz tömeges alkalmazása és az erőforrások végsőkig történő felhasználása.¹²

A kettős forradalom másik oldalát adó polgári átalakulás során kifejlődő polgári állam pedig megkövetelte az állam minden időszakban való joghoz kötöttségét, az egyes igazga-

⁵ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudományi Közöny*, XXVII. évf. 2017/3–4., 4. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

⁶ Vö. Farkas Ádám: A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.

⁷ Jean Bodin: *Az államról – Válogatás*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987, 77.

⁸ Paczolay Péter: Bevezetés a Carl Schmitt Politikai Teológia című köteté elé. AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest, 1992, XI.

⁹ Farkas Ádám: Tévélyegések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2016, 16. <https://mek.oszk.hu/15900/15902/15902.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

¹⁰ A kettős forradalom nem jelent mást, mint a 18. század végén és a 19. század elején kibontakozó ipari forradalmat, valamint a polgári átalakulást elősegítő polgári forradalmakat, annak is a klasszikus időszakát.

¹¹ Vö. Göcze István (szerk.): *Állam és katona*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztisprogramok-uni-nke-hu/Allam_es_katona_web.pdf; Farkas Ádám: Az állam védelmi kötelezettségeinek egyes kortárs kialakulásai. *Jogelméleti Szemle*, 2018/4., 53–70. http://jesz.ajk.elte.hu/2018_4.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

¹² Simicskó: i. m. 4–5.; Kiss: i. m. 11–12.

tási ágazatok szabályozását. Ezt a szabályozási kényszert nem kerülhette el a haderő sem, amelyre vonatkozó szervezeti, működési, hatásköri szabályok sora jelent meg ebben a korszakban (gondoljunk itt például a magyar honvédelmi szabályokra 1868-ban), és megkezdődött a hadsereg feletti jogállami, civil kontroll kialakítása is.¹³ Mivel a békeidős szabályozás mellett világossá vált, hogy a jövő nagy háborúja egy totális háború lesz, amely szükségképpen alapjaiban érinti az állam és a hátszág működését, így erre az időszakra tehető a különleges jogrendi szabályozások közül a háború idejére vonatkozó joganyag megalkotása. Ennek egyik első megjelenési formája volt az amerikai polgárháború idején elnöki rendeletben kiadott Lieber Code. Átfogó jellegű szabályozást Ausztriában 1869-ben, Németországban 1878-ban, Magyarországon 1912-ben, Angliában pedig már az I. világháború kirobbanása után, 1914 augusztusában fogadtak el. Ez a szabályozás még kizárólag háború idejére tartalmazott olyan jellegű szabályokat, amelyek révén az állam hatékonyabban tudja kezelni a felmerülő problémákat, átcsoportosítani erőforrásokat. A szervezeti szabályokkal együtt így a védelmi szabályozás már átfogóbb jellegű volt, de az I. világháború annak számos hiányosságára irányította rá a figyelmet.

A *hadviselés harmadik generációja* felszámolta az I. világháborúban még alkalmazott lineáris csapatvezetést, ennek helyébe a nemlineáris harceljárás lépett, amely a gyors manővereken, a meglepetésen, a mélységi hadműveleteken alapult. Utóbbit a páncélos fegyvernem önállósodása és a légideszant-hadosztályok megjelenése tette lehetővé. Emellett a háborús stratégia részévé vált a hátszág támadása és demoralizálása, hiszen ez alapvetően befolyásolta a hadipotenciált. Ez a haditechnika további fejlődése, a hadiipar termelőkapacitásának fokozása miatt vált lehetővé. Az 1970-es években az Air-Land Battle modernizálta a korábbi II. világháborús villámháborút, amelyet legutóbb az 1991-es öbölháborúban alkalmaztak. Mindezekhez azonban szükséges volt a korábbi szabályozás átfogóvá tétele. Ez azt jelentette, hogy már nem volt elégséges a háború idején való felhatalmazás, mivel jól láthatóvá vált a nagy háború idején, hogy hiányzott a háborúra való megfelelő felkészülés. Ennek során az államok megalkották az országmozgósítási terveiket (ennek Magyarországon legfőbb szerve a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács, majd a Legfelső Honvédelmi Tanács volt), összevonták a védelmi ágazatok egynemű részeit (így született meg hazánkban az első ágazati honvédelmi törvény 1939-ben), valamint folytatták a totális háború megvívásához szükséges ágazatok kialakítását.¹⁴ A harmadik generációs hadviselés mellett a védelmi szabályozás komplex, átfogó jellegűvé vált, fontos azonban megjegyezni, hogy a szabályozás a külső támadás elleni biztonság megteremtésére fókuszált, felhatalmazásokat a jogszabályi rendszer főként ez irányba hozott létre, vagyis klasszikus fegyveres konfliktus kezelésére.

A *hadviselés negyedik generációja* megjelenésének okai között kell keresni a bipoláris világrendet és azt a tényt, hogy a tömegpusztító fegyverekkel rendelkező nagyhatalmak korlátok közé helyezik az egymással szembeni közvetlen katonai összeütközéseket. Eme korszak sajátos eszköze a proxyhadviselés. „*Destabilizáló törekvések kíséretében új »hadoszlopok« jelennek meg: tüntetők, álcivilek, kormányellenes mozgalmárok. A céljuk: egyfajta belső »politikai fertőzés« elindítása, káosz, létrehozása, amely azonban mindvégig háttértől*

¹³ Bővebben lásd Farkas Ádám: A haderő feletti parlamentáris hatalommegosztás eredeti modellje (1867–1914). Jogtörténeti Szemle, 2014/1., 44–50. <https://majt.elte.hu/media/b9/74/f38101341be7c68d620486e147cd4b-c5e5534158a40acc37416c23f8b3/MAJT-Jogtorteneti-Szemle-201401.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

¹⁴ Például a nemzetbiztonsági szolgálatok elterjedése, de még a haderő koncentrációja is a 19. század végéhez vagy a 20. század első feléhez köthető, a két világháború közötti időszakban pedig a védelmi igazgatás békeidős feladatai kezdtek el megjelenni.

irányított.”¹⁵ A nagyhatalmakon túl jelentős szerephez jutottak a nem állami szereplők is. Ezt a generációt jellemzi, hogy elmosódik a béke és a háború közötti határ, a clausewitzii „háromság” (állam, katona, polgár) megszűnik, hiszen az ellenállók (akár terroristák, akár szabadságharcosok) tetszésük szerint váltogatják a civil és a katonai szerepeket, a harcok résztvevői döntően nem állami szereplők. A harctér nehezen felismerhető, sok tekintetben eggyé válik a háterszággal. A háború nem klasszikus jogviszonyként jön létre, nincs hadüzenet vagy ultimátum. A hadviselés immanens része, hogy a felek egyike biztosan politikai alapú célokért harcol, amelyek az esetek többségében kulturális vagy vallási indíttatásúak. Utóbbiak okán jelentős szerepe van a passzív civilek irányába ható propagandának, befolyásolásnak, információs műveleteknek.

A decentralizált vagy többhullámos erőnek köszönhetően nem elsődleges a haditechnika magas szintű alkalmazása. A propaganda működtetése, a befolyásolás fenntartása, a hálózatos decentralizált szerveződés viszont szükségessé teszi a gazdasági finanszírozás sajátos kiépítését. Az is sajátja, hogy már nem katonailag kemény célpontokat támad, hanem puhább, de társadalmi hatásfokát tekintve fokozottabb intenzitást kiváltó civil célpontokat. Az egyes támadások katonai hatása korlátozott, alacsonyabb intenzitású, azonban a rá adott társadalmi reakció jóval meghaladja azt.

A KIBERTÉR HATÁSA A BIZTONSÁGRA

A kibertér egy rendkívül összetett és egyedi jelenség, amely már behálózta a teljes bolygónkat. Ennek során alapvetően befolyásolja az emberi létezés mindennapjait, emellett viszont hatással van még a társadalmi, gazdasági és állami működés folyamataira, beleértve az állam védelmi rendszerét is. Ennek során a kibertér és a benne zajló folyamatok „radikálisan megváltoztatják a társadalmi, kulturális, politikai, intézményi és gazdasági életet”.¹⁶

Kiemelendő a változástól, hogy a kibertér kiépülésének köszönhetően váltak ténylegesen globálissá az emberi interakciók, a gazdaság, a kultúra. E folyamatok során „...valóban forradalmi változások kezdődtek el, amikor a gazdasági, pénzügyi, társadalmi és politikai folyamatokat egyaránt a kibertérre alapozzák [...] Kialakul a közösségi (más néven megosztott) gazdaság (shared economy), amely rátelepül a határokon átnyúló infokommunikációs hálózatokra”.¹⁷ A gazdaságon túl eme változások jelentős hatást gyakoroltak az egyénre is, ugyanis a kibertér és annak használata egyértelműen képes befolyásolni az éntudatot, képes azt módosítani, „átprogramozni”. Mindezt úgy, hogy új esélyt kínál az egyénnek: egy más közösséghez tartozást, a lehetőségek tárházát, akár úgy is, hogy látszatra a hagyományos létezése nem változik, valójában azonban teljesen felülírja azt. Az emberi létezés fokmérője a hálózathoz tartozás,¹⁸ pontosan ebből adódóan az egyén mindent megtesz, hogy eme közösség részese lehessen, míg mások céljainak eléréséhez használják az általuk vagy mások által kialakított hálózatokat. De nemcsak a kibertér gyakorol hatást a hagyományos térre, hanem

¹⁵ Simicskó: i. m. 6.

¹⁶ Martin Dodge – Rob Kitchin: Mapping Cyberspace. Routledge, London – New York, 2001, 13.

¹⁷ Pintér István: A virtuális tér geopolitikája. In: Pintér István (szerk.): Műhelymunkák – A virtuális tér geopolitikája. Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, Budapest, 2016, 330. <http://mek.oszk.hu/16100/16182/16182.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

¹⁸ Pintér Róbert: Úton az információs társadalom megismerése felé. In: Pintér Róbert: Az információs társadalom – Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Gondolat – Új Mandátum, Budapest, 2007, 25. <http://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

az is viszonthatást gyakorol rá. A technológia ugyanis alapvetően társadalmi konstrukció, amely révén a hagyományos tér folyamatai nem választhatók el a kibertér folyamataitól; azok szorosan összefonódnak egymással.¹⁹ Mivel az egyik hatást gyakorol a másikra, így alaptézisnek tekinthető, hogy a hagyományos tér társadalmi feszültségei – legyenek azok politikai, vallási, ideológiai, kriminológiai jellegűek – ebben a globális belső kibertérben szintén megjelennek. Eme feszültségek ezekben a személyre szabott globális közösségekben azonban – ahol az egyén sérelme, érdeke, világlátása hatványozott számban és mértékben tudja formálni a hálózat többi tagjának értékrendjét, éntudatát – fokozott intenzitással jelennek meg.

Felismerték e tézist az állami és a nem állami szereplők is, így céljaik eléréséhez – amennyiben szükségesnek vélik – a növekvő társadalmi feszültséget is kifejezésre juttatják, és a saját eszközeit, a globalizálódó technológiát és kultúrát fordítják szembe a hálózati világhoz csatlakozó ellenséges állammal vagy államokkal.²⁰

Szintén érdemes kihangsúlyozni, hogy a kibertérben az információáramlás, az információhoz jutás, az információszerzés a korábbi korszakokhoz képest rendkívül felgyorsult. *„Az információs társadalom fizikai életterét (hardverét) az állami és a nem állami szervek, valamint a velük közvetlen – ma leginkább elektronikus – kapcsolatban álló állampolgárok hálózata alkotja... az új társadalom »idegrendszere« az informatikai, hírközlési infrastruktúra, az immunrendszere pedig az informatikai biztonság és adatvédelem. A társadalom folyamatainak irányítását és vezetését (szoftverét) pedig azon stratégiák jelenthetik, amelyek képesek a közösség érdekei szerint megvédeni az értékeket, továbbá garantálják az élettér fenntartását és a társadalom különböző szegmenseinek biztonságos működését.”*²¹

A kibertér kiemelten fontos jellemzője, hogy ahhoz kritikus állami, társadalmi és gazdasági infrastruktúrák csatlakoznak, így azok támadhatóvá is válnak a kibertéren keresztül. Szélsőséges esetként kimondható, hogy az *„információval bárki képes lehet életeket kioltani [...], ugyanis: Az internetes és kommunikációs hálózatokra kapcsolt eszközök akár fegyverhez hasonló felhasználást is eredményezhetnek... a pusztítás eszköze, mértéke, illetve társadalmi hatása is inkább a háborúk, vagy az ipari és természeti katasztrófák jogilag*

¹⁹ Arturo Escobar: Welcome to Cyberia – Notes on the Anthropology of Cyberculture. *Current Anthropology*, Volume 35, No. 3, 1994, 211–231.

²⁰ Bővebben lásd Bartók Róbert: Az irreguláris migráció elleni küzdelem eszközei a hazai büntetőjogban. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.; Dornfeld László: Kiberterrorizmus – a jövő terrorizmusa? In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 46–63. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/03_buntetojog_informatika_DORNFELD.pdf; Dornfeld László – Sántha Ferenc: A terrorizmus és a terrorcselekmény mint nemzetközi bűncselekmény aktuális kérdései. *Jog – Állam – Politika*, IX. évf. 2017/3., 69–106.; Mezei Kitti: A szervezett bűnözés az interneten. In: Mezei Kitti (szerk.): i. m. 125–147. http://real.mtak.hu/102317/1/07_buntetojog_informatika_MEZEIK.pdf; Magyar Sándor – Simon László: A terrorizmus és indirekt hadviselés az EU kibertéren. *Szakmai Szemle*, XV. évf. 2017/4., 57–68. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_4_szam.pdf; Simon László – Magyar Sándor: A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5. évf. 2017/3., 89–101. https://epa.oszk.hu/02500/02538/00020/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_03_089-101.pdf; Simon László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. *Szakmai Szemle*, XIII. évf. 2015/2., 145–162. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; Tóth Zoltán Balázs: Az Iszlám Állam online térhódítása. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4. évf. 2016/4., 26–42. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf (Letöltések időpontja: 2020. 05. 13.)

²¹ Simon László: A titok speciális értelmezése az elmúlt 25 év kihívásainak, kockázatainak és fenyegetéseinek tükrében. *Felderítő Szemle*, XV. évf. 2016/1., 72. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

csak speciálisan megítélhető következményeihez hasonlíthatók.”²² A hagyományos katonai rendszerekhez képest a kibertér veszélye és előnye, hogy az kiterjed az egész társadalomra, kormányzatra/közigazgatásra, katonaságra, civil szférára és azok mindennapi életére, ennek okán elengedhetetlen, hogy a kibertérre sajátos katonai doktrínákat, stratégiákat dolgozzanak ki.²³

Utóbbi okán a hagyományos térhez képest is nehézségeket okoz a civil és a katonai kombattáns elhatárolása, ugyanis még az sem feltétlen jelent bizonyítékot egy egyén kombattáns létére, ha erőforrással közreműködik egy kibertámadásban. Tudniillik a ténylegesen kombattánsként közreműködő egyén sok esetben mások gépének erőforrását felhasználva tudja saját támadását megfelelő intenzitásúvá fokozni.

Fontos jellemző, hogy a kibertérben eltérő támadóképességű egyének jelennek meg, közülük a guru a legnagyobb tudású hekker, aki saját maga ír programokat (például vírusokat, férgeket), tevékenységét tudományos szintre fejlesztette. Tevékenysége során nemcsak hogy rendszerszinten átlátja a kibertér folyamatait, hanem azokba aktívan beavatkozik.²⁴ A gurukon belül megkülönböztethetünk szándékuk és tevékenységük legalitása alapján három csoportot: (1) *white hat hacker*; (2) *grey hat hacker*; (3) *black hat hacker*. A *white hat* (fehér kalapos) hekker az, aki a teljes legalitás talaján áll, hiszen tevékenységét a rendszer üzemeltetőjének megbízása alapján végzi, és ennek során hívja fel a figyelmet a biztonsági résekre. A *grey hat* (szürke kalapos) hekker megbízás nélkül végzi eme tevékenységet, erről csak utólag értesíti a rendszer üzemeltetőjét. A biztonság szempontjából a *black hat* (fekete kalapos) hekker jelent valódi kockázatot, aki az illegalitás talaján a rendszereket támadja, keresi annak hiányosságait, réseit és azokat céljának megfelelően kihasználja.²⁵ A fekete kalapos hekkerek további csoportokba tagolhatók motivációjuk alapján, vagyis az alapján, mi motiválja őket egyes tevékenységük kivitelezése során: kíváncsiság; önfejlesztés, szórakozás; erő érzete, demonstrálása, kihívás; társadalmi státusz kiharcolása; ökológiai, politikai aktivisták (hacktivism); pénzügyi nyereség; külső nyomás (terrorista vagy bűnözői csoportok részéről);²⁶ ipari kémkedés; kiberhadviselés;²⁷ zsarolás, csalás.²⁸

²² Simon László: Az információ mint fegyver? Szakmai Szemle, XIV. évf. 2016/1., 34., 41–42. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_1_szam.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

²³ S. Michael Pavelec: Cyber Warfare in the Professional Military Education System. In: Paul J. Spinger (ed.): Cyber Warfare. ABC-CLIO, Santa Barbara–Denver–Oxford, 2015, 120–124.

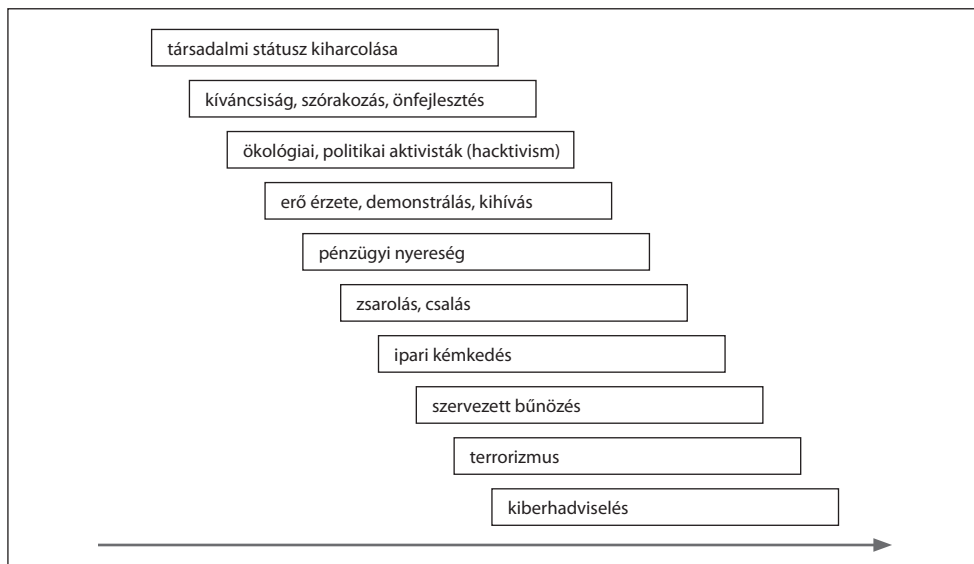
²⁴ Xiong Zhang et al.: The classification of hackers by knowledge exchange behaviors. Information Systems Frontiers, Volume 17. No. 6, 2015, 1246–1247.

²⁵ Larisa April Long: Profiling Hackers. Sans Institute Reading Room, 26. 01. 2012., 4–6. <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/hackers/profiling-hackers-33864> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

²⁶ Alice Hutchings: A Qualitative Analysis of Online Offending and Victimisation. In: Karuppannan Jaishankar – Natti Ronel (eds.): Global Criminology: Crime and Victimization in a Globalized Era. CRC Press, London, 2013, 95.

²⁷ Richard Barber az információs hadviselésről írt tanulmányában azonban jóval szélesebb kört ölel fel, mint amire ő gondolt eme tárgykörben. Lásd bővebben Kelemen Roland: Cyber Attacks and Cyber Intelligence in the System of Cyber Warfare. In: Szabó Miklós (szerk.): Doktoranduszok Fóruma. Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2017, 117–122.

²⁸ Richard Barber: Hackers Profiled – Who are they and what are their motivations? Computer Fraud&Security, No. 2, 2001, 15.

1. ábra A kibertér alanyainak motivációs térképe társadalomra veszélyesség szerint súlyozva (Szerkesztette a szerző)

A kibertérben megjelenő titkosított tőkeáramlások lehetővé teszik a hagyományos térben megjelenő egyes tevékenységek finanszírozását is. A terrorista, szakadár szervezetek, felkelők tevékenységének finanszírozását könnyítik, teszik még követhetlenebbé a blokkláncokon²⁹ alapuló finanszírozási módok, mint például a Bitcoin felhasználása.

Röviden összegezve tehát a kibertér biztonságra gyakorolt hatásai a következőkben foglalkozhatók össze:

1. befolyásolja az éntudatot, vagyis alkalmas eszköz a dezinformálásra, feszültség keltésére, lényegében a radikalizálásra;
2. alkalmazásával szisztematikusan alakítható a tömegpszichózis;
3. az információáramlás, információszerzés felgyorsulása;
4. állami, gazdasági, társadalmi intézmények csatlakoznak a kibertérhez, így ezek infrastruktúrái is támadhatók;
5. különböző motivációjú cselekmények realizálása (kisebb tárgyi súlyú jogellenes cselekményektől az állami intézményrendszert veszélyeztető kibertámadásokig);
6. a civil és a katona/kombattáns elhatárolása kibertérben szinte lehetetlen;
7. képes globálissá tenni terrorista franchise-okat;
8. az egyes csoportok (terrorista, szakadár, felkelő) gazdasági finanszírozása anonim és egyszerűbb a technológiai újítások révén (blokklánc).

²⁹ Bővebben lásd Glavanits Judit – Király Péter Bálint: A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége. *Jog – Állam – Politika*, X. évf. 2018/3., 173–183. http://real.mtak.hu/94109/1/glavanits-kiralyJAP2018_3megjelent.pdf; Simon Béla: A kriptovaluták és a kapcsolódó rendszeti kihívások. In: Mezei Kitti (szerk.): i. m. 169–186. http://real.mtak.hu/102316/1/A_bunugyi_tudomanyok_es_az_informatika.pdf (Letöltések időpontja: 2020. 05. 13.)

A HIBRID HADVISELÉS JELLEMZŐI ÉS A KIBERTÉRI MEGJELENÉSÉNEK HATÁSA A JOGI SZABÁLYOZÁSRA

A hibrid hadviselés – Resperger István megfogalmazása szerint – „a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladjon meg a háborús szintet”.³⁰

Az Európai Unió által megjelölt fogalom hangsúlyozza, hogy nincs állandó definíciója a jelenségnek, és nem is lehet, mert az csökkentené az alkalmazkodóképességet. A fogalmi meghatározás célja, hogy „megragadja azoknak a kényszerítő és felforgató tevékenységeknek, valamint hagyományos és nem hagyományos módszereknek (például katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai) az egyvelegét, amelyeket állami vagy nem állami szereplők összehangolt módon használhatnak fel bizonyos célok elérése érdekében úgy, hogy eközben a hivatalosan deklarált hadviselés szintje alatt maradnak. A hangsúly általában a célpont sebezhető pontjainak kihasználásán, valamint egy olyan, nem egyértelmű helyzet megteremtésén van, aminek célja a döntéshozatali folyamatok hátráltatása. A hibrid fenyegetések eszközei lehetnek erőteljes félretájékoztatási kampányok is, amelyek során a szociális médiát használják fel a politikai narratíva befolyásolása, vagy közvetítő szereplők radikalizálása, toborzása és irányítása céljából.”³¹

A NATO 2014-es walesi csúcstalálkozójának záródokumentuma pedig a hibrid művelet lényegét abban látta, hogy széles körű fenyegetést jelent, amelyben nyíltan és fedetten alkalmaznak katonai, félkatonai és nem katonai eszközöket és eljárásokat, mégpedig integratív módon.³²

A fentiekből jól kiolvasható a hibrid hadviselés sajátja, hogy abban katonai és nem katonai elemek keverednek, azokat megfelelő ütemben koordinálják. Ennek során a hibrid hadviselést folytató állam szándékosan elmosza a béke és a háború határát, folyamatos feszültséget tart fenn, amely révén nyomást gyakorol a megtámadott államra. „A hibrid háború elsődlegesen a megtámadott ország meglévő társadalmi, politikai, gazdasági és katonai gyengeségeinek minél hatékonyabb kihasználásán alapul.”³³ Fontos, hogy látszatra a támadó fél nem valósít meg olyan cselekményt, amely sérthetné az ENSZ Alapokmányában rögzített erőszak tilalmát. Ez volt megfigyelhető az ukrán válság tekintetében is, amikor a konfliktust rendezni hivatott minszki tárgyalásokon Oroszország csupán érdekelt félként vett részt.

A hibrid hadviselés tehát eszközparkjában nem újdonság, annak újszerűségét mégis az adja, hogy megfelelő, koordinatív keretet biztosít a hadműveleti célok megvalósítása érde-

³⁰ Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 21.

³¹ Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete, európai uniós válasz. Bevezetés, 2. bekezdés. 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 17.)

³² Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05. 09. 2014. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit_/sede240914walessummit_en.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 17.)

³³ Rác András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. Seregszemle, XIV. évf. 2016/2., 9. https://honvedelem.hu/files/files/59672/seregszemle_2016_02.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

kében³⁴ egy, a korábinál jóval fejlettebb, multidimenzionális és felgyorsult valóságban. Ennek hatékonyságát és eredményességét fokozza a kibertér által nyújtott lehetőségek garmadája (például a tömegtájékoztatás befolyásolása; terrorista csoportok, szakadár csoportok finanszírozásának egyszerűsödése, tevékenységek gyors, valós idejű összehangolása; állami, szociális, gazdasági alaprendszerek megbénítása, időszakosan elérhetetlenné tétele stb.).

A Geraszimov-doktrína alapján hat fázisra lehet bontani a hibrid hadviselést: (1) a rejtett veszélyek, vagyis az előkészítés időszakára; (2) az aktiválódás szakaszára, amely már műveleti szintű, stratégiai előkészületet jelent; (3) a válságcselekmények kezdő fázisára; (4) a válság eszközalódására, vagyis a krízis kibontakozására; (5) a kiteljesedés fázisára; és (6) a békeállapot kialakításának fázisára.

Az első fázisban (rejtett veszélyek) a támadó fél feltérképezi a szemben álló állam sebezhetőségeit, gyengeségeit, a társadalmi elégedetlenség lehetséges forrásait, emellett kiépíti a kezdeti diplomáciai és médiapozíciókat, amelyekre a későbbi szakaszokban már építeni tud. Már itt megjelenik a kibertér fontossága, hiszen az óriási mennyiségű információ összegyűjtését, szintetizálását teszi lehetővé, akár a társadalmi elégedetlenség, akár a gazdasági sebezhetőség, akár pedig a jogi hiányosságok, hibás szabályozási megoldások és gyakorlatok tekintetében.

Az aktiválódási fázisban megkezdődik a politikai és a műveleti előkészítés, melynek során megkezdődik a társadalmi feszültségek kibontása, az elégedetlenség fokozása, a szükséges és már a területen amúgy is működő bűnözők, bűnözői csoportok aktivizálása, valamint a politikai és a gazdasági nyomásgyakorlás. A kibertér globalitását megelőzően az aktiválódási szakasz lassabban és fokozatosabban, nem elhanyagolható módon legalább médiumhoz kötötten valósulhatott meg. A kibertéri eszközpark igénybevételével viszont a tömegpszichózis gyorsabban és radikálisabban alakítható, mint korábban. A közösségi oldalak és a korábbi hagyományos sajtóval szembeni elvárásoknak nem megfeleltethető elektronikus portálok arc és nehezen visszakövethető felelősség nélkül tudják a támadott ország polgáraitra engedni a támadó fél igényének megfelelő, a társadalmi feszültséget fokozó *fake news*okat, dezinformáló véleménycikkeket stb.

Nem elhanyagolható szempont, hogy a közösségi oldalak „hangulatának” figyelése azonnali visszacsatolást tesz lehetővé. Ezáltal a célnak megfelelően jelentősebb időbeli veszteség nélkül alakítható vagy helyezhető át a kommunikáció súlypontja, vagyis mire a megtámadott állam az egyik tájékoztatási „marketingveszélyt” elhárítja, addigra egy másik már ismét szárba szökött, és valószínűleg jóval nagyobb kárt okoz. Az újfajta, kibertéren keresztüli kommunikációs eszközök szintén egyszerűsítik a bűnözői csoportokkal folytatott kommunikációt, a tevékenységük összehangolását, később pedig koordinálását; nem megfelelően a finanszírozás egyszerűsödéséről sem. Emellett tevékenységüket már a kibertérben is kifejtik, amelynek tömegesebb megjelenése szintén eredményezi a központi kormányzatba vetett bizalom gyengülését.

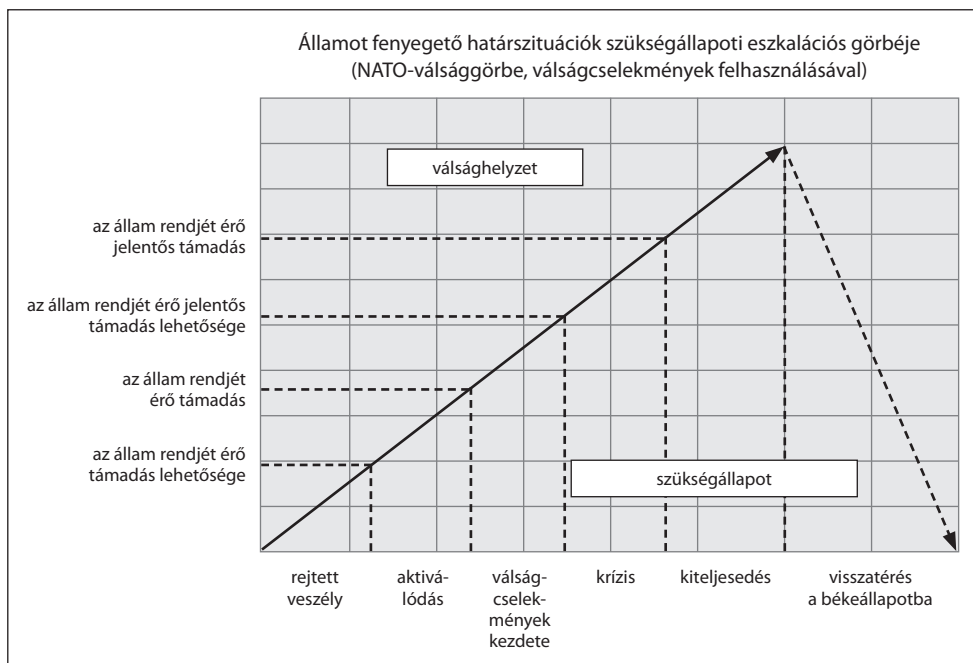
A válságcselekmények kezdeti fázisában a bűnözők és a bűnözői csoportok fokozott aktivitása figyelhető meg, sajátos céljaik mentén haladva demoralizálják a társadalmat és építik le a központi és helyi hatalmi pontokat. Emellett a társadalmi feszültségkeltés arra a szintre jut, hogy jelentős kormányellenes tüntetések bontakoznak ki. A média ellentétes és zavaros üzeneteket terjeszt, megkezdődik továbbá a későbbi megszálló erők beszivárgása.

³⁴ Aaron F. Brantly et al.: *Defending the Borderland – Ukrainian Military Experiences with IO, Cyber, and EW*. Army Cyber Institute at West Point, West Point, 2017, 8.

Kibertér tekintetében ez nem jelent mást, mint a korábbi fázisban megjelenő eszközök fokozását, radikálisabbá válását.

A kiteljesedés fázisában megkezdődik a hatalmon lévők kiszorítása, ennek során a helyi és központi igazgatási intézményeket elfoglalják vagy velük alternatív szervezet hoznak létre, információs fölényt alakítanak ki, a katonai karakterű szervek működését és tevékenységét pedig ellehetetlenítik, megbénítják, végső soron tehát létrehoznak egy legitimációs kivételes hatalmi állapotot, amelyben egy új hatalmi konstellációt építenek ki. A kibertérben is eljutunk a legnagyobb hatásfokú cselekmények kifejtéséhez, így a korábbi szakaszokban megjelenő tevékenységeken túl megjelenik a kiberhadviselés, és a kiberterrorizmus eszközparkja ténylegesen aktív fázisba lép.

A hatodik fázisban stabilizálják a korábbi fázis eredményét, legitimálják a kiépült hatalmat, beteljesítik a támadás valódi eredményét (területelcsatolás, gazdasági előnyszerzés, bábállam létesítése). Ez a fázis egy legitimációs fázis, így a kibertéri eszközök legitimációs eszközparkként is értelmezhetők itt. A szemben álló fél teljes kiszorítása történik ekkor, a tömegtájékoztatást az új hatalom vagy eredmény céljára rendelik, így az elektronikus média és közösségi oldalak támogató hangvételű megnyilvánulásait helyezik előtérbe, míg a másik oldalt elnyomják, ezzel is mutatva a társadalom széles körű támogatását. A kiberbűnözői aktivitás visszaszorul; szükség esetén a legitimációs folyamatok előmozdítását szolgálja. E fázisban a támadó fél a „saját” kibertér legteljesebb ellenőrzését, uralását valósítja meg.

2. ábra A hibrid hadviselésre épített eskalációs görbe (Szerkesztette a szerző)

A hibrid típusú válságok kezelése során kifejezetten nem az államközi konfliktusok során felhívható rendkívüli állapot eszközparkja, szervezeti megoldásai az irányadók az állam védelmének fokozását lehetővé tevő jogi eszközparkból. Hiszen az ukrán válság során világossá vált, hogy a nyíltan háborút nem folytató, sőt közreműködését minden lehetséges

eszközzel tagadó Oroszország a rendkívüli állapot – vagyis a nemzetközi fegyveres konfliktust előfeltételező tényállás – kinyilvánítását nyílt háborús cselekménynek tekintette volna és közbeavatkozását legitimálta volna általa.³⁵ Az elrendelés körülményeiből viszont az is világossá válik, hogy önmagának a szükségállapotnak az alkalmazása, vagy inkább egyedüli konfliktusfeloldó jogi eszközparkként való megjelenése, a jelenkor totális biztonsági kihívásainak – amilyen a hibrid hadviselés is – kezelésére alkalmatlan.

Alátámasztják a fenti állítást a hibrid hadviselés eszközparkjából levonható következtetések. Ugyanis a hibrid konfliktus nem katonai eszközei közé tartozik „*a diplomáciai és gazdasági nyomásgyakorlás, titkosszolgálati és különleges műveletek, cyber támadások, bűnözői csoportok felhasználása és a lélektani, információs műveletek is...*”³⁶ A West Point-i katonai szakértők emellett hangsúlyozzák, hogy az oroszok szinte példa nélküli módon egymást kiegészítve, kombinálva alkalmazzák a kiberhadviselés, az elektronikus hadviselés és az információs műveletek eszközparkját.³⁷ Ahogy ezt Kiss Álmos Péter kifejtette: „*az oroszok egyáltalán nem osztják fel az információs teret. Nincs különálló kibertér, nem tesznek különbséget a számítógép-hálózatokat érintő műveletek és más információszerező, információfeldolgozó és információáramlást zavaró tevékenység között. Az orosz információs hadviselés harctere tehát a teljes kognitív tartomány.*”³⁸

A fentiekből is adódóan a kibertér és a kibereszközpark a hibrid konfliktus valamennyi fázisában megjelennek, így eszközei és terepei lehetnek a befolyásolásnak, a radikalizálásnak, a tömegpszichózis formálásának, az állammal szemben álló erők információval történő ellátásának, tevékenységük összehangolásának és finanszírozásának, emellett támadási, stratégiai módszerek átszarmaztatásának és a különböző motivációjú egyének a lehető legteljesebb körű csatasorba állításának. Ez az összetett eredmény kizárólag úgy érhető el, hogy az eltérő motivációjú kibertéri szereplőket csatasorba állítja és tevékenységüket a támadó megfelelő módon összehangolja, így végképpen összemosva a civil és a katonai zónát, valamint a háború és a béke mezsgyéjét.

A rendkívül eltérő motivációkból fakadó kibertéri cselekmények összehangolt és megfelelő időponthoz kötött alkalmazása tovább nehezíti a hagyományos biztonsági válságokhoz kapcsolódó (jogi) reagálási eszközpark alkalmazhatóságát, így felveti a teljes eszközpark (békétől a különleges jogrendig) felülvizsgálatának, megújításának igényét. Mint látható, a hibrid konfliktusokban a kibereszközpark széles támadási, támogatói, koordinációs lehetőségeket hordoz magában, így a védelmi jog revíziója, újrafogalmazása során szükségképpen a határterületek jogi szabályozása és az állami eszközpark újragondolása is szükséges (például az elektronikus tájékoztatás területén).

A fentiek több alaptézissel támaszthatók alá. Az első tézis, hogy a konfliktus során a támadó ügyel arra, hogy a legsúlyosabb motivációjú támadó cselekmények (kiberhadvise-

³⁵ A híradásokból látható, ha az ukrán vezetők nyíltan ki is mondják az orosz megszállás veszélyét, vagy a már eszkalálódott konfliktusban az orosz állam közreműködését, hivatalos lépésekben kerültek a hadiállapot kihirdetését, és mindvégig a szükségállapot részleges vagy teljes elrendelését határozták el. Lásd erről: Szükségállapot jöhet Ukrajnában a kiújuló harcok miatt. Euronews, 2016. 08. 19. <https://hu.euronews.com/2016/08/19/szuksegallapot-johet-ukrajnaban-a-kiujulo-harcok-miatt> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 18.); Gál Mária: Szükségállapot Kijevben? Népszava, 2014. 01. 28. https://web0.nepszava.hu/1009146_szuksegallapot-kijevben (Letöltés időpontja: 2019. 11. 18.)

³⁶ Rác: i. m. 8.

³⁷ Brantly et al.: i. m. 24.

³⁸ Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/4., 31. https://honvedelem.hu/files/files/116701/hsz_2019_4_017_037_4557.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

lés vagy kiberterrorizmus) kizárólag egy magasabb eszkalációs fokon valósuljanak meg, így kizárva annak lehetőségét, hogy a korai fázisokban alkalmazhatóvá váljon a különleges jogrend. A második tézis, hogy a konfliktusba bevonzott nem állami szereplők, így egyéni bűnelkövetők, szervezett bűnözői csoportok és terrorszervezetek legtöbbször a konfliktus tartamának jelentős részében kifejtik tevékenységüket, ami irányulhat politikai, vallási célok elérésére, emellett haszonszerzésre és/vagy alternatív, esetleg „maffiaállam” megerősítésére. A harmadik tézis, hogy a kibertérben ténykedő egyes szereplők (gazdasági károkozók) megfelelő koordinálása lehetőséget biztosít a többi tevékenység finanszírozásának megkönnyítésére, vagy a politikai hatalom birtokosai gazdasági ellehetlenítésének fokozására. A negyedik tézis, hogy a konfliktus eszkalációja során előrehaladva egyre több és eltérő motivációjú kibercselekmény párhuzamosan valósul meg. A tézisek összefoglalásaként levonható az a következtetés, hogy a különböző motivációjú kiberszereplők tevékenysége révén a kibertéri eszkaláció, a hibrid konfliktus főként krízis és kiteljesedési fázisának kezelése önmagában – a hagyományos téri eseményeken túl, vagy inkább mellett – is rendkívül összetett válságkezelési eszközparkot és újszerű, ágazatokon átívelő koordinációt igényel.

Tehát a hadviselés ilyen jellegű átalakulása, a negyedik generációs hadviselés során mesteri pontosságúra fejlesztett, más hadviselési módozatokat magába olvasztó hibrid konfliktusok feloldásához mindenképpen szükséges egyfelől a védelmi szabályozás és komplexebbé tétele, másfelől pedig a fegyveres védelmi rendszer ágazatainak egymáshoz való viszonyának és összkormányzati koordinációjának az újrarendezése.

A különleges jogrend lépcsőzetessé tételét igénylik a 21. század totális biztonsági kihívásai, vagyis a jogalkotónak egymásra épülő felhatalmazási köröket kell kialakítania. Ennek első fázisa a békeidős felhatalmazások köre, amely lehetővé teszi a fegyveres védelmi ágazat szereplői számára, hogy időben azonosítsanak biztonsági kockázatokat, és azokkal szemben hatékonyan tudjanak fellépni. Hiszen mint látható volt, a különböző motivációjú kibercselekmények korai azonosítása jelentősen lassíthatja, sőt egyes esetekben meg is előzheti az eszkalációt. Ennek egyik alapvető felhatalmazottja „*az erős, hosszú távra tervezni képes, erőforrásokkal megfelelően ellátott és a legitim demokratikus kontroll alatt működő, pártsemleges hírszerzés és elhárítás fenntartása*”.³⁹ A második lépcsőfokot a kvázi különleges jogrendek vagy válságkezelési felhatalmazások jelenthetik, amelyek sok tekintetben hordozhatnak magukon különleges jogrendi jegyeket, így korlátozhatóvá válhatnak alapvető jogok vagy lehetőséget adnak operatívabb kormányzati fellépésre, de még mindig úgy, hogy a korlátozások és felhatalmazások nem érintik a csupán különleges jogrend idején derogálható alapvető jogokat. A harmadik lépcsőfokot az előszoba-tényállások jelentik – mint például a spanyol riadókészültség. Ez szűkebb terepben és intervallumban, de már valójában a különleges jogrendi szabályanyag megelőző alkalmazását teszi lehetővé. E rendszer *ultima ratio* típusú eszközparkja a különleges jogrend, esetünkben a szükségállapot, amely esetében rögzíteni szükséges, hogy a hibrid hadviselés összetett eszközparkja okán szükség-szerűen hatásában definiált tényállás megalkotását teszi szükségessé, amely nem tér ki az eszközpark meghatározására.

A fegyveres védelmi rendszer ágazatai egymáshoz való viszonyának az újrarendezése szintén szükséges. Ahogy azt Farkas Ádám több helyen⁴⁰ is hangsúlyozza, a fegyveres vé-

³⁹ Rác: i. m. 13.

⁴⁰ Bővebben lásd Farkas Ádám: Egy lehetséges séma Magyarország védelemsszabályozási és védelmi alkotmányos szemléletének megújításához. In: Farkas Ádám (szerk.): Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 171–192. <http://www.hadjog.hu/>

delmi ágazatok közötti kooperáció elengedhetetlenül szükséges a totális biztonsági kihívások kezelése során. Mint az első fejezetből kitűnik, sokáig uralkodó szemlélet volt a haderő kül- és belbiztonsági alkalmazása, így az egyes tevékenységek definiálása, rendszerszintű átgondolása nem valósult meg. Amikor a harmadik generációs hadviseléshez igazodóan definiálni kezdték az egyes fegyveres védelmi ágazatokat (rendészet, nemzetbiztonság, honvédelem), akkor elsőként megteremtették a különálló ágazati joganyagot és feladatellátást. A negyedik generációs hadviselés viszont emellett szükségessé tette az ágazatok közötti információ- és feladatfelosztást is. Ehhez képest a hibrid hadviselés már azt várja el a fegyveres védelmi ágazat szereplőitől, hogy mind az információt, mind a feladatot megosszák, ehhez azonban szükséges a megfelelő jogszabályi környezet megalkotása, létrehozása és a klasszikus szerepektől elrugaszzkodó szemlélet kialakítása. A mai kisebb létszámú, de professzionális haderő, amely számos rendészeti jellegű missziót ismert meg és hajtott végre, képes például akár békeidőben is közreműködni a belügyi erők feladatai ellátásának támogatásában. Sőt – mint fentebb láthatóvá vált – eme képessége alapvetően elvárható a totális biztonsági kihívások korában.

ÖSSZEGZÉS

A negyedik generációs hadviselés egyes szegmensei korán megjelentek, a továbbfejlődő jogállami szabályozás pedig már szükségessé tette a belső rend fenntartásához szükséges karhatalmi típusú felhatalmazások szabályozását is. Ennek eredményeként a védelmi jogalkotás kibővült a szükségállapot-típusú szabályozással. Emellett a komplex vagy egyre inkább totálissá váló biztonsági kihívások egyre szélesebb körben igényelték a védelmi szabályozási rendszer újragondolását, kiterjesztését.

A lépcsőzetes felépítésű krízisek szükségessé tették olyan szabályok megalkotását is, amelyek a különleges jogrendek alkalmazását megelőzően adtak többletjogosultságot a katonai karakterű szervezeteknek⁴¹ egyfajta kvázi különleges jogrendi vagy előszoba-tényállások megalkotásával (lásd például spanyol riadókészültség). A hibrid hadviselésnek az orosz–ukrán konfliktusban vagy az „arab tavaszt” követően kibontakozó újfajta alkalmazása világossá tette, hogy a különleges jogrendi szabályozás klasszikus államközi konfliktusra létrehozott módozatai alkalmatlanok, a belrendi felhatalmazások pedig önmagukban – még előszoba-tényállások alkalmazása mellett is – nem feltétlenül alkalmasak a belbiztonsági kihívások leküzdésére.

Így a totális biztonság korában⁴² a jogalkotónak a védelmi szabályozás rendszerében ki kell alakítania egy békeidős felhatalmazási rendszert, amely a nemzetközi jogi derogációk

wp-content/uploads/2018/11/V%C3%A9delmi-alkotm%C3%A1nyoss%C3%A1g-az-%C3%BAj-t%C3%ADpus%C3%BA-biztons%C3%A1gi-kih%C3%ADv%C3%A1sok-er%C5%91ter%C3%A9ben.pdf; Farkas Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges szabályozásfejlesztési irányairól. Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/4., 20–32. https://honvedelem.hu/files/files/111397/hsz_2018_4_beliv_020_032.pdf (Letöltések időpontja: 2020. 05. 13.); Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019.

⁴¹ Katonai karakterű szervek fogalmáról lásd bővebben Farkas Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben. Hadtudomány, XXII. évf. 2012/elektronikus szám, 3–6. http://mht.hu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Farkas_Adam.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

⁴² Bővebben lásd Farkas Ádám: A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.

szabályok megsértése nélkül teszi lehetővé az ilyen konfliktusok kezdeti szintű feloldását. Szükséges ez annak ellenére is, hogy a harmadik generációs hadviselés időszakában megkezdődött a védelmi szabályozás komplexebb megfogalmazása, az ágazati szintű jogalkotás.

A negyedik generációs hadviselés emellett viszont igényli a védelmi ágazatok⁴³ – akár civil kormányzati, akár fegyveres ágazatok (a huntingtoni értelemben vett nemzetbiztonság) – közötti kordinációs, információ- és feladatfelosztásos, illetve feladat- és információ-megosztásos együttműködést.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barber, Richard: *Hackers Profiled – Who are they and what are their motivations?* Computer Fraud&Security, No. 2, 2001.
- Bartkó Róbert: *Az irreguláris migráció elleni küzdelem eszközei a hazai büntetőjogban.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.
- Bodin, Jean: *Az államról – Válogatás.* Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Brantly, Aaron F. – Cal, Nerea M. – Winkelstein, Devlin P.: *Defending the Borderland – Ukrainian Military Experiences with IO, Cyber, and EW.* Army Cyber Institute at West Point, West Point, 2017.
- Dodge, Martin – Kitchin, Rob: *Mapping Cyberspace.* Routledge, London – New York, 2001.
- Dornfeld László: *Kiberterrorizmus – a jövő terrorizmusa?* In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 46–63. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/03_buntetojog_informatika_DORNFELDL.pdf
- Dornfeld László – Sántha Ferenc: *A terrorizmus és a terrorcselekmény mint nemzetközi bűncselekmény aktuális kérdései.* Jog – Állam – Politika, IX. évf. 2017/3., 69–106.
- Escobar, Arturo: *Welcome to Cyberia – Notes on the Anthropology of Cyberculture.* Current Anthropology, Volume 35, No. 3, 1994, 211–231.
- Farkas Ádám: *A fegyveres védelem mint állami alrendszer és annak szabályozási sajátosságai.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018. <https://docplayer.hu/142808549-A-fegyveres-vedelem-mint-allami-alrendszer.html>
- Farkas Ádám: *A haderő feletti parlamentáris hatalommegosztás eredeti modellje (1867–1914).* Jogtörténeti Szemle, 2014/1., 44–50. <https://majt.elte.hu/media/b9/74/ff38101341be7c68d620486e147cd4bc5e5534158a40acc37416c23f8b3/MAJT-Jogtorteneti-Szemle-201401.pdf>
- Farkas Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.
- Farkas Ádám: *A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben.* Hadtudomány, XXII. évf. 2012/elektronikus szám. http://mhht.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Farkas_Adam.pdf
- Farkas Ádám: *A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.

⁴³ „...az állam fegyveres védelmi rendszere nem más, mint az állam legitim fizikai kényszer monopóliumának – mint absztrakciónak – az objektívalódása, rendszerszemléletű visszatükrözése, leírása, azaz a testet öltött védelmi funkcióösszesség, vagyis a huntingtoni nemzetbiztonsági politika magjának az államszervezetben való intézményesülése.” Farkas Ádám: *A fegyveres védelem mint állami alrendszer és annak szabályozási sajátosságai.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 15. <https://docplayer.hu/142808549-A-fegyveres-vedelem-mint-allami-alrendszer.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

- Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai*. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019.
- Farkas Ádám: *Az állam védelmi kötelezettségeinek egyes kortárs aspektusai*. Jogelméleti Szemle, 2018/4., 53–70. http://jesz.ajk.elte.hu/2018_4.pdf
- Farkas Ádám: *Egy lehetséges séma Magyarország védelemszabályozási és védelmi alkotmányos szemléletének megújításához*. In: Farkas Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 171–192. <http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2018/11/V%C3%A9delmi-alkotm%C3%A1nyoss%C3%A1g-az-%C3%BAj-t%C3%ADpus%C3%BA-biztons%C3%A1gi-kih%C3%ADv%C3%A1sok-er%C5%91ter%C3%A9ben.pdf>
- Farkas Ádám: *Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges szabályozásfejlesztési irányáról*. Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/4., 20–32. https://honvedelem.hu/files/files/111397/hsz_2018_4_beliv_020_032.pdf
- Farkas Ádám: *Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2016. <https://mek.oszk.hu/15900/15902/15902.pdf>
- Gál Mária: *Szükségállapot Kijevben?* Népszava, 2014. 01. 28. https://web0.nepszava.hu/1009146_szuksegallapot-kijevben
- Glavanits Judit – Király Péter Bálint: *A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége*. Jog – Állam – Politika, X. évf. 2018/3., 173–183. http://real.mtak.hu/94109/1/glavanits-kiralyJAP2018_3megjelent.pdf
- Göcse István (szerk.): *Állam és katona*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztisprogramok-uni-nke-hu/Allam_es_katona_web.pdf
- Hutchings, Alice: *A Qualitative Analysis of Online Offending and Victimization*. In: Karuppattan Jaishankar – Natti Ronel (eds.): *Global Criminology: Crime and Victimization in a Globalized Era*. CRC Press, London, 2013.
- Kelemen Roland: *Cyber Attacks and Cyber Intelligence in the System of Cyber Warfare*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma. Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2017, 117–122.
- Kiss Álmós Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza*. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/4., 17–37. https://honvedelem.hu/files/files/116701/hsz_2019_4_017_037_4557.pdf
- Kiss Álmós Péter: *Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció*. Hadtudományi Szemle, 2009/2., 10–18. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_010-018.pdf
- Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete, európai uniós válasz. Bevezetés, 2. bekezdés. 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>
- Long, Larisa April: *Profiling Hackers*. Sans Institute Reading Room, 26. 01. 2012. <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/hackers/profiling-hackers-33864>
- Magyar Sándor – Simon László: *A terrorizmus és indirekt hadviselés az EU kiberterében*. Szakmai Szemle, XV. évf. 2017/4., 57–68. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_4_szam.pdf
- Mezei Kitti: *A szervezett bűnözés az interneten*. In: Mezei Kitti (szerk.): *A bünygyi tudományok és az informatika*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 125–147. http://real.mtak.hu/102317/1/07_buntetojog_informatika_MEZEIK.pdf
- Paczolay Péter: *Bevezetés a Carl Schmitt Politikai Teológia című köteté elé*. AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest, 1992.

- Pavelec, S. Michael: *Cyber Warfare in the Professional Military Education System*. In: Spinger, Paul J. (ed.): *Cyber Warfare*. ABC-CLIO, Santa Barbara–Denver–Oxford, 2015, 120–124.
- Pintér István: *A virtuális tér geopolitikája*. In: Pintér István (szerk.): *Műhelymunkák – A virtuális tér geopolitikája*. Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, Budapest, 2016, 285–366. <http://mek.oszk.hu/16100/16182/16182.pdf>
- Pintér Róbert: *Úton az információs társadalom megismerése felé*. In: Pintér Róbert: *Az információs társadalom – Az elméletől a politikai gyakorlatig*. Gondolat – Új Mandátum, Budapest, 2007, 11–28. <http://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf>
- Pongrácz Alex: *Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai*. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2017/3., 168–195. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgalta-to-uni-nke-hu/09_Pongracz_Alex_WEB-PPB_2017_3-10.pdf
- Rácz András: *A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei*. *Seregszemle*, XIV. évf. 2016/2., 7–20. https://honvedelem.hu/files/files/59672/seregszemle_2016_02.pdf
- Resperger István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. *Hadtudományi Közlöny*, XXVII. évf. 2017/3–4., 3–16. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Simon Béla: *A kriptovaluták és a kapcsolódó rendészeti kihívások*. In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 169–186. http://real.mtak.hu/102316/1/A_bunugyi_tudomanyok_es_az_informatika.pdf
- Simon László: *A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására*. *Szakmai Szemle*, XIII. évf. 2015/2., 145–162. https://www.knbsz.gov.hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf
- Simon László: *A titok speciális értelmezése az elmúlt 25 év kihívásainak, kockázatainak és fenyegetéseinek tükrében*. *Felderítő Szemle*, XV. évf. 2016/1., 67–87. <https://www.knbsz.gov.hu/letoltes/fsz/2016-1.pdf>
- Simon László: *Az információ mint fegyver?* *Szakmai Szemle*, XIV. évf. 2016/1., 34–60. https://www.knbsz.gov.hu/letoltes/szsz/2016_1_szam.pdf
- Simon László – Magyar Sándor: *A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben*. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5. évf. 2017/3., 89–101. https://epa.oszk.hu/02500/02538/00020/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_03_089-101.pdf
- Szükségállapot jöhet Ukrajnában a kiújuló harcok miatt. *Euronews*, 2016. 08. 19. <https://hu.euronews.com/2016/08/19/szuksegallapot-johet-ukrajnaban-a-kiujulo-harcok-miatt>
- Tóth Zoltán Balázs: *Az Iszlám Állam online térhódítása*. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4. évf. 2016/4., 26–42. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf
- Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05. 09. 2014. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit_/sede240914walessummit_en.pdf
- Weber, Max: *Állam, politika, tudomány*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970.
- Zhang, Xiong – Tsang, Alex – Yue, Wei T. – Chau, Michael: *The classification of hackers by knowledge exchange behaviors*. *Information Systems Frontiers*, Volume 17. No. 6, 2015, 1246–1247.

Pölöskei János ezredes:

A SZCENÁRIÓELEMZÉSEN ALAPULÓ HADERŐFEJLESZTÉS LEHETSÉGES MÓDSZERE AZ MH KÉPESSÉGFEJLESZTÉSE ÉRDEKÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző írásában az általános morfológiai elemzést és a NATO alternatív elemzést felhasználva mutatja be a lehetséges jövőbeni scenáriók alapvető tényezőinek meghatározását. E tényezők meghatározásával felállíthatók a katonai képességekre vonatkozó megállapítások, melyek lehetővé teszik a jövő kihívásaira minden szinten megfelelni tudó haderő kialakítását.

KULCSSZAVAK: általános morfológiai elemzés, GMA, Fritz Zwicky, NATO alternatív elemzés, kvalitatív elemzés, kvantitatív elemzés, biztonsági környezet elemzése, képességfejlesztés, haderő, védelmi tervezés, haderőtervezés, Magyar Honvédség

BEVEZETÉS

Jövőkutatás. Sokak által támogatott, de még többek által megkérdőjelezett tudomány. Alkalmazások, elgondolások, technikák összessége, mely arra hivatott, hogy a jelen történései alapján a lehető legnagyobb pontossággal készítsen előrejelzéseket a jövőre vonatkozóan. A „jövőkutatás” folyamatosan jelen volt az emberiség történetében, mondáiban és történeteiben. Modern formában azonban csak az ötvenes évek elejétől beszélhetünk jövőkutatásokról, amikor a kutatók tudományos módszerek alkalmazásával próbáltak meg előrejelzéseket adni, stratégiai irányokat meghatározni. Ahogy dr. Nováky Erzsébet a Budapesti Corvinus Egyetem Jövőkutatás Tanszékének programvezetője írja tanulmányában: *„A jövőkutatók tudományos eszközökkel vizsgálták, miként ismerhető meg a jövő, hogyan állíthatók elő ismeretek a még nem létező folyamatokról, eseményekről, kapcsolatokról és állapotokról. Vizsgálták a jövővel való foglalkozás tudományelméleti kérdésköreit (mint például a jövő megismerhetőségének és meghatározottságának, valamint az alternatívákban való gondolkodásnak a lehetőségeit), kidolgozták és szélesedő körben alkalmazták azokat a módszereket, amelyeket a jövő megismerése eszközöként eredményesnek ítéltek. Feltárták a fejlődés nagy tendenciáit és a társadalmi-gazdasági jövő lehetséges változatait.”¹*

Ennek ellenére manapság is úgy tűnik, hogy a döntéshozók, vezetők nem nagyon fogadták meg a kutatók által leírt gondolatokat. Meglátásom szerint – egy-két kivételtől eltekintve – a haderők fejlesztésekor nem alkalmazzák a jövő kutatásának tudományos módszereit, a döntések rövid távú előrejelzéseken alapulnak, melyek szorosan kapcsolódnak a

¹ Dr. Nováky Erzsébet: Jövőkutatási tanulmányok 1998–2005. Oktatási-szakképzési jövőalternatívák új szemléletben. A Budapesti Corvinus Egyetem Jövőkutatás Tanszéke és a Magyar Szakképzési Társaság Kutatói Tagozata 2004. június 28-i ülésén tartott előadás írásos változata. Megjelent: Szakképzési Szemle, 2005/3., 290–316. <https://mek.oszk.hu/04100/04129/04129.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 15.)

rendelkezésre álló forráskeretekhez. A döntéshozás szintjén megjelenő dokumentumok nem tartalmazzák azokat a stratégiai irányokat és az elérendő célokat 30-35 éves időtávlatokban, melyek elengedhetetlenek egy haderő fejlesztésének megkezdése előtt.

Ilyenkor fel kell tenni a kérdést, hogy miért olyan nehéz ezeket a stratégiai célokat kitűzni. Nem lehetséges, vagy csak nem rendelkezünk azokkal a tudományos alapokkal, melyek lehetővé teszik e célok megbízható megfogalmazását?

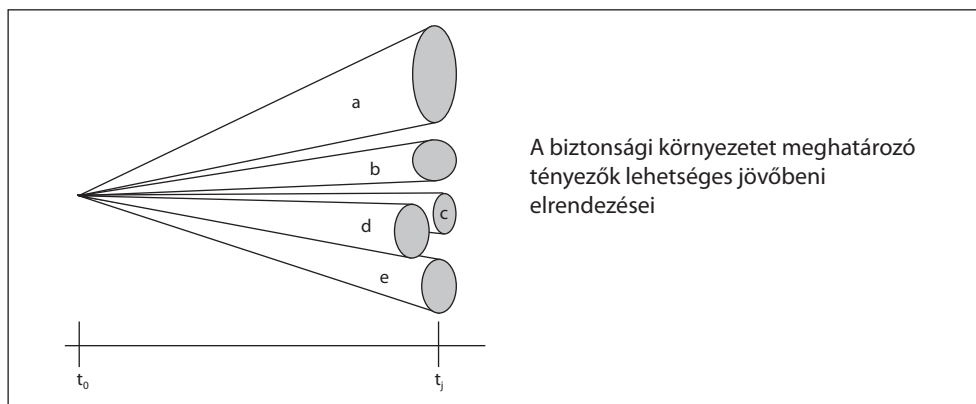
George Friedman a *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century* című könyvében a következőket írja: „Lehetetlen a következő évszázad pontos részleteit előre jelezni – attól eltekintve, hogy addigra már rég halott leszek, és nem fogom tudni, milyen hibákat vétettem. De állítom, hogy valóban láthatók az általános körvonalai annak, hogy mi fog történni, és hogy megpróbáljunk annak néhány definíciót adni, bármilyen definíciót is jelent ez.”²

Természetesen nincs kristálygömb a kezünkben, mely azonnal megmondja nekünk a jövőt, és nem használhatunk minden tudományt nélkülöző jóslásokat sem, de ahogy azt Bethlen Gábor is kimondta, mindent, amit lehet, meg kell tenni annak érdekében, hogy legalább a lehetséges jövő irányait tudományos alapokon definiáljuk, jellemezzük és a jelenben meghozandó fontos döntések alapjait lefektessük.

A jövőt leírni nem egyszerű feladat, így annak meghatározására is több nézet született. Az első felfogás szerint a jövő kiszámítható a múlt és a jelen ismeretei alapján. Minél több adatot gyűjtünk a jelenben, annál pontosabb lesz a jövőre vonatkozó előrejelzésünk. Lényegében statisztikai számításokon alapul a jövőkép kialakítása.

A második esetben a jövő fejlődő, mely egy kaotikus és kontrollálatlan modellt követ, és azt kiszámíthatatlan utakon éri el. Ez a megközelítés feltételezi, hogy a jövő eseményeinek ellenőrzése lehetetlen, így intuitív gondolkodás vezet el a jövő jobb megismeréséhez.

A harmadik modellben feltételezik, hogy a jövő képlékeny. Itt a jövő eseményei nem kiszámíthatóak, de nem is kaotikusak. A jövő eseményei manipulálhatók, és azokra a saját cselekvéseink hatással vannak. Ez a megközelítés megbízik a stratégiák kialakításában, melyek lehetővé teszik a jövő formálását, célok kitűzését és azok megvalósítását.

1. ábra A jövő lehetséges alakulása³

² George Friedman: *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century*. Kindle version, 26. 01. 2010., 9.

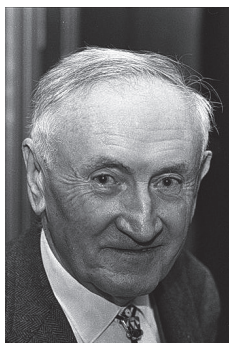
³ Hannah Kosowm – Robert Gaßne: *Methods of Future and Scenario Analysis*. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), 2008, 15. https://www.die-gdi.de/uploads/media/Studies_39.2008.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 12.)

Az 1. ábra híven szemlélteti a jövőkutatás nehézségeit, és bemutatja, hogy a jelenből milyen utakon, milyen jövőképek alakulhatnak ki. Ez a sokfajta út kifejezi, hogy bármilyen scenáriót is ír le egy adott elemzés, az előrejelzés bizonytalansága az idő előrehaladtával nő. Ezzel együtt nő a lehetséges jövőképek száma is, ezért a hosszú távú tervezés tudományos alapokon nyugvó megközelítést követel meg a területtel foglalkozóktól, így a haderőfejlesztéssel foglalkozó szakemberektől is.

Az MH fejlesztését nem lehet tíz- és négyéves távlatokban kezelni, ahogy azt a jelenleg használt tervezésben alkalmazzák. Tény, hogy a forrásokot a gazdaság tíz évre jelzi előre, de ez nem jelenti azt, hogy a stratégiai irányok kitűzését mellőzni kell. Ezek elhagyása ismételtén csak a források nem megfelelő felhasználásához, elherdálásához vezet. Meg kell találni tehát azokat a módszereket, amelyek segítik a jövő haderejének kialakítását.

AZ ÁLTALÁNOS MORFOLÓGIAI ELEMZÉS FOGALMA

Az általános morfológiai elemzés (GMA⁴) atyja Fritz Zwicky⁵ volt, aki csillagászati kutatásai közben vizsgálta a kapcsolatot a többdimenziós, nem számszerűsíthető problémakomplexumokkal. Ekkor fejlesztette ki a módszere alapjait. Zwicky a módszert több esetben alkalmazta az asztrofizikai objektumok keresése, a rakétameghajtás, továbbá az űrutazással kapcsolatos jogi problémák területén. Azóta a kidolgozott rendszer elterjedt, és a számítógépes támogatásokkal egyre szélesebb körben alkalmazzák a politikai elemzések elkészítésekor és a jövőkutatásokban. Zwicky kiemelte, hogy: „...a végső és igaz világgéppen minden kapcsolatban lesz mindennel, semmit nem lehet figyelmen kívül hagyni és eleve nem fontosnak bélyegezni.”⁶

2. ábra Fritz Zwicky⁷

A fenti megállapítás is hangsúlyozza a nem számszerűen elemezhető rendszerek komplexitását, valamint a tényt, hogy egy rendszer minden eleme fontos és figyelembe kell venni.

⁴ General Morphological Analysis.

⁵ Fritz Zwicky – Developed General Morphological Analysis. <http://www.swemorph.com/zwicky.html> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 02.)

⁶ Fritz Zwicky: Discovery, Invention, Research – Through the Morphological Approach. Macmillian Company, Toronto, 1969.

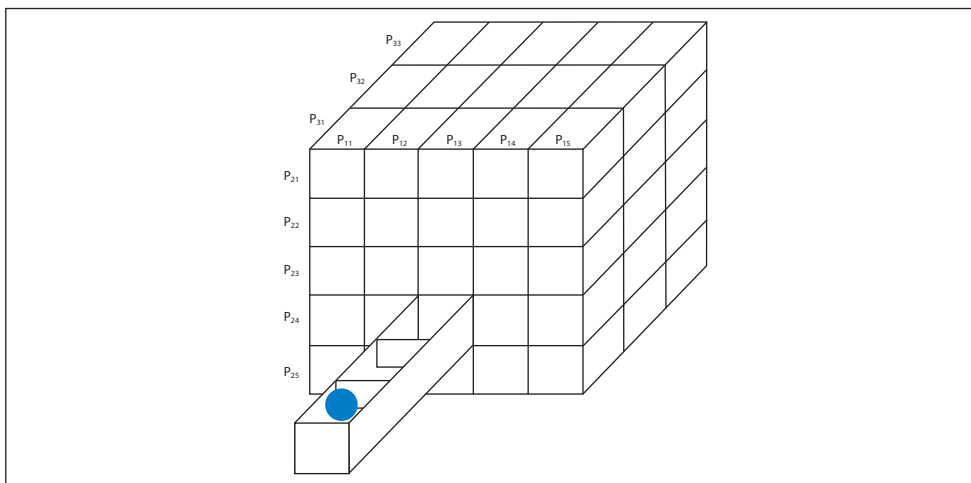
⁷ <http://mathshistory.st-andrews.ac.uk/PictDisplay/Zwicky.html> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 12.)

A jövőkutatás, a jövőre vonatkozó scenáriók kidolgozása több metodikai problémát felvet. Elsőként azt, hogy az adatok a legtöbb esetben nem számszerűsíthetők, mert azok minden esetben politikai, gazdasági, katonai, szociális, információs és infrastrukturális elemeket tartalmaznak. Ez azt eredményezi, hogy a kvantitatív elemzési módszereket nem, vagy csak az adatok egy bizonyos körében lehet alkalmazni az adatok feldolgozása során. Másodsorban a rendszerekben meglévő bizonytalanságokat nem lehet csökkenteni, azokat nem lehet numerikusan jellemezni és leírni.

Végezetül a levont következtetések egy hagyományos elemzési módszerrel olyan kifejezéseket tartalmazhatnak a jövőkutatások eredményeit illetően, mint a „ritkán” vagy a „körülbelül”. Látható, hogy ezek az elemzési módszerek nagy bizonytalanságot tartalmazhatnak, de felmerül a kérdés: Milyen módon lehetséges olyan metodika kialakítása, mely a nem kvantitatív módszereknek is megfelelő tudományos alapokat biztosít?

Zwicky munkássága alapján már javasolta egy általánosított formáját az általa megalkotott módszernek: „Nagy figyelem irányul arra a tényre, hogy a morfológia kifejezést a tudomány sok területén alkalmazzák, hogy jelöljék a strukturális összefüggéseket a kutatásokban – mint például anatómia, geológia, botanika és biológia. ...Azt javasoltam, hogy általánosítsuk és foglaljuk rendszerbe a morfológiai kutatást, és ne csak a geometriai, geológiai, biológiai struktúrák tanulmányozására alkalmazzuk, de az absztraktabb strukturális összefüggések tanulmányozására is alkalmazzuk a jelenségek, koncepciók és ötletek kialakítása során, bármilyen is legyen a karakterük.”⁸

A GMA lényegében egy módszer, egy metodika a lehetséges konfigurációk és kapcsolataik elemzésére egy adott, komplex problématerület esetén. Alkalmazása azzal kezdődik, hogy a probléma elemeit, tényezőit, kategóriáit megállapítjuk. Erre bármilyen más módszer is alkalmas lehet, mint például az általam választott közös gondolkodás (brainstroming) rendezett keretek között. A kapott adatokat ezután egy morfológiai mezőben kell elhelyezni.

3. ábra A morfológiai mező, más néven a Zwicky-mező modellje⁹

⁸ Tom Ritchey: Morphological Analysis – A general method for non-quantified modelling. Adapted from a paper presented at the 16th Euro Conference on Operational Analysis, Brussels, July 1998, 3. <http://www.swemorph.com/pdf/gma.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 02.)

⁹ Zwicky: i. m. 116.

A morfológiai mező egy „n dimenziójú” mátrix, ahol annak minden eleme kapcsolódik a többi elemhez. Ebben az ún. „Zwicky-mezőben” (3. ábra) minden kis fiók egy elemet tartalmaz. Ebből már látható a rendszerben vizsgálatnak alávethető kombinációk száma is. A fenti példa esetében ez $5 \times 5 \times 3 = 75$ kombinációs lehetőség. Itt kijelenthető már az is, hogy a példában feltételezett jövőkép 75 fajta módon alakulhat ki.

A morfológiai mező térképszerűen kiterített változatát a 4. ábra mutatja példaként, melyben hat fő kategóriát találunk. Mindegyik kategória tartalmaz elemeket. Ez a fajta megközelítés lehetővé teszi, hogy többdimenziós tereket kiterítve szemléljünk és áttekinthetővé tegyük. A példában bemutatott morfológiai mező $5 \times 4 \times 5 \times 2 \times 6 \times 4$ elemmel 4800 különböző lehetséges kombinációt tesz lehetővé.

Kategória A	Kategória B	Kategória C	Kategória D	Kategória E	Kategória F
Tényező A1	Tényező B1	Tényező C1	Tényező D1	Tényező E1	Tényező F1
Tényező A2	Tényező B2	Tényező C2	Tényező D2	Tényező E2	Tényező F2
Tényező A3	Tényező B3	Tényező C3		Tényező E3	Tényező F3
Tényező A4	Tényező B4	Tényező C4		Tényező E4	Tényező F4
Tényező A5		Tényező C5		Tényező E5	
				Tényező E6	

4. ábra Morfológiai mező (Szerkesztette a szerző)

A komplex probléma elemeinek ilyen irányú, a többdimenziós struktúrába való rendezésével már megoldottuk a nem kvantitatív elemzés egyik problémáját, az adatok szisztematikus rendezését. A NATO-ban alkalmazott kategorizálást megismételve lehetnek politikai, katonai, gazdasági, szociális, információs és infrastrukturális kategóriák. Ez a fajta megközelítés természetesen korántsem kötött, így lehet több kategória is változó számú tényezővel mindegyik alatt. Például lehetnek a biztonságra ható stratégiai trendek, éghajlatváltozás stb. Ha példaként csak egy egyszerű 10×10 -es mátrixot tételezünk fel, 10 elemmel oszloponként, a lehetséges kombinációk száma már 10^{10} -en eredményt ad. Ekkora mennyiségű adat feldolgozása azonban szinte lehetetlen, így a rendszerben bizonyos megkötéseket is szükséges alkalmazni.

A KERESZTKONZISZTENCIA ALKALMAZÁSA A MODELLEN

A fent bemutatott többdimenziós modellben természetesen és magától értendően vannak jelen olyan kapcsolatok is, melyek nem létezhetnek egymás párjaként, így a modelltől ki kell szűrni ezeket. Az elemzés a keresztkonzisztencia-vizsgálattal valósítja meg a nem összetartozó elempárok kiszűrését, első körben kezdve azokkal az elemekkel, melyek már eleve kizárják egymást.

A keresztkonzisztencia-elemzés azon a feltételezésen alapul, hogy a morfológiai mezőben léteznek olyan természetes párok, melyek alapvetően nem összeegyeztethetők egymással. Példaként említhető a házak minőségi követelménye, mely nem egyeztethető össze a házak földrajzi elhelyezkedésével, hiszen alapvetően a minőségi előírások minden házra egyöntetűen vonatkoznak.

A megfelelő eredmények kialakítása érdekében a keresztkonzisztencia-mátrixba rendezzük a morfológiai mező adatait, így azok összevetethetők egymással. Az 5. ábra egy ilyen mátrixot szemléltet, ahol az össze nem illő párokat példaként egy-egy „X”-szel jelöltem.

	Kategória A					Kategória B				Kategória C					Kategória D		Kategória E						Kategória F				
	Tényező A1	Tényező A2	Tényező A3	Tényező A4	Tényező A5	Tényező B1	Tényező B2	Tényező B3	Tényező B4	Tényező C1	Tényező C2	Tényező C3	Tényező C4	Tényező C5	Tényező D1	Tényező D2	Tényező E1	Tényező E2	Tényező E3	Tényező E4	Tényező E5	Tényező E6	Tényező F1	Tényező F2	Tényező F3	Tényező F4	
Tényező A1																											
Tényező A2																											
Tényező A3																											
Tényező A4																											
Tényező A5																											
Tényező B1																											
Tényező B2																											
Tényező B3			X																								
Tényező B4																											
Tényező C1											X																
Tényező C2																											
Tényező C3			X																								
Tényező C4						X																					
Tényező C5																											
Tényező D1																											
Tényező D2																											
Tényező E1			X								X																
Tényező E2																											
Tényező E3																											
Tényező E4												X															
Tényező E5																											
Tényező E6			X								X																
Tényező F1															X												
Tényező F2																											
Tényező F3			X																								
Tényező F4																											

5. ábra Keresztkonzisztencia-mátrix (Szerkesztette a szerző)

Ebben az elrendezésben az összes elemet összevetjük a másikkal, valamint elemezzük, hogy az adott kapcsolat létezhet-e a jövőbeni környezetben.

Az adatok összevetésére három alapvető megítélési forma létezik. A logikai kapcsolatok esetén egyszerű logikai érvek alapján döntjük el az adott kapcsolat eredményét. Az empirikus kapcsolat elemzése során elemezzük az adott kapcsolati pár valószínűségét, bekövetkezésének lehetőségét. Normatív kapcsolati elemzéssel az elemek viszonyát etikai vagy például politikai alapokon ítéljük meg. Természetesen az ilyen normatív eljárásokat szükséges elkerülni az elemzések során, mert nem alakítanak ki reális képet a rendszerről, ellenben erősítik az elemzés szubjektivitását.

A keresztkonzisztencia-elemzéssel a morfológiai mezőben kapott kombinációk számát kezelhető szinten tudjuk tartani, ezres nagyságrendről a számokat százas nagyságrend alá lehet csökkenteni. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy minden pár kivételét később újra elemezni szükséges, annak érdekében, hogy elkerüljük olyan szcenáriók kialakulását, melyek nem reálisak, továbbá szem előtt kell tartanai, hogy egy-egy pár kivételével a szcenáriót meghatározó adatsor realitása is eltűnhet.

Az adatok várható nagy száma miatt elmondható, hogy egy elem felvétele a morfológiai mezőbe exponenciálisan növeli meg a kombinációk számát, így szükséges a szoftveres támogatás kifejlesztése a megoldások kiszámításához. Ezzel modellünk virtuális laboratóriumává válhat, melyben könnyebben elemezhetjük a különböző lehetséges variációkat új változók vagy súlyozás bevezetésével.

AZ EREDMÉNYEK ELLENŐRZÉSÉNEK LEHETSÉGES MÓDSZERE

Minden, a tervezés során kapott eredmény csak akkor lehet érvényes és adhat alapot bármilyen tényleges haderőfejlesztési terv végrehajtásához, amennyiben a kapott adatok, scenáriók helyességét ellenőrizni lehet. Minden tudományágban alapkövetelmény, hogy az elvégzett kísérletek eredményeit más módszerekkel ellenőrizni kell. A jövőelemzés esetében ez az egyik legnehezebb, mert a különböző elméletek más-más megközelítéssel az eredményeket is más módon képezik. Ennek következménye lehet az, hogy eltérő végeredmény jelenik meg az elemzésekben és az ellenőrzések során.

Véleményem szerint a jövőképek kialakítását az általam leírt módszerrel lehet a legteljesebb módon végrehajtani, mert a komplex környezet minden elemét figyelembe veszi, azonban mint minden kutatás esetében, a kapott eredményeket valamilyen módszer segítségével itt is szükséges igazolni és alátámasztani.

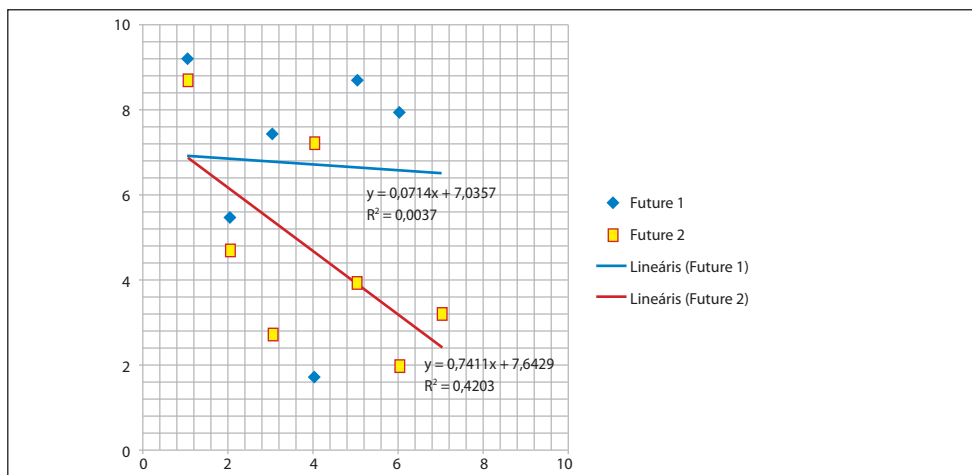
A fenti módszerben megkapott adatok bekövetkezése valószínűségének elemzésével lehetséges a jövőképek, ezáltal a kialakított haderőképek felülvizsgálata. E módszer alkalmas az adatok folyamatos követésére és végeredményben a tervezés irányának a megváltoztatására is, ha az szükséges.

Az értékelés elkészítése érdekében mindegyik tényezőt egy 1-től 10-ig terjedő skálán szükséges értékelni, melyben a nagyobb pontszám jelenti a bekövetkezés nagyobb valószínűségét. Az ellenőrzési folyamatba lehet a tervezésben részt vevő szakembereket is bevonni, de az igazán szerencsés az, ha az adatokat nem ismerő, de a témában jártas szakembergárdát vehet részt az adatok ellenőrzésében. Természetesen ez nem minden esetben lehetséges, ezért az összes – már az előző vizsgálat elkészítésébe is bevont – szakértő véleményét szükségesnek tartom figyelembe venni az ellenőrzések elkészítésénél. Ezt követően átlagolni kell az adatokat, majd a közepes eltéréseket kell kiszámítani mindegyik adat esetében.

Példaként: egy morfológiai mező alapján kialakított kétfajta scenárió elemzését elvégezve a 6. ábra bemutatja a hatás/bekövetkezés valószínűsége vizsgálatot. A táblázatban

	1		2		3		4		Átlag		Szórás		Kockázat
	Hatás	Valószínűség	Hatás	Valószínűség	Hatás	Valószínűség	Hatás	Valószínűség	Hatás	Valószínűség	Hatás	Valószínűség	
Automata rendszerek elterjedtek minden szegmensben, így a védelmi szektorban is	8	10	7	9	8	10	9	8	8	9,25	0,50	0,75	26,5
Új gazdasági nagyhatalom (Kína)	5	5	4	4	6	6	6	7	5,25	5,5	0,75	1,00	16,25
Nagyhatalmi, középhatalmi törekvések intenzívek (USA, RUS, CHN, TUR)	6	6	6	7	4	8	5	9	5,25	7,5	0,75	1,00	20,25
Környezeti hatások mérsékeltek	4	2	3	1	2	3	2	1	2,75	1,75	0,75	0,75	6,25
A szövetségi rendszer (EU, NATO) fennmarad	5	8	4	9	4	9	3	9	4	8,75	0,50	0,38	21,25
Terrortámadások szélsőséges szervezetek által	4	7	4	8	5	8	5	9	4,5	8	0,50	0,50	20,5
Polifráció	2	6	1	7	1	5	2	8	1,5	6,5	0,50	1,00	14,5
Automata rendszerek elterjedtek minden szegmensben, így a védelmi szektorban is	8	10	7	7	8	8	9	10	8	8,75	0,50	1,25	25,5
Verseny az energiahordozóhoz való hozzáférésért	5	4	7	5	6	7	9	3	6,75	4,75	1,25	1,25	16,25
Oroszország szétesik	8	2	7	4	7	3	9	2	7,75	2,75	0,75	0,75	13,25
Hozzáférés a vízhez nem valósul meg (ivóvíz, mezőgazdaság)	6	7	8	8	7	8	7	6	7	7,25	0,50	0,75	21,5
Éghajlatváltozás felgyorsul, nagyarányú katasztrófák általánosok	9	5	8	4	8	3	9	4	1,5	4	0,50	0,50	16,5
A szövetségi rendszer (EU, NATO) széthullik, MO. önálló	7	3	8	2	8	1	8	2	7,75	2	0,38	0,50	11,75
Általános háború Európában	9	2	9	3	9	3	9	5	9	3,25	0,00	0,88	15,5

6. ábra A lehetséges jövők hatás-, illetve valószínűség-táblázata (Szerkesztette a szerző)

7. ábra A lehetséges jövőképek bekövetkezési valószínűség grafikonja (Szerkesztette a szerző)

példaként négy különböző „szakértői” adatot jelenítettem meg, ezzel is jelezve, hogy minden szakértő véleményét figyelembe kell venni a vizsgálat során. A táblázatban a szakértők minden tényezőt 1-től 10-ig skálán értékelték, a bekövetkezés valószínűsége, valamint annak hatása vonatkozásában.

A táblázatban megjelenített adatok felmérése történhet közvetlen módon a szakértők tényleges részvételével egy megbeszélésen, de történhet felmérő kérdőívek szétküldésével is. Jelen feladatot célszerűbb elektronikus felmérés elkészítésével végrehajtani, mert ez nem követeli meg különös erőforrások felhasználását.

A táblázatban a hatás/valószínűség adatait átlagoltam, majd minden adatsorhoz kiszámítottam a szórás mértékét. A fenti adatsorban a nagyobb szórás mértéke az adatok közötti eltérés nagyságát határozza meg. Az adatok szórásának mértéke jelzi, hogy a szakértők véleménye az adott tényező vonatkozásában mennyire tér el egymástól. Nagy szórásérték a szakértők erős véleménykülönbségét jelzi, míg a kicsi eltérés a szakértők egyező véleményét fejezi ki egy adott tényező vonatkozásában. A nagy eltérést mutató adatokat további vizsgálatnak szükséges alávetni. A kis szórásértékek esetében további elemzés lehetséges, de csak ellenőrzés céljából, az esetleges hibák kiszűrése érdekében. Itt kijelenthető, hogy az adott tényező nagy valószínűséggel azt a trendet fogja követni, melyet a szakértők is meghatároztak a kidolgozás során.

A szórás vizsgálatát követően a valószínűségi változók elemzését is szükséges elvégezni. A 7. ábrán grafikus formában jelenítettem meg a szakértők által megadott valószínűségi adatokat. Az egyes adatok átlagolásával kapott értékeket pontdiagramban ábrázolva, majd azokra egy lineáris trendvonal felvételével ábrázolhatjuk az adatok trendvonalhoz való viszonyát. A trendvonal irányát jelen példában nem vettem figyelembe.

A bekövetkezési valószínűség vizsgálata jó közelítést ad a lehetséges jövőképek vizsgálatához, de szükségesnek tartom az adatok kockázatelemzésének az elvégzését is. A 8. ábrán látható kockázatok kiszámítását a $K = P + 2 \times I^{10}$ képlettel végeztem el, ahol:

¹⁰ Dr. Daróczy Miklós: Projektmenedzsment. 16. fejezet: A kockázati tényezők hatásának elemzése, a kockázatkézelés eszközei. Szent István Egyetem. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_Projektmenedzsment/ch16.html (Letöltés időpontja: 2020. 02. 02.)

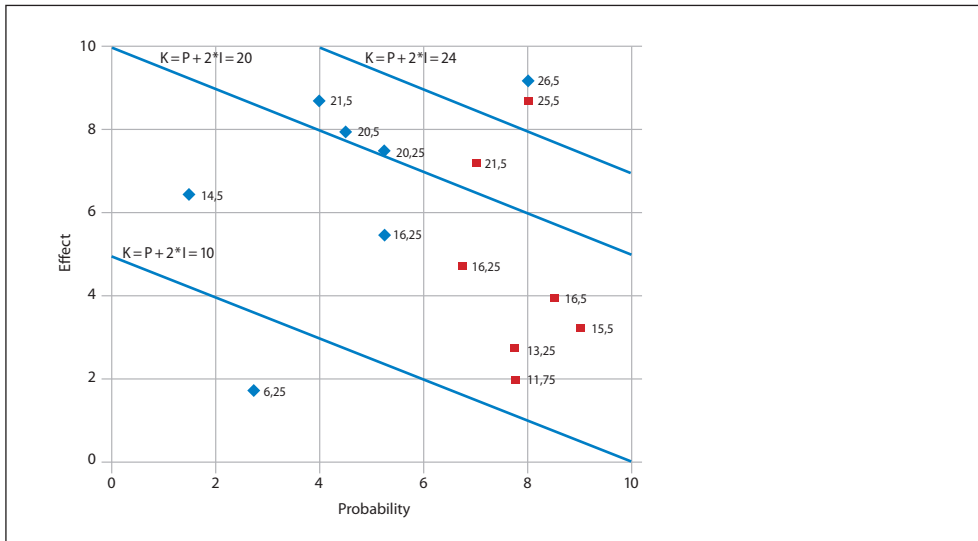
- K – a kockázati együttható;¹¹
- P – a valószínűség mértéke;
- I – az esemény hatása a biztonságra.

A fenti képletben a különböző tényezők biztonságra való hatását korrekciós tényezőként súlyoztam 2-vel.¹² Természetesen a kidolgozó csoport a helyzet ismeretében a valószínűségi együtthatókat is súlyozhatja, illetőleg minden egyes tényező súlyát külön is meghatározhatja, ezzel adva jobb közelítéseket a számításokhoz.

A kockázati együttható mértéke a fenti képlet alkalmazásával – az 1-től 10-ig történő értékelési szempont alapján – nullától 30-ig terjedhet, melyet grafikonon ábrázolok. A kockázat mértékét a grafikonon leolvastva kidolgozható a magas és az alacsony kockázatú tényezők rendszere is.

Példánkban a magas kockázatú tényezőkre $K = 24$, a közepes kockázatú tényezőkre $K = 20$, az alacsony kockázatú tényezőkre pedig $K = 10$ értékét vezethetjük be. $K = 10$ érték alatt elhanyagolható kockázati mértékről beszélhetünk. A grafikon jobb felső része a magas, a bal alsó része pedig az alacsony kockázatokat jelenti.

A kiszámított kockázati együtthatókat grafikonon ábrázolva a 8. ábra szemlélteti.

8. ábra A lehetséges jövőképek kockázati grafikonja (Szerkesztette a szerző)

¹¹ Fekete István PhD-dolgozatában a $K = k \times P \times I$ képletet alkalmazza a kockázati együttható kiszámításához, majd a dolgozatban adott példához ezt egyszerűsítve a $K = P \times I$ képletet alkalmazza. Kiemeli: „képletben a korrekciós tényezőnek akkor lehet szerepe, ha egy kockázati tényező értékelését több hatástényezőre kell elvégezni. Ilyenkor az értékelést minden egyes hatástényezőre külön-külön elvégezzük és ezen értékelés során a k korrekciós tényező alkalmazásával lehet súlyozni a különböző hatástényezőket (ha szükséges).” Fekete István: A kockázatelemzés szerepe a beruházások pénzáramlásának meghatározásában. Doktori (PhD-) értekezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2000. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/638/1/fekete_i_phd.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 02. 02.)

¹² A tényezők súlyozását a művelettervezés során a cselekvési változatok kidolgozása esetén alkalmazott módszerrel javasolt megoldani.

A meghatározott jövőképek ellenőrzését természetesen több módszerrel el lehet végezni, de azokat már a tervezés megkezdése előtt rögzíteni szükséges, így a tervezőcsoportnak nem a feladat-végrehajtás során kell meghatározni a módszereket és kidolgozni az eljárásokat az ellenőrzések végrehajtására. Célszerű külön csoportot csak erre a feladatra kialakítani, amelynek tagjai már a teljes folyamat ismeretében tudják meghatározni a legmegfelelőbb eljárást az adatok megbízhatóságának legpontosabb meghatározására.

ÖSSZEGZÉS

A NATO-nak, de tagállamainak még inkább át kell tekinteni a haderőfejlesztésre kapott források elköltésének módját, felügyeletét, mert a ma meghozott döntéseknek a jövőben lesz hatásuk. A mai döntések határozzák meg a jövő haderejének típusát, felszereltségét, feladatrendszerét és képességeit. Fontos kiemelni, hogy az érdekek és szándékok gyorsan változhatnak, de a képességek fejlesztése a hadseregekben csak lassan módosul, így a haderők fejlesztését biztos alapokra kell helyezni. További alapkövetelményként kell lefektetni, hogy döntéseinkkel mindig egy lépéssel a lehetséges szemben álló felek előtt járjunk. Ennek érdekében a jelenlegi képességeink felmérésével és a stratégiai trendek folyamatos értékelésével, a jövő lehetséges legpontosabb megtervezésével kell meghatározni a haderő jövőbeni feladatait és felépítését.

Véleményem szerint a leírt folyamat alkalmas az MH haderőfejlesztési feladatainak megalapozására, a stratégiai célok részletes megfogalmazására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. Daróczi Miklós: *Projektmenedzsment. 16. fejezet: A kockázati tényezők hatásának elemzése, a kockázatkezelés eszközei*. Szent István Egyetem. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_Projektmenedzsment/ch16.html
- Fekete István: *A kockázatelemzés szerepe a beruházások pénzáramlásának meghatározásában*. Doktori (PhD-) értekezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2000. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/638/1/fekete_i_phd.pdf
- Friedman, George: *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century*. Kindle version, 26. 01. 2010.
- Fritz Zwicky – Developed General Morphological Analysis. <http://www.swemorph.com/zwicky.html>
- Kosow, Hannah – Gaßne, Robert: *Methods of Future and Scenario Analysis*. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), 2008. https://www.die-gdi.de/uploads/media/Studies_39.2008.pdf
- Nováky Erzsébetnek a Budapesti Corvinus Egyetem Jövőkutató Tanszéke és a Magyar Szakképzési Társaság Kutatói Tagozata 2004. június 28-i ülésén tartott előadásának írásos változata. Szakképzési Szemle, 2005/3., 290–316.
- Ritchey, Tom: *Morphological Analysis – A general method for non-quantified modelling*. Adapted from a paper presented at the 16th Euro Conference on Operational Analysis, Brussels, July 1998. <http://www.swemorph.com/pdf/gma.pdf>
- Zwicky, Fritz: *Discovery, Invention, Research – Through the Morphological Approach*. Macmillian Company, Toronto, 1969. <http://mathshistory.st-andrews.ac.uk/PictDisplay/Zwicky.html>

Vecsey Mariann szíjazados:

AFRIKA MIGRÁCIÓS POLITIKÁJÁNAK ALAKULÁSA. FÓKUSZBAN NYUGAT-AFRIKA¹

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: *A migrációs és menekültválság változásokat hozott az Európai Unió migrációhoz való hozzáállásában. A migráció hatékonyabb kezelése érdekében az EU szorosabb együttműködést próbált kialakítani a kibocsátó országokkal, főként az olyan, már meglévő szerződéses vagy stratégiai kereteken belül, mint az európai szomszédságpolitika, vagy az EU–Afrika közös stratégia. Ez utóbbi a teljes afrikai kontinensre kiterjed, és rendszeres csúcstalálkozóival ideális fórum a migráció kezelésének megvitatására az afrikai partnerrel, az Afrikai Unióval. Európaiként ismerős számunkra a migráció EU-s megközelítése, az afrikai érvrendszert azonban kevesen ismerik. A szerző célja ennek az érzékeny témának afrikai szemzőgből való ismertetése, különösen az Afrikai Unió politikájának és ezen belül is a nyugat-afrikai gondolkodásnak a bemutatása. Jelen tanulmányában Malival és Nigerrel foglalkozik, későbbi írásaiban pedig a többi nyugat-afrikai országot igyekszik majd fókuszba állítani. Az afrikai gondolkodás megértése rávilágít a két kontinens közötti különbségekre a migráció megítélésének szempontjából, amely segíthet a migráció európai kezelésére tett törekvések hatékonyabbá tételében.*

KULCSSZAVAK: *Afrikai Unió, Nyugat-Afrika, migráció, ECOWAS, Mali, Niger*

BEVEZETÉS

Az úgynevezett migrációs és menekültválság megindulása 2015-ben felkészületlenül érte az Európai Uniót (EU). Az Unió politikái és eljárásai, köztük a dublini rendszer nem bizonyult működőképesnek az átlag fölötti migráció kezelésekor. A Közel-Keleten és Észak-Afrikában a közelmúltban kialakult válságok tömegeknek adták meg a végső lökést Európa felé, így az öreg kontinensre mind kelet, mind dél felől emberek sokasága érkezett.

Az EU természetsszerűleg korábbi politikáira és tapasztalataira alapozva kezdte meg intézményi szinten a megnövekedett migrációra való válaszadást. A keleti irányval az EU Törökországon keresztül egyezkedett, amelynek gyümölcse az EU–Törökország megállapodásként emlegetett egyezés volt. A déli irányból érkező migrációra sokkal nehezebb volt megoldást találni, nem is született a Törökországgal kötött megállapodáshoz hasonló dokumentum. A formális megegyezés hiánya miatt nélkülözhetetlennek véltem déli szomszédunk migrációhoz való hozzáállásának megismerését, hogy közelebb kerülhessünk a szemünk előtt zajló folyamatok megértéséhez.

Mindezt azért tartom fontosnak, mert az afrikai megközelítés megismerése közelebb vihet bennünket az európai és afrikai migrációról való gondolkodás különbségeinek megértés-

¹ Jelen tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-NKE-57 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

sehez. Ezeknek a különbségeknek a feltárása továbbá hatékonyabbá teheti Európa válaszait is saját válságainak kezelésére.

Afrikával, csakúgy, mint a keleti iránnyal, az EU saját értékrendszeréből kiindulva, azt felhasználva igyekezett megállapodni. De a migráció megítélése nem feltétlenül azonos Európában és Afrikában. Ez azt is jelenti, hogy az EU elkalkulálhatta magát az Afrikai Unióval (AU) és egyes afrikai országokkal kapcsolatban. Első hipotézisem szerint a migráció jelenségére az Afrikai Unió és az Európai Unió nagyon különbözőképpen tekint. Míg az EU a migrációs és menekültválság következményeként főként negatív jelenséget lát benne, és határai lehetőség szerinti lezárásával válaszolt rá,² addig az AU pozitívan, mi több, történelmi hagyományként tekint rá. Erre a feltevésre a migrációhoz kapcsolódó AU-s dokumentumok elemzésével keresem a választ.

Nyugat-Afrika országai³

Hogy a kutatás kezelhető kereteken belül maradjon, az AU-s dokumentumok vizsgálata mellett Afrikán belül egy régióra fókuszáltam, Nyugat-Afrikára. A térség jól láthatóan kiemelt helyet foglal el az EU gondolkodásában, hiszen nemcsak stratégiát alkotott vele kapcsolatban, de különleges képviselőt is kinevezett a Száhhellel kapcsolatos kérdések figyelemmel kísérésére. Emellett az EU Közös biztonság- és védelempolitikájának (KBVP) égisze alatt három missziót és egy koordinációs sejtet is működtetnek a térségben, amely egyértelműen utal az EU-nak a térséggel kapcsolatos kiemelt figyelmére. Nyugat-Afrika azonban nem csak emiatt ideális választás. A térségben regionális szervezet is működik, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West-African States – ECOWAS). A szervezet migrációs politikájának vizsgálata szintén rálátást biztosít a migrációval kapcsolatos afrikai mentalitásra. Az ECOWAS-dokumentumok vizsgálatával az

² Didier Bigo: The (in)securitization practices of the three universes of EU border control: Military/Navy – border guards/police – database analysts. SAGE Journals, 02. 06. 2014., 211–213. (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

³ Forrás: Ferdinand Bada: Which Countries Are Part Of West Africa? 17. 08. 2018. World Atlas. <https://www.worldatlas.com/articles/which-countries-are-part-of-western-africa.html> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 07.)

első hipotézisre egy régiós vonatkozású válasz is adható, amely segítheti a partnerországok felfogásának megértését.

Ez azonban elvezet második hipotézisemhez, amely szerint az EU bizonyos mértékig képes volt befolyásolni a migrációs politika alakulását egyes országokban. Az EU leglátványosabb tevékenységei a Nyugat-Afrikában megindított missziók, amelyek mind valamilyen szinten kötődnek a migráció kezelésének ötletéhez. Ezért olyan országokon keresztül vizsgálom az EU befolyását, amelyek otthont adnak e misszióknak. A missziók egyrészt nagyobb láthatóságot jelentenek az országoknak nemzetközi szinten, másrészt több, már meglévő EU-projektet is az adott országba vonzanak, ráadásul a nagyobb nemzetközi figyelem megléte több Európán kívüli donort is az országokba terel. Mali és Niger összesen három EU-s KBVP-misszióknak ad otthont, ezért megfelelő választásnak bizonyulnak a második hipotézis vizsgálatához.

FOGALOMTISZTÁZÁS

Fontosnak tartom, hogy az írásomban megjelenő legalapvetőbb fogalmakat tisztázzam. Ezek közé tartozik a migráció fogalma. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration – IOM) alkotta meg az egyik legáltalánosabban használt definíciót a migrációra vonatkozóan, miszerint „a migráció egy személy vagy egy csoport mozgása, nemzetközi határokon keresztül vagy országhatáron belül. Egy népességmozgás, amely magában foglalja a személyek mozgásának minden formáját annak időtartamától, összetételétől és okaitól függetlenül; benne foglaltatik a menekültek, lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek, gazdasági migránsok és más célból mozgó személyek migrációja, beleértve a családegyesítést is.”⁴ E fogalmi meghatározás alapján migrációnak tekintendő a tagállamok közötti, személyek szabad mozgását biztosító csoportosulásokon belüli mozgás is.

A migráció azonban mindaddig csak félig értelmezhető fogalom, amíg az abban részt vevő személyekhez kapcsolódó fogalmakkal nem vagyunk tisztában. A legáltalánosabb, mindenkit magában foglaló kifejezés a migráns: „az a személy, aki nemzetközi határokon keresztül, vagy országhatáron belül mozogva hagyja vagy hagyta el szokásos tartózkodási helyét, tekintet nélkül (1) a személy jogi státuszára, (2) arra, hogy ez a mozgás önkéntes vagy kényszerű, (3) arra, hogy melyek a mozgás okai, vagy (4) milyen időtartamú az ott-tartózkodás.”⁵ Ez az IOM-féle definíció a legáltalánosabb, és mindenkire vonatkozik. Egy csoport kiemelését tartom szükségesnek még a tanulmány szempontjából: az országon belül lakhelyüket elhagyni kényszerült személyek csoportját. Itt is az IOM definícióját alkalmazom: „Az országon belül lakhelyüket elhagyni kényszerült személyek vagy csoportok azok, akiket kényszerítettek vagy köteleztek otthonuk vagy szokásos tartózkodási helyük elhagyására, az onnan való elmenekülésére, különösen fegyveres konfliktusok, általános erőszak, emberi jogok megsértése, vagy természeti, illetve ember által előidézett katasztrófák eredményeképpen, vagy azok hatásainak elkerülése érdekében, és akik nem léptek át nemzetközileg elismert országhatárt.”⁶

⁴ Key Migration Terms. IOM. A szerző fordítása. <http://www.iom.int/key-migration-terms> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 06.)

⁵ Uo.

⁶ E/CN.4/1998/53/Add. Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission resolution 1997/39. Addendum: Guiding Principles on Internal Displacement. <http://www.un-documents.net/gpid.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 06.)

AZ AFRIKAI UNIÓ MIGRÁCIÓS POLITIKÁJÁNAK VÁLTOZÁSA

Az első afrikai kontinentális szervezetet 1963-ban hozták létre, Afrikai Egységszervezet (Organisation of African Unity – OAU) néven. A szervezet a második nagy függetlenedési hullám után jött létre, amikor még mindig találhatóak voltak gyarmati területek a kontinensen. Főként ezért, a szervezet alapszabályzatában (*OAU Karta*)⁷ is lefektetett fő célja a teljes afrikai kontinens felszabadítása volt. Ennek megfelelően az alapdokumentum nem foglalkozik sem a migrációval, sem a menekültek helyzetével.

1965-ben a szervezet azonban Accrában kiadott egy nyilatkozatot, amely közvetlen már felveti a menekültek kezelésének kérdését. Az Afrikai Egységszervezet által elfogadott, *Szubverzió által okozott problémáról szóló nyilatkozat*⁸ magában foglalja a menekültek helyzetének szigorúan a nemzetközi jogon alapuló kezelését. A nyilatkozat külön pontban emeli ki a menekültek kibocsátó országba való visszatérésének önkéntességen való alapulását. A nyilatkozat utolsó, 8. pontja azonban érdekes dologra mutat rá: kitér a még nem független afrikai területekről származó politikai menekültek biztonságának garantálására, valamint az országuk függetlenedéséért folytatott küzdelmük támogatására.⁹ A nyilatkozatot alapvetően a felforgató tevékenység ellen hozták létre, amennyiben az az OAU tagállama ellen irányul, de más az elbírálás a függetlenségért folytatott küzdelem esetében. Ez a kettősség önmagában is jól példázza az afrikai szemléletnek az európaiétól való különbözőségét. Az 1965-ös nyilatkozat azonban továbbra sem foglalkozik kifejezetten a menekültek vagy a migráció kérdésével.

1969-ben, amikor még javában zajlottak a portugál gyarmatok függetlenségi háborúi,¹⁰ és e háborúk menekülthullámai elérhették a környező országokat, igény mutatkozott egy afrikai menekültügyi egyezmény elkészítésére. Az *Egyezmény az afrikai menekültügyi problémák speciális aspektusainak kezeléséről*¹¹ a kor elvárásainak megfelelő dokumentum, hiszen egy az egyben magában foglalja az 1951-es Genfi Egyezményt, valamint az azt kiegészítő 1967-es protokoll alapelveit és definícióit. A nyolcoldalas egyezmény preambulumban fellelhető az 1965-ös nyilatkozat egyik legérdekesebb pontja is, miszerint fontos különbséget tenni a békés életet kereső menekült, valamint a között az egyén között, aki kizárólag a felforgató tevékenység külső szervezésének céljából hagyta el az állampolgársága szerinti országát. Ez a megmaradt kitétel mellett, hogy megmutatja az 1960-as évek afrikai politikai gondolkodásának egy speciális szeletét, komoly veszélyeket is hordoz magában. A kettő státusz további definiálásra ugyanis nem került sor, így önkényes döntésekre is alkalmat adhatott. Ki kell azonban emelni, hogy a szöveg az afrikai problémáknak az OAU Karta szellemében történő megoldását szorgalmazta. Ez tökéletes indikátora volt annak, hogy továbbra is egységes kontinentális keretrendszerben gondolkodtak a nemzetközi szintet elérő

⁷ OAU Charter, 3. https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 07.)

⁸ Declaration on the Problem of Subversion. <https://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-27-ii-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 07.)

⁹ Uo. 2.

¹⁰ John P. Cann: Counterinsurgency in Africa: The Portuguese Way of War 1961–1974. Helion and Company, Soihull, 2012, 22.

¹¹ Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa. 1–2. https://au.int/sites/default/files/treaties/36400-treaty-0005_-_oau_convention_governing_the_specific_aspects_of_refugee_problems_in_africa_e.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 05.)

jelenségek kezeléséről. Az 1969-es egyezmény továbbá elvárja a 41 részes féltől az ENSZ menekültügyi főbiztosával (UNHCR) való együttműködést.

Az 1969-es OAU-dokumentum tehát egy nagyon is modern, nemzetközi egyezményekkel is összhangban lévő, és továbbra is az afrikai kontinens egységességére törekvő egyezmény. Az OAU Afrikai Unióvá való transzformációját megelőzően azonban mindössze további egy dokumentum érinti az afrikai migrációt. Az 1991-ben aláírt Abujai Szerződésben az Afrikai Gazdasági Közösség létrehozásával a részt vevő államok kötelezték magukat a *Személyek szabad mozgásáról, tartózkodási és letelepedési jogáról* szóló protokoll létrehozására is. Ekkor a személyek szabad mozgásának biztosítására a regionális integráció egyik alapvető elemeként tekintettek. Mind a névválasztás, mind a protokoll erős hasonlóságot mutat az európai integrációs törekvésekkel, amelyek nagyban befolyásolták az afrikai kezdeményezéseket is.¹² Az európai hatás főként annak tudható be, hogy Afrika legnagyobb donoraként olyan politikai kezdeményezéseket finanszírozott, amelyek egybeestek az európai elképzelésekkel. Ez azonban súlyos kérdéseket vet fel az alkalmazási és a helyi elkötelezettségi (*local ownership*) oldalon.¹³

Ilyen előfeltételekkel, erős európai befolyással került sor az OAU transzformációjára 2000-ben, amikor az új *Alapszabály* elfogadásával létrejött az Afrikai Unió.¹⁴ Az átalakítást követően a migráció már szerepel az alapszabályban mint olyan kérdés, amely további koordinációt igényel. A 13. cikk lefekteti, hogy a Végrehajtó Tanács feladatkörei között szerepelnek a „migrációt érintő ügyek” mint közös tagállami érdekek.¹⁵ A 14. cikk létrehozza a Kereskedelmi, Vámügyi és Bevándorlási Ügyekért Felelős Bizottságot.¹⁶ Az AU tehát már a megalakulásakor is foglalkozott a migráció kérdésével, amelyet mi sem mutat jobban, mint az, hogy 2001-ben megkezdődött az *Afrikai migrációs politikai keretrendszer* kialakítása. Ehhez felhasználták az 1995-ben, Kairóban megtartott, az Afrikán belüli migrációról szóló szemináriumon az államfők és kormányok által tett ajánlásokat és az 1996-ban, az Afrikai Egységsszervezet Munkaügyi Tanácsának 19. rendes ülésén elfogadott ajánlásokat. Ezek az ajánlások tartalmazzák a migrációt érintő kérdések kezelésének regionális megközelítését; azt, hogy az Afrikán belüli migráció kezelése során minden releváns féllel konzultációt kell folytatni, mind a fogadó, mind a kibocsátó országokat beleértve; igényt egy olyan adatbázis létrehozására, amelyben tagállami szinten összegyűjtik a munkaerő-vándorlással kapcsolatos információt és statisztikákat; valamint azt, hogy az Afrikai Egységsszervezet szorosabban fog együttműködni a különböző regionális gazdasági közösségekkel a nagyobb gazdasági integráció elősegítése jegyében.¹⁷ A végül 2006-ban elfogadott *Afrikai migrációs politikai keretrendszer* többek között arra buzdítja a tagállamokat, hogy:

¹² Az Afrikai Uniót az EU mintájára képzelték el megalkotói. Olufemi Babarinde: *The EU as a Model for the African Union: The Limits of Imitation*. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 7, No. 2, 04. 2007., 8. <http://aei.pitt.edu/8185/1/BabarindeEUasModellong07edi.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 15.)

¹³ Henrike Klavert: *African Union frameworks for migration: current issues and questions for the future*. ECDPM, No. 108, 06. 2011., 8–10. <https://ecdpm.org/wp-content/uploads/2013/11/DP-108-African-Union-Frameworks-Migration-Issues-Questions-Future-2011.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 06.)

¹⁴ Babarinde: i. m. 8.

¹⁵ *Constitutive Act of the African Union*, 11. https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 07.)

¹⁶ Uo. 11–12.

¹⁷ *The Migration Policy Framework for Africa*, 5. http://www.fasngo.org/assets/files/resources/EXCL276_IX_Strategic_Framework_for_Policy_Migration.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 07.)

- hozzanak létre egy központi szervezetet a migráció kezelésére a szektorok közötti együttműködés erősítése végett;
- hozzanak létre jogi keretrendszert az illegális migráció visszaszorítására, külön kiemelve az embercsempészet, valamint az emberkereskedelem büntetőjogi felelősségre vonásának fontosságát;
- hozzanak létre mechanizmusokat lehetőséget teremtve a nemzeti kapcsolattartók rendszeres információcseréjére;
- ösztönözzék a diaszpóra aktív gazdasági részvételét a kibocsátó országokban;
- valamint koordinálják a migrációval és fejlődéssel kapcsolatos kutatásokat az időszereű és megbízható adatok biztosítása érdekében.¹⁸

Habár a politikai keretrendszer hiánypótló jellegű, és létrehozására a preambulum szerint a megnövekedett migrációs nyomás miatt volt szükség, mégiscsak ajánlások egy csoportba szedése. A dokumentumból kitűnik, hogy az AU legfőképpen a nemzeti szabályozás fejlesztését várja el a tagállamoktól, valamint nagyban szeretne támaszkodni a kontinentális migrációs politika kialakításában az 1996-os ajánlásban is megfogalmazott regionális szervezetekre és integrációs kezdeményezésekre. Figyelemre méltó, hogy a kilenc, szabályozni kívánt terület között ott van a határigazgatás, az irreguláris migráció, valamint a menekültek és az országon belül lakóhelyüket elhagyni kényszerültek (Internally Displaced Persons – IDPs) kérdése is.¹⁹

Emellett 2006-ban került sor az afrikai közös pozíció kialakítására is a migrációt és a fejlődést érintően. Eerre azért volt szükség, mert még ebben az évben EU–afrikai konferenciát tartottak a témában. Beszédese az, hogy a tizenegy prioritás közül az első, azaz a legfontosabbnak értékelhető a migrációnak a fejlődés egy eszközeként való felfogása. Emellett más is utal még a migráció alapvetően pozitív megítélésére a kontinensen: a munkaerő-migrációt is előnyös folyamatként értékelték, és kiemelték a hazautalások pozitív szerepét a fejlődő országokban. A migráció egy aspektusa kapott csak kifejezetten negatív értékelést: a szellemi tőke elszívásának (*brain drain*) jelensége.²⁰

2006-ot követően 2009-ben került ismét terítékre Afrikában a migráció kérdése, még-hozzá a Kampalai Egyezményben, egy úttörőnek számító dokumentumban, amely az országon belül lakhelyüket elhagyni kényszerült személyekkel foglalkozott. Ez volt a világ első jogilag kötelező erejű egyezménye a belső migrációt érintő témakörben. Az egyezmény 19 oldalon, rendkívül átfogóan részletezi a nemzetközileg elismert országhatárok átlépésével nem járó migrációban részt vevő személyeknek járó védelmet. Az egyezmény létrehozására azért volt szükség, mert az AU felismerte: az Afrikán belüli migráció mértéke jelentősen megnőtt, és a kontrollálatlan migráció veszélyezteti az egyes országok közötti kapcsolatokat, a migrációban részt vevő személyek integrációját a befogadó társadalomba. A tagállamok emellett azt is felismerték, hogy a személyek szabad mozgásának biztosítása az afrikai integráció és regionális együttműködés fontos eleme.²¹

2018-ban került sor a *Személyek szabad mozgásáról, tartózkodási és letelepedési jogáról* szóló protokoll megalkotására, amely az 1991-es Abujai Szerződés kiegészítésére

¹⁸ Aderanti Adepoju: Migration in sub-Saharan Africa. Current African Issues, No. 37, 2008, 9. https://www.files.ethz.ch/isn/91432/37_Migration-in-Sub-Saharan-Africa.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 07.)

¹⁹ The Migration Policy Framework for Africa, 15–27.

²⁰ Klavert: i. m. 13.

²¹ The Migration Policy Framework for Africa, 4.

készült.²² A részt vevő államoknak 27 évükbe telt a kiegészítő dokumentum elkészítése. A lassúság egyik oka az lehet, hogy az AU esetében 54 tagállam véleményét kellett összehangolni. A protokoll főként az integráció és a pánafrikanizmus²³ elősegítésére született, mivel gyakorlatilag vízummentes térséggé tette a teljes afrikai kontinentst, ahol elegendő a fogadó ország által elismert, érvényes úti okmánnal rendelkezni a nemzetközi határok átlépéséhez.²⁴ Itt is látható az erős európai hatás az afrikai gondolkodásra: az AU gyakorlatilag európai uniós mintára kívánta megszüntetni a tagállamok közötti vízumkötelezettséget.

Az önálló AU-dokumentumok mellett jelentős számú EU–Afrika együttműködés is született az elmúlt években a migrációt érintően.²⁵ A 2000-ben, Kairóban megkezdődött együttműködés dokumentumairól ebben a tanulmányban nem kívánok szót ejteni, hiszen az AU nézőpontjából mutatom be a migrációhoz való hozzáállást. Az ENSZ globális migrációs megállapodását megelőző, már az európai migrációs és menekültválság idején készített afrikai közös álláspont azonban jó példa lehet a migráció afrikai megítélésére. A 2017-es dokumentum még mindig inkább pozitív jelenségnek tartja a migrációt, és elkötelezett a jól szabályozott, átlátható és biztonságos legális migráció mellett. Nagyon érdekes és megjegyzendő azonban, hogy a nyugati államok katonai beavatkozásait igen negatívan látja a dokumentum. A beavatkozásokat egyenesen az elhúzódozó konfliktusok okának tekinti, ezáltal az afrikai migrációs válság kiváltó okaként jelöli meg a dokumentum.²⁶ Ennél kevésbé sötét képet fest a 2006-os *Afrikai migrációs politikai keretrendszer* 2018-as felülvizsgálata. A dokumentum beismeri, hogy a migráció a 21. század nagy kihívása, amely szociális, gazdasági és politikai kihívás elé állítja a kontinens jogalkotóit. Mindezek mellett azonban az afrikai kontinensen a nemzetközi migráció fontos megélhetési forrás, egyfajta megküzdési stratégia a környezeti és gazdasági hanyatlás időszakában. Emellett megjelennek más kiváltó okok is, amelyek felelősek az egyre nagyobb számú afrikai migrációért. A globalizáció pedig mindössze azért tehető felelőssé, hogy az afrikai migráció már nemcsak interregionális, hanem interkontinentális jelleget is öltött.²⁷

²² Protocol to the Treaty Establishing the African Economic Community Relating to Free Movement of Persons. Right of Residence and Right of Establishment, 3. https://au.int/sites/default/files/treaties/36403-treaty-protocol_on_free_movement_of_persons_in_africa_e.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 09. 26.)

²³ A pánafrikanizmus egy olyan ideológia, amely alapján az összes afrikai őssökkel rendelkező ember azonos érdekekkel rendelkezik, és egyesíteni kell őket. Történelmileg a pánafrikanizmus gyakran öltötte fel politikai vagy kulturális mozgalom formáját. Több különböző irányzata van. A legszűkebb, politikai megnyilvánulásában a pánafrikanizmus egy egységes afrikai nemzetet képzel el, amelyben a teljes afrikai diaszpóra együtt él. Pan-Africanism. <https://www.britannica.com/topic/Pan-Africanism> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 19.); Tóth Norbert: Afrikai egységtörekvések a pánafrikanizmustól az Afrikai Unióig. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/895_1.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 15.)

²⁴ Protocol to the Treaty..., 2–3.

²⁵ Tsion Tadesse Abebe: Migration policy frameworks in Africa. Institute for Security Studies, 2017, 13. <https://issafrika.s3.amazonaws.com/site/uploads/ar2.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 11.)

²⁶ Draft Common African Position (CAP) on the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. 10. 2017., 6. https://au.int/sites/default/files/newsevents/workingdocuments/33023-wd-english_common_african_position_on_gcom.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 11.)

²⁷ The Revised Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action (2018–2027), 3. https://au.int/sites/default/files/newsevents/workingdocuments/32718-wd-english_revised_au_migration_policy_framework_for_africa.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 08.)

MALI ÉS NIGER ESETE

A korábbiakban is látható volt, hogy az AU nagy hangsúlyt fektet a migrációval kapcsolatos kérdések regionális megoldására. Ennek egyik iskolapéldája a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS). A 15 tagállammal bíró szervezet, amelynek Mali és Niger is tagja, az első regionális szervezetek között fogadta el 1979-ben a személyek szabad mozgásáról szóló protokollt, amely összhangban áll az ECOWAS alapító okiratával is. A protokollt három fázisban kívánták megvalósítani. Az első vezeti be az ECOWAS-térségben a vízummentességet. Ez azt jelenti, hogy érvényes úti okmánnyal az ECOWAS tagállamának állampolgárai 90 napot tartózkodhatnak vízummentesen egy másik tagállam területén. A második fázis biztosítja a tartózkodás jogát, a harmadik pedig a letelepedését. Az 1979-es dokumentum kiegészítésképpen még további négy dokumentumot fogadtak el 1990-ig. A megvalósítás jelenleg a második fázisnál tart, azaz a tartózkodási jog bevezetése is megvalósult a tizenöt tagállamban.²⁸

Az ECOWAS e változtatások bevezetésével mintaként szolgált a migrációs politika fejlődésében. De nemcsak politikai szinten hozott változásokat a szervezet, hanem a határátlépési eljárások modernizációja is megtörtént: hivatalos személyek képzésével, új eszközök – pl. útleveleszkennerek – bevezetésével. Hozzájárul a mobilitás meggyorsításához a közös ECOWAS-útlevel bevezetésének terve is, amely a nemzeti útleveleket hivatott felváltani.²⁹ 2019 márciusában a dokumentum bevezetése még nem volt teljes, a tizenöt tagállamból tízben, köztük Nigerben állították ki ECOWAS-útleveleket.³⁰ A regionális szervezet egyértelműen a migráció ösztönzése mellett teszi le a voksát. Ez a 2008-ban elfogadott *ECOWAS közös álláspont a migrációról* című dokumentumban határozottan kifejeződött. Minthogy a nyugat-afrikai régió a dokumentum megalkotásakor a világ legmagasabb mobilitási rátájával rendelkező térsége volt, s lakosságának mintegy 3%-a vett részt nemzetközi migrációs folyamatokban, nem meglepő, hogy a területen a migráció és a fejlődés összefonódó fogalmak. Ebből az összefonódásból kikövetkeztethető, hogy Nyugat-Afrikában összességében pozitív folyamatként tekintenek a migrációra, amely lehetővé teszi a fejlődést. Arra azonban a dokumentum tanulsága alapján itt is igény mutatkozik, hogy a migráció legális formában történjen. Kiemelt figyelmet fordítanak az embercsempészek, valamint emberkereskedők közreműködésével zajló folyamatokra: az ECOWAS-országokban fontosnak tartják az effajta szolgáltatásokat igénybe vevő, illetve elszorított emberek jogainak védelmét, felismerve e csoportok nagymértékű kiszolgáltatottságát.³¹

Általánosságban elmondható az ECOWAS régió gondolkodásáról a migrációt illetően, hogy a legálisan történő mozgást támogatja az illegálissal szemben. Azt viszont meg kell jegyezni, hogy a legális mozgás is nehézkesnek bizonyulhat egy olyan régióban, ahol nem

²⁸ Abebe: i. m. 8–9.

²⁹ Adepoju (2008): i. m. 49.

³⁰ Tom Lansford (ed.): *Political Handbook of the World 2018–2019*. Sage–CQ Press, London, 2019, 1843. https://books.google.hu/books?id=oSJoDwAAQBAJ&pg=PA1843&lpg=PA1843&dq=CEDEAO+pasport+implementation+2020&source=bl&ots=VQMQLvSz9r&sig=ACfU3U0LH6dgRyOgz-dreeCaRD_DN_ZX9g&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwiN0vav-t3oAhWKiqQKHetCDToQ6AEwDnoECAsQMw#v=onepage&q=CEDEAO%20pasport%20implementation%202020&f=false (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

³¹ ECOWAS Common Approach on Migration (Annex A). In: Marie Trémolières (ed.): *Regional Challenges of West African Migration – African and European Perspectives*. OECD publishing, 2009, 229–232. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

könnyű az úti dokumentumokhoz való hozzáférés, és a határokon az érvényes dokumentumokkal rendelkező személyek is nehézségekkel és korrupcióval találkozhatnak. Az országhatárokon átnyúló etnikai csoportok jelenléte pedig a hatóságok munkáját is megnehezíti az állampolgárság megállapításában.³²

Az ECOWAS migrációval kapcsolatos alapvetően pozitív, azt a fejlődéssel együtt emlegető felfogása mélyen gyökerezik, hiszen a történelem folyamán Nyugat-Afrikában a migráció valóban a fejlődéssel fonódott össze. Ez az összefonódás ma is megjelenik a gondolkodásban. Az ECOWAS, mint látható, maga is az irreguláris migráció ellen tette le a voksát, a legális utak erős támogatása mellett. Azonban azt is ki kell emelni, ami a 2017-es Határigazgatási Munkacsoport ülésén is elhangzott, miszerint az irreguláris migrációt holisztikus módon kell megközelíteni, a kriminalizálás elkerülésével.³³ Az ECOWAS-térségben a lakosság nem ismeri a migrációs politikákat, mert azok nem a helyi nyelveken, hanem angolul vagy franciául íródnak. A külpolitikáért és a biztonságért felelős kormányzati szervek és a kutatók értik igazán ezeket a dokumentumokat, amelyek nem is feltétlenül a legfontosabb kérdések megoldására törekuszenek a migrációval kapcsolatban, de a leginkább érintik az abban részt vevő népeiséget. A politikák elsősorban azokra a kérdésekre fókuszálnak, amelyek a közvélemény érdeklődésének középpontjában állnak. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy sem a belső, sem a nemzetközi migráció nem képezi a közvélemény aggodalmának tárgyát, pedig az segíthetne leginkább a migrációs politikák kialakításának finomításában.³⁴

Az ECOWAS határeljárásai és protokolljai azonban emellett is csak akkor lehetnek sikeresek, ha azokat a tagállamok is betartják, illetve beillesztik saját jogrendszerükbe. A jelen tanulmányban vizsgált kettő tagállam, Mali és Niger azért is érdekes, mert Mali főként kibocsátó országgént vesz részt a folyamatokban, míg Niger főként tranzitországgént betöltött szerepével vált ismertté. A migrációs folyamat elemeit követve elsőként Mali migrációról alkotott képét mutatom be, majd Niger mint tranzitország kerül górcső alá. A térség biztonsági helyzetével, valamint annak a migrációra gyakorolt hatásával e tanulmány nem foglalkozik.

Mali függetlenségének kikiáltása óta a migrációs kibocsátó országok sorába tartozik.³⁵ Ezért nem is tűnik olyan meglepőnek, hogy az országban külön minisztérium, a Külföldön Élő Mali Állampolgárok és az Afrikai Integráció Minisztériuma foglalkozik a külföldön élő állampolgárokkal.³⁶ A diaszpóra jelentősége gazdasági szempontból igen nagy: az országba érkező hazautalások összege 2017-ben a GDP 6,77%-át tette ki.³⁷ A sikeres legális migráció előfeltétele a fogadó országba való legális bejutásról, a legális tartózkodásról, valamint munkavállalásról való tájékoztatás a migrációs folyamatokban részt vevő szemé-

³² Aderanti Adepoju: Migration Management in West Africa within the context of ECOWAS Protocol on Free Movement of Persons and the Common Approach on Migration: Challenges and Prospects. In: Trémolières (ed.): i. m. 20. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en#page20 (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

³³ ECOWAS steps up efforts at Management of Free Movement and Curbing Irregular Migration. ECOWAS, 02. 08. 2017. <https://www.ecowas.int/ecowas-steps-up-efforts-at-management-of-free-movement-and-curbing-irregular-migration/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

³⁴ Dieudonné Ouedraogo: Migration and Population in West Africa: Political Issues and Perspectives. In: Trémolières (ed.): i. m. 135. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en#page135 (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

³⁵ Adepoju (2009): i. m. 20–21.

³⁶ Ministère des Maliens de l'Exterieur et de l'Intégration africaine. <http://maliens-exterieur.gouv.ml/grands-dossiers/> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 29.)

³⁷ Mali-Migrant remittance. <https://countryeconomy.com/demography/migration/remittance/mali> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 29.)

lyek számára. Ebben, Nyugat-Afrika viszonylatában Mali az egyik követendő példa azon országok számára, akik jelentős potenciális emigráns népességgel rendelkeznek.³⁸ Az irreguláris migráció visszaszorítása érdekében, valamint az irreguláris migránsok kibocsátó országokba való visszatérésének biztosítása érdekében Mali is, mint sok hasonló ország, 2007-ben több egyezményt írt alá az ezekhez a jelenségekhez kapcsolódó különböző vállalásokkal (*lásd* Rabati folyamat). Malit, mint az egyik fő, irreguláris migránsokat kibocsátó országot a régióban azonban az a kritika érte, hogy ezeket a vállalásokat elfelejtette, vagy szándékoltan visszafogott a kérdést illetően, beleértve saját állampolgárai sorsát a migrációs útvonalakon. Hozzá tartozik azonban a valósághoz, hogy a politikai és gazdasági körülmények miatt is nehézkes a vállalások megvalósítása.³⁹ A nyugat-afrikai ország politikai és gazdasági képességei mellett – egy kritika szerint – a túl sok külső szereplő koordinálatlan jelenléte sincs pozitív hatással a stratégiák megvalósítására a G5 Száhel csoport országai-ban, így Maliban sem.⁴⁰

Mali pedig rendelkezik a migrációt érintő stratégiával és politikával is. 2009-ben megalkotta az irreguláris migráció veszélyeiről szóló dokumentumot, amely gyakorlatilag egy informáló, érzékenyítő kampány azok részére, akik fontolgatják Mali elhagyását. A dokumentum preambulumban betekintést nyerhetünk Mali nemzetközi migrációban való érintettségébe: becslések szerint 2009-ben az ország lakosságának egyharmada, mintegy 4 millió fő élt külföldön, amelyből 3,5 millió fő Afrikán belül helyezkedett el. A kampány, mint a címéből is kitűnik, nem a migráció „visszaszorítására” törekszik. A dokumentum teljesen magától értetődő módon kezdődik azzal a kifejezéssel, hogy Mali egy migrációs hagyományokkal rendelkező ország. A kampány általános céljai között így természetesen az irreguláris mozgás veszélyeire való figyelemfelhívás, valamint a migrációs döntést megelőző információszerezés fontossága is szerepel. Ezenkívül szerepel a célok között a helyi munkalehetőségekről való tájékoztatás igénye, valamint a partnerek tájékoztatása a kibocsátó régiók alakulásáról. E harmadik cél fő érdeke a donorországokkal való egyeztetés a migrációban leginkább érintett régiók fejlesztéséről.⁴¹

A 2009-es kampány után, 2014-ben nagyot lépett előre az ország: megalkotta a saját migrációs nemzetpolitikáját (Politique Nationale de Migration – PONAM). Mint ilyen, Mali Nigéria után Afrikában másodikként készítette el a dokumentumot.⁴² A kivitelezésre mintegy 120 milliárd afrikai valutaközösségi frankot (FCFA), azaz közel 1,83 milliárd eurót különítettek el. A dokumentum szerint kritikus fontosságú a kibocsátó, a tranzit és a befogadó országok közös megközelítésének kialakítása a migráció tekintetében. A politika nyolc

³⁸ Adepoju (2009): i. m. 42.

³⁹ Mehdi Lahlou: Migration and Development in ECOWAS Countries: What Role for the Maghreb? In: Trémolières (ed.): i. m. 101–102. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en#page101 (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

⁴⁰ Stellan Kwasi et al.: The G5 Sahel region: a Desert Flower? Institute for Security Studies, 15. 01. 2020. <https://issafrica.org/iss-today/the-g5-sahel-region-a-desert-flower> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 20.)

⁴¹ Campagne Nationale d'Information et de Sensibilisation sur les Risques de la Migration Irrégulière. Ministère des Maliens de l'Extérieur et de l'Intégration africaine, 2009, 1–3. http://maliens-exterieur.gouv.ml/wp-content/uploads/2019/02/migration_campagne_dinformation_sensibilisation_edition_2009.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

⁴² MALIACTU: Politique nationale de migration: Le Mali parmi les pionniers. Niarela, 2016. <https://niarela.net/societe/diaspora-immigration/politique-nationale-de-migration-le-mali-parmi-les-pionniers> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 21.)

fő pont köré csoportosította a cselekvés irányát,⁴³ és a 2015–2019-es időszakot jelölte ki időkeretnek.⁴⁴ A nyolc pont a következő elemeket tartalmazza: a migránsok védelme és biztonságának garantálása, a megfelelő mechanizmusok és eszközök kialakítása a migráció szerveztségének javítására, a visszatérő migránsok reintegrációjának támogatása, a migránsok humán és gazdasági tőkéjének növelése, a migráns és civil társadalmi szervezetek kapacitásának bővítése, párbeszéd és egyeztetés a migrációról (partnerekkel), a migrációról való ismeretek bővítése, a kondíciók újragondolása a Maliban maradó és letelepedő külföldiek tekintetében.⁴⁵

Habár a politika az összes olyan nemzetközi szerződéssel és szabályozóval összhangban áll, amelynek Mali részese, mégis maradtak benne hiányosságok. Az egyik ilyen, hogy nem nevezi meg, mely kormányzati entitás felelős a migrációs politika kialakításáért. A PONAM prioritása a diaszpóra és az azzal kapcsolatos kérdések kezelése, de csekély mértékben az ország területén élő migránsokkal is foglalkozik. Emellett azonban látható, hogy az ország számára nagy kihívás az irreguláris migráció, amellyel részben egy 2012-ben elfogadott, a büntetőjog kiegészítésére szolgáló – az emberkereskedelemmel és hasonló tevékenységekkel kapcsolatos – törvény foglalkozik.⁴⁶

A politikai helyzetkép 2019-ben sem változott. Habár az irreguláris migráció visszaszorítása továbbra is fontos kérdés a mali politikában, ez főként a miatt a sok halálos áldozat miatt alakult így, akik a Földközi-tengeren vagy a Szaharában lelték halálukat embercsempészek közreműködésével utazva céljuk felé. Csak 2015-ben 376 fő halálát regisztrálták a mali hatóságok. Így érthető az elköteleződés az irreguláris migráció elleni küzdelem mellett. Azonban 2019-ben is hangsúlyosabb szerep jutott a diaszpórának, hiszen a sikeres migráció kiugróan magas az országban.⁴⁷

Mali összességében tehát nem követi az európai elképzeléseket a migráció kezelése során. A fő problémát továbbra is a diaszpóra kezelése, valamint a külföldön letelepedett állampolgárok „visszaszerzése” alkotja. Emellett persze megjelenik az irreguláris migráció kezelése is a retorikában, de tradicionális kibocsátó országgént azt semmiképpen sem megállítani, hanem legális mederbe szeretné terelni az országot. Mindeközben fontosnak tartja a kibocsátó, tranzit- és célországok közötti közös álláspont kialakítását a migráció tekintetében.

Hogyan is áll tehát a migrációhoz egy tranzitország? *Niger* esete azért különleges ebben a helyzetben, mert nemcsak tranzitország, de Malival is határos. Ez egyben azt is jelenti, hogy a Maliból induló migráció rajta keresztül zajlik. Niger is hosszú migrációs múlttal rendelkezik, annyi különbséggel, hogy centrális fekvése és Agadez város⁴⁸ múltja miatt

⁴³ F. Mah Thiam Kone: Politique nationale de migration: 120 milliards de FCFA pour faire de la migration un facteur de développement. Bamada, 22. 05. 2015. <http://bamada.net/politique-nationale-de-migration-120-milliards-de-fcfa-pour-faire-de-la-migration-un-facteur-de-developpement> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 21.)

⁴⁴ La Politique Nationale de Migration (PONAM): Un véritable instrument de gestion des flux migratoires. Bamako News, 20. 04. 2017. <http://bamakonews.net/2017/04/la-politique-nationale-de-migration-ponam-un-veritable-instrument-de-gestion-des-flux-migratoires/> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 21.)

⁴⁵ Bréma Ely Dicko: La gouvernance de la migration malienne à l'épreuve des injonctions contradictoires de l'UE. FES Mali, Policy Paper, 12. 2018., 6. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/mali/15441.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 21.)

⁴⁶ Profil de gouvernance de la migration: la République du Mali. IOM, 05. 2018., 3–6. <https://migrationdataportal.org/sites/default/files/2018-05/MGI%20Mali%20final%20%281%29.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 21.)

⁴⁷ Bintou Coulibaly: Concepts et enjeux migratoires au Mali: Le ministère des maliens de l'extérieur renforce les capacités des acteurs. Notre nation, 04. 11. 2019. <https://www.notrenation.com/Concepts-et-enjeux-migratoires-au-Mali-Le-ministere-des-maliens-de-l-exterieur> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 21.)

⁴⁸ Agadez nagy történelmi múlttal rendelkező karavánváros és közlekedési csomópont.

ideális mind az Afrikán belüli, mind az Európa felé irányuló migrációs útvonalakon való tranzitországgá váláshoz. Ennek megfelelően Niger migrációs politikájának alapvetése az, hogy az „utazás nem bűn”.⁴⁹ Ennek megfelelően az ország teljesen magáévá tudta tenni az ECOWAS-nak a személyek szabad mozgását célzó törekvéseit, és politikája alapvetően megfelel a nemzetközi jognak és szerződéseknek.⁵⁰

A migrációhoz való hozzáállást jól jellemzi, hogy a helyiek nem embercsempészként nevezik meg az ilyen tevékenységet folytatókat, hanem *passeur*-nek hívják őket. A kifejezés népszerű jelentése 'kompos', de itt szó szerint úgy lehet értelmezni: aki átkísér a túloldalra, legyen az a határ vagy a sivatag túloldala.⁵¹ Ez a megnevezés is elárulja, hogy az embercsempészetre nem feltétlenül bűncselekményként tekintenek a helyiek. Miért lehet az mégis, hogy a lakosság e példából kitűnő leginkább semlegesnek, ha nem egyenesen pozitívnak tekinthető hozzáállása ellenére Niger az egyik legeggyüttműködőbb afrikai ország? A válasz abban keresendő, hogy Niger, a szomszédságában lévő több országgal ellentétben kevesebbszer került a nemzetközi figyelem középpontjába. A Global Peace Index 2008-tól 2019-ig tartó időintervallumról adatokat közlő interaktív térképén is egyértelműen látszik, hogy Niger folyamatosan a békésebb országok közé tartozott olyan szomszédjaihoz képest, mint Mali, Nigéria, Csád vagy Líbia.⁵² Ez azt is jelentette az ország számára, hogy soha nem vonta magára igazán a nemzetközi figyelmet, így a nagyobb donorországok látókörébe sem került, bár 2020-ban a világ 5. legszegényebb országaként tartották számon.⁵³ Az európai migrációs és menekültválság nyomán kialakult hisztéria így kapóra jött, hogy Niamey felhívhatta magára a figyelmet.⁵⁴ Ez egyelőre, úgy tűnik, sikerült is, hiszen 2015 után szignifikánsan emelkedett az országba érkező hivatalos fejlesztési segély összege, amely folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, de 2016-ban ugrott meg igazán, meghaladva az 1 milliárd eurót.⁵⁵

2015-ben Nigerben elfogadták az illegális migráció megelőzéséről és visszaszorításáról, az emberkereskedelem áldozatainak jogairól, valamint az emberkereskedelem és annak minden formája elleni küzdelem nemzeti és nemzetközi együttműködésének megerősítéséről szóló törvényt. A jogszabály nagyon szigorú büntetési tételeket határoz meg az illegális határátlépésben bármilyen módon segédkezők számára: 5-től 10 évig terjedő szabadságvesztéssel, valamint változó összegű pénzbírsággal sújtja az okirat-hamisítókat és embercsempészeket, valamint azokat, akik segédkeznek a nem legális úton Nigerbe érkezett személyeknek az ország területén maradni.⁵⁶ A nagy összegű pénzbüntetésekkel járó törvényi szabályozás főként azért váltott ki különös haragot a nigéri lakosságból, mert azokban a

⁴⁹ Niger – A Crossroads of African Migration Networks: Interview with Guy-Michel Bolouvi. In: Trémolières (ed.): i. m. 200. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en#page200 (Letöltés időpontja: 2019. 10. 26.)

⁵⁰ Uo. 204–206.

⁵¹ A Crisis Management Centre Finland igazgatójával 2019. 11. 07-én készített interjú alapján.

⁵² Global Peace Index. Vision of Humanity. <http://visionofhumanity.org/indexes/global-peace-index/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

⁵³ Poorest Countries in the World 2020. World Population Review. <https://worldpopulationreview.com/countries/poorest-countries-in-the-world/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

⁵⁴ A Crisis Management Centre Finland igazgatójával 2019. 11. 07-én készített interjú alapján.

⁵⁵ Net official development assistance and official aid received. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

⁵⁶ Loi N° 2015-36. du 26 mai 2015, relative au trafic illicite de migrants, 1–4. https://www.unodc.org/res/cld/document/ner/2015/loi_relative_au_trafic_illicite_de_migrants_html/Loi_N2015-36_relative_au_trafic_illicite_de_migrants.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 15.)

régiókban, ahol az átáramló migráció valamilyen formában megélhetési forráshoz juttatta az embereket, úgy kriminalizálta ezeket a tevékenységeket, hogy más lehetőségek hiányában munka nélkül maradt a lakosság.⁵⁷ Legalábbis látszólag, hiszen indultak különböző projektek munkahelyteremtési és átképzési célzattal, de ezek hosszabb időintervallumú folyamatok, s eredményességük csak évek múltán válik láthatóvá.⁵⁸ Az IOM sem tartja célravezetőnek ezt a politikát, hiszen nem a migráció kiváltó okaira ad választ, hanem mindössze demobilizálja a csempészeket, és még kiszolgáltatottabbá teszi a világ amúgy is egyik legszegényebb országának lakosságát.⁵⁹ A 2015-ös, több oldalról is vitatott törvény volt az első és utolsó szabályozás mindeddig Nigerben a migrációt illetően, így megállapítható, hogy Niamey-t sem foglalkoztatja különösképpen a migráció kérdése.

ÖSSZEGZÉS

Az afrikai kontinens migrációról való gondolkodásának feltárása és megértése fontos lépés abban, hogy olyan közös platformot tudjunk alkotni az EU és Afrika között, amely mindkét fél igényeit kielégíti. Csak így biztosíthatjuk az őszinte elköteleződést a szerződések, akciótervek, stratégiák és más dokumentumok megvalósítása mellett. Kívülről szűkülő körökben kezdtem az afrikai gondolkodás bemutatását, mivel a döntéshozók is mindig igyekeznek megfeleltetni a magasabb szintű szabályozásnak az alacsonyabbat. Az Afrikai Unió is a korábbi nemzetközi szerződések és jog alapján alkotta meg a migrációra vonatkozó dokumentumait, amelyeknek viszont a regionális szabályozókat feleltették meg, egészen a nemzeti szintig. A hierarchia tehát adott volt. Az afrikai gondolkodás azonban nem egyezik meg teljesen az európaival. Első hipotézisem szerint az AU pozitív, míg az EU negatív jelenségként tekint a migrációra. A dokumentumok tanulmányozása után megállapítható, hogy ez a feltételezés részben igaz. Az AU pozitív folyamatként tekint ugyan a migrációra, mint a fejlődés egyik motorjára, de az AU is az irreguláris migráció terjedése ellen tette le a voksát. Mindezt úgy, hogy a migrációt nem akarja megállítani, mindössze legális mederbe szeretné terelni. Ennek megfelelően az ECOWAS mint alárendelt regionális szervezet is hasonló politikát képvisel, habár a fókusza inkább a nyugat-afrikai schengeni térség megalkotásán van.

A nemzeti politikákat vizsgálva ugyan kiderül, hogy a kettő vizsgált ország, Mali és Niger szabályozói megfelelnek a magasabb szintű jogi szabályozóknak, de természetesen rendelkeznek országokra jellemző specifikumokkal is. Mali mint nagy kibocsátó ország leginkább a diaszpórára koncentrál, de minimális figyelmet szentel az irreguláris migráció legális utakra terelésének. Ebben leginkább az AU mintája látszik. Viszont Niger, a tranzitország esetében a második hipotézisem teljességgel felismerhető. Niger 2015-ben, a hírhedt migrációs törvény megalkotásával teljesen elfordult történelmi hagyományaitól és korábbi politikájától („az utazás nem bűn”). Niamey tudatosan simulat bele az EU által elvárt viselkedési formába, mindössze azért, hogy felhívja magára a figyelmet, és több nemzetközi segély

⁵⁷ Niger: grogne dans le Nord en raison de la baisse de l’immigration clandestine. Africanews, 23. 11. 2019. [https://fr.africanews.com/2019/11/23/niger-grogne-dans-le-nord-en-raison-de-la-baisse-de-l-immigration-clandestine//](https://fr.africanews.com/2019/11/23/niger-grogne-dans-le-nord-en-raison-de-la-baisse-de-l-immigration-clandestine/) (Letöltés időpontja: 2020. 01. 10.)

⁵⁸ Bineta Diagne: Niger: Agadez veut tourner le dos aux passeurs. InfoMigrants, 23. 05. 2018. <https://www.infomigrants.net/fr/post/9406/niger-agadez-veut-tourner-le-dos-aux-passeurs> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

⁵⁹ Migration: Au Niger, les limites de la politique de rétention financée par l’UE. RFI, 18. 12. 2018. <http://www.rfi.fr/fr/afrique/20181218-migrations-niger-limites-politique-retention-financee-ue-oim-anako> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 15.)

érkezzen a rendkívül szegény országba. Ennek az elképzelésnek az egyetlen problémája az, hogy megélhetést vesz el, és nem rajzol fel helyette semmilyen alternatívát.

A szubszaharai országok migrációs politikájának feldolgozása és megismerése nem eleendő az Európába vezető migrációs útvonalak politikai környezetének megítélésére. Ehhez szükséges egy további régió figyelembevétele, amelyre ebben a tanulmányban már nem került sor. Az észak-afrikai országok migrációs politikáinak ismerete nélkül csak félig látjuk a hosszú utat, amely Európába vezet, ezért további kutatási lehetőségként kell kezelni a térség migrációs politikáinak feltárását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abebe, Tsion Tadesse: *Migration policy frameworks in Africa*. Institute for Security Studies, 2017. <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/ar2.pdf>
- Adepoju, Aderanti: *Migration in sub-Saharan Africa*. Current African Issues, No. 37, 2008.
- Adepoju, Aderanti: *Migration Management in West Africa within the context of ECOWAS Protocol on Free Movement of Persons and the Common Approach on Migration: Challenges and Prospects*. In: Marie Trémolières (ed.): *Regional Challenges of West African Migration African and European Perspectives*. OECD publishing, 2009, 18–47. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en#page20, DOI: 10.1787/9789264056015-en
- Babarinde, Olufemi: *The EU as a Model for the African Union: the Limits of Imitation*. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 7, No. 2, 04. 2007. <http://aei.pitt.edu/8185/1/BabarindeEUas-Modellong07edi.pdf>
- Bigo, Didier: *The (in)securitization practices of the three universes of EU border control: Military/ Navy – border guards/police – database analysts*. SAGE Journals, 02. 06. 2014., 211–213. DOI: 10.1177/0967010614530459
- Campagne Nationale d'Information et de Sensibilisation sur les Risques de la Migration Irrégulière. Ministère des Maliens de l'Exterieur et de l'Intégration africaine, 2009. http://maliens-exterieur.gouv.ml/wp-content/uploads/2019/02/migration_campagne_dinformation_sensibilisation_edition_2009.pdf
- Cann, John P.: *Counterinsurgency in Africa: The Portuguese Way of War 1961–1974*. Helion and Company, Soihull, 2012.
- Constitutive Act of the African Union. https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutive-act_en.pdf
- Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa. https://au.int/sites/default/files/treaties/36400-treaty-0005_-_oau_convention_governing_the_specific_aspects_of_refugee_problems_in_africa_e.pdf
- Coulibaly, Bintou: *Concepts et enjeux migratoires au Mali: Le ministère des maliens de l'extérieur renforce les capacités des acteurs*. Notre nation, 04. 11. 2019. <https://www.notrenation.com/Concepts-et-enjeux-migratoires-au-Mali-Le-ministere-des-maliens-de-l-exterieur>
- Declaration on the Problem of Subversion. <https://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-27-ii-en.pdf>
- Diagne, Bineta: *Niger: Agadez veut tourner le dos aux passeurs*. InfoMigrants, 23. 05. 2018. <https://www.infomigrants.net/fr/post/9406/niger-agadez-veut-tourner-le-dos-aux-passeurs>
- Dicko, Bréma Ely: *La gouvernance de la migration malienne à l'épreuve des injonctions contradictoires de l'UE*. FES Mali, Policy Paper, 12. 2018. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/mali/15441.pdf>

- Draft Common African Position (Cap) on the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. 10. 2017. https://au.int/sites/default/files/newsevents/workingdocuments/33023-wd-english_common_african_position_on_gcom.pdf
- E/CN.4/1998/53/Add. Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission resolution 1997/39. Addendum: Guiding Principles on Internal Displacement. <http://www.un-documents.net/gpid.htm>
- ECOWAS Common Approach on Migration (Annex A). In: Marie Trémolières (ed.): Regional Challenges of West African Migration – African and European Perspectives. OECD publishing, 2009, 229–237. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en, DOI: 10.1787/9789264056015-15-en
- ECOWAS steps up efforts at Management of Free Movement and Curbing Irregular Migration. ECOWAS, 02. 08. 2017. <https://www.ecowas.int/ecowas-steps-up-efforts-at-management-of-free-movement-and-curbing-irregular-migration/>
- Global Peace Index. Vision of Humanity. <http://visionofhumanity.org/indexes/global-peace-index/>
- Key Migration Terms. IOM. A szerző fordítása. <http://www.iom.int/key-migration-terms>
- Klavert, Henrike: *African Union frameworks for migration: current issues and questions for the future*. ECDPM, No. 108, 06. 2011. <https://ecdpm.org/wp-content/uploads/2013/11/DP-108-African-Union-Frameworks-Migration-Issues-Questions-Future-2011.pdf>
- Kone, F. Mah Thiam: *Politique nationale de migration: 120 milliards de FCFA pour faire de la migration un facteur de développement*. Bamada, 22. 05. 2015. <http://bamada.net/politique-nationale-de-migration-120-milliards-de-fcfa-pour-faire-de-la-migration-un-facteur-de-developpement>
- Kwasi, Stellah – Cillers, Jakkie – Welborn, Lily – Maiga, Ibrahim: *The G5 Sahel region: a Desert Flower?* Institute for Security Studies, 15. 01. 2020. <https://issafrica.org/iss-today/the-g5-sahel-region-a-desert-flower/>
- Lahlou, Mehdi: *Migration and Development in ECOWAS Countries: What Role for the Maghreb?* In: Marie Trémolières (ed.): Regional Challenges of West African Migration African and European Perspectives. OECD publishing, 2009, 99–125. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en#page134, DOI: 10.1787/9789264056015-en
- Lansford, Tom (ed.): *Political Handbook of the World 2018–2019*. Sage–CQ Press, London, 2019. https://books.google.hu/books?id=oSJoDwAAQBAJ&pg=PA1843&lpg=PA1843&dq=CEDEAO+passport+implementation+2020&source=bl&ots=VQMQLvSz9r&sig=ACfU3U0LH6dgRyOgz-dreeCaRD_DN_ZX9g&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKewiN0vav-t3oAh-WKiqQKHetCDToQ6AEwDnoECAsQMw#v=onepage&q=CEDEAO%20passport%20implementation%202020&f=false
- La Politique Nationale de Migration (PONAM): Un véritable instrument de gestion des flux migratoires. Bamako News, 20. 04. 2017. <http://bamakonews.net/2017/04/la-politique-nationale-de-migration-ponam-un-veritable-instrument-de-gestion-des-flux-migratoires>
- Loi N° 2015-36. du 26 mai 2005, relative au trafic illicite de migrants. https://www.unodc.org/res/cld/document/ner/2015/loi_relative_au_trafic_illicite_de_migrants_html/Loi_N2015-36_relative_au_trafic_illicite_de_migrants.pdf
- MALIACTU: Politique nationale de migration: Le Mali parmi les pionniers. Niarela, 2016. <https://niarela.net/societe/diaspora-immigration/politique-nationale-de-migration-le-mali-parmi-les-pionniers>
- Mali-Migrant remittance. <https://countryeconomy.com/demography/migration/remittance/mali>

- Migration: au Niger, les limites de la politique de rétention financée par l'UE. RFI, 18. 12. 2018. <http://www.rfi.fr/fr/afrique/20181218-migrations-niger-limites-politique-retention-financee-ue-oim-anako>
- Ministère des Maliens de l'Exterieur et de l'Integration africaine. <http://maliens-exterieur.gouv.ml/grands-dossiers/>
- Net official development assistance and official aid received. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD>
- Niger – A Crossroads of African Migration Networks: Interview with Guy-Michel Bolouvi. In: Marie Trémolières (ed.): *Regional Challenges of West African Migration African and European Perspectives*. OECD publishing, 2009, 199–207. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en, DOI: 10.1787/9789264056015-en
- Niger: grogne dans le Nord en raison de la baisse de l'immigration clandestine. Africanews, 23. 11. 2019. <https://fr.africanews.com/2019/11/23/niger-grogne-dans-le-nord-en-raison-de-la-baisse-de-l-immigration-clandestine/>
- OUA Charter. https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf
- Ouedraogo, Diéudonné: *Migration and Population in West Africa: Political Issues and Perspectives*. In: Marie Trémolières (ed.): *Regional Challenges of West African Migration African and European Perspectives*. OECD publishing, 2009, 127–142. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/regional-challenges-of-west-african-migration_9789264056015-en, DOI: 10.1787/9789264056015-15-en
- Pan-Africanism. <https://www.britannica.com/topic/Pan-Africanism>
- Poorest Countries in the World 2020. World Population Review. <https://worldpopulationreview.com/countries/poorest-countries-in-the-world/>
- Profil de gouvernance de la migration: la République du Mali. IOM, 05. 2018. <https://migrationdata-portal.org/sites/default/files/2018-05/MGI%20Mali%20final%20%281%29.pdf>
- Protocol to the Treaty Establishing the African Economic Community Relating to Free Movement of Persons. Right of Residence and Right of Establishment. https://au.int/sites/default/files/treaties/36403-treaty-protocol_on_free_movement_of_persons_in_africa_e.pdf
- The Migration Policy Framework for Africa. http://www.fasngo.org/assets/files/resources/EXCL276_IX_Strategic_Framework_for_Policy_Migration.pdf
- The Revised Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action (2018–2027). https://au.int/sites/default/files/newsevents/workingdocuments/32718-wd-english_revised_au_migration_policy_framework_for_africa.pdf
- Tóth Norbert: *Afrikai egységtörekvések a pánafrikanizmustól az Afrikai Unióig*. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/895_1.pdf

Ambrus Péter alezredes:

GENERÁCIÓS KIHÍVÁSOK KEZELÉSE A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség személyi állományában jelenleg meglévő és várható generációs különbségek komoly kihívásokat jelentenek a szükséges emberi erőforrás biztosításában. A fiatal nemzedék megnyerése és toborzása, továbbá a meglévő állomány megtartása érdekében szükséges a generációs kihívások és következményeik azonosítása azért, hogy a kedvezőtlen demográfiai helyzet, valamint a folyamatos honvédségi munkaerő kiáramlása mellett tartós megoldások születhessenek.

KULCSSZAVAK: generációs különbségek, generációs kihívások, honvédségi állomány megtartása, vezetői szemlélet átalakítása, MH munkáltatói brand, Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program

A katonai pálya vonzóvá tétele a fiatalok számára továbbra is kihívásokkal teli feladat. Ugyanakkor igen fájó a meglévő és tapasztalattal bíró személyi állomány elvesztése. A pótlás sosem egyszerű, bizonyos szakterületeken pedig szinte lehetetlen.

A munkaerőpiac negatív tendenciáinak enyhítése érdekében a civil munkaadókhoz hasonlóan a Magyar Honvédségnek (MH) is válaszlépéseket kell tennie emberi erőforrásai megfelelő biztosításához. Jelen tanulmány egy további eszköz ennek megvalósításához a számtalan egyéb lehetőség mellett, de úgy gondolom, hogy a generációk közötti ellentétek csökkentése mindenképpen hatékonyan járul hozzá a meglévő személyi állomány megtartásához.

Célom – az aktuális helyzet elemzését követően – olyan ajánlások, javaslatok megtétele, amelyek a meglévő problémák megszűnését, de legalábbis a generációs különbségekből adódó nehézségek enyhítését, ezzel a megtartási ráta növelését eredményezhetik az MH számára.

Ennek megvalósítása érdekében a korábbi publikációk tanulmányozása mellett saját tapasztalataimra, megfigyeléseimre támaszkodtam, amelyekre az elmúlt 28 évben az MH-nál különböző beosztásokban és szakterületeken tettem szert. Hiszem, hogy az általam azonosított kihívások egyben lehetőségek is.

A téma gondolatébresztő lehet azok számára, akik az MH-n belül tapasztalt problémák enyhítésén dolgoznak, próbálnak azokra hatást gyakorolni, továbbá mindazon vezetők, parancsnokok számára, akik felelősséget éreznek beosztott állományuk iránt, és elkötelezettek szakterületük, valamint katonai alakulatuk sikerét illetően, amelynek alapfeltétele a személyi állomány magas feltöltöttsége és a jól képzett, megfelelő szaktudással és szakmai tapasztalattal bíró megbecsült, elégedett és motivált katona.

Jelen publikáció – korábbi, hasonló témát feldolgozó írásokhoz és kiadványokhoz viszonyított – újdonsága a fókuszált, egy részterületre vonatkozó megoldások keresése helyett az MH esetén számításba vehető *valamennyi* olyan *tényező összesítése*, vizsgálata, elemzése, amely a nemzedékek közti feszültség esetleges enyhítésével növelheti a honvédség megtartóképességét.

A GENERÁCIÓKRÓL ÁLTALÁBAN

„A generáció olyan személyek csoportja, akik ugyanabban a korszakban születtek, akiket sajtós események, trendek és folyamatok alakítottak és kötnek össze. A generációhoz tartozás tehát azt jelenti, hogy a kortársak történelmileg azonos korszakban és földrajzilag azonos helyen élnek, valamint hasonló értékeket képviselnek.”¹

A nemzedékeket nem lehet teljesen homogén módon elválasztani egymástól, a születési évszámok csak körülbelüli értékeket jelölnek. Egy adott személy magán hordozhatja egy másik generáció vonásait is, ez fokozottan igaz a generációs határvonalak közelében születettekre.² A különböző nemzedékek sajátosságainak részletes elemzésére itt nem térek ki, az számos publikációban hozzáférhető.

A generációk felosztását – mivel azt különböző tényezők befolyásolhatják – napjainkban is folyamatos vita övezi, alapként ezért a legáltalánosabb felsorolást választottam, amely szerint a következő hat generációt különböztetjük meg:

Generációk	Életkoruk 2020-ban
Veteránok (1925–1942)	78 év feletti
Baby-boomerek (1943–1960)	60–77 év közöttiek
X generáció (1961–1981)	40–59 év közöttiek
Y generáció (1982–1995)	25–39 év közöttiek
Z generáció (1996–2009)	11–24 év közöttiek
Alfa-generáció (2010–)	10 év alattiak

Az MH korösszetételét tanulmányozva kijelenthető, hogy *a honvédségben érdemben három aktív generációról beszélhetünk: az X-ekről, az Y-okról és a Z-kről.*

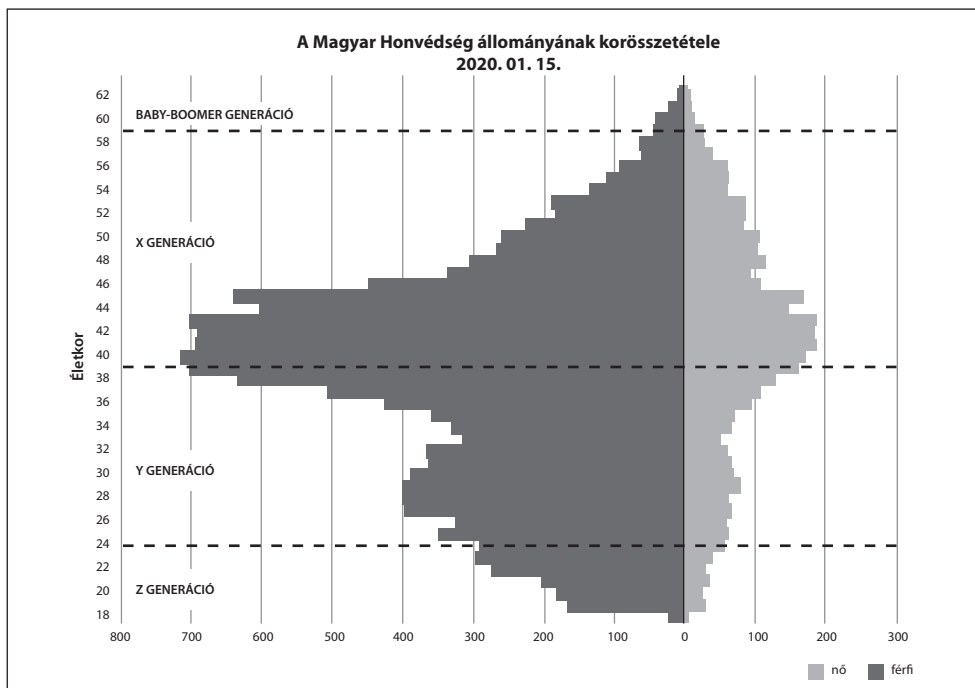
Jelenleg az X és az Y nemzedék tagjai alkotják az MH aktív munkavállalói állományának legnépesebb táborát, de a Z generáció tagjainak szerepe is kiemelt fontossággal bír – ők a jövő, megtartásuk, motiválásuk ezért kiemelt fontosságú.

A Z nemzedék alacsonyabb létszámára a magyarázat leginkább az, hogy fiatal életkoruk miatt csak az utóbbi néhány évben kerültek ki az iskolapadból és jelentek meg a munkaerőpiacon.

Az eltérő generációs csoporthoz tartozók különböző munkahelyi szokásokkal és elvárásokkal rendelkeznek, így jogosan merülhet fel a kérdés: hogyan lehet csapatot építeni ennyire más szemléletű generációk tagjaiból? A generációs konfliktusok feloldásához ki kell lépni az előítéletes generációs gondolkodásból, s ez a szigorú eljárásrendek szerint, szabályozott alá-fölé rendeltségi viszonyokkal működő honvédségre is igaz. A munkaszervezésnél alapvető tényként kell kezelni, hogy ami érték az X generáció számára, az már nem biztos, hogy ugyanolyan értékkel bír az Y és Z generáció tagjainak is.

¹ Komár Zita: Generációelméletek. Új Köznevelés, 73. évf. 2017/8–9. (Október–november.) <https://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/generacioelmletek> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 03.)

² Lázár Tibor: Munkahelyen az X, Y és Z generáció. CVonline, 2018. 01. 24. <https://www.cvonline.hu/blog/2018/karriertanacsok/munkahelyen-az-x-y-es-z-generacio/15271> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 07.)

1. ábra A Magyar Honvédség korösszetétele, 2020. 01. 15-ei állapot (Szerkesztette a szerző)

Forrás: MHP Személyzeti Csoportfőnökség

AZ MH SAJÁTOS HELYZETE

Számos tanulmány és a való élet is bizonyítja, hogy az eltérően szocializálódott korosztályok munkahelyi együttélése több nyílt vagy látens feszültség forrása. Ennek ellenére az is igaz, hogy az a szervezet működik a leginkább egészségesen, ahol több nemzedék egyszerre van jelen, ahol érvényesülnek előnyeik, hátrányaik, s keveredik a régi és az új szemléletmód. Az MH sajátos működési rendje ellenére ezek a kijelentések a honvédség vonatkozásában is helytállóak.

Az X, Y és Z generációk között jelentős a különbség a felkészültség, érdeklődés, munkastílus, terhelhetőség és motivációs tényezők között. A sikerhez mindhárom aktív generáció hatékony munkájára és együttműködésére szükség van.

Míg életkoruk alapján a három generációnak más helyet kell elfoglalnia a prioritási listán a toborzás-feltöltés vonatkozásában, addig a megtartás tekintetében valamennyien ugyanolyan fontosak.

A honvédség személyi állománya részére kiemelt jelentőséggel bír a büszkeség, amely a lojalitás legméltóságteljesebb megjelenési formája és pénzben nem kifejezhető. A *büszkeség* létrehozása és annak megerősítése kulcsfontosságú az MH szempontjából. A „*büszke vagyok arra, hogy katona vagyok*” érzése a rendszerváltás előtt és az azt követő években jelentősen megkopott, pedig a katonák számára a mai napig nagyon fontos a társadalmi elismertség, megbecsültség, továbbá, hogy milyen kép él munkaadójukról a köztudatban. Mindez azért lényeges, hogy büszkén mondhassák ki a Magyar Honvédség nevét baráti, családi és szélesebb társadalmi körben is.

A folyamatos leépítések, felszámolások azt üzenhették a civil szférának, hogy a honvédség szerepe már nem annyira fontos, mint korábban volt, s ez rosszul érintette az MH személyi állományát.

Ez a folyamat azonban az utóbbi években érezhetően pozitív irányba fordult, mert a politikai vezetés felismerte a honvédség aktuális és hosszú távú szerepét a világban zajló negatív tendenciák és a Magyarországot közvetlenül érintő biztonsági kihívások esetében is.

A büszkeség, a társadalmi megbecsültség és elismertség mindhárom generáció tagjai számára kulcskérdés, és olyan háttérrel biztosít a feladatok hatékony végrehajtásához, amelyet mással nem lehet helyettesíteni. A honvédség számára ugyanis „kulcsfontosságú kérdés a katonák motivációja és kötődése. A parancsnokok feladata, hogy embereik büszkeségét, elkötelezettségét sikeresen építsék ki”.³

A GENERÁCIÓS KÜLÖNBSÉGEK OKOZTA KIHÍVÁSOK A HONVÉDSÉGNÉL

Meglévő tapasztalat az adott szakterületen

Az új beosztásba – leginkább igaz ez a törzsbeosztásokra – kerülő vagy kényszerülő, illetve szakterületet váltó, de ott tapasztalattal nem rendelkező személyi állomány tagjainak többnyire évekre van szükségük ahhoz, hogy önállóan hely tudjanak állni az adott beosztásban. Ez az időtartam természetesen szakterületenként és személyenként változhat, de az új szakterületi sajátosságok, illetve újoncok esetében az MH sajátos működési rendjének elsajátítása valamennyi nemzedék képviselőjének kihívásokat jelent.

Az X és Y generációnak a honvédségnél szolgáló tagjai előnyt élvezhetnek a Z generációhoz képest, hiszen jó esetben ők már hosszú évek alatt megszerzett szakmai tudással és tapasztalattal rendelkeznek, emiatt rájuk hárul az általuk képviselt szaktudás átadásának feladata az új állomány számára. Vannak és lesznek közöttük olyanok, akik ezt extra teherként élik meg, ami egyértelműen feszültségek forrásává válhat. Az újak támogatása, felkészítése és segítése azonban közös érdek – hiszen közös a cél –, de nem mindenki alkalmas arra, hogy tudását hatékonyan képes legyen átadni.

Problémához vezethet az Y és Z generáció túlzott önállóságra való hajlama is, ha ez nem kellő tudással párosul.

Eltérő informatikai tudás

Az X generáció tagjai között lehetnek olyan – szakterületükön egyébként profi, tapasztalt és magasan kvalifikált – személyek, akiknek a számítógép napi használata gondot okoz, munkatempójuk ezért lassabb. A legrosszabb esetben egyáltalán nem képesek számítógépen dolgozni, ami hatalmas kihívás elé állítja az elöljárót és a kollégákat is, hiszen ma már a honvédségnél is minden hivatalos anyag elektronikusan készül, továbbá számtalan különböző szoftvert alkalmaznak az egyes szakterületeken.

Az Y és Z generáció digitális tudása gyors eszköz- és alkalmazáshasználatot feltételez.

³ Kissné András Klára: Generációk a Magyar Honvédségnél – Motiváció és munkaerő megtartó képesség. Hadtudományi Szemle, 3. évf. 2010/4., 60. http://www.epa.hu/02400/02463/00018/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2010_4_058-064.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 02.)

Az eltérő informatikai tudás miatt az előljáró arra kényszerülhet, hogy bizonyos munkafolyamatokat azok között osszon szét, akiknek alapvetően nem ez a feladatuk. A „*más helyett kell dolgoznom*” érzése pedig minden esetben feszültségeket szül.

Proaktivitás

A működéssel kapcsolatos pozitív-negatív észrevételek vagy fejlesztő javaslatok megtétele elengedhetetlen egy szervezet hatékonyságának növelése érdekében, ezért egy modern szervezetnél – így a honvédségnél is – a proaktivitás egyre nagyobb szerepet kap. Így „...azoknak, akik korábban sok éven keresztül utasítások alapján dolgoztak, ez az elvárás frusztrációt okoz. Ahhoz ugyanis, hogy valaki proaktívan tudjon dolgozni, a kreativitáson kívül komoly önbizalomra és szakmai önismeretre is szüksége van”.⁴

Míg a szakmai önismeret és az önbizalom egyaránt megvan az X generációs állományban, az önbizalom erősebb az Y és a Z generáció esetében. A Z generációra jellemző erős önérvényesítési törekvés az egyén boldogulása szempontjából nagyon fontos, de ha nem megfelelően alkalmazzák, hátráltathatja a csapatmunkát. Erre tehát a vezetőállománynak külön figyelmet kell fordítania, nem szabad a túlzásoknak, egoista törekvéseknek teret adni. Az eltérő mértékű proaktivitás különböző generációk esetén nézeteltérést és feszültséget generál, ami csak fokozódhat eltérő rendfokozatú, de mellérendelt viszonyban dolgozó kollegák között.

Megoldásfókusz

A mai felgyorsult világban az MH-n belül is kiemelkedő szerepe van a problémák minél előbb történő megoldásának, elkerülve azok elodázását.

Ma a vezetőállomány már nem kíváncsi a „*mit miért nem lehet megoldani*” felvetésekre, válaszokra, hanem egyértelmű megoldási javaslatokat vár el beosztottjaitól. Ez a megoldásfókuszú gondolkodásmód a Z generációnak általában nem okoz gondot. „Aki képes erre, az hatékonyabban haladhat a célmegvalósítás irányába. A megoldások, a válaszok és a részfeladatok is könnyebben meghatározhatók. [...] az X és Y generációnak meg kell értenie azt, hogy sokszor nincs idő és lehetőség a »miért nem?« okok vizsgálatára.”⁵

Tovább kell lépni és az adott probléma felszámolásához nagyon rövid idő alatt azonosítani a legcélravezetőbb megoldást. Az állomány nem kellőképpen gyors vagy rugalmas tagjaiban ilyenkor frusztráció keletkezhet, ami konfliktusforrássá válhat.

Tolerancia és figyelmesség

Mivel az X generáció nagyobb tapasztalattal rendelkezik a szakmai mellett az emberi kapcsolatok terén is, ezért erősebben jellemzi a tolerancia és a figyelmesség.⁶ A fiatalabb generációhoz viszonyítva tapintatosabb és törődésre hajlamosabb. Kielezett helyzetben az X-ek nyugodtsága, higgadsága „átragadhat” a fiatalabbakra. Mivel már számtalan olyan szituációt éltek át, amely az Y és Z generációnak teljesen új, ezért általában elfogadóbbak,

⁴ Szokoli Bernadett: Generációs különbségek egy munkahelyen. Szikra, 2019. 05. 14. <https://365letszikra.hu/generacios-kulonbsegek-egy-munkahelyen/> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 02.)

⁵ Uo.

⁶ Uo.

megértőbbek. Olyan értékeket képviselnek, amelyek elengedhetetlenek a pozitív légkör kialakulásához és a hatékony konfliktushelyzet-kezeléshez is.

A megfelelő munkahelyi kapcsolat és légkör megteremtéséhez azonban mind a három generációnak toleránsnak és megértőnek kell lennie egymással.

Eltérő nyelvtudás

Az X generáció tagjai között sokan vannak hátrányban az idegen nyelvi kompetencia hiánya miatt. E csoportban a későbbi nyelvtanulók többségükben egy nyelvet sajátítanak el (jellemzően az angolt), míg az Y és Z generációk tagjai közt jóval gyakoribb, hogy valaki akár két idegen nyelvet is szinte folyékonyan beszél. Az eltérő nyelvtudás generálhat feszültséget, hiszen a hiányos nyelvi képességek nagyon megnehezítik a NATO-n belül a hétköznapi feladatok elvégzését, a missziók vagy a tartós külszolgálatok során pedig a hatékony kommunikáció és munka, de akár az érdekérvényesítő képesség is nehézkessé válhat.

Kiemelten fontos tehát a megfelelő nyelvi képességekkel rendelkező személyek kiválasztása azokra a pozíciókra, beosztásokra, ahol a nyelvtudás előírt vagy indokolt.

Katonai szocializáció

„A szocializáció az egyén társadalmi lényé válásának folyamatát jelenti, keretezi a társas viszonyok, a társadalmi hatások és kulturális jelentésvilágok strukturált beépülését a személyiségbe.”⁷ A katona számára a katonai szervezetben ezt a társas közeget az együtt élő, együtt dolgozó és összetartozó alegységek alkotják.

Míg az X generáció könnyebben kezeli és viseli a katonaelet szigorú szabályait, addig az Y és Z nemzedék körében több probléma merülhet fel, mert nehezebben fogadják el a kötöttségeket és a számukra ebből adódó korlátokat.

A pozitív irányú szocializáció, amely a honvédségen belül azt eredményezi, hogy egy katonai közösség – raj, csoport, szakasz, század, ezred, osztály, főnökség stb. – képes eredményesen együtt dolgozni, összetart jobban-rosszban és bajtársi kötelek alakulnak ki, számtalan különböző tényezők múlik. Megkezdődhet már az alapkiképzés alatt, és tovább mélyülhet, fejlődhet a közös kiképzések, felkészítések, gyakorlatok során, amelynek ideje alatt az állománynak lehetősége van egymás erősségeit, gyengeségeit, emberi tulajdonságait még nem „éles” környezetben megismerni, feltérképezni. Míg az X és Y generáció szinte pillanatok alatt képes erre, addig a Z generáció tagjainak ez egy kicsit tovább tart: társas kapcsolataik „eldigitalizálódása” miatt ők már nehezebben nyílnak meg.

Erősen befolyásolja a katonai szocializációt az *egyéni kompetenciák* (szakmaiság, nyelv, digitális világ kezelése) megléte és minősége, amelyek egyértelműen hatással vannak az érintett közösségben való érvényesülésre. Míg a szakmaiság tekintetében az X nemzedék és az Y nemzedék idősebb tagjai egyértelműen előnyt élveznek, addig a digitális világban való jártasságban a Z generáció és az Y nemzedék fiatalabb tagjai tartanak előbbre. Az eltérő kompetenciák okozhatnak feszültségeket, jelenthetnek terheket, de pozitív irányba is billenthetik a mérleg nyelvét, hiszen egy jól működő közösségben a tagok egymáshoz való segítő, támogató hozzáállása az egyéni kompetenciák fejlődését is eredményezheti.

⁷ Lengyel Zsuzsanna: A katonai pályaszocializáció néhány sajátosságáról. Hadtudományi Szemle, I. évf. 2008/1., 64. http://www.epa.hu/02400/02463/00001/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_1_069-074.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 08.)

Generációtól függetlenül negatív hatású lehet a tágabb értelemben vett szolgálati kultúra változása, egy *helyőrségváltás*, amikor az érintett nemcsak egy jó közösséget, remek munkatársakat, kiváló barátokat, de egy megszokott életteret is hátrahagy, és új beosztásában, környezetében egy új szocializációs folyamat kihívásaival szembesül. A kezdeti terheket növelheti, ha az illető katona családos, és a családtagok nem tudják követni őt az új helyőrségbe, így a hétvégi ingázás hosszabb távon nagy terhet ró az egyén mellett annak családjára is. A helyőrségváltás kevésbé érinti rosszul a fiatalabb, egyedülálló állományt, de mindhárom generáció tagjai körében csökkentheti a szervezeti hűséget, ezáltal a honvédség megtartóképeségét. A helyőrségváltóknak azonban támaszt nyújthat a befogadó új szervezet tagjainak pozitív hozzáállása, segítségnyújtása.

Az állomány pozitív szocializációjának egyik alapköve a *műveleti szintek* helyesen alkalmazott *bejárása*. E folyamat során az érintett a katonai pályafutását taktikai szinten kezdi, a ranglétrán felfelé haladva folyamatosan szerzi tapasztalatait, építi ki kapcsolatait, szélesíti látókörét, majd amikor felettesei érdeemesnek tartják rá, pályafutását hadműveleti, később stratégiai szinten folytatja. Ez az egészséges folyamat biztosítja, hogy az adott személy megértse, átlássa a honvédség szerepét, saját alakulata és önmaga egyéni feladatát a teljes rendszer viszonylatában. A folyamat során a szintek esetleges kihagyása ellentéteket szülhet. Egy iskolapadból kikerülő ifjú „titán” megjelenése rögtön hadműveleti vagy stratégiai szinten még egy jól működő közösséget is bomlaszthat, negatívan érinthet.

Kitűnő összekovácsolási lehetőség egy közösség számára a *katonai misszió*, amelyben a szocializációs folyamat előzőekben tárgyalt részei kiteljesedhetnek. Egy misszió során minimum fél évig, de akár egy évig is együtt kell hogy éljen és hajtson végre feladatokat az állomány hadműveleti területen, „éles” környezetben. A katonai misszió egyben a szocializáció nagy kihívása is, hiszen amíg – főleg az első misszió idején – a Z nemzedéknek és az Y nemzedék fiatalabb tagjainak nagy része nem volt távol huzamosabb ideig az otthonától, addig a missziós tapasztalattal rendelkező állomány is kerülhet szembe olyan nem várt negatív tényezőkkel, amelyek kedvezőtlen irányba vihetik a korábban jól működő társas viszonyokat.

Misszió esetén nagyon fontos a közösségi szellem és az egységbe tartozás érzésének fenntartása, az egymásra odafigyelés, a fiataloknak az idősebb és tapasztaltabb katonák által történő támogatása nemcsak a feladat végrehajtásában, de azon túl is. A külföldi missziót megelőző hazai felkészítés, összekovácsolás során a vezetők feladata és felelőssége a közösségbe esetlegesen nem illő, azt bomlasztó egyének kiszűrése, váltása, hiszen ezt műveleti területen végrehajtani – alkalmazni a repatriálási eljárást – már nem olyan egyszerű.

JAVASLATOK AZ MH GENERÁCIÓS KIHÍVÁSAINAK ENYHÍTÉSÉRE

Világos jövőkép, kiszámítható életpálya

Az Y és Z generációk közös sajátossága, hogy – az X generáció tagjaitól eltérően – nem ragaszkodnak annyira egy adott munkahelyhez. Ezért fontos, hogy mindig a valós, hiteles jövőképet lássák maguk előtt, ne érezzék magukat később sem becsapva vagy „megvezetve”.

A honvédség önhibán kívül történő elhagyásának okai számosak lehetnek: nehézségek a családi élet és a szolgálat összehangolásában, időnként kiszámíthatatlan munkaidő, nagy munkaterhelés, alacsonynak vélt illetmény stb.; de vannak, akik azért váltak meg a szervezettől, mert saját sorsukat tekintve korábbi terveik, elképzeléseik semmivé foszlottak egy átszervezés vagy egy időközben a humán rendszert érintő változás miatt.

A *hiteles életpályamodell*, amely a honvédségi stratégián alapul, és olyan részletesen kidolgozott karrierutakat tartalmaz, amelyek konkrét kompetenciamodellekkel és az azokhoz szükséges képzési szisztémával segítenek felvázolni a hiteles jövőképet, nagymértékben növelheti mindhárom generáció tagjainak szervezeti hűségét, ezáltal az MH megtartóerejét.

Képzések

„A katonai sajátosságokból fakadóan a szakértelemhez, a műveleti képesség eléréséhez szükséges tudás pusztán a »piacról« nem vásárolható meg. Ez azt jelenti, hogy a már felvett, megfelelő katonai és speciális civil tudással rendelkező szakemberek számára elengedhetetlenül fontos a folyamatos továbbképzés, amely katonai oldalról a külszolgálatok ellátását, szakmai oldalról pedig a szakterület-specifikus technikai ismeretekre koncentrálnó képzések rendszerét jelenti.”⁸

Mindkét fiatalabb generáció tagjai számára fontos az önfejlesztés, önképzés, továbbképzés, ezért megtartásuk érdekében azt az előjáróiknak folyamatosan tervezniük, biztosítaniuk kell.

A jelenlegi létszámviszonyok miatt a beiskolázás minden esetben növeli a „maradó” állomány leterheltségét, de a befektetés hosszú távon mindenképpen megtérül. A képzésekről friss tudással visszatérő állomány rövid visszailleszkedést követően már jóval hatékonyabban, gördülékenyebben látja el feladatait, és ezt a távollétében helytálló állomány is felismeri majd.

A lehetőségek függvényében enyhíteni kellene a képzések „retorzióin” (tanulmányi szerződések tartalma, néha milliós nagyságrendű visszafizetési kényszer, hűségidő), mivel sok esetben negatív hatást váltanak ki az érintettekből, akiket esetlegesen nem saját elhatározásukból, hanem szervezeti érdekből iskoláztak be.

Hatékony vezetés, kommunikáció

A vezetőknek, parancsnokoknak – a parancsnoki láncot betartva – meg kell hallgatniuk beosztottjaikat, nyitottnak kell lenniük azok észrevételeire, javaslataira. Az adott szervezet hatékony működéséhez elengedhetetlen a kétirányú kommunikáció a vezető- és a beosztottállomány között. A beosztottállománynak éreznie kell, hogy törődnek vele, működik a parancsnoki gondoskodás, számít a személyes véleményük, és ötleteik, teljesítményük, fejlődésük tényleg hozzájárul az adott szervezet eredményes működéséhez.

„A mai parancsnokoknak, katonai vezetőknek nem csak leaderként és menedzserként kell bizonyítani. Egy új fogalom is megjelent az elvárások között. A hatékony katonai vezető ma már coach (tréner, segítő, támogató, szellemi irányító) is egyben. *Az új kompetenciákkal felvértezett karizmatikus katonai vezető lesz képes az új generációkban a büszkeség érzését kialakítani és ez által a fiatalokat a haza szolgálatában megtartani.*”⁹

Fontos a kollégák közötti kapcsolat, amelynek alapfeltétele a megfelelő kommunikáció, valamint olyan munkahelyi légkör kialakítása, amelyben mind a három generáció tagjai jól érzik magukat, számíthatnak a másokra, képesek a nemzedékek közötti különbségek okozta feszültségeket hatékonyan kezelni és a közös cél érdekében összefogva, egymást támogatva helytállni.

⁸ Torba Attila alezredes – Pákozdi Márta alezredes: Elgondolások a Magyar Honvédség munkáltatói brandjének kialakításáról (munkacím). Kézirat, 2019.

⁹ Kissné: i. m. 61–62.

Az X generáció tagjai – mivel több tapasztalattal rendelkeznek, nyugodtabbak, kiegyensúlyozottabbak – hiteles és követendő példaként kell hogy szolgáljanak a két fiatalabb generáció tagjai számára, ezért szerepük fontossága a megfelelő utánpótlás biztosításában, megtartásában, valamint helyes irányba terelésében megkérdőjelezhetetlen.

„Ahhoz, hogy feloldjuk az ellentéteket, és jobb, együttműködőbb légkört tapasztaljunk meg kollégáinkkal, elengedhetetlen, hogy megismerjük egymást, megszabadulva a sztereotípiáinktól. Használjuk ki erre a közös ebédeket, a születésnapok ünneplését vagy céges rendezvényeket, egyszóval, kezdjük el közösségként működni”¹⁰ – tanácsolja a szakember.

Feladatok elosztása

Általánosságban igaz, hogy valamennyi munkavállaló esetében javasolt az öt-hét évente történő váltás. Ennek nem kell konkrét, tényleges munkahelyváltásnak lennie, elegendő a feladatkör vagy a beosztás váltása. Történhet ez szakterületek között is, de az ügynevezett szakterületi specialistákat célszerű saját szakterületükön belül mozgatni, hiszen a szervezeti érdek a legtöbb esetben ezt kívánja. Az esetek döntő többségében a váltást mindhárom generáció örömmel fogadja, hiszen lehetőség nyílik új beosztásban, új szakterületen is helytállni, bizonyítani. Ez a lehetőség erősítheti a megtartóerőt, az érintett elkerülheti a hosszabb távon fellépő fásultságot, kiégést, érdektelenséget.

Szakterületen belül érdemes a *munkakörrotáció* adta lehetőséggel is élni: bár ilyenkor az állomány tagja a saját szakterületén marad, de más beosztásba kerül, ahol új feladatokkal bízzák meg. Ez a megoldás lehetőséget nyújt a munkatársaknak egymás feladatait részleteiben is megismerni, az adott szakterület sajátosságait teljes egészében átlátni és megérteni.

A feladatok elosztása során a parancsnokoknak figyelembe kell venniük, hogy míg az X és Y generáció tagjai szeretnek csoportban dolgozni, addig a Z generációs állomány inkább az önálló, független munkavégzést preferálja.

Feszültséget szülhet, ha a terhelés nem egyforma, vagy érvényesül az „*arra pakolunk, aki bírja*” megoldás. Ilyenkor a csapat gyengébb láncszemei élvezhetnek előnyt hosszabb-rövidebb ideig, de ez semmiképpen sem egészséges, és kerülendő, hiszen a „*húzóemberek*” egy idő után ezt nagy valószínűséggel megunják, és adandó alkalommal nem kívánt módon váltanak.

Valamennyi generáció esetén elismerést jelenthet és növelheti a megtartóerőt, ha az adott személy felelősségteljesebb beosztásba kerül, bevonják nagyobb kihívást jelentő feladatokba, vagy akár a döntéshozatalba.

Munkakörülmények, életvitel

Erős motiváló tényezők lehetnek a napi munkavégzés közvetlen körülményei: tiszta, rendezett, jól felszerelt és kényelmes irodák, modern közösségi helyiségek, konferenciatermek, eligazítók, étkezdék, kiképzési és sportlétesítmények, amelyek biztosítása nem kis kihívás elé állítja a parancsnoki állományt.

A jelenleg is zajló és a betervezett laktanyarekonstrukciós folyamatok végrehajtását követően jóval több lehetőség lesz a vezetőállomány kezében a méltó irodai elhelyezés biztosítására.

¹⁰ Istók Nikolett: Generációs problémák a munkahelyen. Profession, 2019. 02. 08. <https://www.profession.hu/cikk/generacios-problemak-a-munkahelyen> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 02.)

Az Y és Z generáció számára nagyon fontos az *egészségtudatos életforma*. A sportolási lehetőség minden katonai szervezet tagjai részére biztosított. Feszültségforrás lehet, hogy néhányan tudnak élni ezzel a lehetőséggel munkaidőben, néhányan pedig nem.

Ez nem az egyén felelőssége és problémája; a közvetlen vezető az, aki ezt megfelelő kezetek között kell hogy tartsa, illetve szabályozza. Sok esetben elegendő a beosztott állomány hasonló mértékű terhelése, amely mindenki számára nyújthat esélyt sportolásra a munka mellett. Míg az Y és Z generáció a legtöbb esetben él is a lehetőséggel, addig az X generáció tagjaira ez nem minden esetben igaz.

A néha szűkös elhelyezési körülmények, a lakóhely és a munkahely közötti ingázás okozta negatív tendenciák csökkentése érdekében merült fel az úgynevezett „*táv munka*” lehetőségének felmérése, vizsgálata. Léteznek olyan beosztások, ahol az adott állomány akár otthonról is képes lehet hatékonyan ellátni feladatai egy részét, minimalizálva a munkahelyen töltött időtartamot. Ez előnyt adhat a Z generáció megtartásában, hiszen ők már nem ragaszkodnak annyira a kötött munkaidőhöz és a kötött elhelyezéshez, szeretik önállóan beosztani idejüket, energiájukat. A távmunka azonban csak megfelelő biztonsági körülmények megléte esetén alkalmazható, bevezetésének lehetőségét, illetve az ahhoz szükséges feltételek és eszközök felmérését már megkezdte az MHP Infokommunikációs és Információvédelmi Csoportfőnökség.

2014-ben vezette be a honvédelmi tárca a *lakáspénzt*, amely igazodik a hivatásos állomány pályájának mobilitási igényeihez a helyőrség, a beosztás és a családon belüli gyermekszám függvényében. 45 éves korig a lakásbérléthez nyújt jelentős támogatást, ezután lehetővé teszi a lakáslízing támogatásának fenntartását, illetve a pálya végéhez közeledő hivatásosoknak (52 éves kortól) a lakástulajdon megszerzéséhez munkáltatói, vissza nem térítendő juttatást vagy egyszeri pénzbeli támogatást biztosít.

A jelenlegi *lakhatási támogatások esetleges további bővítésével* nemcsak a megtartási ráta növekedhetne, de véleményem szerint a toborzási is. A mai fiatalok számára – a jelenlegi lakáspiaci helyzet és lakásárak figyelembevételével – kilátástalan az önálló lakhatás biztosítása. Az MH szolgálati lakásokkal, a jelenleginél magasabb albérleti támogatással, illetve a lakáshitelt vállaló állomány anyagi támogatásával járulhatna hozzá a terhek enyhítéséhez.

Illetmény

Az egyik leghatékonyabb ösztönző és megtartó hatású eszköz mindhárom generáció esetében a versenyképes illetmény biztosítása. A jelenlegi illetmény egyselőre nem vetekedhet a versenyszféra béreivel. A növekvő munkaerőhiány miatt a munkaerő megtartása a civil szférában is kihívásokat okoz, ezért ott is olyan programokon dolgoznak, amelyekkel biztosítani próbálják a szervezetek számára értékes munkaerő megtartását. A versenyképes fizetés mellett e programok fontos elemei lehetnek egy hosszú távú ösztönzési rendszernek, és szolgálhatnak ötletadóként az MH számára is.

A honvédelmi tárca elkötelezettségét bizonyítja, hogy eddigi vállalásának megfelelően a 2016-os évvel kezdődően biztosította az állomány illetményének évente 5%-kal történő emelését. 2019-ben a tárca erőfeszítéseinek köszönhetően tovább folytatódott az állomány átfogó bérrendezése, míg az év decemberében valamennyi hivatásos és szerződéses állományú katonának – elhivatottságuk elismeréseként – egyszeri alkalommal komolyabb mértékű teljesítményjuttatást nyújtott, 2020 januárjától pedig további béremelést biztosít (10%).

A *teljesítményjuttatás* rendszere kiváló eszköz az ösztönzésre, megtartásra, mivel lehetővé teszi a vezetők számára, hogy beosztott állományuk azon tagját, aki szolgálati feladatait

huzamos időn keresztül kiemelkedően végzi, illetve szolgálati viszonyával összefüggő tevékenysége során kimagasló teljesítményt nyújt, külön pénzbeli elismeréssel díjazza.

A leszerelések okainál továbbra is vezető tényező az anyagi indok. Annak ellenére, hogy a negatív tényezők lehetséges kompenzálására kiszámítható fizetés, karrierkép, átfogó szociális támogató intézményrendszer működik, valószínűsíthető, hogy ha *további jólétet befolyásoló és ösztönző-támogató elemekkel* sikerülne bővítenie a tárcának a jelenlegi palettát, az alapvetően pozitív változást hozhatna a megtartás és a toborzás sikerességében.

Média

A honvédség és a katonai pálya népszerűsítésében, a társadalmi elismertség kivívásában a média és az internetes oldalak szerepe megkérdőjelezhetetlen.

Vegyük például azokat a katonákat, akik az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár állományában szolgálnak, és feladatellátásukról – legyen az gyakorlat, kiképzés vagy misszió – a velük együtt szolgáló fotós bajtársuk profi képeket készít. A képeket közösségi felületeken posztolja, majd azokat ezrek like-olják, kommentelik. Kell-e ennél több egy katonának, hogy büszke lehessen arra, amit csinál?

Fontosnak tartom az MH-t bármilyen módon népszerűsítő média támogatását, legyen az a katonai szervezetek saját honlapja, egy újságcikk, egy tévériport, egy internetes felület, bármi, ami a honvédséggel kapcsolatban valami pozitív információt közöl.

Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program

„A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program – amint annak részletei ismertek lesznek a társadalom számára – toborzóértékkel [és megtartó értékkel – *a szerző megjegyzése*] is bírhat. Ha a program célkitűzéseinek elérése azt jelenti, hogy 2026-ra a Magyar Honvédség 21. századi hadsereg lesz, 21. századi felszereléssel és eszközökkel, a 21. század követelményeinek megfelelő laktanyákkal, a honvédség minden bizonnyal vonzó alternatívát jelent majd a munkaerőpiacon. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a programban szereplő fejlesztések (modern haditechnikai eszközök, új és korszerű egyenruhák, fegyverzettechnikai eszközök beszerzése, laktanyák korszerűsítése) mind motivációs tényezőként jelentkezhetnek, és egy korszerűen felszerelt, anyagilag elismert, a társadalom megbecsülését bíró szervezethez történő csatlakozásra csábíthatja a fiatalokat”,¹¹ és maradásra készítheti a jelenleg aktívan szolgáló generációk tagjait.

MH munkáltatói brandépítés

A kilépések okai eltérők: anyagi háttér, családi háttér, elégedetlenség, csalódottság, a szervezettel való azonosulás meghiúsulása.

A büszkeségérzet kialakításának egyik kiváló eszköze lehet a munkáltatói márkaépítés, az MH munkáltatói brand (márka, arculat) kidolgozása, köztudatba illesztése. Az elgondolást az MHP Személyzeti Csoportfőnökség, Menedzsment és Fejlesztési Főnökség már kidolgozta. Célja, hogy „a haza szolgálatába vetett hiten, a bajtársias bizalmon, a sportos

¹¹ Tóth István alezredes: Honvédség és társadalom – a forrás, amelyből meritünk. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2019/1., 142. https://honvedelem.hu/files/files/114204/hsz_2019_1_beliv_132_144.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 08.)

életvitelen keresztül keresse a honvédségi pályát, kezdje a kiképzéssel; legénységi, altiszti, tiszti karrierképe mutassa be a Magyar Honvédség karriermodelljeit, így a katonai pálya sokszínűségét”.¹²

JAVASLATOK VEZETŐK SZÁMÁRA

A vezető

- nyújtson folyamatos támogatást – adott esetben akár magánéleti probléma esetén is – beosztottjai számára;
- mutasson érdeklődést beosztottjai felé, kommunikáljon velük, olyan figyelemmel legyen feljük, amilyenre ő maga is vágya;
- erősítse a csoportmunkát, ösztönözze alárendeltjeit az együttműködésre, hangsúlyozza a közösségként történő működés előnyeit;
- biztosítsa állománya részvételét csapatépítő programokon, melyeken lehetőség szerint ő maga is tevékenyen vegyen részt;
- kerülje a negatív sztereotípiákat – a sztereotípiák figyelmen kívül hagyása az első lépés a beosztottakkal való hatékony munkakapcsolat kialakításához;
- támogassa beosztottjai képzésre, missziós tapasztalatszerzésre vonatkozó elképzeléseit;
- tudatosítsa magában, hogy akkor lesz sikeres, ha a „csapata” is sikeres;
- támogassa beosztottjai kezdeményezőképességét;
- törekedjen vegyes életkorú szervezeti egységek kialakítására, megindítva ezzel a kommunikációt a generációk között;¹³
- tegye lehetővé – a lehetőségek függvényében – a felkészült, rátermett és arra alkalmas fiatalok vezető szerephez jutását. Az idősebbeknek el kell fogadniuk, hogy a fiatalabbak is képesek irányítani;¹⁴
- úgy alakítsa ki személyes vezetés-irányítási gyakorlatát, hogy az alárendeltek irányába az ne csak szabályszerű, de hiteles is legyen;
- a feladatok kiosztásánál vagy a munkacsoport összeállításakor vegye figyelembe a beosztottak egyéni képességeit, kompetenciáit.

ÖSSZEGZÉS

A folyamatos személyi kiáramlás szükségessé teszi a foglalkoztatási filozófia újragondolását, mivel az egyre nagyobb méreteket öltő munkaerőhiányos környezetben kritikus képesség a jó munkaerő megtartása.

Jelen publikáció egy ötletforrás, a szükséges változtatásokra vonatkozó – de nem minden részletre kiterjedő – javaslatgyűjtemény, amely a honvédségnél aktívan szolgáló generációk közti különbségek miatt fellépő problémák megoldására tesz ajánlásokat. A javaslatok alkalmazásával a honvédség megtartóképessége növelhető.

¹² Torba–Pákozdi: i. m.

¹³ Miklósi M. Gabi: Hogyan előzzük meg a generációs háborút a munkahelyen? Novekedés.hu, 2019. 04. 05. <https://novekedes.hu/hr/hogyan-elozzuk-meg-a-generacios-haborut-a-munkahelyen> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 02.)

¹⁴ Uo.

De mégis, mi lehet a legjobb megtartó módszer az MH-n belül? Mi az, ami mindhárom generáció számára megoldást kínál? Úgy gondolom, hogy a vezetőknek rugalmasabbnak és nyitottabbnak kell lenniük. Sokan szánják el magukat váltásra rossz vezetői döntések következtében, amelyek egy része elkerülhető lenne az itt megfogalmazottak figyelembevételével. Nagyon fontos, hogy a vezető miként kezeli beosztottjait, van-e közöttük hatékony kommunikáció és hiteles tud-e lenni parancsnokként. Tőle azt várják a beosztottak, hogy feladatszabása, követelménytámasztása legyen egyértelmű, szakszerű és következetes. Ezek a megtartás tekintetében ugyanolyan fontos tényezők, mint a hatékony csapatmunka, a munkatársak közötti pozitív kapcsolat, amelyek kialakításában nagy szerepe van az eljárónak is.

A versenyképes fizetés ma már korántsem jelent garanciát a megtartásra és az állomány elkötelezett hozzáállására. E motivációs tényezők megléte mellett fontos a személyi állomány érzelmi ösztönzése is, főleg az Y és Z generációk tagjai esetén.

Olyan Magyar Honvédség lehet sikeres a toborzásban, illetve rendelkezhet jelentős megtartóképességgel, amely hatékonyan kezeli a generációs különbségekből adódó kihívásokat, egységességet mutat a társadalom felé, „korszerű eszközökkel felszerelt, a kor követelményeinek megfelelő elhelyezési és munkakörülményeket biztosít, versenyképes illetményt kínál, és ezeket aktívan, a célközönség szokásainak ismeretében, széles tömegekhez eljutó módon kommunikálja”.¹⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Istók Nikolett: *Generációs problémák a munkahelyen*. Profession, 2019. 02. 08. <https://www.profession.hu/cikk/generacios-problemak-a-munkahelyen>
- Kissné András Klára: *Generációk a Magyar Honvédségnél – Motiváció és munkaerő megtartó képesség*. Hadtudományi Szemle, 3. évf. 2010/4., 58–64. http://www.epa.hu/02400/02463/00018/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2010_4_058-064.pdf
- Komár Zita: *Generációelméletek*. Új Köznevelés, 73. évf. 2017/8–9. <https://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/generacioelmeletek>
- Lázár Tibor: *Munkahelyen az X, Y és Z generáció*. CVonline, 2018. 01. 24. <https://www.cvonline.hu/blog/2018/karriertanacsok/munkahelyen-az-x-y-es-z-generacio/15271>
- Lengyel Zsuzsanna: *A katonai pályaszocializáció néhány sajátosságáról*. Hadtudományi Szemle, I. évf. 2008/1., 64–69. http://www.epa.hu/02400/02463/00001/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_1_069-074.pdf
- Miklósi M. Gabi: *Hogyan előzzük meg a generációs háborút a munkahelyen?* Növekedés.hu, 2019. 04. 05. <https://novekedes.hu/hr/hogyan-elozzuk-meg-a-generacios-haborut-a-munkahelyen>
- Szokoli Bernadett: *Generációs különbségek egy munkahelyen*. Szikra, 2019. 05. 14. <https://365letszikra.hu/generacios-kulonbsegek-egy-munkahelyen/>
- Torba Attila alezredes – Pákozdi Márta alezredes: *Elgondolások a Magyar Honvédség munkáltatói brandjének kialakításáról (munkacím)*. Kézirat, 2019.
- Tóth István alezredes: *Honvédség és társadalom – A forrás, amelyből meritünk*. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/1., 132–144. https://honvedelem.hu/files/files/114204/hsz_2019_1_beli_132_144.pdf

¹⁵ Tóth István: i. m. 143.

Vauver Viktor alezredes:

A BEFOGADÓ NEMZETI TÁMOGATÁS KATONAI LOGISZTIKAI KÉPESSÉGEIT BEFOLYÁSOLÓ GLOBÁLIS TRENDEK

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO kollektív védelmi rendszerének egyik meghatározó eleme a befogadó nemzeti támogatás, mely katonai feladatainak legnagyobb részét a logisztikai rendszer látja el. A nemzeti és szövetségi szinten egyaránt felgyorsult haderőfejlesztés célja a hiteles, dinamikus, ellenállóképes és a jövő kihívásainak megfelelő, elrettentő és támogató erő kialakítása. Egy további, átfogó vizsgálat megalapozása érdekében jelen írásban arra keresi a választ a szerző, hogy melyek a befogadó nemzeti támogatás katonai feladataihoz szükséges legfontosabb logisztikai képességek, mik a kialakításukat befolyásoló tényezők és hosszú távú trendek.

KULCSSZAVAK: befogadó nemzeti támogatás, logisztika, képességfejlesztés

„A jövő háborúira nem lehet pusztán a jelenkori tapasztalatokra építve felkészülni, így különös jelentősége van annak, hogy időben felismerjük a változások irányait.”¹

BEVEZETÉS

A NATO 2014-től visszatért a megalakulásától a hidegháború befejezéséig folytatott kollektív védelmi (területvédelmi) stratégiájához, amit a megváltozott nemzetközi biztonsági környezet, a Krím anektálása, az elhúzódó kelet-ukrajnai konfliktus, a hibrid fenyegetés megjelenése és részben a 2015-ös migrációs válság váltott ki.

Noha jelenleg Magyarországot a hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás veszélye elenyésző mértékben fenyegeti, a képességfejlesztésben az országvédelem markánsan jelenik meg, míg a műveleti alkalmazásban a humanitárius és a katonai válságkezelő műveletek mutatkoznak nagyobb súllyal.

Hazánk fegyveres védelmét egyrészt a nemzeti haderő, másrészt a NATO kollektív védelmi rendszere garantálja, melynek meghatározó eleme a befogadó nemzeti támogatás (BNT). A közreműködő polgári hatóságokkal, civil szervezetekkel, kormányzati és nem kormányzati, valamint nemzetközi szervezetekkel együttműködő BNT feladatrendszerének jelentős része a katonai logisztikát érinti.²

¹ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, 2012. Előszó. https://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 29.)

² Jároscsák Miklós: Katonai logisztika gyakorlata – Áttekintés a befogadó nemzeti támogatás katonai logisztikát érintő igényeiről. Katonai Logisztika, 2003/1., 164–189. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00044/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2003_1.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 29.)

Jelen írásban a biztonsági környezetet meghatározó változások katonai műveletekre és képességfejlesztésre gyakorolt hatásait, következményeit keresem, alapvetően szövetségi aspektusból. A politikai, társadalmi, technológiai, gazdasági és környezeti változásokat a teljesség igénye nélkül, kizárólag a BNT egyes katonai, elsősorban a szükséges, hiányzó logisztikai képességekre gyakorolt hatásai szempontjából vizsgálom, hogy meghatározzam, melyek a BNT katonai feladatainak ellátásához szükséges legfontosabb logisztikai képességek, valamint milyen tényezők és hosszú távú trendek befolyásolják azok kialakítását.

GLOBÁLIS TÉNYEZŐK³

A globális politikai környezetet elsődlegesen a jelenlegi szövetségek, nagyhatalmak és feltörekvő államok közötti, a szűkülő erőforrások feletti rendelkezés érdekében folytatott játszmák befolyásolják. A hatalmi átrendeződésre törekvő következtében, illetve a fenntartható fejlődéshez szükséges erőforrások megszerzése és megtartása érdekében új irányelvek körvonalazódnak, melyek támogatják új szövetségek létrejöttét, közös képességek kialakítását és fenntartását. Egyre meghatározóbbá válik a nem kormányzati szereplők és a multinacionális vállalatok befolyása a globális biztonsági helyzetre, erősödik a velük való együttműködés szükségessége.

Az emberi erőforrás faktort a túlnépesedés és az urbanizáció, a térségenként előregedő vagy éppen túl fiatal, egyes országokban pedig a megosztott társadalom, valamint az egyenlőtlenség és egyes társadalmi rétegek fokozódó elégedetlensége jellemzik. Az elégedetlenség, bizalmatlanság és társadalmi megosztottság miatt felértékelődik a nemzeti ellenálló képesség szerepe. A bolygó túlnépesedésének, valamint az egyre gyakoribb és kiterjedtebb természeti katasztrófáknak egyenes következménye az élelem és az ivóvíz növekvő hiánya, a migráció, amelyek humanitárius műveletek végrehajtását indokolják.

A technológia fejlődése hat legmarkánsabban a társadalmakra. Szociális, kulturális és gazdasági hatásai egyéni, közösségi és állami szinten egyaránt érvényesülnek. A csúcstechnológia alkalmazásával egyrészt növelhető a termelékenység és az életszínvonal, másrészt csökkenthető a természeti erőforrások felhasználása. 2023-ra 49 milliárd eszköz fog csatlakozni a világhálóra,⁴ a mesterséges intelligencia, az autonóm rendszerek, 3D nyomtatás (additív gyártás), robotika, nanotechnológia, biotechnológia, fejlett ember-gép felület alkalmazása beláthatatlan távlatokat nyit.

A környezet- és klímaváltozás hatásainak csökkentése és az alkalmazkodás érdekében előtérbe kerül az alternatív energia alkalmazása, valamint a hibrid technológia széles körű elterjedése várható.

³ Strategic Foresight Analysis 2017 Report. Allied Command Transformation, Norfolk, 2017. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 29.)

⁴ A Cisco szerint ezek lesznek a legjellemzőbb trendek a következő évtizedben. 2019. 12. 30. <http://androgeek.hu/hir/a-cisco-szerint-ezek-lesznek-a-legjellemzobb-trendek-a-kovetkezo-evtizedben> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 16.)

A JÖVŐ KATONAI KONFLIKTUSAINAK JELLEMZŐI

A jövő konfliktusai⁵ elhúzódóak, melyekben kis létszámú csapatokat globálisan elszórtan, nagy távolságokban alkalmaznak. A hadviselési tartományok⁶ összesomódnak, kapcsolatuk a polgári információs környezettel szélesedik. A hadászati, műveleti és harcászati szintek továbbra is meghatározók maradnak, de az informatikai rendszereken keresztül erőteljesebben kapcsolódnak, integrálódnak és hálózatokat alkotnak.

Egyrészt az emberi erőforrás hiánya, másrészt az élőerő védelme és a gyorsabb műveleti tempó érdekében elterjed az automatizált, autonóm rendszerek és szenzorok tömeges alkalmazása, illetve lehetővé válik a közvetlen emberi tényező és kontroll kiiktatása a döntési ciklusból.⁷ A logisztikai lábnyom csökkentése érdekében fokozódik az energiahatékony technológiák alkalmazása.

A Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (ACT⁸) ajánlása⁹ szerint a NATO eljövendő műveleteiben történő helytállás érdekében a szövetséges katonai erőnek hitelesnek, hálózatalapúnak, tudatosnak, dinamikusnak és ellenállóképesnek (*credible, networked, aware, agile, and resilient*) kell lennie.

A HITELES, HÁLÓZATALAPÚ ÉS TUDATOS KÉPESSÉG

Hitelesnek mondható az az erő, amelynek vezetése, szervezetei és felszerelése képessé teszi az elrettentésre és a bármilyen irányú fenyegetés elleni sikeres fellépésre stratégiai, műveleti és harcászati szinten egyaránt. Szövetségi műveletekben a megfelelő hatékonyság, így a hitelesség kulcsa az interoperabilitás, ennek elérése érdekében kell nemzeti szinten fejleszteni a képességeket, tervezni a kiképzést és a gyakorlatokat.

A saját képességek fejlesztése és alkalmazása többlettervezéssel jár és további költséget generál. A növekvő védelmi kiadások azonban próbára teszik a gazdaságok teljesítőképességét, így növekvő igény mutatkozik a többnemzeti logisztikai megoldásokra, melyekkel a költségek csökkenthetők. A Szövetség vezetési és végrehajtó szintjei, a részt vevő nemzetek és külső szereplők egyaránt függenek egymás képességeitől, melyek fejlesztése érdekében kötött partnerségek és tapasztalatcsere kiterjesztése növelheti a szinergiát.

Az ún. műveleti hálózatok¹⁰ egy NATO-kezdeményezés a hálózatos együttműködésre törekvés érdekében, melyhez csatlakozva 35 NATO- és partnernemzet tesz erőfeszítéseket műveleti kommunikációs és információs hálózataik teljes interoperabilitásának elérésére. A 2019 júniusában végrehajtott *Exercise Steadfast Cobalt 2019*¹¹ gyakorlat keretében nem-

⁵ Framework for Future Alliance Operations. Allied Command Transformation, Norfolk, 2018, 11–12. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18-txt.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 29.)

⁶ Légi, szárazföldi, tengeri, kiber- és űrhadviselési tartományok.

⁷ Porkoláb Imre ezredes – Négyesi Imre alezredes: A mesterséges intelligencia alkalmazásának kutatása a haderőben. Honvédségi Szemle, 2019/5., 3–19. https://honvedelem.hu/wp-content/uploads/2019/09/HSz-2019-5_03-20_Porkol%C3%A1b-Imre_A-mesters%C3%A9ges-intelligencia.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 31.)

⁸ Allied Transformation Command.

⁹ Framework for future alliance operations... 19–24.

¹⁰ Federated Mission Network. <https://dnbl.ncia.nato.int/FMNPublic/SitePages/Home.aspx> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 14.)

¹¹ NATO Agency supports Exercise Steadfast Cobalt 2019. NCI Agency, 27. 07. 2019. <https://www.ncia.nato.int/NewsRoom/Pages/20190726-NATO-Agency-supports-Exercise-Steadfast-Cobalt-2019.aspx> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 14.)

zeti és többnemzeti alegységek és parancsnokságok közreműködésével tesztelték a NATO Reagáló Erő és a megerősített előretolt jelenlét műveleti információs hálózatainak interoperabilitását.

Politikai, gazdasági és katonai előny elérése érdekében egyaránt várható a polgári lakosság befolyásolására irányuló információs műveletek elterjedése és a kritikus infrastruktúra támadása. A hibrid fenyegetés megjelenésével erősödött a műveleti környezeti jellemzők átfogó ismeretének jelentősége. A vezetési és irányítási rendszereknek ezért a kormányzati és nem kormányzati szervezetek, szerződéses beszállítók és szolgáltatók rendszereihez is kapcsolódnuk kell, hogy a kulturális, etnikai, vallási, diplomáciai, gazdasági adatok megszerzését és feldolgozását biztosítani tudja. A valamennyi hadviselési tartományban folyamatosan fenntartott – és megosztott – „360 fokos” műveleti kép segíthet a befolyásoló műveletek korai felismerésében. A vezetési szintek közötti zavartalan információáramlást a katonai és a polgári kommunikációs hálózatokon széles sávú összeköttetéssel, illetve csökkent kapacitás esetén is biztosítani kell.

AZ ADATALAPÚ KÉPESSÉG

Az adatok, adatbázisok stratégiai erőforrásnak minősülnek. Az információ gyűjtése, értékelése, adatbázisba rendezése és megosztása a pontos és időbeli döntéshozatal alapja.

A hagyományos rendszerekkel feldolgozhatatlan mennyiségű és méretű, változatos formátumokban (kép, hang, videó stb.) előforduló adatok változási sebessége (pl. szenzorok jelei) és minősége (felderítési információk, illetve közösségi média) hatalmas, folyamatosan változó adatbázist eredményez.¹² Fejlett technológia nélkül azonban a nagy mennyiségű információ feldolgozása lehetetlen, az elemzést és a további felhasználást mesterséges intelligencia segítheti. A hálózatos alapon működő gazdasági szektor logisztikai rendszereiben mára egyre elterjedtebb a mesterséges intelligencia alkalmazása, bár a lehetőségek teljes kiaknázása még nem megoldott.¹³

A katonai logisztikai adatbázisokban fegyverrendszerek, gépjárművek, alkatrészek, élelem, víz stb. mennyiségi adatai mellett a tárolási hely, illetve – alegység vagy eszköz esetén – a készenléti státusz is szerepel, bővítve az adatok mennyiségét. Az egyre komplexebb műveleti környezet egyre több adatot generál, valamennyi hadviselési tartományban nő a műveleti tempó, és ennek következtében a jelenlegi logisztikai rendszerek nem képesek hatékonyan támogatni a jövő műveleteit.¹⁴ A támogatórendszert – a fejlett technológia adta lehetőségek kihasználásával – képessé lehet tenni a duplikációk megszüntetésére, a folyamatok racionalizálására. A haderő számára szükséges személyi állomány, anyagok és eszközök, egészségügyi és katonai műszaki támogatás biztosítása moduláris logisztikai struktúrákat és rugalmas folyamatokat, továbbá egységesített, valamennyi hadviselési tartományra kiterjesztett ellátási rendszert igényel. Minimális követelmény az erőforrások disztribúciós

¹² The 4 Characteristics of Big Data. 12. 03. 2019. <https://www.bigdataframework.org/four-vs-of-big-data/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

¹³ Artificial intelligence in logistics – A collaborative report by DHL and IBM on implications and use cases for the logistics industry. 2018. <https://www.ibm.com/downloads/cas/XOQW7Q0D> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

¹⁴ Claudio Constantini: How the US Army Views the Role of AI in Future Military Warfare. 18. 01. 2019. <https://www.linkedin.com/pulse/how-us-army-views-role-ai-future-military-warfare-claudio-costantini/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

hálózatban történő mozgásának nyomon követése, a döntéstámogatás, a prioritizálás és a konfliktusmentesítés.

A fejlett adatbázisok és elemzőeszközök alkalmazásával figyelemmel lehet kísérni a nemzeti és a logisztikai infrastruktúra állapotát, a készletek fogyását, illetve optimalizálhatók és vizualizálhatók a logisztikai folyamatok, felgyorsul a döntéshozatal. Szövetséges szinten – nem töretlenül, de folyamatosan – a koncepció 2006-os elfogadása óta zajlik az ún. műveleti ellátási lánc menedzsment¹⁵ logisztikai képesség fejlesztése.

A hálózatalapú (logisztikai) képességek kialakítása során kihívásokkal is találkozunk. Az informatikai rendszerek ugrásszerű fejlődésével az avulás felgyorsul, az élettartam csökken, ami megnehezíti az élettartam-menedzsmentet, a váltó rendszer/eszközök beszerzésének tervezését. Szövetségi keretekben gondolkodva a legfőbb problémát a tagországok eltérő rendszerei közötti kommunikáció okozhatja. Az interoperabilitás biztosítása érdekében a folyamatos rendszerfrissítés ideiglenes megoldás lehet, de eltérő generációjú rendszerek hosszú távon nem biztosíthatják a szövetségesi törekvéseket.

A DINAMIKUS ÉS ELLENÁLLÓ KÉPESSÉG

A dinamikusan változó és komplex műveleti környezetből adódó kihívások megkövetelik a dinamikus és ellenálló képességek kialakítását. Dinamikus lehet szervezeti struktúra kialakítása, ellátási lánc és a vezetés-irányítási rendszer döntéshozatali mechanizmusa is. Bár a döntés meghozatala emberi tevékenység, a döntési folyamat gyorsítható a technológia által. A James Madison Egyetem hallgatói¹⁶ kutatási eredményeik alapján megállapították, hogy a döntéshozók sokszor azért halogatják a döntést, mert további információra vagy megerősítésre várnak, ami a katonai erő gyors telepítésére legnagyobb befolyással bíró elem. A probléma megoldása érdekében számítógépes applikációt¹⁷ terveztek, melynek alkalmazásával felgyorsítható az időkénszer alatti döntéshozatal.

A katonai erők telepítésük során jelentős mértékben a polgári szféra támogatására vannak utalva, különösen a közlekedési infrastruktúrák és eszközök, az infokommunikációs és az energiaellátó rendszerek vonatkozásában, de említhetjük még az élelmiszer- és ivóvízellátást is. A BNT-infrastruktúra vonatkozásában a közlekedési és ellátási útvonalak, állandó vagy ideiglenes bázisok, a logisztikai ellátórendszer védelme, a fizikai biztonság és a hozzáférés ellenőrzése alapvető feltétel.

Természeti vagy akár az ember okozta katasztrófák elterjedése miatt – esetleges hibrid hadviselés hatásának csökkentése érdekében – a nemzeti ellenálló képesség magas szintje különösen fontossá válik. A katonai és a polgári képességek összehangolása nélkül a rombolt infrastruktúra helyreállítása hosszadalmas, ami a katonai műveletek sikeres végrehajtását is akadályozza. Mindez megköveteli a kormányzati és a nem kormányzati szervek, valamint a gazdasági szereplők bevonását a tervezésbe és közös gyakorlatok végrehajtásába.

¹⁵ Vauver Viktor: A NATO műveleti logisztikai lánc menedzsment II. *Katonai Logisztika*, 2012/1., 19–31.

http://epa.oszk.hu/02700/02735/00071/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2012_1_019-031.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 31.)

¹⁶ Eric Gorton: NATO invites students to present project. 26. 03. 2019. <https://www.jmu.edu/news/2019/03/22-nato-students.shtml> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 18.)

¹⁷ Decision Forcing Exercise (DFE). <https://sites.lib.jmu.edu/hacking-for-diplomacy-fall-2018/teams/first-act/the-product/> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 18.)

A támogatórendszer túlélési képességének fokozása érdekében csökkenteni kell a logisztikai rendszer ökológiai lábnyomát, fejleszteni az elosztóhálózat dinamikáját és mobilitását. Jelen esetben a dinamizmus növelése a statikus készletek csökkentését jelenti.

Az AutoStore¹⁸ norvég fejlesztésű robotizált raktárban az eddigieknél jobb helykihasználás és hihetetlen kiszolgálási gyorsaság érhető el. Egy 3000 m²-es modulban 65 robot 80 ezer tárolórekeszt mozgat, a 15 kibocsátókapu teljesítménye 7000 rendelési sor óránként. Egy magyar fejlesztés összecsukható konténerei a merev vázas konténerhez képest közel 80%-os logisztikai költségekcsökkentést érnek el, mivel egy kamion hagyományos üres konténerből csak két darabot, összecsukhatóból viszont 10 darabot is képes egyszerre szállítani. A védelmi piacra fejlesztett konténerekhez környezetbarát vizesblokkok, napelemes energiaellátás, golyó- és repeszálló panelekkel kialakított rendszerek is kapcsolhatók. A konténer használható átmeneti infrastruktúráként katasztrófa helyzetben és hadgyakorlatokon is, de robotizálva telepíthető autonóm raktárként is üzemelhet.¹⁹

ALTERNATÍV ENERGIÁS MEGOLDÁSOK

Az alternatív energiák alkalmazásának célja a polgári életben alapvetően a költségek csökkentésével elérhető versenyelőny, illetve a társadalmi szerepvállalás. Katonai szemszögből nézve az energiahatékonyság növelésének harcászati hozadéka is van, a hatékonyság mellett a hatásosság is nőhet.

A NATO Észak-atlanti Tanács a brüsszeli csúcsot követő nyilatkozatában²⁰ elköteleződött a szövetséges haderő energiahatékonyságának fenntartható energiaforrások alkalmazásával történő növelése mellett. Jóllehet a nyilatkozat a 2019. év terméke, a NATO a megújuló energia és fejlett energiamenedzsment alkalmazása érdekében már 2011-ben elindította Smart Energy programját, melynek keretében – a hazánkban megrendezett *Capable Logistician 2015* gyakorlaton – 50 eszközt teszteltek.²¹ Bemutattak táborigenerátort, szél- és napenergiát hasznosító eszközöket, valamint szigetelőanyagokat, alacsony energiafelhasználású technológiákat és hordozható üzemanyagcellát is.²² A hosszú távú cél az üzemanyag-fogyasztást csökkentő technológiák létrehozása.

Azonnali megtakarítás érhető el a hibrid generátorok alkalmazásával, melyek amellyel, hogy akár 50%-kal is csökkenthetik az üzemanyag-felhasználást,²³ élettartamuk hosszabb,

¹⁸ Több száz kiállító várja a látogatókat az Autonet Mobility Show-n. https://www.szatmar.ro/Tobb_szaz_kiallito_varja_a_latogatoakat_az_Autonet_Mobility_Shown/hirek/91549 (Letöltés időpontja: 2020. 01. 18.)

¹⁹ Összecsukható konténerekkel lép az izraeli védelmi piacra egy magyar startup. 2020. 01. 16. <https://hungarokamion.hu/2020/01/16/osszecsukhato-kontenerekkel-lep-az-izraeli-vedelmi-piacra-egy-magyar-startup/> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 31.)

²⁰ Brussels Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018., para 78. NATO E-library, 11. 07. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (Letöltés időpontja: 2020. 01. 16.)

²¹ NATO „Smart Energy” exercise gets underway in Hungary. NATO E-library, 08. 06. 2015. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_120481.htm (Letöltés időpontja: 2020. 01. 16.)

²² NATO SMART ENERGY CAPABLE LOGISTICIAN 2015 – 8–19 June 2015 HUNGARY. 08. 08. 2017. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_08/20170808_Smart-Energy-Ex-Capable-Logistician2015.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 16.)

²³ Martin LaMonica: Hybrid Generator Would Cut Military Base Fuel Costs in Half. 03. 02. 2014. <https://spectrum.ieee.org/energywise/aerospace/military/hybrid-generator-would-cut-military-base-fuel-costs-in-half> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 16.)

ráadásul megbízhatóbbak. Jóllehet drágábbak a jelenlegi rendszereknél, hamar megtérülő befektetésnek bizonyulhatnak.

A konvencionális üzemanyagoktól való függés csökkentését vagy megszüntetését teszi lehetővé a hibrid-elektromos és hidrogénüzemanyag-cellás járművek.²⁴ Az energiatárolási technológiák rohamos fejlődése, az akkumulátorok kapacitásának és élettartamának növekedése következtében a katonai alkalmazás kutatása is felgyorsult. A hibrid meghajtás nagyobb nyomatékot, ezáltal jobb gyorsulást eredményez – akár néma csendben –, ami kétségtelen harcászati előny. Másrészt, a nagy kapacitású akkumulátor lehetővé teszi a fedélzeti rendszerek üzemeltetését a dízelhajtómű beindítása, vagyis motorzaj, füst- és hőkibocsátás nélkül. Hidrogénüzemanyag-cella alkalmazásával akár 100 kW energia, 640 km hatótávolság is elérhető, mindezek mellett a hajtómű óránként 7 liter vizet termel, ami vegytisztítást követően ihatóvá válik.

A magyar hidrogéngazdaság kiemelt területe a hazai klímastratégiai célok megvalósításának. Az alternatív, hidrogénhajtású közlekedés fejlesztése eredményeként mutatták be hazánkban a világ első hidrogénüzemanyag-cella meghajtású, személyszállításra is alkalmasá tehető, magyar–amerikai együttműködésben fejlesztett légi járművét.²⁵ Mivel a hidrogéncella hosszabb üzemidőt tesz lehetővé, az eszköz alkalmazása a logisztikai disztribúciós hálózatban vagy a harcéri sérültek kiürítésében nagyobb távolságokban is tervezhető.

ÖSSZEFOGLALÁS

A megváltozott környezetben csak új elvek mentén kialakított képességekkel érhető el a logisztikai rendszer dinamikusságának, reagálóképességének és túlélőképességének fejlesztése. A modern katonai műveletek egyre komplexebbé válnak, ezért a csapatok egyre nagyobb dinamizmusára és ellenálló képességére van szükség a műveleti előny megszerzése érdekében. Ennek eszköze lehet a logisztika is, amennyiben partnerként, és nem kizárólag ellátófunkcióként tekintünk rá, amely a beszerzéseket koordinálja.

A legfontosabb cél olyan logisztikai vezetési és irányítási struktúra kialakítása, amely védett a kibertámadások ellen, fejlett elemzőképességgel, valamint harcászati, hadműveleti és stratégiai szinteken átívelő információs rendszerrel rendelkezik. A hatékony információs rendszerek fejlesztésével elérhető az információs fölény, a döntéstámogató funkciók gyorsítják a döntéshozatalt.

A logisztika sikere alapvetően harcászati szinten kézzelfogható, vagyis a megfelelő erőforrás kerül a megfelelő helyre és időben. A hadműveleti szinten elért siker érdekében integrálni kell a műveletben részt vevő – logisztikai képességeket nyújtó – valamennyi szereplőt: szövetséges partnereket, kormányzati és nem kormányzati szerveket, szolgáltatókat, ideértve a BNT-rendszer elemeit is, így biztosítva a harcászati és a stratégiai szintek közötti kapcsolódást.

A jövőben a részvétel az országvédelemben és az expedíciós műveletekben egyaránt hangsúlyossá válik. A gyorsan változó műveleti környezet és tempó miatt valamennyi erő-

²⁴ Yasmin Tadjeh: Army Driving Forward with Electric Vehicle Plans. National Defense, 21. 02. 2019. <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2019/2/21/army-driving-forward-with-electric-vehicle-plans> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 16.)

²⁵ Világszintű találmány Magyarországon, hidrogénhajtású repülő. 2020. 01. 22. <https://www.portfolio.hu/uzlet/20200122/vilagszintu-talalmany-magyarorszagon-hidrogenhajtasu-repulo-413295> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 22.)

forrás és képesség azonosítását és követhetőségét biztosítani kell. Az információs rendszerek és adatbázisok integrálása mellett elengedhetetlen a teljesítmény mérése, ami a folyamatok további racionalizálását, finomhangolását biztosítja.

Az energiahatékonyság növelésének harcászati hozadéka van, elsősorban a gyorsan megtérülő, illetve a magyar gazdaságot támogató technológiák vizsgálata javasolt.

A képességfejlesztés nem egy végrehajtandó feladat, hanem a környezet változásaihoz igazodó hosszú távú folyamat. Hiába ismerjük a legmodernebb technológiát, a haderőfejlesztésnek nem a jelen, hanem a jövő kihívásainak kell megfelelni, mivel a folyamatok évekig tartanak. A közeljövő logisztikai műveleteit a jelenlegi rendszerekhez illesztett új, innovatív technológiák határozzák meg, a képességeket modulárisan, a magas intenzitású műveletek támogatási követelményeinek megfelelően kell megtervezni és kialakítani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Cisco szerint ezek lesznek a legjellemzőbb trendek a következő évtizedben. 2019. 12. 30. <http://androgeek.hu/hir/a-cisco-szerint-ezek-lesznek-a-legjellemzobb-trendek-a-kovetkezo-evtizedben>
- Artificial intelligence in logistics – A collaborative report by DHL and IBM on implications and use cases for the logistics industry. 2018. <https://www.ibm.com/downloads/cas/XOQW7Q0D>
- Brussels Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018. NATO E-library, 11. 07. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm
- Constantini, Claudio: *How the US Army Views the Role of AI in Future Military Warfare*. 18. 01. 2019. <https://www.linkedin.com/pulse/how-us-army-views-role-ai-future-military-warfare-claudio-costantini/>
- Decision Forcing Exercise (DFE). <https://sites.lib.jmu.edu/hacking-for-diplomacy-fall-2018/teams/first-act/the-product/>
- Federated Mission Network. <https://dnbl.ncia.nato.int/FMNPublic/SitePages/Home.aspx>
- Framework for Future Alliance Operations. Allied Command Transformation, Norfolk, 2018. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18-txt.pdf
- Gorton, Eric: *NATO invites students to present project*. 26. 03. 2019. <https://www.jmu.edu/news/2019/03/22-nato-students.shtml>
- Jároscsák Miklós: *Katonai logisztika gyakorlata – Áttekintés a befogadó nemzeti támogatás katonai logisztikát érintő igényeiről*. *Katonai Logisztika*, 2003/1., 164–189. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00044/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2003_1.pdf
- LaMonica, Martin: *Hybrid Generator Would Cut Military Base Fuel Costs in Half*. 03. 02. 2014. <https://spectrum.ieee.org/energywise/aerospace/military/hybrid-generator-would-cut-military-base-fuel-costs-in-half>
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, 2012. https://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
- NATO Agency supports Exercise Steadfast Cobalt 2019*. NCI Agency, 27. 07. 2019. <https://www.ncia.nato.int/NewsRoom/Pages/20190726-NATO-Agency-supports-Exercise-Steadfast-Cobalt-2019.aspx>
- NATO SMART ENERGY CAPABLE LOGISTICIAN 2015 – 8–19 June 2015 HUNGARY. 08. 08. 2017. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_08/20170808_Smart-Energy-Ex-Capable-Logistician2015.pdf

- NATO „Smart Energy” exercise gets underway in Hungary. NATO E-library, 08. 06. 2015. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_120481.htm
- Összecsukható konténerekkel lép az izraeli védelmi piacra egy magyar startup. 2020. 01. 16. <https://hungarokamion.hu/2020/01/16/osszecsukhato-kontenerekkel-lep-az-izraeli-vedelmi-piacra-egy-magyar-startup/>
- Porkoláb Imre – Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia alkalmazásának kutatása a haderőben.* Honvédségi Szemle, 2019/5., 3–19. https://honvedelem.hu/wp-content/uploads/2019/09/HSz-2019-5_03-20_Porkol%C3%A1b-Imre_A-mesters%C3%A9ges-intelligencia.pdf
- Strategic Foresight Analysis 2017 Report. Allied Command Transformation, Norfolk, 2017. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf
- Tadjdeh, Yasmin: *Army Driving Forward with Electric Vehicle Plans.* National Defense, 21. 02. 2019. <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2019/2/21/army-driving-forward-with-electric-vehicle-plans>
- The 4 Characteristics of Big Data. 12. 03. 2019. <https://www.bigdataframework.org/four-vs-of-big-data/>
- Több száz kiállító várja a látogatókat az Autonet Mobility Shown. https://www.szatmar.ro/Tobb_szaz_kiallito_varja_a_latogatokat_a_Autonet_Mobility_Shown/hirek/91549
- Vauver Viktor: *A NATO műveleti logisztikai lánc menedzsment II.* Katonai Logisztika, 2012/1., 19–31. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00071/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2012_1_019-031.pdf
- Világszintű találmány Magyarországon, hidrogénhajtású repülő. 2020. 01. 22. <https://www.portfolio.hu/uzlet/20200122/vilagszintu-talalmany-magyarorszagon-hidrogenhajtasu-repulo-413295>

Szakály Sándor:

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD LUDOVIKA AKADÉMIA PARANCSNOKAI (1919–1945)

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.10)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az önálló magyar (honvéd) tisztképzés a 19. század eleji, majd közepi próbálkozások után ténylegesen 1872-ben vette kezdetét. Színtere évtizedeken keresztül a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia¹ volt, amely fennállása alatt sok ezer honvédtisztet adott Magyarországnak. A trianoni békeszerződés erősen korlátozta a Magyar Királyság szuverenitását, amely az önálló magyar haderő létszámára és fegyverzetére vonatkozóan is jelentős megkötéseket tartalmazott. Ugyanez volt érvényes a tisztképzésre is. A Magyar Királyságnak gyakorlatilag egyetlen tisztképző intézménye maradt: a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia.

Egy-egy katonai tanintézet – nevelő- és/vagy képzőintézet – teljesítménye, az ott folyó oktató-nevelő munka nagyban függ az adott intézmény mindenkorai parancsnokának személyétől és a tanári kar „minőségétől”. A két világháború közötti időszakban a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémiának nyolc parancsnoka volt, akiknek a katonai életútját viszonylag kevesen ismerik, és működésükkel kapcsolatban is számos kérdés merülhet fel. Ez az írás arra keresi – és talán meg is adja – a választ, hogy ki is volt az a nyolc katonai vezető, akik mintegy huszonöt éven át, 1919 és 1945 között irányították az intézményt.

KULCSSZAVAK: Hadiiskola, háborús érték, honvéd tisztképzés, kitüntetések, Ludovika Akadémia, Farkas Ferenc, Jány Gusztáv, Kocsis László, Révy Kálmán, Sáska Elemér, Sipos Árpád, Szinay Béla, Szombathelyi Ferenc, vitéz

1. ábra A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia épülete

¹ A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia 1919 és 1931. november 1-jéig ezen a néven volt ismert, míg 1931. november 1. és 1939 között a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia I. főcsoport nevet viselte, majd 1939-től 1945. májusi megszűntéig ismét magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia néven szolgálta a magyar honvéd tisztképzést. A szövegben az egyszerűség kedvéért a Ludovika Akadémia kifejezést használom.

BEVEZETÉS

A magyar honvéd tisztképzés meghatározó intézménye volt a törvényileg már 1808-ban felállított Ludovika Akadémia,² amelyben a tényleges tisztképzés azonban csak 1872-ben indult meg³ és folyt az intézmény falain belül, illetve más helyszíneken 1945 májusáig.⁴

Jelen tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy a volt magyar királyi Honvédség tisztképző intézményének a két világháború közötti időszakában parancsnoki beosztást betöltött vezetőiről rövid életutakat vázoljak fel, valamint történelmi-statisztikai módszer segítségével bemutassam, elemezzem a jelzett időszakban az intézmény élén állt nyolc személy⁵ adatainak segítségével azt, hogy milyen háttére volt, illetve milyen felkészültséggel kellett rendelkezniük azoknak, akik a jelzett beosztást betölthették.

Ebben az időszakban a trianoni békeszerződés erősen korlátozta a Magyar Királyság szuverenitását, amely az önálló magyar haderő létszámára és fegyverzetére vonatkozóan is jelentős megkötéseket tartalmazott. Ugyanez volt érvényes a tisztképzésre is. A Magyar Királyságnak gyakorlatilag egyetlen tisztképző intézménye maradt: a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia.

A korábbi – hasonló – vizsgálatokat⁶ figyelembe véve a következő elemzéseket végzem el:

1. születési és családi adatok;
2. iskolai – polgári és katonai – tanulmányok, nyelvismeret;
3. katonai pályafutás, különös tekintettel a vezérkari beosztásokra, az I. és II. világháborús teljesítményekre, az 1919-es szerepvállalásra, a minősítésekre, az elért legmagasabb rendfokozatokra és beosztásokra, a nyugállományba helyezésre;
4. az 1945 utáni élethelyzet, az igazolási és népbírósi eljárások, kitelepítés, emigráció;
5. halálozás: időpont, hely, ok, sírhely.

² A Ludovika Akadémia létrehozásáról az 1808. évi VII. törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról rendelkezett. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80800007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D26> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 20.)

³ A Ludovika Akadémia történetére és az ott megindult tisztképzésre vonatkozóan lásd Bachó László, dezséri (szerk.): *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, 1930.; Rada Tibor (szerk.): *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglaló története (1830–1945)*. I–II. kötet, Calgary–Budapest, 1998–2001., valamint Siposné Kecskeméthy Klára – Bánffyné Kalavszky Györgyi: *A Ludovika egykor és most*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. (2. javított, bővített kiadás) című munkáját. A témával foglalkozó kisebb írások felsorolásától eltekintek, azok a jelzett munkák irodalomjegyzékében megtalálhatók.

⁴ 1944 őszén a Ludovika Akadémia Körömdre, majd a Németbirodalomba települt ki. 1944. november 15-én, Körömden még felavatták a fiatal tisztjelölteket hadnagyokká. Vannak adatok arra vonatkozóan, hogy a Németbirodalom területén is volt még tisztavatás 1945 áprilisában, de ezen utóbbit a szakirodalom nem tartja „hivatatosan elismertnek”.

⁵ A Ludovika Akadémia parancsnokai időrendi sorrendben (a rendfokozatuk megadása nélkül, mivel az a beosztás időszakában változott és azok a rövid életrajokban olvashatók):

1919. augusztus 28. – 1925. július 1. – Révy Kálmán;

1925. július 1. – 1928. október 1. – Sipos Árpád;

1928. október 1. – 1931. november 1. (másutt 1931. október 5.) – Szinay Béla;

1931. november 1. (másutt 1931. október 1.) – 1936. augusztus 21. (másutt 1936. augusztus 1.) – Jány Gusztáv;

1936. augusztus 21. (másutt 1936. augusztus 1.) – 1938. október 1. – Szombathelyi Ferenc;

1938. október 1. – 1943. augusztus 1. (a tisztavatás miatt 1943. augusztus 21-ig betöltötte a beosztást) – Farkas Ferenc;

1943. augusztus 21. – 1944. október 16. – Sáska Elemér;

1944. október 16. – 1945. május – Kocsis László.

⁶ Szakály Sándor: *A magyar katonai elit 1938–1945*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Mindezek alapján nézzük meg, hogy a nevezett nyolc személy adatai milyen képet adhatnak számunkra!

ADATOK ÉS ELEMZÉSÜK

A volt magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia 1919 augusztusa és 1945 májusa között parancsnokainak születési helye minden esetben ismert. A nyolc település közül hat város, míg kettő község, illetve mezőváros volt. A trianoni békediktátum⁷ után a születési helyek közül három település került Magyarország új határain kívülre: egy település Ausztriához, egy Csehszlovákiához, egy pedig Romániához. Ez 37,5 százalék – alacsonyabb, mint egy korábbi vizsgálatom⁸ eredménye, de ez jelen esetben a vizsgálatba bevont személyek számának tudható be.⁹

A születési időpontok esetében elmondható, hogy a Ludovika Akadémia parancsnokai közül mindenki az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának éveiben született, és nincs a parancsnokok között egyetlen azonos évben született személy sem.

Felekezeti megoszlásuk – 5 római katolikus, 2 református és 1 evangélikus – gyakorlatilag az országos arányokat tükrözi, legalábbis az 1910. évi statisztikai adatokkal összevetve.¹⁰

Ha azt vizsgáljuk, hogy a Ludovika Akadémia nyolc parancsnoka milyen családba született és nőtt fel, akkor elmondható, hogy alapvetően az alsó középosztályból és a kispolgári rétegből származnak. A szülők között két gimnáziumi tanárt (Révy Kálmán és Kocsis László édesapja), egy jogakadémiai tanárt (Sipos Árpád édesapja), egy gyógyszerészt (Szinay Béla édesapja), egy kiskereskedőt (Jány Gusztáv édesapja), egy cipészt (Szombathelyi Ferenc édesapja), egy városi rendőrkapitányt (Farkas Ferenc édesapja) és egy „rangját elveszített” honvéd kezelőtisztet (Sáska Elemér édesapja) találunk. Ezek a családi hátterek is közrejátszottak abban, hogy a vizsgálatban szereplő személyek a hivatásos tiszti pályát választották.

⁷ A trianoni békeszerződést a magyar állam képviselői 1920. június 4-én írták alá a versailles-i Nagy Trianon-palotában. A magyar Nemzetgyűlés 1921 júliusában fogadta el az 1921. évi XXXIII. törvénycikket „az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Romániával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. június 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről”, ami az 1921. július 31-én megjelent Országos Törvénytár 1921. évi 14. számában hirdettetett ki. A katonai előírásokat a törvény V. Részének IV. Fejezete tartalmazta. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 20.)

⁸ Szakály: i. m. 62–65.

⁹ Alacsony vizsgálati szám miatt jelentős eltérések lehetnek minden hasonló vizsgálatnál. A néhány száz fős mintavétel az, amelynek az eredményei relevánsnak tekinthetők. A hivatkozott mintában a magyar katonai felső vezetés tagjainak 53,25 százaléka született az elcsatolt területeken. Szakály: i. m. 64.

¹⁰ Felekezeti megoszlás 1910-ben:

római katolikus	52,1%,
református	12,6%,
evangélikus	6,4%.

Felekezet a vizsgálatba bevont személyek esetében:

római katolikus	6 fő = 66,66%,
református	2 fő = 22,22%,
evangélikus	1 fő = 11,11%.

Elmondható, hogy mind a három felekezet tagjai az országos százalékos arányuk felett voltak képviselve a Ludovika Akadémia parancsnokai között, de megjegyzendő, hogy a katonai életút során a felekezeti hovatartozásnak nem volt meghatározó jelentősége!

Megjegyzendő, hogy a felsorolt személyek közül hárman változtatták meg – ahogy akkor mondták: magyarosítottak – a nevüket, nevezetesen Jány Gusztáv Hautzingeréről, Szombathelyi Ferenc Knauszról (másutt Knauznak is megadva), illetve Szinay Béla Sznistsákról; ez százalékos arányban 37,5 százalék. A névváltoztatás egyébként mind a három esetben a Vitézi Rendbe történt felvétellel volt kapcsolatos, oda ugyanis a nem magyar névvel rendelkező személyek csak abban az esetben kerülhettek be, ha már régi magyar nemességgel rendelkeztek vagy a Habsburg-család tagjai voltak. Egyébiránt a nyolc parancsnok közül magyar nemességgel rendelkezett Révy Kálmán dombóvári előnévvel, Szinay Béla szinai előnévvel és Farkas Ferenc kisbarnaki előnévvel.

A Vitézi Rend tagjai közé – (I.) világháborús katonai teljesítményük alapján¹¹ – hatan kérték a felvételüket – Révy Kálmán (1925. június 21.), Sipos Árpád (1926. június 20.), Szinay Béla (1922. augusztus 15.), Jány Gusztáv (1924. június 15.), Szombathelyi Ferenc (1934. június), Farkas Ferenc (1923. június 17.) –, és valamennyien felvételt is nyertek. Szinay Béla egyúttal a 4. számú Vitézi Törzsszék törzskapitánya is volt.¹²

A volt Ludovika Akadémia egykori parancsnokainak iskolai végzettségére vonatkozóan – mind a polgári, mind a katonai tanintézetek vonatkozásában – teljes adatsor áll a rendelkezésünkre. Eszerint a polgári iskola négy osztályát 1 fő (Farkas Ferenc), a gimnázium négy osztályát 4 fő (Sipos Árpád, Szinay Béla, Szombathelyi Ferenc, Sáska Elemér), a gimnázium 5 osztályát 1 fő (Révy Kálmán) végezte el, míg 2 fő (Jány Gusztáv, Kocsis László) gimnáziumi érettségit tett.¹³

A polgári iskolák elvégzését követően az akkor még négy évfolyamos, hadapródiskola-ként működő Ludovika Akadémia növendéke lett Révy Kálmán (1892–1896); Sipos Árpád (1893–1897), aki „jó” összeredménnyel fejezte be tanulmányait az intézményben, ahol a Szilágyi Mihály-féle alapítványi helyet foglalhatta el; és Szinay Béla (1895–1899), akinek a gróf Buttler János-féle alapítványi hely biztosította az ingyenes képzés lehetőségét, és „igen jó” összeredménnyel fejezte be ludovikás tanulmányait. Már a három évfolyamos akadémiai képzésben volt a Ludovika Akadémia hallgatója Jány Gusztáv (1902–1905), aki „igen jó” összeredménnyel fejezte be tanulmányait. Ugyancsak a három évfolyamos képzésben vett részt Farkas Ferenc (1909–1902), aki ludovikás évei előtt a soproni Honvéd Főreáliskola három évfolyamát végezte el 1906 és 1909 között. Kocsis László ludovikás tanulmányait 1918 és 1921 között folytatta.

Az 1918 előtti időszakban folyó hadapródiskolai képzésben két személy vett részt: a pécsi honvéd hadapródiskola növendéke volt Szombathelyi Ferenc (1902–1906, összeredménye „igen jó”), a nagyváradi honvéd hadapródiskola növendéke pedig, teljesen díjmentes állami alapítványi helyen Sáska Elemér (1913–1916).

Ha a katonai tanintézetek tiszti rendfokozatot adó képzőintézményeit nézzük, akkor azt láthatjuk, hogy a Ludovika Akadémia 1919 és 1945 közötti parancsnokai közül mindenki

¹¹ A Vitézi Rendbe történő felvételkor a világháború során elnyert kitüntetések voltak a meghatározók. A legénységi állományú és a tiszti állományú személyek esetében – mivel a kitüntetések is így váltak ketté – különböző „milyenségtű” és „mennyiségű” kitüntetések birtoklása volt a meghatározó. A jelzett személyek valamennyien rendelkeztek a felvételhez szükséges hadiérdemükért elnyert kitüntetésekkel. A Vitézi Rend történetére vonatkozóan lásd Fekete Ferenc: A vitézi rend története. HK Hermanos, Szeged, 2011. és Kerepeszki Róbert: A Vitézi Rend 1920–1945. Attraktor Könyvkiadó, Máriabesenyő, 2013.

¹² Vitéz szinai Szinay Béla 1928. november 26-ától töltötte be a 4. számú Vitézi Törzsszék törzskapitányi tisztségét.

¹³ Jány Gusztáv a Deák Téri Evangélikus Gimnáziumban tett sikeres érettségi vizsgát „elégéses” eredménnyel 1902-ben, míg Kocsis László a Református Gimnázium hét osztályát Mezőtúron végezte el, és ún. „hadiérettségit” tett jeles eredménnyel 1918-ban.

honvéd tisztképző intézményben tanult és onnét avatták hivatásos tisztté. A császári és királyi tisztképző intézményekben egyikük sem végzett, és ismereteink szerint oda nem is törekedett.

A katonai életút során meghatározó szerepe volt az adott időszakban a magasabb katonai képzettséget biztosító – mondhatjuk ma úgy is, hogy – katonai felsőbb képző intézményeknek, mint a császári és királyi Hadiiskolának (Kriegsschule), a császári és királyi felsőbb tüzérfolyamnak (Höhere Artilleriekurs) és a császári és királyi felsőbb műszaki (hadmérnöki) tanfolyamnak (Höhere Geniekurs). Az ezen (1908-ig két-, attól kezdve hároméves) képzést folytató intézményekben sikeresen végeztek rövidebb próbaszolgálat után a vezérkari testületbe, a tüzértörzskarba és a hadmérnökkarba kerülhettek át, és szinte biztosan elérhették a tábornoki rendfokozatot, sőt annak akár valamelyik magasabb fokozatát is.¹⁴

A Ludovika Akadémia egykori parancsnokai közül hét fő – 87,5 százalék – végezte el a magasabb képzést adó katonai iskolákat. Közülük négyen – Révy Kálmán (1902–1904, „igen jó” összeredménnyel), Sipos Árpád (1901–1903, „igen jó” összeredménnyel), Jány Gusztáv (1909–1912, „igen jó” összeredménnyel), Szombathelyi Ferenc (1911–1914, „jó” összeredménnyel, a vezérkarhoz „igen jó” eredménnyel) – a császári és királyi Hadiiskolát, míg hárman – Farkas Ferenc (1920–1921), Sáska Elemér (1926–1929), Kocsis László (1928–1931) – a magyar királyi honvéd Hadiakadémiát.¹⁵

Az iskolai tanulmányok és az Osztrák–Magyar Monarchia éveiben teljesített katonai szolgálat kapcsán szoros összefüggés mutatható ki a különböző személyek idegen nyelvi ismerete között. Gyakorlatilag valamennyi személyről rendelkezésre állnak adatok, amelyek a következőket mutatják: a német nyelvet valamennyien ismerték, használták. A korabeli minősítés szerint Szinay Béla gyengén, Kocsis László jól, míg Révy Kálmán, Sipos Árpád, Jány Gusztáv, Szombathelyi Ferenc, Farkas Ferenc és Sáska Elemér tökéletesen beszélte a német nyelvet. Franciául – ami az Osztrák–Magyar Monarchia katonai tanintézeteiben kötelezően tanított nyelv volt – jól beszélt és írt Révy Kálmán, Sipos Árpád, Jány Gusztáv, Szombathelyi Ferenc, Kocsis László, gyengén pedig Farkas Ferenc. Révy Kálmán orosz és rutén nyelv ismeretét gyengének minősítették az adott időszakban, míg ugyanezt a minősítést kapta román nyelvből Szinay Béla és Jány Gusztáv, szlovák nyelvből pedig Szombathelyi Ferenc. Ha az egyes személyek esetében azt nézzük meg, hogy hány idegen nyelvet beszéltek, akkor azt láthatjuk, hogy három idegen nyelvet használt/használhatott Révy Kálmán, Jány Gusztáv és Szombathelyi Ferenc; két nyelvet Sipos Árpád, Szinay Béla, Farkas Ferenc és Kocsis László, míg egy idegen nyelvet Sáska Elemér.

A polgári és katonaiskolai tanulmányok után nézzük meg, hogy miként alakult a Ludovika Akadémia nyolc egykori parancsnokának katonai pályafutása! A Ludovika Akadémiából, illetve a honvéd hadapródiskolákból felavatott nyolc katonai vezető kivétel nélkül a gyalogos fegyvernemhez került. Közülük heten később a vezérkari testület tagjai lettek s

¹⁴ Az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében a szárazföldi csapatoknál a tábornoki rendfokozatok a következők voltak: vezérőrnagy, altábornagy, gyalogsági tábornok, lovassági tábornok, tábornaszernagy és a világháború évi alatt rendszeresített vezérezredes és tábornagy.

¹⁵ A magyar királyi honvéd Hadiakadémia a trianoni katonai előírások miatt nem működhetett volna, ezért különböző néven biztosította a vezérkari tisztútanpótlást. Kezdetben Ludovika Akadémia tisztú továbbképző tanfolyamként, majd Budapesti Szabályzatismertető tanfolyamként „rejtették”. Gyakorlatilag 1938-tól viselte hivatalosan a magyar királyi honvéd Hadiakadémia nevet, miközben a már korábban végzett hallgatók is kaptak hadiakadémiai végzettséget igazoló bizonyítványt. A Hadiakadémia történetére, az ott folyt képzésre vonatkozóan lásd Oroszi Antal: A Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia története (1920–1945). Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2000.

szolgáltak vezérkari tisztként, illetve voltak tagjai a vezérkari testületnek tábornoki/vezérőrnagy¹⁶ kinevezésükig. Szinay Béla volt a Ludovika Akadémia egyetlen olyan parancsnoka az adott időszakban, aki nem végzett vezérkari tisztképző intézményt.

Az első világháború harcaiban heten vettek közülük részt (Kocsis László életkoránál fogva nem lehetett még a háború résztvevője). Az ott nyújtott katonai teljesítményt kitételesekkel értékelték, illetve 1919 után a harctéren töltött időt is figyelembe véve készültek el a „háborús” értékek. A vizsgálatban szereplő nyolc személy közül heten vettek részt a második világháború küzdelmeiben – Sáska Elemér életkorából adódóan csak rövidebb ideig –, és közülük három személy esetében ismeretes az „érték”: Jány Gusztáv (6, kimagasló), Szombathelyi Ferenc (5, kiváló) és Farkas Ferenc (4, jó). Valószínűsíthető azonban a kimagasló értékelés Szinay Béla esetében is, aki katonai teljesítményéért kiérdemelte a Tiszti Arany Vitézségi Érmét, amit a Mária Terézia Katonai Rend káptalanja ítélt meg neki.¹⁷ Egyébként a világháború harcaiban részt vettek közül mindenki rendelkezett kardos kiténtetéssel.¹⁸

A hivatásos honvédtiszteket előljáróik/parancsnokaik minden évben minősítették,¹⁹ s ezek a minősítések erősen meghatározták a katonai életút alakulását. A nyolc, vizsgálatomban szereplő személy közül négyről vannak adatok, de azok sem minden esztendőből. A következő személyekre vonatkozóan a következő minősítéseket ismerjük: Révy Kálmán: 1927 „igen értékes”, 1928–1931 „kiváló”; Jány Gusztáv: 1926–1930 „kiváló”, 1933–1937 „kiváló”; Szombathelyi Ferenc: 1933–1937 „kiváló”; Farkas Ferenc: 1926–1930 „kiváló”, 1933–1937 „kiváló”.

A világháborús összeomlást követően szinte kivétel nélkül továbbra is szolgálatot vállaltak az új magyar haderőben, és 1919-ben a Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében szolgált Révy Kálmán, Jány Gusztáv, Sipos Árpád és Szombathelyi Ferenc. A többiek szerepvállalására vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, de valószínűsíthető, hogy 1919. augusztus 1-je előtt a szerveződő Nemzeti Hadseregnek senki sem volt a tagja. 1919 augusztusában viszont már valamennyien – az akkor még a Ludovika Akadémia hallgatóját, Kocsis Lászlót, illetve a román (hadi)fogságban lévő Jány Gusztávot leszámítva – a Nemzeti Hadseregben szolgáltak.

Ha azt nézzük meg, hogy a Ludovika Akadémia parancsnoki beosztásába milyen rendfokozatban kerültek be a vizsgálatban szereplő személyek és akkor hány évesek voltak, a következő adatokat kapjuk: vezérkari alezredes – Révy Kálmán (42 éves); vezérkari ezredes – Jány Gusztáv (48 éves), Szombathelyi Ferenc (49 éves), Farkas Ferenc (46 éves), Sáska Elemér (45 éves), Kocsis László (43 éves); ezredes – Szinay Béla (46 éves); tábornok – Sipos

¹⁶ A magyar királyi Honvédségben az 1920-as évektől 1941 augusztusáig a következő tábornoki rendfokozatok voltak: tábornagy (csak a háborúban elérhető rendfokozat), gyalogsági, lovassági és tüzérségi tábornok, illetve tábornagyalos – utóbbi műszaki fegyvernembéli – (háromcsillagos tábornokok), altábornagy (kétszillagos tábornokok), tábornok (egyszillagos tábornokok). 1941 augusztusától a tábornoki rendfokozati elnevezések a következők voltak: tábornagy (csak a háborúban elérhető rendfokozat), vezérezredes (háromcsillagos tábornokok), altábornagy (kétszillagos tábornokok), vezérőrnagy (egyszillagos tábornokok). A Folyami Erőknél az altábornagy rendfokozat megfelelője a vezérőrnagy, a vezérőrnagy megfelelője a vezérkapitány volt 1941 augusztusától 1944 júniusáig. Az azt követő időszakban a tábornoki rendfokozati elnevezések egységesek lettek.

¹⁷ Szinay Béla Tiszti Arany Vitézségi Éremre történt felterjesztésének indoklását lásd Benkóczy Emil: Heves vármegye vitézei. Benkóczy Emil kiadása, Eger, 1936, 93–95.

¹⁸ Az egykori magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia parancsnokainak világháborús és azt megelőző években elnyert, illetve 1920 után kapott kiténtetéseit is a rövid életrajzoknál tüntettem fel.

¹⁹ A minősítések írásban, szöveges formában készültek el, és azokat számokkal összegezték: 6 (kimagasló), 5 (kiváló), 4 (igen jó), 3 (jó), 2 (megfelelő).

Árpád (46 éves). Amint látjuk, a Ludovika Akadémia parancsnoki beosztását rendfokozatban és életkorban is a legfiatalabban Révy Kálmán érte el, míg az életkorát tekintve a legidősebb Szombathelyi Ferenc volt. Az átlagos életkor egyébként 45,6 év. Megjegyzendő itt ugyanakkor az is, hogy a parancsnoki beosztásba történt kinevezésüket megelőzően szinte kivétel nélkül tanítottak katonai tanintézetekben, lett légyen az a Ludovika Akadémia, hadapródiskola vagy a vezérkari tisztképzés színtere, a Hadiakadémia.

Ha végigtekintünk a Ludovika Akadémia egykori parancsnokainak katonai pályafutásán, azt láthatjuk, hogy sem beosztásban, sem rendfokozatban nem ez volt katonai pályafutásuk utolsó állomása. A lezárt katonai életutak esetében (a nyugállományba helyezést tekinthetjük ennek) az egykori parancsnokok rendfokozata a következő volt:²⁰ altábornagy – Révy Kálmán,²¹ Szinay Béla; vezérezredes – Sipos Árpád, Jány Gusztáv, Szombathelyi Ferenc. Katonai életútja a II. világháború befejeztével vezérezredesi rendfokozatban zárult Farkas Ferencnek, vezérőrnagy rendfokozatban Sáska Elemérnek, vezérkari ezredesi rendfokozatban pedig Kocsis Lászlónak.

Az elért legmagasabb rendfokozatok mellett nézzük meg azt is, hogy melyek voltak azok a legmagasabb katonai beosztások, amelyeket a vizsgálatban szereplő személyek elértek! A Honvéd Vezérkar főnöke – Szombathelyi Ferenc, a Honvédség Főparancsnokának helyettese – Sipos Árpád, a Honvédség Főparancsnoka tisztképző- és nevelésügyi szemlélője – Révy Kálmán, a magyar királyi Csenedőrség felügyelője – Szinay Béla, a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese – Sáska Elemér, a magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnoka – Jány Gusztáv, a magyar királyi VI. honvéd hadtest parancsnoka – Farkas Ferenc, a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka – Kocsis László.

Amint arra már utalást tettem, a katonai életút a nyugállományba helyezéssel zárul. Így volt ez az itt felsorolt nyolc személy esetében is. A két világháború közötti években a nyugállományba helyezés a beöltött 36. szolgálati évvel kötelező volt minden hivatásos honvédtiszt számára, és azt magának kellett kérnie. A 36. szolgálati évet meghaladó szolgálatot csak az államfő engedélyezhette „kivételesen és kegyelemből”. A Ludovika Akadémia nyolc parancsnoka közül öt főnek zárult le katonai életútja nyugállományba helyezéssel, és valamennyien elérték – mi több túlhaladták – a 36. szolgálati évüket!

36 szolgálati évvel, 55 évesen vonult nyugállományba Révy Kálmán; 39 szolgálati évvel, 57 évesen Sipos Árpád; 37 szolgálati évvel, 56 évesen Szinay Béla; 38 szolgálati évvel, 60 évesen Jány Gusztáv; 38 szolgálati évvel, 57 évesen Szombathelyi Ferenc.

A második világháború befejezésekor a Ludovika Akadémia parancsnokai közül még mindenki életben volt. Öt személy nyugállományban, három személy tényleges szolgálatban. Közülük hárman – Révy Kálmán, Sipos Árpád és Szinay Béla – nem hagyták el Magyarországot területét. Jány Gusztáv – eleget téve a kitelepülésre vonatkozó előírásoknak – 1945 tavaszán a feleségével együtt a Németbirodalomba utazott. Farkas Ferenc, Sáska Elemér és Kocsis László szintén a Németbirodalom területére vonult az általa parancsnokolt csapatokkal, intézetekkel. Szombathelyi Ferenc nyilas-hungarista internáltként került a Németbirodalomba.

²⁰ Az 1941. augusztusi rendfokozati elnevezéseket használtam ebben az esetben, mivel a rendfokozati elnevezések változása a nyugállományban lévő személyekre is vonatkozott.

²¹ Vitéz dombóvári Révy Kálmán nyugállományú altábornagynak az államfő 1940. május 31-én „kivételesen és különös kegyelemből” címzetes gyalogsági tábornoki rendfokozatot adományozott. Ez a rendfokozat 1941 augusztusától címzetes vezérezredesi.

A kitelepült személyek közül Szombathelyi Ferenc 1945-ben, Jány Gusztáv 1946-ban tért vissza Magyarországra. Őket a Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztálya őrizetbe vette és később átadta a Budapesti Népbíróságnak. Farkas Ferenc hazatérésével és itthoni esetleges beosztásával kapcsolatban Vörös Jánoshoz,²² az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi miniszteréhez fordult, feltételezve, hogy az új Magyarország számít katonai tapasztalataira.²³ Farkas Ferenc – látva a magyarországi változásokat és a személyével kapcsolatos vélekedéseket – az emigrációt választotta, és a magyar emigráció egyik meghatározó személye lett az 1970-es évek közepéig. Távollétében a Budapesti Törvényszék 1950-ben életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte. Az ítéletet 1998-ban a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága hatályon kívül helyezte, és rendfokozatát posztumusz 2006-ban a Magyar Köztársaság köztársasági elnöke visszaadta.

Ugyancsak az emigrációt választotta Sáska Elemér vezérőrnagy – ő Németország nyugati megszállási övezetében (a későbbi Németországi Szövetségi Köztársaság területén) maradt – és Kocsis László vezérkari ezredes is. Utóbbi Németországból Argentínába emigrált, s aktívan részt vett a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége tevékenységében.

A Magyarországon maradtak közül Révy Kálmánt és Sipos Árpádot a honvédelmi miniszter állandó igazoló bizottsága „Igazolt”-nak nyilvánította. Szinay Béla igazolási eljárására vonatkozóan nem rendelkezem adatokkal, de a volt magyar királyi Csendőrség felügyelőjeként nem valószínű, hogy „Igazolt” személlyé vált volna. Szombathelyi Ferencet és Jány Gusztávot a Budapesti Népbíróság háborús és népellenes bűncselekményekkel vádolva ítélte el: Szombathelyit életfogytig tartó fegyházra, Jányt halálra ítélték. Utóbbiit kivégezték, Szombathelyi Ferencet pedig a jogerős ítélet kihirdetése után a magyar hatóságok kiadták Jugoszláviának, ahol halálra ítélték és kivégezték.

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1994. március 16-án néhai Szombathelyi Ferencet felmentette az ellene felhozott vádak alól, és Jány Gusztáv esetében is ugyanezt mondta ki 1993. október 4-én. A tőlük minden törvényes jogalap nélkül elvett rendfokozatukat azonban a mai napig nem állították helyre!

Szinay Béla a rendszeres ÁVH-s kihallgatások után önkézzel vetett véget az életének. Révy Kálmán, Sipos Árpád, Farkas Ferenc, Sáska Elemér és Kocsis László „természetes halállal” haltak meg.

A volt magyar királyi Ludovika Akadémia egykori parancsnokai halálának helye és ideje, oka, valamint az elhalálozás kori életkoruk a következő volt:

- Magyarország: Jány Gusztáv (Budapest, 1947. 11. 26., kivégzés, 64 éves), Szinay Béla (Budapest, 1948. 09. 08., öngyilkosság, 68 éves), Révy Kálmán (Budapest, 1949. 02. 09., szívroham, 72 éves), Sipos Árpád (Budapest, 1950. 03. 08., szívroham, 71 éves);
- Argentína: Kocsis László (Vicente López, 1980. 01. 17., szívbénulás, 79 éves);
- Jugoszlávia: Szombathelyi Ferenc (Pétevárad, 1946. 11. 04., kivégzés, 59 éves);
- Németországi Szövetségi Köztársaság: Farkas Ferenc (Arnstorf, 1980. 04. 17. ?, 88 éves), Sáska Elemér (Stuttgart, 1985. 03. 31., ?, 87 éves).

²² Vitéz nemes Vörös János vezérezredes (*Csabrendek, 1891. 03. 23. – †Balatonfüred, 1968. 07. 23.). 1944. április 19-től 1944. október 16-ig a magyar királyi Honvéd Vezérkar főnöke. 1944. december 22. és 1945. november 15. között az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere és egyben 1944. december 23-tól 1946. február 21-ig a Honvéd Vezérkar főnöke. Életútját röviden lásd Szakály Sándor: A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. augusztus 12. – 1945. május 9. Új Honvédségi Szemle, 2002/1., 108–109.

²³ Farkas Ferenc tevékenységére vonatkozóan lásd Bonhardt Attila: Kisbarnaki Farkas Ferenc és a rendelkezésre álló levéltári dokumentumok. Hadtörténelmi Közlemények, 120. évf. 2007/1., 203–216.

Emléküket a magyar hadtörténetírás őrzi. Valamennyiük neve szerepel a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán az egykori parancsnokokat felsoroló „emléktáblákon”, míg Jány Gusztávra és Szombathelyi Ferencre a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületének falán található különálló emléktábla emlékeztet.

A LUDOVIKA AKADÉMIA, ILLETVE A LUDOVIKA AKADÉMIA I. FŐCSOPORT PARANCSNOKAI, 1919–1945²⁴

RÉVY Kálmán, vitéz dombóvári, címzetes gyalogsági tábornok (Gyalogság)

*Budapest, 1877. 03. 14. – †Budapest, 1949. 02. 09.

Apja: Révy (1872. 06. 21-ig Reisz) Ferenc, a budapesti VI. kerületi magyar királyi állami felsőbb leányiskola és leánygimnázium tanára, illetve igazgatója

Anyja: Főcze Franciska

Vallása: római katolikus

Iskolái, végzettsége: főgimnázium 1–5. osztály (1887–1892) Budapest; Ludovika Akadémia 1–4. évfolyam (1892–1896) „Pest szabad királyi város alapítványi helyén”; m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, Budapest (1901–1902); cs. és kir. Hadiiskola, Bécs (1902–1904), „igen jó”.

Nyelvismerete: német (T), francia (J), orosz (Gy), ruszin/rutén (Gy)

Rendfokozatai: hadapród-tiszthelyettes: 1896. 08. 18 (1896. 09. 01-jei rang, 11. rangszám); hadnagy: 1897. 11. 01.; főhadnagy: 1900. 11. 01.; százados: 1908. 11. 01. (1. rangszám); őrnagy: 1914. 08. 01.; alezredes: 1916. 02. 01. (1919-ben új rangja: 1916. 02. 01., 35. rangszám); ezredes: 1920. 05. 01.; tábornok: 1924. 01. 01.; altábornagy: 1927. 05. 01.; címzetes gyalogsági tábornok: 1940. 05. 31. „kivételesen és különös kegyelemből”.

Beosztásai: 1896. 08. 18. – 1899. 09. 30.: m. kir. 18., illetve m. kir. 11. honvéd gyalogezred, alantostiszt; 1901. 10. 15. – 1902. 07. 31.: m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, hallgató; 1902. 10. – 1904. 07.: cs. és kir. Hadiiskola hallgatója; 1904. 07. 01. – 1905. 05. 01.: m. kir. 11. honvéd gyalogezred, alantostiszt; 1905. 05. 01. – 1908. 05. 01.: m. kir. III. honvéd kerületi parancsnokság, beosztott vezérkari tiszt; 1908. 05. 01. – 1908. 09. 01.: m. kir. 3. honvéd gyalogezred, beosztott tiszt; 1908. 09. 01. – 1912. 05. 01.: nagyváradi m. kir. honvéd hadapródiskola, tanár; 1912. 05. 01. – 1913. 11. 01.: Honvédelmi Minisztérium, beosztott tiszt; 1913. 11. 01. – 1914. 05. 01.: m. kir. 29. honvéd gyalogezred; 1914. 05. 01. – 1914. 09.: m. kir. II. honvéd kerületi parancsnokság vezérkari főnöke; 1914. 09. – 1915. 03. 22.: m. kir. 23. honvéd gyaloghadosztály vezérkari főnöke; 1915. 03. 23. – 1918.: orosz hadifogság; 1918. 08. – 1918. 11. 04.: m. kir. 51. gyaloghadosztály vezérkari főnöke; 1918–1919: a hadügyminiszter szárnysegédje; 1919. ? – 1919. 08.: Vörös Hadsereg hídfő hadosztály parancsnoka; 1919. 08. 28. – 1925. 06. 30.: m. kir. honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka; 1925. 07. 01. – 1928. 11. 01.: a miskolci m. kir. 7. honvéd vegyesdandár parancsnoka; 1928. 11. 01. – 1930. 05. 26.:

²⁴ Az összeállításban a következő rövidítéseket alkalmaztam: K. E. – Kormányzói Elhatározás; kir. – királyi; m. – magyar; n. a. – nincs adat; Gy – gyenge; J – jó; T – tökéletes.

Tábornoki Becsületügyi Választmány elnöke; 1930. 05. 26. – 1932. 08. 01.: a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék elnöke, a Honvédség Főparancsnoka tisztképző nevelésügyi szemléelője; 1932. 11. 01.: nyugállomány.

Kitüntetései: Magyar Érdemkereszt II. osztályához a csillag (1928); Magyar Érdemkereszt II. osztálya (1925. 09. 01.); Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztje hadidíszítmennyel, kardokkal (1918. 06. 27.); Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya hadidíszítmennyel, kardokkal (1914. 11. 29.); Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1915. 09. 07.); Bronz Katonai Érdemérem vörös szalagon (1912. 08. 15.); Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon (1933); Tiszti Katonai Szolgálati Jel III. osztálya (1916. 08. 18.); Károly Csapatkereszt; Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára (1898); Katonai Jubileumi Kereszt (1908).

Háborús érték (I. világháború): n. a.

Minősítései: 1927 „igen értékes”, 1928–1931 „kiváló”

Vezérkari testületben: 1904–1924

Vezérkari törzstiszti vizsga: n. a.

Vitéz: 1925. 06. 21.

Családi állapot: nős, első feleség: n. a.; nős (Budapest, 1922), második feleség: Szalay Vilma (*Pozsony, 1897 – †Budapest, 1936. 02. 05.)

Gyermekei: Mária (Szentirmay Sándorné) (*Budapest, 1926. – †Budapest, 2013. 04. 30.), nevelt fia: Cherven Arisztid (*?, 1917–?)

Lakás: Budapest, II. kerület, Bimbó utca 59.

Temetése, sírja: Budapest, 1949.

Egyebek: névváltoztatás: 1872. 06. 21.; magyar nemesség, dombóvári előnévvel: 1907. 04. 23. (másutt 1906. 01. 18.); a Magyar Katonai Írók Körének tagja, az Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület elnöke (1939–1947). A honvédelmi miniszter általános igazoló bizottsága 787/ig. biz.–1945. számú határozatával igazoltnak nyilvánította „nyugállományban való meghagyása mellett”.

SIPOS Árpád, vitéz, gyalogsági tábornok (Gyalogság)

*Nagyvárad, 1879. 08. 01. – †Budapest, 1950. 03. 08.

Apja: Dr. Sipos Árpád, jogakadémiai tanár

Anyja: Mezey Atalia

Vallása: római katolikus

Iskolái, végzettsége: főgimnázium 1–4. osztály (1889–1893) Nagyvárad; Ludovika Akadémia 1–4. évfolyam (1893–1897), „jó”, „Szilágyi Mihály-féle alapítványi helyen”; m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, Budapest (1901–1902) „jeles”; cs. és kir. Hadiskola, Bécs (1901–1903) „igen jó”.

Nyelvismeret: német (T), francia (J)

Rendfokozatai: hadapród-tiszthelyettes: 1897. 08. 18. (1897. 09. 01.-jei rang, 19. rangszám); hadnagy: 1898. 11. 01.; főhadnagy: 1903. 05. 01. (19. rangszám); 2. osztályú százados: 1907. 05. 01. (19. rangszám); őrnagy: 1915. 07. 01. (9. rangszám); alezredes: 1917. 08. 01. (1919-ben új rangja: 1917. 08. 01., 23. rangszám); ezredes: 1920. 08. 01. (később 1920. 05. 01-re javítva, 3*5. rangszám); tábornok: 1925. 05. 01.; altábornagy: 1928. 11. 01.; gyalogsági tábornok: 1935. 11. 01.

Beosztásai: 1897. 08. 18. – 1900. 10. 15.: m. kir. 4. honvéd gyalogezred, alantostiszt; 1900. 10. 15. – 1901. 07. 31.: m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, hallgató; 1901. 10. 01. – 1903. 07.: cs. és kir. Hadiiskola, hallgató; 1903. 07. – 1907. 05. 01.: m. kir. 3. lovasdandár, beosztott vezérkari tiszt, illetve dandár vezérkari tiszt; 1907. 05. 01. – 1908. 09. 01.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred (csapatszolgálaton), beosztott tiszt; 1908. 09. 01. – 1910. 09. 01.: pécsi m. kir. honvéd hadapródiskola, tanár; 1910. 09. 01. – 1910. 11. 01.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, beosztott tiszt; 1910. 11. 01. – 1912. 09. 01.: m. kir. V. honvéd kerületi parancsnokságon vezérkari tiszt, illetve m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, tanár; 1912. 09. 01. – 1914. 08. 01.: m. kir. Honvéd Központi Lovasiskola, tanár; 1914. 08. 01. – 1914. 11. 08.: cs. és kir. XII. hadtestparancsnokság, vezérkari tiszt; 1914. 11. 08. – 1915. 06. 05.: cs. és kir. 12 Landsturm (osztrák népfelkelő) dandárparancsnokság, vezérkari tiszt; 1915. 06. 05. – 1915. 10. 30.: cs. és kir. Hofmann-hadtest parancsnokság, vezérkari tiszt; 1915. 10. 30. – 1916. 04. 01.: Josef Blum vezérőrnagy csoportja, vezérkari főnök; 1916. 04. 01. – 1916. 08. 24.: cs. és kir. 2. hadsereg-parancsnokság, vezérkari tiszt; 1916. 08. 24. – 1918. 04.: m. kir. I. honvédkerület, vezérkari főnök; 1918. 04. – 1918. 09.: beosztás nélkül, a cs. és kir. Hadsereg-főparancsnokság rendelkezésére; 1918. 09. – 1918. 11. 04.: m. kir. 315. honvéd gyalogezred, parancsnok; 1918. 11. 04. – 1919. 01. 19.: n. a.; 1919. 01. 19. – 1919. 08. 19.: budapesti városparancsnokság katonai osztályának vezetője; 1919. 08. 19. – 1920. 08. 18.: a budapesti katonai körlet parancsnokság vezérkari főnöke; 1920. 08. 19. – 1922. 12. 03.: Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam, tanár; 1923. 01. – 1924. 01. 01.: budapesti rendőrtartalék I. csoport parancsnoka; 1924. 01. 01. – 1925. 07. 01.: Pénzügyminisztérium XIX. osztály (vámőrségi ügyek) vezetője; 1925. 07. 01. – 1928. 10. 01.: m. kir. honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka; 1928. 10. 01. – 1932. 10. 01.: a debreceni m. kir. 6. vegyesdandár parancsnoka; 1932. 10. 01. – 1936. 01. 01.: m. kir. Honvédség Főparancsnoka tisztképzés és nevelésügyi szemlélő és egyben a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék elnökének helyettese; 1935. 01. 16. – 1936. 09. 09.: m. kir. Honvédség Főparancsnoka helyettese; 1936. 10. 01.: nyugállomány.

Kitüntetései: Magyar Érdemrend I. osztálya (1936. 09. 17.); Magyar Érdemkereszt II. osztályához a csillag (1935. 01. 26.); Magyar Érdemkereszt II. osztálya (1928. 12. 01.); Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal (1916. 05. 18.); Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal (1914); Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1918. 07. 15.); Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1915. 09. 19.); Bronz Katonai Érdemérem piros szalagon (1912. 10. 17.); Károly Csapatkereszt (1918); Tiszti Szolgálati Jel II. osztálya (1927. 08. 18.); Tiszti Katonai Szolgálati Jel III. osztálya (1917. 08. 18.); Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára (1898); Katonai Jubileumi Kereszt (1908); Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal (1930. 02. 15.); Osztrák Érdemrend nagykeresztje (1936. 11. 21.); porosz (német) Vaskereszt II. osztálya (1915. 07. 08.); osztrák Háborús Emlékérem kardokkal (1935. 01. 25.); német Háborús Emlékérem (1926. 07. 16.).

Háborús érték (I. világháború): n. a., hadra kelt seregnél – 29 hónap, mögöttes országrészben – 18 hónap

Minősítései: n. a.

Vezérkari testületben: 1903–1925

Vezérkari törzstiszti vizsga: n. a.

Vitéz: 1926. 06. 20.

Családi állapot: nős, felesége: Fabritius Elza (*Brassó, 1889. 12. 06. – †Budapest, 1972. 10. 17.)

Gyermekei: Erzsébet (Dr. Czigle Pálné) (*Budapest, 1917. 10. 06. – †?), Angéla (Dereano Jenőné) (Budapest, *1922. 01. 31. – †?)

Lakás: Budapest, IV. kerület, Királyi Pál utca 7. III. emelet 7.

Temetése, sírja: Budapest, 1950.

Egyebek: magyar királyi titkos tanácsos (1937. 10. 10.); Hungária Evezős Egylet, tiszteletbeli tag (1927. 02. 04.); Békéssy Béla Vívó Club (Debrecen), dísztag (1929. 02. 28.); Ludovika Akadémia Leventekör, dísztag (1930. 05. 23.); Debreceni Sportrepülő Egyesület, tiszteletbeli elnök (1932. 11. 04.); Debreceni Torna Egylet, díszelnök (1933. 06. 12.); Soproni Rákóczi Ferenc reáliskolai nevelőintézet önképzőköre, dísztag (1933. 02. 04.); Turáni Vadászok Országos Egyesülete, elnök (1938–?); Nemzeti Takarékpénztár Rt., igazgatósági tag (1939–?). A honvédelmi miniszter állandó igazoló bizottsága 3.064/ig.biz.-1945. számon „Igazolt”-nak nyilvánította.

SZINAY (1921. 09. 30-ig Sznistsák) Béla, vitéz szinai, altábornagy (Gyalogság)

*Eger, 1880. 06. 09. – †Budapest, 1948. 09. 08.

Apja: Sznistsák Ferenc, gyógyszerész

Anyja: Sir Gabriella

Vallása: római katolikus

Iskolái, végzettsége: főgimnázium 1–4. osztály (1891–1895); Ludovika Akadémia 1–4. évfolyam (1895–1899), „igen jó”, „Gróf Buttler János-féle Heves vármegyei alapítványi helyen”.

Nyelvismerete: német (Gy), román (Gy)

Rendfokozatai: hadapród-tiszthelyettes: 1899. 08. 18. (1899. 09. 01-jei rang, 13. rangszám); hadnagy: 1900. 11. 01. (44. rangszám); főhadnagy: 1906. 05. 01. (14. rangszám); százados: 1913. 15. 01.; őrnagy: 1918. 11. 01. (1919. 12. 17-én 1918. 08. 01-jére, 21. rangszámra javítva); alezredes: 1920. 09. 01.; ezredes: 1921. 09. 01.; tábornok: 1929. 05. 01. (1. rangszám); altábornagy: 1936.

Beosztásai: 1899. 08. 18. – 1902. 06. 14.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, századszolgálat; 1902. 06. 14. – 1902. 08. 10.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, zászlóalj-segédtsz. helyettesít; 1902. 08. 10. – 1902. 08. 19.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, századszolgálat; 1902. 08. 19. – 1902. 09. 08.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, póttartalékos század, századparancsnok; 1902. 09. 08. – 1902. 12. 31.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, századszolgálat; 1903. 01. 01. – 1903. 03. 31.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, altisztképző iskola parancsnoka; 1903. 04. 01. – 1904. 03. 09.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, századszolgálat; 1904. 03. 09. – 1904. 05. 23.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, zászlóalj-segédtsz. helyettesít; 1904. 05. 23. – 1904. 12. 31.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, századszolgálat; 1905. 01. 01. – 1906. 12. 21.: m. kir. 24. honvéd gyalogezred, 2. zászlóalj, zászlóalj-segédtsz.; 1906. 12. 21. – 1907. 02. 23.: m. kir. 10. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1907. 02. 24. – 1907. 03. 14.: m. kir. 10. honvéd gyalogezred, zászlóalj-segédtsz. helyettesít; 1907. 03. 01. [sic!] – 1907. 05. 31.: m. kir. 10. honvéd gyalogezred, altisztképző iskola parancsnoka; 1907. 06. 01. – 1907. 06. 20.: m. kir. 10. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1907. 06. 21. – 1910. 09. 01.: m. kir. 10. hon-

véd gyalogezred, zászlóalj-segédtsízt és állomástiszt (1907. 01. 01. – 1907. 06. 22.: zászlóalj-fegyvertiszt is); 1910. 09. 01. – 1913. 01. 28.: Ludovika Akadémia, tanár (Szolgálati szabályzat, osztály- és oktatótsízt) (1913. 01. 28-án térdkalácstörést szenvedett); 1913. 01. 28. – 1913. 09. 01.: kórházban és egészségügyi szabadságon; 1913. 09. 01. – 1914. 08. 31.: tartósan vezényelve a budapesti m. kir. honvéd hadkiegészítő parancsnoksághoz; 1914. 09. 01. – ? : m. kir. 30. honvéd gyalogezred, frontszolgálat; ? – 1918. 05.: Honvédelmi Minisztérium 1. osztály, beosztott tiszt; 1918. 05. – 1918. 11. 19.: m. kir. 64. honvéd gyaloghadosztály, rohamzászlóalj, zászlóaljparancsnok; 1921–1922: Ludovika Akadémia, tanár (csapatpedagógia és csapatszolgálat); 1922: m. kir. 1. honvéd gyalogezred, ezredparancsnok-helyettes; 1923–1926. 10. 01.: Ludovika Akadémia, akadémikus zászlóalj, zászlóaljparancsnok, tanulmányvezető és a gyalogsági kiképzés vezetője; 1926. 10. 01. – 1928. 10. 01.: m. kir. 1. honvéd gyalogezred, ezredparancsnok; 1928. 10. 01. – 1931. 10. 05. (K. E.) m. kir. honvéd Ludovika akadémia parancsnoka; 1931. 01. 05. (K. E.) (1931. 11. 01. [?]) – 1936. 08. 01.: m. kir. Csendőrség felügyelője; 1936. 11. 01.: nyugállomány.

Kitüntetései: Magyar Érdemkereszt II. osztályához a csillag (1936); Magyar Érdemkereszt II. osztálya (1930. 02. 26.); Magyar Érdemrend tisztikeresztje (1943. 11. 15.); Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal (1918. 10. 21.); Arany Vitézségi Érem tiszték számára (1931); Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal (1915. 08. 13.); Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1917. 01. 29 és 1918. 06. 24.); Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1916. 02. 03.); Bronz Katonai Érdemérem vörös szalagon (1913. 04. 13.); Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon (1925. 05. 20.); Károly Csapatkereszt (1918); Sebesültek Érme, szalagján két sávval; Nemzetvédelmi Kereszt (1941. 06. 28.); Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal; Tiszti Szolgálati Jel II. osztálya (1929. 08. 18.); Tiszti Katonai Szolgálati Jel III. osztálya (1919. 08. 18.); Katonai Jubileumi Kereszt (1908); Osztrák Érdemrend középkeresztje a csillaggal; osztrák Háborús Emlékérem kardokkal.

Háborús érték (I. világháború): n. a., arcvonalban – 7 hónap, hadra kelt seregnél – 24 hónap, mögöttes országrészben – 17 hónap

Minősítései: 1931–1934 „kiváló”, 1935 „igen jó”

Vezérkari testületben: –

Vezérkari törzstiszti vizsga: –

Vitéz: 1922. 08. 15. A 4. számú Vitézi Törzsszék vitézi törzskapitánya 1928. 11. 26. – ?.

Családi állapota: nő (Eger, 1908. 06. 02.), felesége: pápai Vratarics Janka (*Tarnaszentmiklós, 1889. 02. 19. – †?).

Gyermekei: Hanna (*Eger, 1910. 06. 22. – †Eger, 1910. 09. 27.); András (*Budapest, 1913. 05. 08. – †Baltimore, Amerikai Egyesült Államok, 1988. 06. 25.), hivatásos honvédtiszt; Éva (*Budapest, 1918. 05. 05. – †?).

Lakás: n. a.

Temetése, sírja: n. a.

Egyebek: „régii magyar nemessége és ’Szinaí’ előneve igazolt” 1932. 08. 11. Büm. 24. 701/III-1932.; a Magyar Katonai Írók Körének tagja; az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Önkéntes Munkaszolgálat főparancsnoka (1937–1943); az ÁVH 1948 augusztusában letartóztatta, szabadulását követően röviddel öngyilkos lett.

JÁNY (1924. 06. 17-ig Hautzinger) Gusztáv, vitéz, vezérezredes (Gyalogság)

*Rajka, 1883. 10. 21. – †Budapest, 1947. 11. 26.

Apja: Hautzinger Sándor, kereskedő

Anyja: Jány Vilma

Vallása: evangélikus

Iskolái, végzettsége: főgimnázium 1–8. osztály (1894–1902) Budapest; Deák Téri Evangélikus Gimnázium, érettségi: „elégéses”; Ludovika Akadémia 1–3. évfolyam (1902–1905) „igen jó”, „teljesen díjmentes államköltséges helyen”; m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, Budapest (1908–1909) „igen jó”; cs. és kir. Hadiiskola, Bécs (1909–1912) „igen jó”.

Nyelvismerete: német (T), francia (J), román (Gy)

Rendfokozatai: hadnagy: 1905. 08. 18. (1904. 09. 01-jei rang, 9. rangszám); főhadnagy: 1910. 05. 01. (13. rangszám); százados: 1915. 01. 01.; őrnagy: 1919. 09. 01-jével; alezredes: 1921. 09. 01. (19. rangszám); ezredes: 1925. 05. 01. (2*7. rangszám); tábornok: 1934. 11. 01.; altábornagy: 1937. 11. 01.; gyalogsági tábornok: 1941. 05. 01. (1. rangszám).

Beosztásai: 1905. 08. 18. – 1907. 12. 01.: m. kir. 8. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1907. 12. 01. – 1908. 01. 15.: m. kir. 8. honvéd gyalogezred egyévi önkéntes iskoláján oktatótisz; 1908. 01. 15. – 1908. 08. 12.: m. kir. 8. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1908. 08. 12. – 1908. 09. 12.: m. kir. 8. honvéd gyalogezred, kerékpárrészleg parancsnoka; 1908. 09. 12. – 1908. 10. 15.: m. kir. 8. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1908. 10. 15. – 1909. 07. 31.: m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, hallgató; 1909. 10. 01. – 1912. 07. 31.: cs. és kir. Hadiiskola (Bécs), hallgató; 1912. 08. 01. – 1913. 03. 01.: n. a.; 1913. 03. 01. – 1915. 10.: m. kir. 82. honvéd gyalogdandár, dandár vezérkari tisz; 1915. 10. – 1918.: cs. és kir. XVII. hadtest, illetve m. kir. 55. honvéd gyaloghadosztály vezérkari tisz, megfigyelő a nyugati hadszíntéren, cs. és kir. 3. hadsereg-parancsnokságon vezérkari tisz; 1918. 09. – 1919. 01.: Honvédelmi Minisztérium, illetve Hadügyminisztérium 1. osztályon beosztott; 1919. 01. 31. – 1919. 04. 26.: Székely hadosztály 1. székely csoport 1. segédtisz; 1919. 04. 26. – 1920: hadifogság, illetve internálás Szamosújvár, Brassó; 1920. 11. 01. – 1922. 05. 01.: debreceni honvéd hadosztály, majd átszervezés után debreceni vegyesdandár vezérkari főnöke; 1922. 05. 01. – 192?: debreceni honvéd körletparancsnokság 1. vezérkari tisz; 1923. 08. 01. – 1928. 05. 01.: Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam harcászat tanára; 1928. 05. 01. – 1931. 09. 01.: székesfehérvári 2. honvéd vegyesdandár vezérkari főnöke; 1931. 11. 01. – 1936. 08. 01.: m. kir. honvéd Ludovika Akadémia I. főcsoport parancsnoka; 1936. 08. 01. – 1936. 11. 01.: budapesti 1. honvéd vegyesdandár 1. gyalogsági parancsnoka; 1936. 11. 01. – 1938. 05. 24.: szombathelyi 3. honvéd vegyesdandár parancsnoka; 1938. 05. 24. – 1939. 01. 04.: Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnöke; 1939. 01. 04. – 1940. 03. 01.: budapesti m. kir. I. honvéd hadtest parancsnoka; 1940. 03. 01. – 1943. 08. 01.: m. kir. 2. honvéd hadsereg parancsnoka (közben 1940. 11. 05-től a magyar királyi Tábornoki Becsületügyi Választmány elnöke); 1943. 11. 01.: nyugállomány; 1945. 06. 19.: lefokozva és a honvédségből kicsapva.

Kitüntetései: Magyar Érdemrend nagykeresztje hadiszalagon, kardokkal (1942. 12. 15.); Magyar Érdemrend nagykeresztje (1940. 10. 22.); Különös Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Nagy Aranyérme újólag (1943. 08. 20.); Különös Dicsérő Elismerés Magyar

Koronás Nagy Aranyérme (1939. 01. 04.); Magyar Érdemrend középkeresztjéhez a csillag (1938. 06. 16.); Magyar Érdemrend középkeresztje (1936); Magyar Érdemkereszt III. osztálya (1929. 12. 04.); Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal (1915. 02. 25. és ?); Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1916. 01. 16. és ?); Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1914. 10. 18.); Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal; Nemzetvédelmi Kereszt (1941. 09. 30.); Tiszti Katonai Szolgálati Jel I./A. osztálya (1940. 08. 18.); Katonai Jubileumi Kereszt (1908); 1912–1913. évi Emlékkereszt; Olasz Korona Rend nagykeresztje (1939. 02. 14.); Német Sasrend Érdemkeresztje a csillaggal (1939. 04. 14.); német Vaskereszt lovagkeresztje (1943. 05. 19.); Olasz Korona Rend parancsnoki keresztje (1933. 08. 19.); német Vaskereszt I. osztálya (1942. 09. 22.); német Vaskereszt II. osztályához a pánt (1942. 08. 04.); porosz (német) Vaskereszt II. osztálya (1917. 07. 11.); török Háborús Emlékérem (Vasfélhold).

Háborús érték (I. világháború): 6 (kimagasló), arcvonalban – 15 hónap, hadra kelt seregnél – 20 hónap, mögöttes országrészben – 18 hónap

Minősítései: 1926–1937 „kiváló”

Vezérkari testületben: 1914–1934

Vezérkari törzstiszti vizsga: n. a.

Vitéz: 1924. 06. 15.

Családi állapota: nős, felesége: Dávid Anna (*? – †Eichendorf, Németország, 1945. 07. 10.)

Gyermekei: gyermektelen

Lakás: Budapest, VIII. kerület, Múzeum utca 3. II. emelet 5.

Temetése, sírja: Rákoskeresztúri Új Köztemető 1947–1974. 73-as parcella, 0. szakasz, 1. sor. 97. sírhely. 1974. 11. 27-i exhumálás után áttemetve a budapesti, Farkasréti temetőbe. 1/6 (1/c) 2-16.

Egyebek: protestáns egyházi főgondnok (1938. 01. 01. – 1940. 12. 31.); a m. kir. Honvédség protestáns egyház szervezetének főgondnoka (1941. 01. 01. – 1943. 12. 31.); magyar királyi titkos tanácsos (1940. 03. 05.); 1945. 05. 01. – 1946. 10. amerikai hadifogságban volt, Németországban; 1946. 10. 07-től a Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztályának őrizetében volt; a Budapesti Népbíróság 1947. 10. 04-én halálra ítélte; a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1993. 10. 04-én az ellene meghozott népbíró-sági ítéletet megsemmisítette. Rendfokozatának helyreállítására a mai napig nem került sor!

SZOMBATHELYI (1934. 05. 17-ig Knauz [másutt Knauz]) Ferenc, vitéz vezérezredes (Gyalogság)

*Győr, 1887. 05. 17. – †Pétervárad (Petrovaradin, akkor Jugoszlávia, ma Szerbia), 1946. 11. 04.

Apja: Knauz (Knauz) Ferenc, cipész

Anyja: Szombathelyi Anna

Vallása: római katolikus

Iskolái, végzettsége: főgimnázium 1–4. osztály (1898–1902) Győr; pécsi honvéd hadapródiskola 1–4. évfolyam (1902–1906) „igen jó”; m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, Budapest (1910–1911) „igen jó”; cs. és kir. Hadiiskola, Bécs (1911–1913) „jó, vezérkarhoz igen jó”.

Nyelvismerete: német (T), francia (J), (szlovák (Gy)

Rendfokozatai: hadapród-tiszthelyettes: 1906. 08. 18. (1906. 09. 01.-jei rang, 27. rangszám); hadnagy: 1907. 11. 01.; főhadnagy: 1912. 11. 01.; százados: 1915. 07. 01.; őrnagy: 1922. 09. 01.; alezredes: 1926. 05. 01.; ezredes: 1929. 11. 01.; tábornok: 1937. 11. 01.; altábornagy: 1939. 11. 01.; vezérezredes: 1941. 11. 01. (3. rangszám).

Beosztásai: 1906. 08. 18. – ? : m. kir. 6. honvéd gyalogezred, századszolgálat; ? – 1908. 04. 21.: m. kir. 14. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1908. 04. 21. – 1908. 09. 21.: m. kir. 14. honvéd gyalogezred, ezred műszaki tiszt; 1908. 09. 21. – 1910. 04. 01.: m. kir. 14. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1910. 04. 01. – 1910. 09. 30.: m. kir. 14. honvéd gyalogezred, ezredsegéd tiszt; 1910. 10. 01. – 1911. 08. 31.: m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyam, hallgató; 1910. 09. 01. – 1911. 10. 01.: m. kir. 14. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1911. 10. 01. – 1914. 07. 31.: cs. és kir. Hadiiskola, hallgató; 1914. 08. 01. – 1914. 10. 25.: cs. és kir. VII. hadtestparancsnokság, beosztott vezérkari tiszt; 1914. 10. 25. – 1915. 04. 11.: cs. és kir. 34. gyalogdandár-parancsnokság, beosztott vezérkari tiszt; 1915. 04. 11. – 1915. 05. 28.: m. kir. 74. honvéd gyalogdandár, beosztott vezérkari tiszt; 1915. 06. 02. – 1915. 06. 17.: m. kir. 74. honvéd gyalogdandár, beosztott vezérkari tiszt a cs. és kir. 106. gyaloghadosztálynál; 1915. 06. 21. – 1915. 08. 09.: m. kir. 74. honvéd gyalogdandár, beosztott vezérkari tiszt a m. kir. 41. honvéd gyaloghadosztálynál; 1915. 08. 09. – 1916: m. kir. 74. gyalogdandár, beosztott vezérkari tiszt a m. kir. 37. honvéd gyaloghadosztálynál; 1917–1918: Honvédelmi Minisztérium 1. osztály, beosztott vezérkari tiszt; 1918. 11. 01. – 1919. 03.: Hadügyminisztérium, beosztott tiszt; 1919. 03. – 1919. 08.: Vörös Hadsereg II. csoport (hírszerzés és kémelhárítás) délszláv nyilvántartásának a vezetője; 1919. 08. – ? : szombathelyi katonai körlet, majd 3. vegyesdandár-parancsnokságon beosztott; 1923. – 1926. 09. 01.: Honvédelmi Minisztérium VI-1. osztály, beosztott vezérkari tiszt; 1926. 09. 01. – 1931. 09. 01.: Budapesti Szabályzatismertető-tanfolyam, hadtörténelem-tanár; 1931. 09. 01. – 1933. 05. 01.: m. kir. 3. honvéd vegyesdandár, vezérkari főnök; 1933. 05. 01. – 1936. 07. 01.: m. kir. Honvédség Főparancsnoka szárnysegédje; 1936. 08. 01. – 1938. 10. 01.: m. kir. honvéd Ludovika Akadémia I. főcsoport parancsnoka; 1938. 10. 01. – 1939. 01. 15.: m. kir. Honvéd Vezérkar főnökének helyettese; 1939. 01. 15. – 1941. 08. 01.: m. kir. VIII. honvéd hadtest parancsnoka, s mint ilyen 1941. 06. 28. és 1941. 08. 01. között a Kárpát-csoport parancsnoka; 1941. 08. 01. – 1941. 09. 06.: elfoglalt szovjet területek katonai közigazgatási parancsnoka; 1941. 09. 06. – 1944. 04. 19.: m. kir. Honvéd Vezérkar főnöke; 1944. 05. 01.: nyugállomány; 1945. 06. 19.: lefokozva és a honvédségből kicsapva.

Kitüntései: Magyar Érdemrend nagykeresztje hadiszalagon, kardokkal (1941. 09. 23.); Különös Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Nagy Aranyérme újólag, hadiszalagon, kardokkal (1944. 04. 19.); Különös Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Nagy Aranyérme hadiszalagon, kardokkal (1939. 07. 02.); Magyar Érdemrend középkeresztjéhez a csillag (1940. 10. 12.); Magyar Érdemrend középkeresztje (1938); Magyar Érdemkereszt III. osztálya (1933. 06. 18.); Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal (1917. 12. 12.); Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal (1915. 03. 13.); Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1916. 10. 25.); Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (1915. 09. 07.); Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon (1926. 04. 27.); Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal; Tiszti Katonai Szolgálati Jel I./A. osztálya (1943. 06. 09.); Vöröskereszt II. osztályú Díszjelvénye hadidíszítménnyel Katonai Jubileumi Kereszt (1908); Olasz

Korona Rend nagykeresztje (1942. 04. 23.); Olasz Korona Rend középkeresztje (1937. 11. 02.); német Vaskereszt I. osztálya (1941. 10. 21.); német Vaskereszt II. osztályához a pánt (1942. 10. 21.); porosz (német) Vaskereszt II. osztálya (1917).

Háborús érték (I. világháború): 5 (kiváló), arcvonalban – 13 hónap, hadra kelt seregnél – 33 hónap, mögöttes országrészben – 7 hónap

Minősítései: 1933–1937 „kiváló”

Vezérkari testületben: 1915–1937

Vezérkari törzstiszti vizsga: n. a.

Vitéz: 1934. 06. 03.

Családi állapota: nős (Budapest, VII. kerület, 1920. 07. 02.), felesége: Bérczy Borbála (*? – †?)

Gyermekei: gyermektelen, de 3 gyermeket eltart

Lakás: Budapest, Tábori utca 26.

Temetése, sírja: ismeretlen

Egyebek: magyar királyi titkos tanácsos (1941. 10. 23.); 1944. 10. 11–12-én a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága „hütlenség” vádjával folytatott ellene eljárást. 1944 novemberétől nyilas-hungarista őrizetben. 1945. 10. 12-től a Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztálya őrizetében, 1945. 11. 23-ától előzetes letartóztatásban volt. A Budapesti Népbíróság 1946. 03. 30-án főbüntetésül tízévi fegyházban letöltendő szabadságvesztésre, mellékbüntetésül állásvesztésre, nyugdíjigényének elvesztésére, vagyonek kobzásra, állásvesztésre, politikai joga gyakorlásának 10 évre történő felfüggesztésére ítélte. A Népbíróságok Országos Tanácsa 1946. 05. 22-én életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte. 1946-ban kiadták a jugoszláv hatóságoknak. Háborús bűnösség vádjával halálra ítélték és kivégezték. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1994. 03. 16-án az ellene emelt vádak alól felmentette. Rendfokozatának helyreállítására a mai napig nem került sor!

FARKAS Ferenc, vitéz kisbarnaki, vezérezredes (Gyalogság)

*Kismarton, 1892. 05. 27. – †Arnstorf (Németországi Szövetségi Köztársaság), 1980. 04. 14.

Apja: Farkas Ferenc, Kismarton rendőrkapitánya

Anyja: Pottyondy Gizella

Vallása: római katolikus

Iskolái, végzettsége: polgári iskola 1–4. osztály (1902–1906) Kismarton, „jeles”; m. kir. honvéd főreáliskola 1–3. évfolyam (1906–1909), „teljesen díjmentes állami alapítványi helyen”, Sopron; Ludovika Akadémia 1–3. évfolyam (1909–1912) „Gróf Eszterházy-féle alapítványi helyen”; Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam (Hadiakadémia), Budapest (1920–1921).

Nyelvismerete: német (T), francia (Gy)

Rendfokozatai: hadnagy: 1909. 08. 18. (1912. 09. 01-jei rang, 6. rangszám); főhadnagy: 1914. 08. 01.; százados: 1920. 09. 01. (rangja később 1919. 09. 01-jére javítva, 32. rangszám); őrnagy: 1928. 05. 01.; alezredes: 1933. 11. 01. (4. rangszám); ezredes: 1936. 11. 01. (35. rangszám); tábornok: 1940. 09. 01. (2. rangszám); altábornagy: 1943. 02. 01. (3. rangszám); vezérezredes: 1944. 11. 01. (1944. 10. 31-i rang, 1. rangszám).

Beosztásai: 1912. 08. 18. – ? : m. kir. 18. honvéd gyalogezred, századszolgálat; 1920–1921: Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam hallgatója; 1921 – 1924. 05. 03.: n. a.; 1924. 05. 03. – 1924. 09. 01.: m. kir. 5. honvéd gyalogezred, II. zászlóaljánál csapatszolgálaton; 1924. 09. 01. – 1925. 06. 16.: HM VI-7/k. osztályon beosztva, de vezényelve

a m. kir. 3. vegyesdandár-parancsnokságra; 1924. 06. 16. – 1928. 09. 01.: m. kir. 3. vegyesdandár-parancsnokságon beosztott vezérkari tiszti; 1928. 09. 01. – 1930. 07. 01.: HM szabályzatszerkesztő osztályon (HM VI. kiképzési osztályra beosztva); 1930. 07. 01. – 1935. 07. 15.: Budapesti Szabályzatismertető tanfolyam harcászati tanára; 1935. 17. 15. – 1938. 10. 01.: HM 1/d. osztály vezetője; 1938. 10. 01. – 1943. 08. 01. (a tisztavatás miatt beosztásában 1943. 08. 21-ig meghagyva): m. kir. honvéd Ludovika Akadémia I. főcsoport, majd m. kir. honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka; 1943. 08. 01. (1943. 08. 21.): m. kir. VI. honvéd hadtest, parancsnok; 1944. 07. 26. – 1944. 08. 01.: m. kir. 1. honvéd hadsereg megbízott parancsnoka; 1944. 10. 23. – 1945. 01. 08.: Országos Elhelyezési kormánybiztos; 1945. 01. 08. – 1945. 02. 01.: vezetői tartalék; 1945. 02. 01. – 1945. 05.: a honvédelmi miniszter és a Honvédség Főparancsnoka törzskülönítményébe beosztva, vezetői tartalék; 1945. 06. 19.: lefokozva és a honvédségből kicsapva.

Kitüntetései: Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal hadiszalagon, kardokkal (1944. 10. 12.); Magyar Érdemrend középkeresztjéhez a csillag (1943. 11. 19.); Magyar Érdemrend középkeresztje (1938); Magyar Érdemkereszt III. osztálya (1933); Magyar Érdemkereszt IV. osztálya (1929); Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal; Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal; Károly Csapatkereszt; Sebesültek Érme szalagján egy sávval; Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal; Nemzetvédelmi Kereszt (1941. 09. 30.); Tiszti Katonai Szolgálati Jel II. osztálya; 1912–1913. évi Emlékkereszt; pápai Pius Rend középkeresztje (1939. 10. 27.); német Vaskereszt I. osztálya (1944. 10. 27.); német Vaskereszt II. osztálya (1944. 08. 22.); Nagy Honvéd Sportügyességi Jelvény (1942. 08. 11.).

Háborús érték: 4 (jó) arcvonalban – 18 hónap, hadra kelt seregnél – 9 hónap, mögöttes országgrészen – 17 hónap

Minősítései: 1926–1930 „kiváló”, 1933–1937 „kiváló”

Vezérkari testületben: 1924–1940

Vezérkari törzstiszti vizsga: n. a.

Vitéz: 1928. 06. 17.

Családi állapot: nő (Kemenesmagasi, 1920. 06. 16.), felesége: Wimmer Jolán (*Pusztázád, 1899. 12. 27. – †Arnstorf, Németországi Szövetségi Köztársaság, 1964. 10. 22.)

Gyermekei: Éva (Karácsonyi Mihályné) (*Szombathely, 1921. 05. 04. – †Los Angeles, Amerikai Egyesült Államok, 1965. 10. 04.); Ferenc, hivatásos honvédtiszt (*Budapest, 1924. 12. 05. – †Szentes, 1944. 10. 09.).

Lakás: n. a.

Temetése, sírja: Arnstorf (Németországi Szövetségi Köztársaság), 1984. 04. 18. Arnstorfi temető

Egyebek: nemessége igazolt: Büm. 48. 319/36.; A III. cserkészkerület irányítója; a Magyar Cserkész Szövetség elnökségi tagja (1928–1945); a Magyar Cserkész Szövetség országos társelnöke (1942–1945); hadtudományi szakértő (1943. 04. 22.); az Országos Közoktatási Tanács tagja (1943. 08. 10. – ?); lefokozva és a honvédségből kicsapva: 1945. 06. 19. Távollétében a Budapesti Törvényszék 1950. 03. 30-án életfogytiglani fegyházbüntetésre, politikai jogainak 10 évre történő felfüggesztésére, állásvesztésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1998-ban az ítéletet hatályon kívül helyezte, és vezérezredesi rendfokozatát a Magyar Köztársaság köztársasági elnöke 2006 októberében helyreállította. Az emigrációban a Magyar Szabadság Mozgalom egyik megszervezője és vezetője, a Vitézi Rend főkapitánya (1962–1977), a Szent László Társaság kormányzója volt.

SÁSKA Elemér, vezérőrnagy (Gyalogság)

*Kassa, 1898. 11. 20. – †Stuttgart (Németországi Szövetségi Köztársaság), 1985. 03. 31.

Apja: Sáska József, rangját elveszített honvéd kezelőtiszt

Anyja: n. a.

Vallása: református

Iskolái, végzettsége: főgimnázium 1–4. osztály; nagyváradi honvéd hadapródiskola 1–3. évf. (1913–1916), „teljesen díjmentes államköltséges helyen”; m. kir. Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam (Hadiakadémia), Budapest (1926–1929).

Nyelvismerete: német (T)

Rendfokozatai: zászlós 1916. 08. 18. (1916. 09. 01.-jei rang, 6. rangszám); hadnagy 1917. 05. 01. (1917. 11. 01.-jei rang, 6. rangszám); főhadnagy 1922. 09. 01.; százados 1927. 11. 01. (később 1926. 11. 01.-jére javítva); őrnagy: 1936. 11. 01.; ezredes: 1942. 04. 01. (1942. 03. 30.-jei rang, 1. rangszám); vezérőrnagy: 1944. 11. 01.

Beosztásai: 1916. 08. 18. – 1918: m. kir. 32. honvéd gyalogezred beosztott tiszt; 1918–1919: román hadifogság; 1919–1926: békéscsabai, majd m. kir. 5. honvéd gyalogezredben szolgált; 1926–1929: Budapesti Szabályzatismertető tanfolyam hallgatója; 1929. 05. 01. – 1941. 02. 01.: HM VI-1., illetve 1. vkf. osztály, fogalmazó tiszt, alosztályvezető; 1941. 02. 01. – 1942. 05. 01.: 1. vkf. osztály, osztályvezető; 1942. 05. 01. – 1942. 08. 08.: m. kir. 1. honvéd gépkocsizódandár parancsnoka; 1942. 08. 08. – 1942. 09. 23.: m. kir. 12. könnyű hadosztály parancsnoka; 1942. 11. 02. – 1942. 12. 06.: m. kir. 1. tábori páncélos hadosztály parancsnoka; 1942. 12. – 1943. 08. 21.: a Ludovika Akadémián beosztva; 1943. 08. 21. – 1944. 10. 16.: m. kir. honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka; 1944. 10. 16. – 1945. 05.: a m. kir. Honvéd Vezérkar főnökének (a szolgálati állás megnevezése 1944. 12. 20-tól a Honvédség Főparancsnoka) helyettese; 1945. 05. – 1946: amerikai hadifogság; 1945. 06. 19.: lefokozva és a honvédségből kicsapva.

Kitüntetései: Magyar Érdemrend középkeresztje (1944. 07. 06.); Magyar Érdemrend tisztikeresztje hadidíszítménnyel, kardokkal (1941); Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme, szalagján a hadiszalagos, kardos Bronz Katonai Érdemérem kisebbített alakjával; Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme hadiszalagon, kardokkal (1942. 11. 10.); Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon (1934. 12. 12.); Ezüst Vitézségi Érem I. osztálya; Ezüst Vitézségi Érem II. osztálya; Károly Csapatkereszt; Sebesültek Érme, szalagján egy sávval; Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal; Német Sasrend Érdemkeresztjének II. fokozata (1941. 12. 23.); Nagy Honvéd Sportügyességi Jelvény (1943. 12. 04.).

Háborús érték (I. világháború): n. a.

Minősítései: n. a.

Vezérkari testületben: 1929–1944

Vezérkari törzstiszti vizsga: n. a.

Vitéz: –

Családi állapota: nős, felesége: ? Márta

Gyermekei: gyermektelen

Lakása: Budapest, Verpeléti út 12.

Temetés, sírja: 1985. 04. 03., Stuttgart-Bad constatt-steinhaldenfeldi temető, Németországi Szövetségi Köztársaság

Egyebek: 1913 – rövidlátó, 2 dioptriás szemüveg

KOC SIS László, vezérkari ezredes (Gyalogság)

*Mezőtúr, 1901. 03. 04. – †Vicente López (Argentína), 1980. 01. 17.

Apja: Kocsis Gábor, gimnáziumi tanár

Anyja: n. a.

Vallása: református

Iskolái, végzettsége: református gimnázium 1–7. osztály, Mezőtúr, érettségi; Ludovika Akadémia (1918–1921); Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam (Hadiakadémia), Budapest (1928–1931).

Nyelvismerete: német (T)

Rendfokozatai: hadnagy: 1920. 09. 01.; főhadnagy: 1924. 09. 01. (1931-ben 1923. 09. 01-jére javítva); százados: 1931. 05. 01. (1929. 05. 01-jei rang, 40. rangszám); őrnagy: 1939. 05. 01. (8. rangszám); alezredes: 1942. 04. 1. (1942. 03. 30-i rang, 2. rangszám); ezredes: 1942. 11. 01. (1942. 10. 29-i rang, 2. rangszám).

Beosztásai: 1921–1928: m. kir. 10. honvéd gyalogezred, beosztott tiszt; 1928 – 1931. 04. 01.: Ludovika Akadémia tisztii továbbképző tanfolyam, hallgató; 1931. 04. 01. – 1931. 09. 01.: tartósan vezényelve a m. kir. 6. vegyesdandár-parancsnokságra; 1931. 09. 01. – 1934. 08. 01.: m. kir. 6. vegyesdandár-parancsnokságon beosztott vezérkari tiszt; 1934. 08. 01. – 1938. 08. 01.: HM VI-1. osztály, beosztott vezérkari tiszt; 1938. 08. 01. – 1939. 07. 01.: csapatszolgálaton; 1939. 07. 01. – 1940. 03. 01.: 7/k. vkf. osztály beosztott vezérkari tiszt; 1940. 03. 01. – 1942. 09. 01.: Honvédelmi Minisztérium 8/a alosztály alosztályvezetője, egyben a Honvédelmi Minisztérium 8. osztály osztályvezető-helyettese; 1941. 09. 01. (kinevezve 1941. 08. 04-ével) – 1942. 08. 01.: Honvédelmi Minisztérium 8. osztály osztályvezetője; 1942. 08. 01. – 1944. 06. 15.: m. kir. Honvéd Hadiakadémia állományában; 1944. 06. 15. – 1944. 08. 15.: hadműveleti területen; 1944. 08. 15. – 1944. 10. 16.: 7/k. vkf. osztály, osztályvezető; 1944. 10. 16. – 1945. 05.: m. kir. honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka.

Kitüntetései: Magyar Érdemrend tisztikeresztje (1943. 06. 09.); Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon, kardokkal (1943); Magyar Érdemrend lovagkeresztje (1939); Háborús Emlékérem (1940); Tiszti Katonai Szolgálati Jel III./A. osztálya; Erdélyi Emlékérem (1940); Nagy Honvéd Sportügyességi Jelvény (1943. 07. 14.).

Háborús érték (I. világháború): nem szolgált az I. világháborúban

Minősítései: n. a.

Vezérkari testületben: 1933–1945

Vezérkari törzstiszti vizsga: „megfelelt” 1939. 02. 20.

Vitéz: –

Családi állapota: nő, felesége: Beregfy (Berger) Irén (*?, 1915 – †?)

Gyermekei: 1 lány Kocsis ? (1939)

Lakása: n. a.

Temetése, sírja: n. a.

Egyebek: –

FELHASZNÁLT IRODALOM

1808. évi VII. törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80800007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D26>
1921. évi. XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Romániával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. június 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39>
- Bachó László, dezséri (szerk.): *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, 1930.
- Benkóczy Emil: *Heves vármegye vitézei*. Benkóczy Emil kiadása, Eger, 1936.
- Bonhardt Attila: *Kisbarnaki Farkas Ferenc és a rendelkezésre álló levéltári dokumentumok*. Hadtörténelmi Közlemények, 120. évf. 2007/1., 203–216.
- Fekete Ferenc: *A vitézi rend története*. HK Hermanos, Szeged, 2011.
- Kerepeszki Róbert: *A Vitézi Rend 1920–1945*. Attraktor Könyvkiadó, Máriabesenyő, 2013.
- Oroszi Antal: *A Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia története (1920–1945)*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2000.
- Rada Tibor (szerk.): *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglaló története (1830–1945)*. I–II. kötet, Calgary–Budapest, 1998–2001.
- Siposné Kecskeméthy Klára – Bánffyné Kalavszky Györgyi: *A Ludovika egykor és most*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018 (2. javított, bővített kiadás).
- Szakály Sándor: *A magyar katonai elit 1938–1945*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és Adattár. Második, javított, kiegészített kiadás*. ISTER Szolgáltató, Kereskedelmi és Kiadó Kft., Budapest, 2003.
- Szakály Sándor: *A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. augusztus 12. – 1945. május 9. Új Honvédségi Szemle*, 2002/1., 96–115.

Szakály Sándor:

MAGYAR KATONAPOLITIKA ÉS HADERŐSZERVEZÉS A FORRADALMAK (1918–1919) KORÁBAN

Révész Tamás: Nem akartak katonát látni? című könyvéről

Talán illendő előrebocsátania a recenzensnek, hogy némi elfogultsággal bír a kötet szerzője iránt, hiszen általános iskolás korától (!) kísérhette végig (had)történelmi érdeklődését, és igyekezett a maga szerény eszközeivel elősegíteni a mára már egyértelműen igazolat, nevezetesen azt, hogy Révész Tamás tehetséges és kortársai között kiemelkedő szorgalmú, képességű (had)történész.

A Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének fiatal kutatója – aki a Lendület Trianon 100 Kutatócsoport tagja is – 2019-ben közreadott munkájában Magyarország 1918–1919-es forradalmi időszakának katonapolitikai elképzeléseit, az önálló magyar állam haderőszervezésének történetét és az 1918–1919-es háborús időszak katonai eseményeit vizsgálja.

Könyve címeként a Károlyi Mihály gróf vezette kormányban – alig néhány napig – hadügyminiszeri tisztséget betöltött Linder Béla tüzértörzskari ezredes sokat idézett mondatát – „Nem akarok többé katonát látni...!” – választotta, annak tartalmát megtartva, de kérdőjellel zárva azt.

Jogos-e a kérdőjel? – tehetjük fel a kérdést. Azt hiszem, igen, hiszen a szerző könyvének első részében arra keresi a választ, hogy vajon a különböző időszakokban miként is értékelték Károlyi Mihály, majd az 1919. március 21-én létrejött Magyarországi Tanácsköztársaság katonapolitikai elképzeléseit, haderőszervezési kísérleteit. Igazak-e vajon azok a vélekedések, állítások, miszerint – a képességei és tehetsége okán politikusnak is csak szemlesütve nevezhető – Károlyi Mihály gróf és társai nem tartották fontosnak az önállóvá váló Magyarország – 1918. november 16-ától Magyar Népköztársaság – haderejének a megszervezését; illetve mennyire igazak azok az állítások, hogy az ő tevékenységük miatt nem jött, nem jöhetett létre tényleges katonai erő Magyarországon.

Révész Tamás nem a korabeli és későbbi vélekedések alapján, hanem a korabeli források – amelyeknek igen széles

körét dolgozta fel – és a különböző szakirodalmi munkák elemzése után fogalmazta meg a véleményét. Utóbbit úgy lehetne összefoglalni – legalábbis a recenzens így látja –, hogy nem szándékosság, sokkal inkább a megfelelő felkészültségű „katonapolitikusok” hiánya és a haderőszerzés kérdéseiben teljesen járatlan politikusok tevékenysége okozta a kudarcot.

A háborús vereség következtében a soknemzetiségű Osztrák–Magyar Monarchia szétesett, és a Magyar Királyságból kiválni szándékozó nemzetiségek – 1910-ben a Magyar Királyság lakosságának mintegy 46 százaléka! – lépései teljes mértékben ellehetetlenítették a haderőszerzést. Kísérletek természetesen voltak. A Linder Bélánál felkészültebb és öt szakmailag messze felülmúló Bartha Albert vezérkari alezredes hadügyminisztersége idején – ami szintén csak néhány hétig tartott – kísérlet történt a haderő megszervezésére, de az a Pogány József szociáldemokrata újságíró, politikus „vezényelte” katonatanácsok ellenállásán megbukott.

Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a frontokról hazatérő csapat- és seregtestek többsége nem a fegyelmezetten, zárt kötelékben visszatérők közé volt sorolható, és a köteléken kívül hazaérkező katonák a legkevésbé sem kívántak tovább „katonáskodni”.

A belgrádi katonai konvenció ugyanakkor Magyarország számára csak olyan létszámú katonai erő felállítását engedélyezte, amely a belső rend fenntartására lett volna elegendő, de még azt a létszámot sem sikerült fegyverben tartani.

A kormány – az ország belső helyzetére való tekintettel – a hazatérő katonatömegek leszerelését látta a legfontosabbnak. A volt közös (császári és királyi), illetve honvéd alakulatok tisztjei is úgy vélték, hogy a meglazult fegyelem, a hiányos fegyverzet és felszerelés okán jobb, ha a háborútól megcsömörlött legénység minél előbb hazatér.

Am a leszerelés és a hazatérés is komoly gondokat okozott, hiszen az ország területének jelentős részét idegen hatalmak katonai alakulatai tartották megszállva, így a megszállt területekre való hazautazás nemhogy nem egyszerű, de számos esetben kockázatos is volt.

Mi lehetett volna a megoldás? Erre nem lehet igazán helyes választ adni, de az biztos, hogy szükség lett volna a nehéz helyzetben is fegyelmezett, megfelelő létszámú és fegyverzetű haderőre, amely az ország helyzetén – főleg a későbbiek során – javíthatott volna.

1919 elejére rájött a politikát irányítók többsége, hogy a különböző, nem sorozott haderőre vonatkozó elképzeléseik kudarcot vallottak, ugyanakkor a „régimódra” való visszatérés már nem lenne egyszerű. Időközben az is kiderült, az ún. „antantbarátság” nem hozott semmit az országnak.

A teljes politikai, gazdasági és katonai csőd egyre közelebb került, amikor is a politikai életben 1918 novemberétől megjelent kommunisták – a Magyarországi Szociáldemokrata Párt velük együttműködni hajlandó/akaró tagjaival együtt – átvették a hatalmat, amelyet hosszú ideig illet forradalomnak nevezni, miközben nem többről, mint egyszerű puccsról volt szó.

A kommunisták – nevezzük így a nevében előbb Magyarországi Szocialista Párt, majd Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja tagjait – a haderő kérdésében továbbra is az önkéntességet tartották célravezetőnek, és a szovjet-oroszországi tapasztalatokat gondolták adoptálni, ami a tisztí rendfokozatok eltörlésében, a parancsnokok választásában stb. nyilvánult meg. Kiderült azonban, hogy ez a rendszer életképtelen. A román, majd a cseh-szlovák haderő támadása után nyilvánvalóvá vált, hogy vissza kell térni – ha eredményt akarnak elérni – a régi rendszerhez.

A kezdeti toborzási akciók, a munkásalakulatok felállítása nem hozott érdemi sikert. Jött a sorozás. Utóbbi is nehezen ment, hiszen nem voltak olyan tömegek, akik katonáskodni szerettek volna. Az eszmei megközelítést – a proletárok nem harcolnak egymás ellen, a saját

burzsujai ellen kell fordítaniuk a fegyvereiket stb. – felülírta a gyakorlat. A román „proletárok” nem a bojáraik, a cseh „proletárok” nem a burzsujai ellen fordították a fegyvereiket, hanem még nagyobb részt igyekeztek elfoglalni Magyarország területéből. A Magyarországi Tanácsköztársaság – később már Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság – politikai vezetése is rájött arra, hogy a nemzeti célok hangoztatása talán még segíthet, ha azok az ország megvédését, az elfoglalt területek visszaszerzését jelentik.

A – nevében – Vörös Hadsereg 1919. május–júniusi sikerei azonban csak szerény lehetőséget villantottak fel. A „régis tisztek” vezette csapatok egyre inkább szembesültek a fegyverzeti, ruházati gondokkal és a kiképzetlen munkásalakulatok harci kedvének elpárolgásával. Az összeomlás elkerülhetetlennek látszott, és be is következett.

A Magyarországi Tanácsköztársaság 1919. augusztus 1-jén megszűnt létezni, Vörös Hadserege szétesett. A katonák egy része hazament, mások román fogságba kerültek, illetve voltak, akik a Szegeden létrejött Nemzeti Hadsereghez csatlakoztak. Az ország addig még meg nem szállt területeinek nagy része pedig román, illetve cseh-szlovák fennhatóság alá került.

A szerző a recenzius által felvázoltakat alaposan és részletesen bontotta ki könyvében, amelyben – ahogy mondani szokták – nemzetközi összehasonlításokat is tett: főleg a (világ-) háború befejezése utáni helyzetet összevetve osztrák és német példákkal. Ezekből egyértelművé válik, hogy a vesztes államok esetében nagyon hasonló viszonyok voltak jellemzők a leszerelést, az új haderőszervezést és a forradalmi (?) helyzetet illetően.

Összegzésként elmondható, hogy Révész Tamás a szombathelyi repülőtér történetéről, illetve Petróczy Istvánról írt könyvei után újabb munkájával bizonyította tehetségét és szakmai elkötelezettségét.

Végezetül, megismételem korábbi véleményemet: hasznos, jól megírt, új kutatási eredményeket közreadó kötetet vehet a kezébe a téma iránt érdeklődő olvasó, s talán a kutatók figyelme is ráirányul 1918–1919 történetére, amely néhány évtizede még elhanyagolt terület volt.

Révész Tamás: Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege 1918–1919-ben. Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések sorozat, 4. kötet – Trianon-dokumentumok és -tanulmányok. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2019, 289 oldal

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

A NATO FELKÉSZÜL AZ ÚJ FENYEGETÉSEKRE

Harry Lye: Defence in a new decade: NATO prepares for new threats. Army Technology, 18. 02. 2020. <https://www.army-technology.com/features/defence-in-a-new-decade-nato-prepares-for-new-threats/> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 28.), angol

Ahogy a NATO belépett fennállásának új évtizedébe, a 70 éves Szövetség elkezdett foglalkozni azzal, hogy a háború arca mára milyen mértékben változott meg. Harry Lye, a cikk szerzője a NATO vezetőitől és gondolkodóitól vett példákkal mutatja be, hogy a NATO miként alkalmazkodik az új fenyegetésekhez és kihívásokhoz.

„Ma új kihívásokkal nézünk szembe, és a legjobb hagyományainkkal összhangban tovább kell alkalmazkodnunk” – figyelmeztette az Egyesült Királyság védelmi minisztere, Ben Wallace a 2019. decemberi londoni NATO-értekezletre összegyűlt résztvevőket. „A hagyományos hadviselés megváltozott – folytatta. – A fenyegetések már nem csak hagyományosak, többé már nem csak nyíltak. Az ellenfeleink a szürke zónából támadnak. Új harc-eljárásokat vetnek be, hogy megosszanak és destabilizáljanak bennünket. Új technológiák adta előnyök kiaknázásával az amúgy is bizonytalan világ bizonytalanságainak fokozására, és életmódunk aláásására törekednek.”

Ben Wallace szerint a Szövetség kiállta 70 év megpróbáltatásait, beleértve a hidegháborút, a berlini fal leomlását, az utóbbi időben a terrorizmus elleni háborút. A NATO-nak továbbra is készen kell állnia nemcsak a statikus hadviselésre, hanem a konfliktusok kiterjedésére olyan új területeken, mint az űr, a kibertér, vagy pedig a dezinformáció és a merényletek szürke zónája, ahol a háború szabályai még soha nem voltak ilyen bizonytalanok, mint most.

„A balti szövetségeseink, valamint az ukrán és grúz partnereink túl jól ismerik az ilyen cselekményeket – tette hozzá. – De ez a Szövetség egészében megtörténhet, így itt, Nagy-Britanniában is.”

„Mielőtt ezt a beosztást elvállaltam, több mint három évig az Egyesült Királyság biztonsági minisztere voltam. Láttam az árnyoldalakat, és láttam a társadalmainkkal szembeni napi támadásokat, amelyeket sokan nem látnak. Kibertámadások, dezinformáció, gyilkosság, korrupció. Valamennyit a nyílt és liberális társadalmaink ellen indítottak.”

Ez mind csak része a konfliktust érintő tengernyi változásnak, ami magában foglalja a (konfliktus) definíciójának, a benne részt vevő feleknek és a taktikának a változását is. Tehát miben állnak az új fenyegetések, amelyekhez a NATO-nak alkalmazkodnia kell?

Kína felemelkedése és a hiperszonikus fenyegetés

„A NATO most vizsgálja azokat a módszereket, amelyekkel az új és később megjelenő technológiák továbbra is megváltoztathatják a fenyegetettséget, a hiperszonikus rakétáktól kezdve a támadással szembeni döntéshozatali időnk csökkentéséig”, mondta Ben Wallace.

Erre Jens Stoltenberg főtitkár is emlékeztetett, amikor Kína felemelkedéséről beszélt, miután a NATO hivatalos nyilatkozatában először nevezte meg az országot. A NATO decemberi watfordi csúcstalálkozója után Jens Stoltenberg azt mondta: „Néhány héttel ez-

előtt Kína új, interkontinentális ballisztikus rakétát mutatott be, amely képes Európát és Észak-Amerikát elérni. Megjelentek a hiperszonikus és szárnyas rakéták. Több száz közep-hatótávolságú rakétát telepítettek, amelyek megsértették volna az INF szerződést, ha Kína is tagja lett volna a szerződésnek.”

A kínai Dongfeng–17 hiperszonikus rakéta, amely kiemelkedő szerepet játszott Kína 2019. évi Nemzeti Ünnepi felvonulásán, azzal fenyeget, hogy zavart okoz a Kína környezetében lévő hatalmi egyensúlyban, és ez az egyik olyan, ultragyors siklórepülőn szállított fegyver, amely a hangsebességnél ötször gyorsabban ér el egyszerre több célt, ami elhárítás nagyban megnehezíti a légvédelem számára.

A NATO közel sem akar új ellenséget létrehozni egy új régióban. Ehelyett az ország szigorúbb figyelemmel kísérésére és a fegyverzet-ellenőrzési megállapodások kidolgozására törekszik. Ahogyan Jens Stoltenberg a csúcstalálkozó előtti napon, a NATO kötelezettségvállalásai rendezvényen elmondta: „Ez nem arról szól, hogy a NATO-t a Dél-kínai-tenger felé mozdítanánk, hanem annak figyelembevételéről van szó, hogy Kína közelebb kerül hozzánk.”

Az a gondolat, hogy Kína közelebb kerül a Nyugathoz, Róbert Vass, a Globsec politikai elemző intézet alapítójának és elnökének a hangját is tükrözi, aki elmondta nekünk: „A kínai befektetések meglehetősen nagyméretűek, és növekszenek Európában. Az »Egy övezet, egy út« kezdeményezés kiépítésére törekednek, ami nemcsak gazdasági, de politikai projekt is, és Kína politikai befolyását növeli Európában. Tudnunk kell erről. Nem azt mondom, hogy ez jó vagy rossz, de tisztában kell lennünk a befolyás mértékével.”

Róbert Vass hozzátette: „Nem akarhatunk kínai falat létrehozni a két világ közt. Ez nem lenne jó válasz.” Elmondta, hogy fontos elkerülni a Kínával való konfrontációt, bár a folyamatban lévő kereskedelmi háborúk ezt megnehezíthetik.

Az Egyesült Államok már régóta vitatja azt, hogy a NATO szövetségesei kínai infrastruktúrát használnak. Az európai nemzetek már korábban hajlandóak voltak elfogadni a kínai befektetéseket, miközben ugyanezt más kontinensek esetében elutasítják. Most azonban úgy tűnik, hogy ebben a kérdésben a Szövetség álláspontja egységes.

Jens Stoltenberg elmondta: „Első alkalommal foglalkoztunk Kína felemelkedésével – mind a kihívásokkal, mind a lehetőségekkel –, valamint a biztonságunkra gyakorolt következményekkel. A vezetők megállapodtak abban, hogy mint Szövetségnek együtt kell foglalkoznunk a kérdéssel.”

Az érv lényege az „együtt”. Ben Wallace, bár nem kifejezetten Kína témájában, rámutatott beszédében arra is, hogy a felmerülő fenyegetésekre létfontosságú az egységes válasz: „Együtt kell kiállnunk; nincs külön üzlet, nincs külön hang. Ellenségeink a megosztásra törekszenek, ők finanszírozzák és célozzák meg ezt a megosztást. Nem hagyjuk, hogy sikerüljön nekik.”

A kiber-, az űr- és a hiperháború

Az űr és a kibernetika azok az új területek, amelyek felé a NATO szintén odafordult. A decemberi NATO-csúcstalálkozón a Londoni Nyilatkozat hatodik szakaszában a következőkben állapodtak meg: „Az űrt a NATO számára műveleti területnek nyilvánítottuk, felismerve annak fontosságát a biztonság megőrzésében és a biztonsági kihívások kezelésében, miközben tiszteletben tartjuk a nemzetközi jogot.”

A kibertér témájában a nyilatkozat a következővel egészült ki: „Fejlesztjük eszközeinket, hogy reagáljunk a kibertámadásokra, és erősítjük képességünket arra vonatkozóan,

hogy felkészüljünk a hibrid harcjeladásokra, felszámoljuk azokat és védelmet nyújtunk az olyan eljárások ellen, amelyek veszélyeztetik biztonságunkat és társadalmunkat.”

Ezzel a kiegészítéssel a NATO elismeri, hogy a konfliktus új területekre terjed ki. A 21. században egy regionális konfliktus gyorsan kifejlődhet a légtérben és a kibertéren keresztül, mindent érintve, az otthonoktól kezdve a kormányzati infrastruktúráig és a katonai létesítményekig.

Róbert Vass ezt „hiperháborúnak” nevezte, ahol a konfliktusban a tradicionális és az újonnan felbukkanó területek összeolvadnak. Ahogy mondta: „A tradicionális tartományból a kibertér biztonságára és a dezinformáció elhárítására térünk át, sőt azt mondanám, hogy a hiperháború a tradicionális eszközök kombinációja a számítógépes, dezinformációs eszközökkel. Egyszerűen szinte felfoghatatlan nagyságú és számtalan szintre kiterjedő terület lesz az, amire ezek hatással lesznek.”

Ben Wallace, aki beszédében vázolta Valerij Geraszimov orosz vezérkari főnök doktrínáját (amely a katonai, technológiai, információs, diplomáciai, gazdasági, kulturális és egyéb eljárások ötvözését ajánlja a stratégiai célok elérése érdekében), visszahangozta Róbert Vass hiperháborús elképzelését, mondván: „A közösségi média az internetes és a nyitott társadalmak révén páratlan lehetőségeket kínál versenytársainknak céljaik eléréséhez, így a Geraszimov-doktrína megállja helyét. A hibrid hadviselés az új valóságunk. Ez állandó, és valamennyi célunk tekintetében kihívást jelent.”

A kiber- és űrkutatásnak a szárazföldön, a légtérben és a tengeren egyaránt történő előmozdítása olyan lépés, amely elősegíti a NATO-nak a konfliktus szürke zónáiban meglévő új fenyegetésekkel szembeni ellenálló képességének felépítését, lehetővé téve a Szövetség számára, hogy agresszívebben építse fel védelmének alapjait. Ezzel a NATO háromirányú megközelítést fog alkalmazni.

A szövetségi érvek és fenyegetések eredményeként a kiadásokkal kapcsolatban az európai és kanadai szövetségesek 2024-ig további 400 milliárd dollárt fektetnek a védelembe, ami több mint kétszerese annak, amit Kína a Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézete becslése szerint évente költene védelemre.

Ez a beruházás Jens Stoltenberg szerint teljes szövetségi szintű innovációs ösztönzéssel párosul. „Tehát például abban is megállapodtunk (NATO), hogy többet kellene befektetnünk a kutatásba és a fejlesztésbe – mondta. – Megkaptuk ezt a 20%-os ígéretet, ami azt jelenti, hogy a védelmi költségvetés 20%-át kutatásra, fejlesztésre és új képességekre történő beruházásokra kell fordítani.”

A NATO a múltban számos kihívással szembesült, és bizonyított tapasztalattal rendelkezik az azokhoz való alkalmazkodásban. A béke fenntartása érdekében az új évtizedben ezt folytatnia kell, mivel új fenyegetések jelennek meg.

A KÜLÖNLEGESEK KIKÉPZÉSE A JÖVŐBELI HARCHOZ ALKALMAZKODIK

Kyle Rempfer: Army spec ops training changes for future fight. Armytimes, 04. 02. 2020. <https://www.armytimes.com/news/your-army/2020/02/04/army-spec-ops-training-changes-for-future-fights/> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 28.), angol

A „zöldsapkás” jelöltek egy bombarobbanásra a fák közé rohannak egy táborból, ahol nem sokkal korábban még a gerillaöfönkökkel beszélgettek. A robbanásban fél tucat gerilla sebesült meg. Amikor a sebesülteket azonosítják, az egyik helyi harcosnál mobiltelefont találnak.

– Ő aktiválta a bombát – mondja a gerillafőnök az amerikaiaknak.

– Biztos benne? – kérdezi a „zöldsapkások” vezetője. – Volt összetűzése a fickóval a közelmúltban?

Az amerikaiak ki akarják hallgatni a „köpönyegforgatót”, ám a gerillafőnöknek más tervei vannak.

A táborban az oktatók puskalövés hangját hallják az erdőből. Ahogy a különleges erők oktatója szokta mondani, a törvénytelen öldöklés „nem éppen az ideális megoldás”.

Ez a drámai képzési forgatókönyv a jelölteket szituációs dilemmába helyezi. A „zöldsapkások” jelölteknek segíteniük kell a gerillafőnököt abban, hogy jó döntéseket hozzon, még akkor is, ha „erős a személyisége”. A nap végéig a „zöldsapkásoknak” fel kell mérniük, hogy megbízható-e a partnerük, ismeri-e például az olyan törvényeket, amelyek megtiltják a katonai segítségnyújtást azoknak, akik megsértik az emberi jogokat (pl. a Leahy-módosítások).

Ez a gyakorlat nem más, mint az Egyesült Államok hadserege különleges erőinek képesítési tanfolyamán a megújult harcászati készségek elsajátításának szakasza, amelyet kéthetes külföldi katonai kiképzés követ, mielőtt a 12 fős különleges műveleti csoportok (Operational Detachment Alpha – ODA) elkezdene a híres Robin Sage zárógyakorlatot. A Robin Sage egy irreguláris hadviselési gyakorlat, amelynek során a „zöldsapkások” ellenállási mozgalmakat használnak fel az ellenfél erőinek kiűzésére vagy megbuktatására, a külföldi honvédelmi kiképzésben pedig a kormányok stabilizálása, valamint a lehetséges szövetségesek felkutatása a cél.

A Q (kvalifikációs) tanfolyam – ahol a csoportok katonáit a szakirányoknak megfelelően külön-külön képezik ki, így ki-ki híradó, egészségügyi, fegyveres vagy műszaki kiképzést kap – ebben az évben nagy változáson ment keresztül: próbálta felkészíteni a szereplőket Oroszország és Kína rendreutasítására, amelyre a Pentagon értékelése alapján is szükség van.

A cikkíró Patrick B. Roberson tábornok szavain keresztül kezdi bemutatni a különleges kiképzését. „Bennünket, különlegeseket kifejezetten a háborús küszöb alatti fegyveres konfliktusokra képeznek ki” – mondja a Fort Bragg-i John F. Kennedy Különleges Hadviselési Központ és Iskola (John F. Kennedy Special Warfare Center and School, USAFJFKS-WCS) parancsnoka.

Amikor háború tör ki egy olyan országban, ahol „zöldsapkások” képezték ki a külföldi partnert, „ott a háborút rövid idő belül bármilyen típusú konfliktussá alakíthatjuk, és a partnereinket elsőrendű erőnként vethetjük be”, állítja Roberson.

Ám nem csak Kínával és Oroszországgal kell szembezállni. Versenyezni kell a befolyásért és az új partnerekért az indiai-óceáni térségben és Afrikában is. A „zöldsapkások” külföldi katonai misszióit e célnak rendelik alá.

„Mi a honi, belföldi erőket képezzük ki, ezt Oroszország és Kína nem csinálja” – ezt már a „zöldsapkások” egyik vezetője közli a háromnapos tökéletesített tanfolyam áttekintésekor.

A Q tanfolyamot úgy tervezték, hogy a „zöldsapkások” valamivel több, mint 12 hónap alatt fejezzék be, kivéve azok, akik egészségügyi katonának készülnek. Évente négy osztály indul, és a tanfolyamot összehangolják a Különleges Műveleti Parancsnokság pszichológiai műveleteivel és a polgári ügyekkel foglalkozók kiképzésével. „Ez lehetővé teszi a polgári ügyek, a lélektani műveletek (PSYOP) és a különleges erők (SF) több érintkezési pontjának integrálását az egész képesítési tanfolyam során”, tájékoztat Carla Kiernan ezredes, a PSYOP kiképzőzászlóalj parancsnoka. „Minden szakaszban részt kell vennünk a tervezésben, hogy hatékony megoldásokat biztosítsunk mindenki számára. Korábban a PSYOP kiképzése csak a felkelések elleni küzdelmekre összpontosított”, teszi hozzá Kiernan. Az ész-

szerű változások óta – amelyek körülbelül három héttel hosszabbítják meg az aktív PSYOP tanfolyamot – megismertetik a katonákat a külföldi honvédelemmel és kiemelt figyelmet fordítanak a stratégiai tervezésre a diplomataknál.

A „zöldsapkás” képzés azon fázisa, amelynek során a katonák egészségügyi, fegyverzeti, műszaki és kommunikációs szakemberekké válnak, most megelőzi a harcászati képzést. A kiválasztott jelentkezők a harcászati képzésük megkezdése előtt tanulják meg a saját szakmájukat. A felesleges kiképzési anyagot eltávolították, ezzel a közel kétéves kurzust lerövidítették.

Egy évtizede még a Q tanfolyamot új harcászati és technikai eljárásokkal zsúfolták tele, amelyek az aktív háborúkban szerzett tapasztalatokra épültek. Az ODA-nél korábban 1:1 arányú volt a telepítési és a pihentetési idő. A rövid időintervallum két telepítés között azt jelentette, hogy a Q kurzus „termékének” (a kiképzett katonának) sokkal felkészítettebbnek kellett lennie, mivel a változások folyamatosan mentek végbe. „A gyors váltásokat figyelembe véve Irak és Afganisztán között, a katonáknak nem volt sok idejük arra, hogy a kollektív kiképzés feladatait teljesítsék”, mondja Stuart Farris ezredes, az 1. Különleges Hadviselési Kiképző Csoport parancsnoka.

Most azonban a telepítési arány körülbelül 1:2, azaz a hat hónapos telepítés után egyéves pihenési-felkészülési idő következik. Ez több időt jelent a csoportszintű kiképzés számára, és a Q kurzushoz hozzáadott kiegészítő utasítások némelyike vagy a közel-keleti konfliktus tapasztalatai felhasználhatók a kiképzés során.

„A kiképzési program megújítása során a vezetők megkapták a lehetőséget arra, hogy töröljék az elavult képzési feladatokat, és olyanokat találjanak helyettük, amelyekre a »zöldsapkásoknak« jelenleg szükségük van”, mondja egy „zöldsapkás” tiszt, aki az MOS képzést vezeti (a Microsoft Office Specialist – különleges műveleti szakképzés – az egyes szakszemplicumokra készít fel – *a szerk.*). Például a „zöldsapkás” kommunikációs szakembereket az alapfeladatok elsajátítása során már nem tanítják meg a számítógép telepítésére. Ezt a készséget meg lehet tanítani csoportonként, ha szükség van rá. A Q tanfolyamon például már évekkel ezelőtt megszűnt a morzész kiképzés.

Néhány kiképzési téma visszahozása a műveleti csoportok számára segít abban, hogy a „zöldsapkások” arra a harcászati eljárásra összpontosítsanak, amely relevánsabb lesz a világnak abban a régiójában, ahol bevetik őket. „Előfordulhat, hogy az improvizált robbanószerkezetek (IED) elleni intézkedések némelyike nem működik olyan jól Kandahárban, mint például Herátban, ami jellemzően hidegebb hely és ahol a termikus eszközzel az IED-t jól lehet látni, mivel a talajban lévő fém hőmérséklete is változik”, hozza fel a példát egy oktató arra, hogy a harcászati tanfolyamok mennyire változatosak lehetnek egy országon belül is.

A parancs meghatározta a 18B lőfegyverek (ez az egyik szakszemplicum, a „Bravo” fegyverspecialista – *a szerk.*) alkalmazási körét is. „Egy teljes napot töltünk el egy adott fegyver megismerésével, és alaposan megvizsgáljuk, milyen kritikus fegyvereket alkalmaznak az egész világon, és melyek azok a fegyverek, amelyek a legjobbak” – állítja a „zöldsapkás” tiszt. Például egy bizonytalan délkelet-ázsiai fegyvert nem szükséges minden 18B-s fegyverspecialistának megtanulnia, elég, ha az arra a régióra szakosodtak megérkezésük után egy napot töltenek azzal, hogy megismerkedjenek velük.

A tanfolyam változásai tükrözik az aktív ODA-k véleményét is. Az egyik ajánlás az volt, hogy az aknavetőképzést 18B-osok esetén nem szabad megváltoztatni. „Elmondták, mit akarnak, és mit nem akarnak; mit hagynának el a kiképzésből, amire már nincs szükség. Így építettük be a javaslatokat a kiképzési tervekbe”, árulja el egy „zöldsapkás” tiszt.

A tiszt elárulja azt is, hogy a tanfolyamváltásokkal kapcsolatos zászlóalj szintű visszajelzés nagyrészt pozitív volt, bár az ODA szintjén néhányan tétováztak. A már csoportoknál, beosztásban lévő „zöldsapkások” gyakran azt szeretnék, hogy a Q tanfolyam a legjobb „kész” szakemberekkel lássa el őket, anélkül hogy azért aggódnának, mennyi időt vesz igénybe a képzés. „Körülbelül egy év múlva megnézzük, s akkor már visszajelzéseket is kapunk”, teszi hozzá a tiszt.

Az első új tematikájú tanfolyam 2019 szeptemberének közepén kezdődött, 2020 áprilisában fejeződött be, és 2020 szeptembere környékén kezdik meg a nyelvoktatást.

Néhány missziótervezési és helyszíni gyakorlat, amelyeket korábban alkalmaztak az MOS-képzésben, feleslegesnek bizonyult, mivel a jelöltek ismerhetik ezeket a forgatókönyveket a Robin Sage gyakorlat során. A programok átalakítása jelentősen lerövidítette a kurzus befejezési idejét. „Az egy év körülbelül a megfelelő időtartam”, állítja Farris.

A változások már nem vonatkoznak Rick Lamb nyugállományú „zöldsapkás” vezénylő zászlósra, aki Mogadishuban és Panamában szolgált. „Szerintem ez jó ötlet. Nem kételkedem benne”, mondja, és hozzáteszi, hogy a Q tanfolyam körülbelül egy évet vett igénybe az 1980-as évek közepén is. „Először átestél a kiválasztáson és az értékelésen, majd végigmentél az MOS-oktatáson. Ezt követően átvetted a nem hagyományos hadviselés részt, aztán kimentél, és megcsináltad a Robin Sage-t.”

Az egyik magas beosztású oktató szerint a Q tanfolyamot alkalmassági tesztnek és nem befejező iskolának kell tekinteni. „A valódi tanulás, a valóban »zöldsapkássá« válás csak az ODA-ban történik meg”, teszi hozzá.

Roberson 2019 nyarán Kurt Sonntag vezérőrnagytól vette át a Különleges Hadviselési Központ és Iskola parancsnoki teendőit. Sonntag parancsnoki időszakát és az általa bevezetett változásokat egy névtelen „zöldsapkás” oktató e-mailben kritizálta 2017-ben. Azt állította, ezeknek az volt a céljuk, hogy növeljék a kibocsátások arányát, és biztosítsák, hogy nők is el tudják végezni a tanfolyamot. A tény azonban az, hogy novemberig csak három nő végezte el a kiválasztó tanfolyamot, és egy sem fejezte be a Q kurzust. A vezetés szerint a 24 napos kiválasztási tanfolyamon semmi sem változott az optimalizálás terén. A tanfolyam minden változtatására a műveleti erők kérésére és bevonásával került sor.

„Minden nemzedék azt gondolja, hogy az utolsó kemény osztályon ők jutottak át – mondja Farris. – Én viszont, amikor látom, hogy a jelöltek túljutnak a tanfolyamon, azt hiszem, sokkal jobbak, mint mi voltunk.”

A tanfolyam-optimalizálás nem csak a „zöldsapkásokra” vonatkozik. Az 1. Speciális Hadviselési Kiképző Csoport három feladatkörre történő felkészítés képzési folyamatát felügyeli, ezek mindegyike a szakág igényei szerint, testre szabott, külön záró gyakorlattal fejeződik be. Általában véve a polgári ügyekkel foglalkozók a helyi kormányzás létrehozására összpontosítanak, a PSYOP a médián keresztül folytat befolyásoló kampányokat, a különleges erők pedig létrehozzák és kiképezik a gerillaerőket. Ez mind változatlan marad a kiképzés alatt, de az optimalizálás végül mindhárom területet átfogja, és egy sorba állítja.

A három tanfolyam támogatja egymást a csúcsteljesítmény elérésében, miközben a polgári ügyeknél megvizsgálják a nyereség stabilizálásának lehetőségeit, a „zöldsapkás” hallgatók a partnererőket irányítják, és a csapatok első lépcsőjét vezetik a konfliktushelyzetnek megfelelően, a jelöltek által küldött jelentéseket pedig a PSYOP-kiképzendők használják fel üzenetküldési feladataik teljesítése során.

A csoportvezetők szerint az új tanfolyam segíteni fogja a kiképzendőket a három „törzs” készségeinek megértésében. Az új képzés arra készíti a PSYOP-katonákat, hogy

proaktívabbak legyenek az üzenetküldés területén. Néhány változtatás olyan tanulságokat foglal magában, mint például hogyan kell kapcsolatba lépni a Külügyminisztérium tisztviselőivel, és hogyan lehet felhasználni a közösségi médiát a partnererők támogatásában, mivel mindkettő szerepet játszott a közelmúltbeli konfliktusokban.

„Szíria és a Fülöp-szigetek emlékeztetnek bennünket arra, hogy miben fejlődünk – mondja a kurzust vezető PSYOP-tiszt. – A fiaim Szíriában kiépitették a helyi törzsi tanácsok médiaképességét. Sok partnerünk ért a médiához, főleg a fiatal generáció. Ugyanakkor azt tanítjuk, hogy miként járhatunk el egy olyan konkrét helyzetben vagy viselkedés esetén, amelyet meg szeretnénk változtatni.”

Szíria és Irak tanulságai sok különleges művelet vezetőjét készítetik gondolkodásra Fort Braggban. Roberson korábban az Iszlám Állam ellen harcoló különleges műveleti csoport parancsnokaként szolgált. Az akkor szerzett tapasztalatai hatással voltak a hadsereg különleges műveleti kiképzésére.

Az irakiak elit terroristaellenes csapatait (közismerten az „Arany Hadosztályt”) eredetileg az amerikai hadsereg szervezte meg és képezte ki 2003-ban. Amikor az amerikaiak visszatértek Irakba, az „Arany Hadosztály” „élenjáró” haderőként viselkedett. Ez volt az első alkalom, amikor a bevetésükkel több mint kétéves ISIS-megszállás után rést ütöttek Moszulon. „2015-ben jöttünk vissza, és ők voltak a partnereink az ISIS ellen. Irak és Szíria számára az ISIS volt a rivális erő. Tehát mi képesek voltunk rákapcsolódni arra az erőre, amelyet mi építettünk fel, és egészen a győzelemig velük voltunk”, mondja Roberson.

Az amerikai erők által kiképzett külföldi állampolgárok szintén befolyásolták saját országuk nemzeti védelmi terveinek kidolgozását. A Különleges Hadviselési Központ és Iskola vezetői szerint az ő kiképzésük továbbgyűrűző hatása évtizedekig érződni fog. „Ilyen a verseny [...] Azért megyünk ezekre a helyekre, hogy mi legyünk ott, és ne az ellenfeleink. Azért megyünk oda, hogy mi legyünk az ő választott partnereik. És haladunk fölfelé a rendszereiken, a Védelmi Minisztériumuktól a Belügyminisztériumukig, és igen, végül bennünket fognak választani, nem az ellenfeleinket.”

SZÍRIA TÖRÖK SZEMMEL

Can Kasapoglu: Turkey's military policy in Syria: implications for NATO. NDC POLICY BRIEF No 04 – 02. 2020. <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1422> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 28.), angol

A cikk szerzője, Can Kasapoglu – az isztambuli EDAM agytröszt biztonsági és védelmi programjának igazgatója, valamint a Német Nemzetközi és Biztonsági Ügyek Intézete (SWP) törökországi tanulmányi központjának (CATS) kutatója – török szemmel vizsgálja a szíriai eseményeket.

Cikkének bevezetőjében áttekinti Törökország Szíriával kapcsolatos stratégiai prioritásait, s megállapítja: három évtized alatt Ankara szíriai stratégiája jelentős változáson ment keresztül. Ezután részletesen elemzi a török–szír stratégiában bekövetkezett változásokat.

Az 1990-es évek végén Törökország elsődleges célja volt véget vetni annak, hogy a szír Háfez el-Aszad-rezsim a megbízójaként használja a terrorista szervezetként számontartott török PKK-t (Kurd Munkáspárt). Ankara a fenyegetés elleni küzdelemhez ügyesen kidolgozott kényszerítő diplomáciát folytatott, a török fegyveres erők támogatásával. Ezt az eltökélt politikát még Törökország egykori elnöke, Szulejmán Demirel alakította ki, és a szövetségek ügyes kiaknázásán alapult, különös tekintettel a török és izraeli stratégiai partnerségre.

1998 októberében Szíria megadta magát. A Baasz-rendszer megszüntette a biztonságos menedéket a szakadár PKK alapítója, Abdullah Öcalan számára, aki Törökországban ezrek haláláért volt felelős. Ugyanebben az évben Damaszkusz aláírta az adanai megállapodást, és megígérte Ankarának, hogy abbahagyja a Törökországot célzó terrorista csoportok támogatását.

A következő időszakban (a 2000-es évek elejétől a 2011-es regionális zavargásokig) a török politika a Szíriával való történelmi örökség megújításán dolgozott. Ez idő alatt Ankara társadalmi, kulturális és gazdasági integrációra törekedett Szíriával – például eltörölték a vízumot, előmozdították a szabad kereskedelmet és közös kabinetüléseket tartottak. Törökország külpolitikáját Ahmet Davutoğlu külügyminiszternek, későbbi miniszterelnöknek (2014–2016) a „stratégiai mélység” koncepcióban és a neoottomán politikai ideológiában megfogalmazott elgondolása formálta. Davutoğlu, hivatkozva David Laingre és az antipszichiátriai mozgalomra, azt állította, hogy a török nemzet elidegenedett a gyökereitől, identitásválságban szenvedett, s emiatt követett el bűnös támadásokat a Közel-Keleten.

2011-től, az „arab tavasz” kitörésétől kezdődően a törökök nagy reményeket fűztek Törökország modellértékű státusához. Davutoğlu 2012 áprilisában a török parlament előtt kijelentette, hogy Ankara a közel-keleti változások „mestere, úttörője és szolgálója”. Öt évvel később a török adminisztráció letett ezekről a törekvésekről. A 2017. évi davoszi tanácskozáson Mehmet Şimşek miniszterelnök-helyettes kijelentette, hogy az Aszad-rezsim elleni törekvések kikerültek kormánya fókuszából. Tény, hogy 2015-ig Törökországnak a határainál megjelenő, valódi biztonsági problémákkal kellett foglalkoznia: a szíriai orosz hadjárattal, a határvárosokat fenyegető ISIS-rakétákkal, a menekültek beáramlásával és a PKK utódainak gombamód való szaporodásával.

A szerző itt felteszi a gondolatébresztő kérdést: Ankara (a transzatlanti politikai közösség nagy részével együtt, beleértve az USA kormányát) vajon miért nem volt tisztában a szíriai Baasz-rezsim rugalmas ellenállási képességével? Tény, hogy a zűrzavar elején történt néhány olyan esemény, amely a rendszer összeomlását jelezte. Ilyen volt 2012-ben Manaf Tlass dandártábornok (a Szíriai Köztársasági Gárda parancsnokának, a Baasz-rendszer egyik legmarkánsabb szunnita alakjának, Bassár el-Aszad közeli barátjának, Háfez el-Aszad régóta hivatalban lévő védelmi miniszterének, Musztafa Tlass fiának) bukása. A legjelentősebb elemzési hiba azonban a szír biztonsági rendszer téves fogalmi felfogásából származott. Az „arab tavasz” többi országával (Egyiptom, Tunézia és Líbia) ellentétben a gyújtópontot képező Szíriai Arab Fegyveres Erők (SAAF) szektákból áll. Háfez el-Aszad pretoriánus testőrségét az alavita vallási közösség (az iszlám vallás síita ágának egyik alága – *a szerk.*) köré építette, ahonnan az Aszad klán is származik. Az elit egységek, mint Bassár testvérének, Maher el-Aszadnak a 4. páncélosadosztálya, a Köztársasági Gárda, a légierő, a hírszerző és különleges erők, bizonyos kiváltságokkal és jobb felszereléssel rendelkeznek. Feladatuk elsősorban a rendszer megóvása a külső és belső fenyegetésekkel szemben. Miután a civil zavargások feltárták a szír társadalmi hiányosságok okait, az erőszak átcsapott a szekták közötti polgárháborúba. A fegyveres konfliktus elkerülhetetlenül megszilárdította a pretoriánus erőket, s az alavita szekta a SAAF részévé vált. Ráadásul a rezsim katonai rendszere és a szovjet kémhálózat megakadályozta a tömeges dezertálásokat a harci egységeknél, annak ellenére, hogy a SAAF jelentős katonaeót veszített el. Amikor 2011-ben kitört a polgárháború, a fegyelem megtartása érdekében az önálló alegységeket nagyobb, hagyományos formációkba szervezték. Ezenkívül, miután a rezsim látta a mozgósítási erőfeszítések kudarcát, félkatonai szervezetek létrehozását választotta, gyakran Teherán segítségével. Végül az iráni és az orosz támogatás Aszad haderőit kedvező irányba fordította, miközben a fegyveres

ellenzéket a szalafita dzsihadista mozgalmak és a terrorista hálózatok (ISIS és az al-Kaida leányvállalatai) veszélyeztették. A rezsim szándékosan ösztönözte ezt a tendenciát azért, hogy szelektíven célozta meg a mérsékelt ellenzéki csoportokat.

Két repülőgép lelövése és a NATO reagálása volt a fordulópont Törökország számára. 2012. június 22-én a SAAF lelőtt egy török RF-4E felderítő-repülőgépet. Az esemény után Ankara szigorította a harcérintkezés szabályait a szír légtérből érkező repülőgépek elfogására. Három évvel később, 2015 novemberében az új harcérintkezési szabályok alkalmazásával a határ mentén őrjáratoló török harci gépek a török légtér tartós megsértése után egy orosz Szu-24M harci gépet lőttek le. Ez különleges kihívás volt a Szövetség számára. Ankara a Washingtoni Szerződés 4. cikkével összhangban azonnal követelte az Észak-atlanti Tanács összehívását. A rendkívüli közgyűlést követően J. Stoltenberg főtitkár felszólította a feleket az eskaláció megállítására. Törökország valószínűleg szigorúbb választ várt a NATO-tól. E fordulópont előtt a Latakiaiban és Tartúsban állomásozó orosz kontingensek elenyésző földi bázisú légvédelmi képességgel rendelkeztek (csak korlátozott számú Pancir-SZ1 önjáró rövid és közepes hatótávolságú légvédelmi komplexumuk volt). Ezt követően az orosz hadsereg azonnal elkezdte a fejlett SAM (felszíni telepítésű légvédelmi rakétarendszer) rendszerek telepítését Szíriában. Az SZ-400 (SA-21 Growler) és az SZ-300V4 (SA-23 Gladiator) nagy hatótávolságú légvédelmi rakétarendszerek keveréke, valamint a közepes hatótávolságú BUK-M2 (SA-17) légvédelmi komplexumokkal veszélyes légvédelmi ernyőt hoztak létre a szír légtérben és azon túl. Moszkva további Pancirokat is küldött (SA-22). Valójában Oroszország gyakran játszotta ki a „SAM-kártyát” a hadjáratai során, például az SZ-300 PM-2 átadását a Szíriai Arab Fegyveres Erőknek, miután egy orosz elektronikus hírszerző repülőgép véletlenül lezuhant egy szíriai izraeli légitámadás során 2018-ban.

Can Kasapoglu cikke további részében elemzi a török-NATO nézeteltéréseket és feltárja annak okait.

A török földön telepített több szövetséges rakétavédelmi kontingens története arról mesél, hogyan változott meg Törökország véleménye a NATO-ról a szíriai polgárháború során. A SAAF évtizedek óta rendelkezik félelmetes ballisztikusrakéta-arsenáljával, amely halálos tömegpusztító fegyverekkel van kombinálva. A hidegháború idejéből származó, dekódolt hírszerzési adatok arra mutatnak rá, hogy Háfez el-Aszad szorgalmasan bővítette Szíria támadó vegyi fegyvereinek (CW) bevetési képességeit és támogatta az R-11 (Scud) harcászati, hadműveleti ballisztikus rakéták felsorakoztatását, amelyek a vegyi fegyver alkalmazásának elsődleges eszközei. Damaszkusz stratégiai fegyveres képességeit tovább növelte árnyalt együttműködése Teheránnal és Phenjannal. A polgárháború kitörésekor a SAAF stratégiai fegyverkészlete elsősorban FROG (Luna-M) kis hatótávolságú ballisztikus rakétákból, SS-21, Scud-B, Scud-C és Scud-D hadműveleti ballisztikus rakétákból állt, amelyek a közel-keleti térség legnagyobb hatótávolságú támadó fegyverei közé tartoztak, ide értve a halálos idegmérgeket, a Szarint és VX.10-et is. A szíriai rezsim 2012 végétől kezdett ballisztikus rakétákat, 2013 elejétől pedig vegyi fegyvereket bevetni. Törökország nem rendelkezett megfelelő védelmi képességgel a fenyegetés elhárítására. Mivel a helyzet hasonlított a korábbi iraki válságokhoz, Ankara segítséget kért a NATO-tól. 2013-ban az Egyesült Államok, Németország és Hollandia hat Patriot közép-hatótávolságú légvédelmi rakéta üteget szállított Törökországnak. Ezek az átcsoportosítások segítettek Ankara honvédelmi támogatását. Később azonban az összes korábbi Patriot-szolgáltató ország úgy döntött, hogy visszavonja ütegeit Törökországból (Hollandia 2014-ben, az USA és Németország 2015-ben). Noha ezt technikai megfontolásokkal és a fenyegetésértékelés változásával magyarázták, a török politikai közösség politikai indíttatásúnak tekintette a

visszavonásokat. A kivonások ellenére a kontingenseket később spanyol Patriotokkal és olasz SAMP/T-vel pótolták.

A NATO 2018-as brüsszeli csúcstalálkozójának nyilatkozatában aggodalmát fejezte ki a török földet veszélyeztető szíriai rakéták miatt. Ugyanakkor 2019 októberében, amikor Ankara elindította a Béke Forrása hadműveletet (Operation Peace Spring) a PKK-hoz kapcsolt kurd milíciák ellen Szíria északkeleti részén, ismét felbukkantak a nyugati nemzetek Törökországgal szemben alkalmazott fegyverkiviteli korlátozásai. Ezúttal Olaszország határozott úgy, hogy visszavonja a SAMP/T elemeket, de Spanyolország is csak az utolsó pillanatban döntött úgy, hogy ott tartja a Patriotokat. Ennek ellenére a NATO megpróbálta a helyén kezelni az ügyet, és a tagországok közötti kétoldalú kapcsolatokra korlátozni a fegyverkivonási megbeszéléseket.

2016 és 2019 között Törökország három alkalommal indított katonai támadást Szíria ellen. Az első hadműveletben (Eufráteszi Pajzs hadművelet) mint NATO-tag dandárszintű hagyományos formációt telepített az ISIS leküzdésére. A második és a harmadik hadművelet (Olajág, Béke Forrása) elsősorban a PKK-hoz kötődő szíriai csoportokat célozta meg. A nyugatról Oroszország és keletről az USA által ellenőrzött szír légtér irányítása volt a legfontosabb nemzetközi ügy a törökországi hadjáratokban. A légtérkérdés komoly következményeit két példán keresztül szemlélteti a szerző.

Az első a 2018. február 3-án megkezdett Olajág művelet során következett be. Az al-Kaidához kötődő Hayat Tahrir al-Sham (HTS) csoport lelőtt egy orosz Su-25 támadó repülőgépet Idlib felett. A pilótának sikerült katapultálnia. Földre érkezés után tüzpárbajba kezdett a HTS harcosaival, és végül, hogy ne foghassák el, kézigránáttal felrobbantotta magát. Oroszország erre azzal reagált, hogy február 5. és 9. között ideiglenesen lezárta a szíriai légtér általa kontrollált részét. Ebben az időszakban a török légierő nem tudott légi támogatást nyújtani a légtérben, s ennek hiánya jelentős nehézségeket okozott a harc téren.

A második a Béke Forrása hadművelet során történt. Törökországot a Pentagon kirekesztette az ISIS-ellenes koalíció légi tevékenységéből, és ez kritikus helyzetet teremtett. A határozat gyakorlatilag megfosztotta a török légierőt a közös megfigyelési és hírszerzési adatoktól. Ha Washington úgy döntött volna, hogy lezárja az északkeleti szír légtérrel a török repülőgépek előtt, akkor az a NATO kohéziójának – a Szövetség történetében – egyik legjelentősebb tesztje lett volna. Szerencsére a feszültségek nem jutottak ilyen messzire.

Bár nem létezett az egész EU-ra kiterjedő fegyverembargó, az összes EU-ország számos korlátozást vezetett be a fegyverek exportjára Törökországba. Az Egyesült Államok is határozott intézkedéseket hozott. Lindsey Graham szenátor Chris Van Hollen szenátorral együttműködve kétpárti szankciók bevezetését és Törökország felfüggesztését kérte a NATO-tól, kivéve, ha Ankara abbahagyja a katonai fellépést. Washington álláspontja nem változott addig, amíg Mike Pence alelnök 2019. október 17-én megállapodást nem kötött Ankarában arról, hogy Törökország felfüggeszti a hadműveletet a PKK-hoz kapcsolódó militánsok visszavonulásának idejére, a 120 km hosszú határ mentén Tel Ábjád (Tal Abyad) és Ras al-Ayn (Sari Kani) között, a török határtól 30 km-es mélységben. Egyrészt egyértelmű volt, hogy Törökország nyilvános diplomáciai erőfeszítései nem működtek jól a nyugati fővárosokban, így Ankarának hosszú utat kellett megtennie. Másrészt Nyugaton szokás szankciókon keresztül reagálni a török védelmi ágazatra, s ez nem feltétlenül a legjobb megoldás a NATO kohéziója tekintetében. Ezek az ügyletek egyenértékűek a Kreml szemében Moszkva befolyásoló szférájának kiterjesztésével.

Így a szövetségeseknek, különösen az európai nemzeteknek fel kell hagyniuk a török adminisztrációval folytatott vitájukkal, és el kell kerülniük olyan politikák folytatását,

amelyek azt jelentenék, hogy egy NATO-tagállam fegyverpiacát Moszkva kezébe adják. Mindenekelőtt továbbra is kulcsfontosságú a Törökországnak a BAE (British Aerospace) rendszerekkel és az EUROSAM-mel (francia–olasz Eurosam konzorcium) való katonai együttműködésének védelme, mivel az orosz védelmi iparnak különösen nagy ambíciói vannak a légi és légvédelmi területeken. A NATO és Törökország közötti kapcsolat fontosabb Szíriánál, mert néhány esemény komoly nézeteltérésekhez vezetett Ankara és hagyományos szövetségesei között. Végül is 2015 és 2018 között az SZ–400 orosz légvédelmi komplexum szíriai telepítésének elsődleges oka volt, hogy Törökország az egyetlen szövetséges nemzetként ugyanazt a fegyverrendszert szerezte be.

Végezetül, a szerző szerint a NATO szempontjából Törökország szíriai katonai politikájának teljes megértéséhez két tényező ismerete nélkülözhetetlen.

Először is, Ankara több katonai célkitűzést sikeresen valósított meg Szíriában. Számos stratégiai prioritást észlelhetünk, köztük a Baasz-rendszer megszűnését, az Oroszországgal való konfrontációt (majd aztán az együttműködést), al-Bab város megtisztítását az ISIS-től és a PKK sarjadékainak autonómiára vonatkozó törekvéseinek megakadályozását. Minden katonai politikai célkitűzés másképp hatott a transzatlanti stratégiai közösségre.

Másodszor, bár Törökországnak számos nézetkülönbsége volt a szövetségeseivel néhány szíriai kérdésében, különösen az Egyesült Államokkal, Ankara nem ütközött a NATO-val mint intézménnyel. Éppen ellenkezőleg, Ankara, különösen a szíriai polgárháború kezdetén, felbecsülhetetlen értékű eszköznek látta Törökország NATO-tagságát. Csak egy éven belül, 2012-ben, Törökország kétszer hivatkozott a Washingtoni Szerződés 4. cikkére – elsőként az RF–4E repülőgép lelövésekor, majd azt követően, amikor a szíriai arab hadsereg gránátjainak repeszei öt civilt öltek meg a határ menti Akçakale városban. 2015-ben a szövetségesek megállapodtak a Törökország számára kidolgozott, testre szabott biztonsági intézkedésekről (TAMT), amely kiterjeszti a hírszerzési, korai előrejelző és információmegosztási támogatást Ankara számára.

Jelenleg egyértelmű, hogy Törökország komoly nézeteltérésekkel találja magát szemben a Nyugattal Szíriával kapcsolatban, különösen az Olajág és a Béke Forrása hadműveletek tekintetében. Ezek a nézeteltérések lényegében geopolitikai jellegűek, és továbbra is fennmaradnak. A folytonos nézeteltérések érdekében az összes NATO-fővárosban, beleértve Ankarát, Washingtonot és az európaiakat is, folytatni kell a kétoldalú vitákat, és kerülni kell a nézeteltérések kiterjesztését a Szövetségre. Reálisan nézve csak kevés lehetőség van, ha van egyáltalán a szíriai kérdés egységes megítélésére. Ugyanakkor a NATO fontossága Törökország nemzetbiztonsága szempontjából, valamint Törökországnak a NATO-ban betöltött szerepe továbbra is fontosabb, mint a szíriai kérdés.

KI VOLT A T–34 HARCKOCSI VALÓDI FŐTERVEZŐJE?

Юрий Анухин: Кто же был главным конструктором Т-34? Topwar, 06. 04. 2020., 7. <https://topwar.ru/169785-kto-zhe-by-l-glavnym-konstruktorom-t-34.html> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 28.), orosz

A T–34 létrehozásának története a „nagy terror” időszakára esett, és ez igen tragikus keretet adott az alkotók munkájához. A szovjet historiográfiai kánon a T–34 létrehozását kizárólag Mihail Koskin főtervező nevéhez köti, aki 1936 decemberében váltotta le a bebörtönzött Afanaszij Firszovot. Meg kell jegyezni azonban, hogy a harckocsi megtervezéséhez tervezői zsenire volt szükség, ám Koskin nem volt az.

Az első szovjet harckocsi fejlesztésének kezdete

Az 1920-as évek végéig a Szovjetunióknak nem volt saját tervezésű harckocsija, csak 1927-ben adta meg a hadsereg a követelményeket az első szovjet tervezésű géppuskával és ágyúfegyverzettel rendelkező „manőverező tank” kifejlesztésére. A harckocsi fejlesztését a Fegyverzeti Arzenál Vállalat fő tervezőirodája kezdte meg Harkovban, a KhPZ Komintern 183. üzemében, ahol speciális tervezőcsoportot hoztak létre, amelyet egy fiatal és tehetséges tervező, Ivan Alekszenkó vezetett 1931-ig. A csoportban dolgozó fiatal tervezők közt volt a jövőbeli főtervező, Alekszander Morozov is.

A tervezők rövid idő alatt kidolgozták a harckocsi segédletet, és 1929-ben elkészítették a T-12 nevű harckocsi prototípusát. A teszteredmények alapján a harckocsit T-24 jelű harckocsivá alakították át, és 25 járműből álló kísérleti tételt gyártottak belőle. Az újabb tesztekkel megkezdték a konstrukció finomítását, de 1931 júniusában elrendelték a munka leállítását, és a BT kerek-lánc talpas harckocsi tervezésének megkezdését.

Ennek oka az volt, hogy a katonai vezetés úgy döntött: nem a „semiből” fejleszti ki a hazai harckocsikat, hanem kölcsönzi a nyugati tervezők tapasztalatait, és licenc alapján gyárt külföldi harckocsikat: így lett az amerikai „Christy” M1931 a nagy sebességű BT-2 prototípusa, az angol „Vickers” hattonnás pedig a könnyű T-26 prototípusa. A BT-2-t a KhPZ-ben Harkovban állították elő, a T-26-ot a „Bolszevik” leningrádi üzemében kezdték gyártani. Tehát a Szovjetunióban két harckocsiépítési iskola alakult ki.

Harkovban a KhPZ vezetése és tervezői ellenálltak az események ilyen fordulatának, nem siettették a BT-2 előállítását, és megpróbálták befejezni a T-24 finomított változatát. Moszkva ragaszkodott a döntéshez, így a BT-2-esen végzett munka lassan kapott lendületet. A T2K tervezőiroda vezetője, Alekszenkó úgy gondolta, hogy az idegen berendezések másolása nem hazafias cselekedet. Úgy vélte, a Szovjetunióknak saját harckocsi iskolát kell létrehoznia, és egyet nem értése jeleként kilépett az irodából.

Az elsősorban felsőfokú műszaki végzettség nélküli fiatalok támogatták Alekszenkót a T-24 harckocsi megalkotásának törekvéseivel. A tervezőiroda megerősítésére az Állami Politikai Igazgatóság (OGPU) 1931 decemberében hozott döntésével a tervezőiroda vezetőjévé kinevezték a tehetséges és tapasztalt mérnököt, Afanaszj Firszovot, aki az egyik moszkvai börtöncellában ült, „szabotázsstevékenységért” öt év börtönre ítélve. Firszov kinevezése döntő szerepet játszott a tervezőiroda és a szovjet harckocsi építés szempontjából.

Ki volt Firszov?

Firszov 1883-ban született egy bergyánszki kereskedőcsaládban. A vasútműszaki iskola befejezése után felsőoktatásban részesült a németországi mittweidai Felsőfokú Műszaki Iskolában és a zürichi Politechnikai Intézetben (többek között Albert Einstein is itt kapta a diplomáját), dízelmotor-tervező szakon. A diploma megszerzése után tervezőként dolgozott a Zulzer gyárban. 1914-ben visszatért Oroszországba, s a Kolomenszkoje gépgyártó üzemében megkezdte a tengeralattjárók dízelmotorjainak fejlesztését, majd a Nyizsnyij Novgorod-i Krasznaja Etna üzem főszerelőjévé vált, 1927-ben pedig a nyikolajevi Andre Marti gyárban lett dízelépítő főmérnök. 1929-ben a „rég rendszer” képviselőjeként részt vett a gyárban egy ellenforradalmi csoport rendezvényén, nem vallotta bűnösnek magát, és nem is bizonyították rá, de a gyanú miatt 1929-ben kilépett, Leningrádba költözött, és ott az Orosz Dízel gyár szakembereként dolgozott.

Az 1930-as években kezdődött meg az Ipari Párt tagjainak tárgyalása. A vádlottak között volt Firszov egyik közeli ismerőse is, és őt is emlékeztették a „nyikolajevi esetre”, ami miatt letartóztatták, és öt év börtönre ítélték. Ordzsonikidze (ipari népbiztos) közvetlen felügyelete alatt, minősített szakemberként dolgozott az egyik moszkvai börtönüzemben. Itt kezdett el foglalkozni harckocsitervezéssel.

1931-ben őrizet mellett Harkovba küldték, hogy irányítsa a „lázadó” harckocsitervező irodát. A T-24 alkotóinak csapata kezdetben nem túl melegen fogadta a „felülről” küldött jelöltet, de a tehetséges és sokoldalú, enciklopédikus tudású mérnök gyorsan megszerezte a tekintélyt és a tiszteletet. A kortársak szerint az OGPU éjjel-nappali ellenőrzése alatt állva és a gyárban élve – mivel a családjá Leningrádban maradt – teljes egészében a munkának szentelte magát. Firszov képes volt hatékonyan és egyértelműen szervezni a beosztottai munkáját, visszafogott, kiegyensúlyozott kommunikációval próbálta tapasztalatait továbbadni beosztottainak. Velük együtt tanulmányozta a külföldi vállalatok műszaki innovációit, ösztönözte az idegen nyelvek tanulását.

A BT harckocsicsalád és a V2 dízelmotor fejlesztése

Firszov feladata a minőségi BT-2 harckocsi gyártásának megszervezése volt. A harckocsinak számos hibája és hiányossága volt a fő szerkezeti egységekben, az erőátvitelben és az alvázban is. Az USA-ból vásárolt Liberty motor is szeszélyes volt: gyakran túlhevült, és voltak olyan esetek, amikor az indítás során kigyulladt. A harckocsik sorozatgyártásának beindítása azért is volt nehéz, mert a gyárban nem voltak adottak a feltételek ekkora mennyiség kezelésére. A hadsereg részéről gyakran érkeztek panaszok a sebességváltók meghibásodásáról is.

Firszov és fiatal tervezői csapata alapos munkát végzett a harckocsi további finomítása és a gyártási technológia fejlesztése érdekében. A problémák fokozatosan megszűntek. Vezetése alatt kifejlesztették a BT-5 és a BT-7 harckocsikat. 1935-ben a BT-7 harckocsi kifejlesztéséért Firszov megkapta a Vörös Zászló Érdemrendet.

1932-ben a gyárban a dízelüzem vezetője, Konsztyantyin Cselpán gépészmérnök vezetésével elkészítették a 400 lóerős BD-2 harckocsi-dízelmotort, a jövőbeni V2-t. Cselpán többször tanúbizonyságot tett arról, hogy Firszov mint képzett dízelszakember nagyban hozzájárult a motor létrehozásához. A hadsereg és Sztálin személyesen figyelték a dízelüzem haladását. A BD-2 első példányát 1934-ben mutatták be az ország vezetésének. A fejlesztéért az üzem igazgatója, Bondarenko és Cselpán Lenin-rendet kapott.

Az új harckocsi koncepciója és a megtorlás

A BT kerekes-lánctalpas harckocsik fejlesztése közben a tapasztalt mérnök, Firszov látta, hogy zsákutcába jutottak, és nem lehetséges az áttörés. Elkezdte keresni egy alapjaiban új harckocsi létrehozásának lehetőségét, és vezetése alatt 1935-ben az Alekszander Morozov, Mihail Tarsinov és Vaszilij Vasziljev alkotta kis csoport megkezdte egy ilyen új harckocsi kifejlesztését. Firszov meghatározta a jövőbeni T-34 elsődleges műszaki paramétereit és főbb technikai jellemzőit. Vasziljev így emlékezett erre: „Már 1935 végén a főtervező asztalán voltak a kidolgozott vázlatok egy alapvetően új harckocsiról: ágyúlövedékeknek ellenálló páncélzat nagy dőlésszöggel, hosszú csövű 76,2 mm-es ágyú, V2 dízelmotor, legfeljebb 30 tonna súly...”

A BT-család harckocsijától eltérően az új harckocsi csonka kúp alakú öntött tornyot kapott, Christie futóművet örökölt, és a kerekes-láncaltalpas hajtóművét pusztán láncaltalpassá alakították át.

1936-ban a KhPZ Komintern 183. sz. gyára névváltozáson esett át, és a továbbiakban a KB T2K, KB-190 nevet viselte. A tervezőiroda az új harckocsi alkatrészein és szerelvényein dolgozott, de 1936 nyarán a gyárban is megkezdődött a megtorlás. Ennek oka a harckocsi-csapatok tömeges panasza volt a BT-7 harckocsi sebességváltóinak meghibásodása miatt. A harckocsinak valóban voltak konstrukciós hibái, ráadásul a csapatok látványos ugratásokat végeztek a harckocsikkal, amelyek természetesen befolyásolták a BT-7 teljesítményét. A harceszközt „kártékony, veszélyes harckocsinak” kezdték nevezni. (A BT-7-nek jellegzetes tulajdonsága volt, hogy nagy sebességének köszönhetően szinte ugorva tudott áthaladni a kisebb terepegyenetlenségek felett. Ez a tulajdonság később szándékos ugrások kivitelezéséhez vezetett. A tereptől és a felépített ugrórampától függően a BT-7 akár 20 méterre is el tudott ugrani. A szándékos ugrások technikáját a Legfelsőbb Parancsnokság is jóváhagyta, és szabványos eljárásként rögzítette, amit harci körülmények között is végre kell hajtani – *a szerk.*) Firszovot ezért elbocsátották posztjáról, de a tervezőirodában hagyták tovább dolgozni.

Ordzsonikidze 1936 decemberében Firszov helyett Mihail Koskint nevezte ki a KB-190 iroda vezetőjévé. Firszov személyesen találkozott az új főtervezővel, folytatta a tervezőirodában a munkát, és lelkiismeretesen naprakész volt.

Firszov vezetése alatt Morozov rövid idő alatt kifejlesztett egy új sebességváltót, üzembe helyezte és a kérdést lezárták. De közeledett 1937, a nagy terror éve. A hatóságok nem felejtették el Firszov Nyikolajevben és Leningrádban végzett „szabotázsstevékenységét”. 1937 márciusában ismét letartóztatták, és egy moszkvai börtönbe küldték. Egy ideig egy másik „kártévővel”, Tupoljev repülőgép-tervezővel együtt tartották ott fogva.

A megtorlás nemcsak a hamarosan kivégzett Firszovot, hanem a gyár és a tervezőiroda több vezetőjét és mérnökeit is érintette. 1937-ben az üzembe egy moszkvai bizottságot küldtek a BD-2 motorok alacsony minősége okainak feltárására, amely a motor tervezésének hibáit és a nem megfelelő gyártási technológiát mutatta ki.

A bizottság munkájának eredményei alapján a motort kétezer változtatással véglegesítették. Cselpant elbocsátották, és 1937 decemberében a tervezőkkel együtt letartóztatták: Trasutyin, Aptekman, Levitan és Gurtov dízelmérnököket, Trasutyin kivételével „rongálásért” kivégezték, utóbbit 1939-ben engedték szabadon. A ljásai üzem főmérnökét, Metancev fémkohászt, sok más mérnököt és katonai képviselőt letartóztattak. 1938 májusában letartóztatták Bondarenkót, az üzem igazgatóját, és hamarosan ki is végezték.

Vasziljev szerint a megtorlás valódi főbiát okozott a KB-190 irodában. Emlékezete szerint: „Azt kell mondanom, hogy személyesen nagyon nehezen viseltem el ezt a főbiát. Álomban hallottam a közeledő »fekete holló« hangját. Megjelent pár ember hivatali ruhában, és udvariasan közölték az érintettel, hogy kövesse őket.”

Ilyen körülmények között, a félelem és a letartóztatások jegyében folytatódott az új harckocsi kifejlesztése.

Ki is valójában Koskin?

Koskin pártfunkcionárius és jó szervező volt. Személyesen ismerte Ordzsonikidzét és Kirovot. Két évvel a Harkovba történő kinevezése előtt a leningrádi Politechnikai Intézetben végzett, majd tervezőként dolgozott a leningrádi Kirov üzem harckocsitervező irodájában.

Ezzel véget is ért a harckocsik fejlesztésében szerzett tapasztalata. Ordzsonikidze tapasztalt szervezőként küldte a KB–190-hez, hogy megoldja a harckocsigyár nehéz helyzetét.

Koskin valóban tehetséges vezetőnek bizonyult, nagyra értékelte a fiatal tervezők csapatát és a Firszov által javasolt új harckocsi koncepció egyediségét. Ezt megelőzően meglehetősen magas adminisztratív és pártpozíciókban dolgozott, és tagja volt a Legfelsőbb Bíróságnak, ahol bizonyította: lehetőség van egy új harckocsi létrehozására. Meggyőzte őket arról, hogy ne folytassák a KB–190 tervezőiroda alkalmazottaival szembeni megtorlásokat. Koskin vezetésével ebben a kiélezett helyzetben folytatódott a harckocsi-előállítás.

Koskin és Dik konfrontációja

A KB–190 megerősítésére 1937 júniusában a moszkvai Katonai Gépesítés és Motorizáció Akadémia adjunktusát, Dik hadmérnök ezredest küldték, nem teljesen világos célokkal. Neki volt alárendelve a tervezők egy része és hatalommegosztás uralkodott az irodában, ami semmi jóval nem kecsegtetett. Ebben az időszakban a tervezőiroda a BT–7 harckocsi korszerűsítésén és egy új harckocsi fejlesztésén dolgozott, amely hat futógörgővel, dízelmotorral, kúpos toronnyal, 45 mm vagy 76 mm ágyúval és ferde páncélzattal rendelkezett (a BT–5 és a BT–7 gyors harckocsik szolgáltatták az alapját a T–34 kifejlesztésének – *a szerk.*).

Koskin és Dik közös munkája nem volt sikeres, egymást vádolták helytelen tervezési döntésekkel, a műveletek megszakításával és néha a munka szabotálásával. Növekedett a kölcsönös panaszok száma, de a munka nem haladt.

A moszkvai vezetés megelégedte a konfliktusokat, és 1937 szeptemberében a KB–190 irodát két részre osztották. Egy külön tervezőirodát Dik vezetésével közvetlenül az üzem főmérnöke alá rendelték, és Dorosenko, Tarsinov, Gorbenko, Morozov és Vasziljev lettek a tervezőiroda szekcióvezetői. A tervezőirodát a katonai akadémia 50 végzős hallgatójával tervezték feltölteni, és tanácsadóként bevonták a munkába a híres harckocsitesztelőt, Kulcsitszkij századost.

Koskin továbbra is a KB–190 iroda vezetője volt, amelynek kizárólag a BT–7 korszerűsített verzióinak fejlesztésével kellett foglalkoznia.

1937 októberében új megrendelést adtak le egy új kerekes-lánctalpas harckocsi létrehozására, amely három pár hajtókerékkel, 45 mm vagy 76,2 mm ágyúval és dízelmotorral van felszerelve, elülső páncélzatának vastagsága 25 mm.

Az új harckocsi kifejlesztése Firszov koncepcióján alapult, amelyet Morozov és Tarsinov fejlesztettek tovább. Az 1937 novemberében és decemberében a gyárra kiterjedő letartóztatási hullám szervezetlenné tette az új harckocsi munkálatait. Diket a munka megszakításával vádolták meg, 1938 áprilisában letartóztatták és tíz évre elítélték, s ez véget is vetett karrierjének.

Koskin befejezi a harckocsi fejlesztését

Nem egészen egyértelmű, hogy Koskin ilyen körülmények között hogyan hozta létre a KB–24 tervezőirodát, és hogyan folytatta az új harckocsi munkálatait. 1938 márciusának közepén, a Páncélos Parancsnokság testületi ülésén és március végén, a Védelmi Bizottság ülésén Koskin és Morozov bemutatták a kerekes-lánctalpas harckocsi tervét. A harckocsi előzetes tervét a következő megjegyzésekkel jóváhagyták: „a páncélzatot 30 mm-re növelve és 76,2 mm-es ágyúval felszerelve”. Ugyanakkor Koskin vezetésével 1938 végén kifejlesz-

tektek és megkezdték a BT–7M harckocsi sorozatgyártását egy V2 motorral, amely felerősítette annak a lehetőségét, hogy az új dízelmotor használható a harckocsiban.

Koskin folytatta a harcot a harckocsi lánctalpas változatáért, és 1938 szeptemberében az üzem feladata lett a harckocsi két változatának, a kerekes-lánctalpas A–20 és a lánctalpas A–20G (A–32 – a későbbi T–34 – *a szerk.*) kifejlesztése.

Az erőfeszítések összekapcsolása érdekében a gyár mindhárom tervezőirodáját egy Koskin által vezetett KB–520 tervezőirodában egyesítették; Morozov lett a főmérnökhelyettes, Kucserenko pedig az egyesített tervezőiroda helyettes vezetője. A lehető legrövidebb időn belül elkészítették a harckocsimodelleket, és 1939 június–augusztusában tesztelték őket a harkovi lőtér területén. Mindkét harckocsi sikeresen esett át a teszten, de az A–32 kialakítása sokkal egyszerűbb volt a komplex kerekes hajtóművek hiánya miatt, és volt súlytartaléka is.

Szeptemberben az A–20-t és az A–32-t bemutatták a Védelmi Minisztérium vezetőségének, ahol az utóbbi nagyon hatékonyan teljesített. A tesztek és a bemutató eredmények alapján úgy döntöttek, hogy az A–32 harckocsi lánctalpas változatánál maradnak, s páncélvédelmét 45 mm-re növeltetik.

Két A–32 harckocsi sürgős gyártása kezdődött meg az üzemben. A harckocsialkatrészeket aprólékosan készítették és szerelték össze, az alváz és a torony külső felületét gondosan megmunkálták. A tapasztalt apparátcsik Koskin tökéletesen tudta, hogy amikor a harckocsikat bemutatják a felső vezetésnek, minden apróság számít.

Aztán megtörtént a tankok talpon menetelése Harkovból Moszkvába, a harckocsik sikeres bemutatása Sztálinnak a Kremlben, visszaindulás Harkovba, Koskin betegsége (tüdőgyulladása) és tragikus halála. A legmagasabb szintű bemutatkozás után a harckocsikat megvizsgálták a Kubinkában (egy Moszkva melletti bevizsgálóhelyen) és a Karéliei-földszoroson, és maga Sztálin is nagyra értékelte a harcjárműveket, így engedélyt kaptak az „életre”.

Tehát Firszov, a tervező zseni és Koskin, a tehetséges szervező a kibontakozó megtorlás idején és a harckocsifejlesztés katonai kilátásai ismeretének hiányában képesek voltak olyan harceszközt létrehozni, amely a győzelem szimbólumává vált abban a szörnyű háborúban. Kétségtelenül mindketten hatalmas mértékben hozzájárultak e híres harckocsi létrehozásához, de igazságtalan lenne, ha minden babért Koskinnak tulajdonítanának.

A harckocsi koncepcióját és elrendezését Firszov fogalmazta meg, a harckocsi fő alkotóelemeit vezetése alatt a tervezőirodák fejlesztették ki, és azok a szakemberek készítették el, akik Firszov irányítása alatt kezdték el megtervezni azokat. Megmentették a vezető tervezők gerincét, és Koskin abban a tragikus helyzetben szervezte meg a harckocsi fejlesztésének befejezését és érte el a hadrendbe állítását. Firszov és Koskin neve, mint a T–34 főtervezői, méltán állnak egymás mellett.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

OROSZORSZÁG HAJLANDÓNAK MUTATKOZIK EGYES ÚJ FEGYVEREIT FEGYVERKORLÁTOZÁSI EGYEZMÉNY HATÁLYA ALÁ HELYEZNI

Az orosz és az amerikai külügyminiszter április közepén egyebek mellett fegyverzetkorlátozásról is tárgyalt, miután Moszkva jelezte, hogy hajlandó egyes új nukleáris fegyvereit bevonni a két ország között még érvényben lévő fegyverzetkorlátozási egyezménybe.¹ Ennek előfeltétele, hogy Washington beleegyezzen az egyezmény érvényességének meghosszabbításába. Pompeo amerikai külügyminiszter hangsúlyozta, hogy bármilyen további fegyverzetkorlátozási tárgyalást a Trump elnök által meghatározott alapon kell lefolytatni, vagyis Kína bevonásával háromoldalú megállapodást kell elérni. Putyin elnök felajánlotta a 2021-ben lejáró – de a felek egyetértése esetén öt évvel meghosszabbítható – Új START, a két ország között jelenleg egyetlen érvényben lévő fegyverzetkorlátozási megállapodás meghosszabbítását. Moszkva azonban nem tartja reálisnak a kínaiak részvételét a tárgyalásokban, látva Peking vonakodását egy olyan megállapodástól, amely csökkentené Kína amúgy is jelentősen kisebb nukleáris arzenálját. Az orosz fél a jelenleg még fejlesztés alatt álló RSz–28 Szarmat (SS–X–30 Satan 2) típusú nehéz interkontinentális ballisztikus rakétát és a 2019 decemberében hadrendbe állított Avangard hiperszonikus siklóeszközt ajánlotta bevonni a meghosszabbítandó fegyverzetkorlátozási megállapodásba. A 2010-ben aláírt Új START mindegyik fél részére 1550 nukleáris robbanófej és 700 hordozó (rakéta, repülőgép) rendszerben tartását engedélyezi.

OROSZORSZÁG MŰHOLD ELLENI KÉPESSÉGET TESZTELT

Az Amerikai Egyesült Államok Űrparancsnokságának (SPACECOM²) alárendeltjei április 15-én észlelték, hogy Oroszország műhold elleni (ASAT³) rakétát tesztelt.⁴ A SPACECOM szóvivője szerint a Nudol rakétarendszer mobil változatáról indították az elfogórakétát, de a kísérlet eredményeként nem észlelték űrszemét keletkezését, vagyis ütközés nem történt az űrben. Ezért ez inkább repülési, nem pedig elfogási teszt volt. Bár az esemény jelentős visszhangot váltott ki nemzetbiztonsági körökben és a médiában, szakértők szerint annak nincs nagy jelentősége.⁵ Mivel nem növekedett az űrszemét mennyisége, az űr nem lett veszélye-

¹ Russia shows willingness to include new nuke, hypersonic weapon in arms control pact. The Associated Press, 14. 04. 2020. https://www.defensenews.com/global/the-americas/2020/04/17/russia-shows-willingness-to-include-new-nuke-hypersonic-weapon-in-arms-control-pact/?utm_source=clavis (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

² Space Command.

³ Anti-satellit.

⁴ Aditya Jadhav: Russia tests ASAT-capable missile system. Jane's Defence Weekly, 17. 04. 2020. <https://www.janes.com/article/95586/russia-tests-asat-capable-missile-system> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

⁵ Mike Wall: Don't panic about Russia's recent anti-satellite test, experts say. Space, 30. 04. 2020. <https://www.space.com/russia-anti-satellite-weapon-fears-overblown.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 20.)

sebb az ott keringő műholdak számára, ráadásul az oroszok már vagy tízszer tesztelték a Nudolt, vagyis a rendszer még nem tűnik kiforrottnak, bevethetőnek. Az értékelések szerint a rakéta csak az alacsony Föld körüli pályákon⁶ (LEO⁷) keringő műholdakra lehet veszélyes, viszont az amerikaiak a legkorszerűbb katonai felderítő- és kommunikációs műholdjaikat ennél sokkal magasabb, gyakran geostacionárius, a földfelszíntől 35 730 km magas keringési pályára pozicionálják. A szakértők többsége egyetért abban, hogy – bár az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország és Kína is folytat ilyen jellegű kísérleteket – nem a műholdakkal történő ütközés a legjobb megoldás a cél elérésére. Hatásosabb lehet az elektronikai harc eszközeinek vagy a nagy energiájú lézerfegyverek bevetése.

AZ OROSZ HADERŐ ÁTVETTE AZ ELSŐ T–90M TÍPUSÚ HARCKOCSIKAT

A közelmúltban befejeződtek a T–90M Proriv típusú harckocsi csapatpróbái, és áprilisban a harceszköz első példányai megérkeztek a Moszkvához közeli 2. gárdahadosztály alárendeltjeihez.⁸ A T–90M a T–90 harckocsi legújabb változata, kifejlesztését az alapváltozatot gyártó Ural Vagon Zavod gyár mérnökei végezték. Az orosz Védelmi Minisztérium azt tervezi, hogy az elkövetkező években 350–400 db T–90 harckocsit korszerűsít T–90M változatra, valamint folytatja a már hadrendben lévő T–72 és T–80 típusú harckocsik korszerűsítését is. E döntések oka, hogy az Armata-család harceszközeinek – harckocsi, gyalogsági harcjármű stb. – hadrendbe állításáig keletkező technológiai lemaradást ideiglenesen ily módon csökkentse. Az új, korszerű T–14 típusú Armata harckocsi darabára 8–12 millió USD között van, míg egy T–90 korszerűsítéséhez csak 1,5–2,5 millió USD szükséges. A T–90M esetében felhasználták a drágább T–90MSz exportváltozatnál alkalmazott egyes korszerű technológiai megoldásokat és rendszereket. Emellett a T–90M megkapta a T–14 számára kifejlesztett Kalina automatikus célkövető és tűzvezető rendszert, a 2A46 125 mm-es sima csövű lövegét korszerűsítették, a csőből indított 9M119M Refleksz páncéltörő rakéta hatótávolsága 5000 m lett. A T–90M lőszer-javadalmazása 43 db, ebből 22–24 db az automata töltőberendezésben, a többi az átalakított toronyban van. Személyzete 3 fő.

VÁRHATÓAN FELGYORSUL AZ ÚJ GENERÁCIÓS AMERIKAI INTERKONTINENTÁLIS BALLISZTIKUS RAKÉTA FEJLESZTÉSE

2017-ben az Amerikai Egyesült Államok Légierője megbízta a Northrop és a Boeing cégeket, hogy a földi bázisú hadászati elrettentés (GBSD⁹) programja keretében kezdjék el egy új interkontinentális ballisztikus rakéta kifejlesztését, amellyel a 2020-as évek közepén felválthatják a Minuteman III típusú rakétát.¹⁰ Időközben a Boeing kilépett a programból, így

⁶ Az Európai Űrügynökség az alacsony Föld körüli pálya határait 160 és 1000 km földfelszín feletti magasságokkal határozza meg. Types of orbits. The European Space Agency, 30. 03. 2020. https://www.esa.int/Enabling_Support/Space_Transportation/Types_of_orbits (Letöltés időpontja: 2020. 05. 20.)

⁷ Low Earth Orbit.

⁸ Russian Army Receives New T-90M MBT. Defense Update, 20. 04. 2020. https://defense-update.com/20200420_t90m.html (Letöltés időpontja: 2020. 05. 06.)

⁹ Ground Based Strategic Deterrent.

¹⁰ Valerie Insinna: Northrop could get \$85 billion award to make next-gen ICBMs sooner than expected. Defense News, 16. 04. 2020. <https://www.defensenews.com/space/2020/04/16/northrop-could-be-getting-an-85b-award-to-produce-next-gen-icbms-sooner-than-expected/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

a Northrop egyedül folytatja a munkát. Eredetileg 2020 szeptemberében tervezték egy várhatóan 89 Mrd USD nagyságú összeg kiutalását a cégnek. Nem kizárt, hogy a koronavírus okozta járvány miatt bekövetkezett gazdasági visszaesés negatívan hat az Amerikai Egyesült Államok védelmi költségvetésére is, de szakértők szerint – mivel a nukleáris triád fejlesztése már közel egy évtizede prioritást élvez – nem valószínű, hogy az előirányzott összeget csökkentenék. Sőt, vannak arra utaló jelek, hogy az összeget a Northrop cég a tervezett időpont előtt megkapja. A Minuteman III rakétákat az 1960-as években rendszeresítették, azóta csak kisebb korszerűsítéseket végeztek rajtuk, üzemidejüket már nem érdemes hosszabbítani.

AMERIKAI HADIHAJÓK JELENTEK MEG A BARENTS-TENGEREN

Május elején a Pentagon bejelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészetének négy hajója arktiszi biztonsági műveletet hajtott végre a Barents-tengeren, Oroszországtól északra, miután Oroszország és Kína a világjárvány idején növekvő mértékben tesztelte az amerikai védelmi képességeket tengeren és levegőben egyaránt.¹¹ Az egyre nagyobb stratégiai jelentőséggel bíró északi vizeken a négy amerikai hajó – három rakétaromboló és egy támogatóhajó – egy brit fregatt is elkísérte, hogy „így érvényesítsék a hajózás szabadságát és demonstrálják a szövetségesek közötti zökkenőmentes integrációt”. Amerikai felszíni hadihajók a Barents-tengeren az 1980-as évek közepe óta nem hajóztak, és szükségessé vált, hogy a haditengerészek felfrissítsék az esetleges műveleti területre vonatkozó ismereteiket. A konfliktusok elkerülése érdekében az amerikai fél előzetesen tájékoztatta az orosz felet a műveletről. Egy héttel korábban amerikai hadihajók hasonló céllal voltak jelen a Dél-kínai-tengeren, a Kína által magának követelt, vitatott hovatartozású szigetek térségében. A kínai fél kevésbé volt megértő, időnként agresszívan viselkedett, nem fogadta el a hajózásra vonatkozó nemzetközi szabályokat.

A BRIT HADERŐ VEZETŐ NÉLKÜLI SZÁLLÍTÓ JÁRMŰVEKET VÁSÁROL

A brit haderő keresi annak lehetőségét, hogy csökkentse a katonák terhelését, növelje mozgékonyaságukat és harcértéküket. Ennek érdekében szakaszjárműrobot (RPV¹²) elnevezéssel kísérleti programot indítottak, melynek keretében vizsgálják vezető nélküli szárazföldi járművek (UGV¹³) alkalmazásának lehetőségeit a harctéren.¹⁴ Április közepén bejelentették, hogy a szárazföldi csapatok részére négy Mission Master elnevezésű UGV-t rendeltek a Rheinmetall Canada vállalatától. A 8×8 kerékképletű úszóképes jármű maximális sebessége száraz terepen 40 km/h, vízben 4 km/h. Hossza 2,95 m, tömege kb. 750 kg, a szállítható hasznos teher 600 kg (vízen 400 kg). Feladattól függően hordozhat fegyverzetet, löszert, felderítést segítő eszközöket, szükség esetén 60 másodperc alatt két hordágy felszerelésé-

¹¹ US Navy ships in Barents Sea near Russia, 1st time since 1980s. Space Daily, 04. 05. 2020. https://www.spacedaily.com/reports/US_Navy_ships_in_Barents_Sea_near_Russia_1st_time_since_1980s_999.html (Letöltés időpontja: 2020. 05. 06.)

¹² Robotic Platoon Vehicle.

¹³ Unmanned Ground Vehicle.

¹⁴ Melanie Rovey: British Army orders four Rheinmetall Mission Master-Cargo UGVs. Jane's Defence Weekly, 16. 04. 2020. <https://www.janes.com/article/95580/british-army-orders-four-rheinmetall-mission-master-cargo-ugvs> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

vel sebesültek kimentésére is alkalmassá tehető. Autonóm és félautonóm vezérléssel, illetve távirányítással működtethető. Az UGV-k szervizelését, fenntartását és az azokat működtető állomány kiképzését a Rheinmetall BAE Systems Land vállalat végzi.¹⁵ A jármű elektromos meghajtású, az alapváltozat akkumulátorai 8 órás üzemidőt biztosítanak számára, de megnövelt hatótávolságú változatban üzemideje a 24 órát is meghaladhatja.¹⁶

A VENEZUELAII LÉGVÉDELEM KÍNAI RADARRAL ÉSZLELT EGY AMERIKAI LOPAKODÓ REPÜLŐGÉPET

Május 12-én a venezuelai légvédelem észlelte, hogy egy amerikai F-22 Raptor típusú repülőgép túlságosan megközelítette az ország légtérét, ezért figyelmeztető jelzést küldött számára.¹⁷ Az incidens után a venezuelai haderő figyelmeztette az amerikai légierőt, hogy figyelmeztetés nélkül tüzet nyit minden olyan amerikai repülőgépre, amely kísérletet tesz az ország légtérének megsértésére. Jelentések szerint a lopakodóképeséggel rendelkező amerikai repülőgépet kínai JY-27 típusú radarral észlelték. Kína 2016 novemberében állította ki először a radart egy repülőbemutató alkalmával, miután – a hazai média jelentése alapján – az év februárjában szintén egy Raptor légi útját követte Japánból Dél-Koreába. A JY-27 háromdimenziós radar felderítési távolsága állítólag 500 km, működési frekvenciája a 30–300 MHz-es sávban van. Arra nincs bizonyíték, hogy Venezuela vásárolt volna ilyen radart, de szakértők szerint Kína szokása, hogy bizonyos korszerű eszközöket átad baráti országoknak tesztelésre, hogy tapasztalatokat szerezzen a működésükről. Ezt támasztja alá az információ, miszerint 2019 augusztusában JY-27 típusú radart észleltek egy pakisztáni légibázison. Pakisztán nem jelentette be, hogy vásárolt ilyen radart, és Kína sem adott hírt ilyen eszköz eladásáról bármely országnak is.

TENGERI INCIDENS KÖVETKEZMÉNYEKÉNT ELSÜLLYEDT EGY VENEZUELAII JÁRÓRHAJÓ

Március 30-án kora hajnalban a portugál zászló alatt közlekedő, utasokat nem szállító *Resolute* üdülőhajó a karib-tengeri, Venezuelához tartozó Tortuga szigettől 13 mérföldre sodródott, amikor a venezuelai haditengerészet *Naiquatá* járőrhajója megközelítette.¹⁸ A hadihajó kapitánya felszólította a *Resolute* kapitányát, hogy kövesse őt a közeli Margarita sziget kikötőjébe, mert megsértette országa felségvizeit. A hajót üzemeltető Columbia Cruise Services (CCS) vállalat szerint a hajó akkor már egy napja sodródott a sziget közelében az alapterületen működő hajómotorokon végzett karbantartási munkák miatt. A *Resolute*-ot megközelítő fegyveres járőrhajóról rádióan megkérdezték az üdülőhajó ott-tartózkodásának okát. Amikor a hajó kapitánya a CCS németországi irodájával beszélt rádióan, közben (feltehetően

¹⁵ James Pugh: RBSL supports British Army with mission robots. 07. 05. 2020. <https://www.shropshirestar.com/news/business/2020/05/07/rbsl-supports-british-army-with-mission-robots/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 19.)

¹⁶ Mission Master Unmanned Ground Vehicle. Army Technology. <https://www.army-technology.com/projects/mission-master-unmanned-ground-vehicle/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 19.)

¹⁷ Venezuelan Air Defence's Chinese-made Radar Detects US F-22 Stealth Jet. Defense World, 13. 05. 2020. https://www.defenseworld.net/news/26971/Venezuelan_Air_Defence_s_Chinese_made_Radar_Detects_US_F_22_Stealth_Jet#.XsBHS2d1OUk (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

¹⁸ Joseph Trevithick: This Venezuelan Patrol Ship Sunk Itself After Ramming A Cruise Liner With A Reinforced Hull. The Drive, 01. 04. 2020. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/32853/this-venezuelan-patrol-ship-sunk-itself-after-ramming-a-cruise-liner-with-an-reinforced-hull> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

figyelmeztető) lövések hallatszottak, és a venezuelai katonák megkíséreltek átszállni a hajó fedélzetére. Ezt követően a járőrhajó többször 45 fokos szögben nagy sebességgel nekiment a *Resolute* orrának azzal a szándékkal, hogy azt venezuelai vizek felé fordítsa. Az üdülőhajó azonban az Atlanti-óceán északi, időnként jégtáblákkal borított részén is rendszeresen megfordul, ezért orr-részét megerősítették. Az ütközések következtében a *Naiguatá* olyan súlyosan sérült, hogy víz tört be a hajtótestbe, és végül elsüllyedt. A CCS tájékoztatása szerint a *Resolute* a helyszín közelében maradt addig, míg kiderült, hogy nincs szükség a segítségére a 44 fős személyzet kimentéséhez.

NIGÉRIA KÍNAI FEGYVEREKET VÁSÁROL

A főként tüzérségi eszközöket gyártó kínai Norinco¹⁹ vállalatcsoport 2019-ben egy 152 millió USD értékű nigériai tendert nyert meg, melynek keretében katonai felszerelést és kiképzési szolgáltatást biztosít a nyugat-afrikai országnak.²⁰ Április elején a kínai fél megkezdte a megrendelt eszközök leszállítását, amikor 17 új páncélozott jármű, közöttük VT4 típusú harckocsik, SH5 105 mm-es önjáró tarackok és ST1 105 mm-es önjáró páncéltörő lövegek érkeztek meg hajón Nigériába. A járművek mellett kiraktak 15 db 40 lábas konténer²¹ is a harceszközökhöz szükséges tartalék alkatrészekkel és kiegészítő felszerelésekkel. A harcjárművek kijelölt személyzete már megkapta a szükséges kiképzést Kínában. Az eredeti tervek szerint a szállítmánnyal érkeztek volna kínai kiképzők is, hogy a hadsereg több tagját is kiképezzék a helyszínen, de a koronavírus-járvány egyelőre ezt megakadályozta. A hadsereg fegyverzetének korszerűsítésétől a kormány azt reméli, hogy hatékonyabban léphet fel az országban tevékenykedő különböző terrorista csoportok, bandák, köztük a Boko Haram ellen.²²

BARÁTI TŰZBEN MEGHALT 19 IRÁNI TENGERÉSZ

Május 11-én az Iráni Haditengerészet bejelentette, hogy az előző napon az Ománi-öbölben tartott haditengerészeti gyakorlaton az egyik kilőtt rakéta célt tévesztett és eltalált egy támogatóhajót.²³ Az incidensben 19 tengerész meghalt, 15 fő megsebesült. Jelentések szerint a *Konarak* könnyű támogatóhajó vontatta a kijelölt célterületre a gyakorlócélt, de nem távolodott el tőle elég messze, és a *Jamaran* fregattról indított hajó elleni rakéta a támogatóhajó tatját találta el. Egy, az iráni haderővel kapcsolatban álló weboldalon közzétett videófelvétel szerint feltehetően a rakéta önrávezető rendszere hibásodott meg, ezért találta el a céltől nem

¹⁹ China North Industries Group Corporation Limited.

²⁰ Nigeria Receives Chinese Artillery, VT4 MBT & ST1 Tank Destroyer. Defense World, 09. 04. 2020. https://www.defenseworld.net/news/26694/Nigeria_Receives_Chinese_Artillery_VT4_MBT_ST1_Tank_Destroyer#.Xpr-LU2m3IU (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

²¹ Egy konténerben 67,7 m³ térfogatú, illetve 26,3 t tömegű áru helyezhető el. 40-foot Container – Dimensions, Measurements and Weight. iContainers. <https://www.icontainers.com/help/40-foot-container/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 19.)

²² Dylan Malysov: Nigeria receives VT4 main battle tanks from China. Defence Blog, 09. 04. 2020. <https://defence-blog.com/army/nigeria-receives-vt4-main-battle-tanks-from-china.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 19.)

²³ Friendly Fire Incident Kills 19 In Iranian Navy Drill. Radio Free Europe, 11. 05. 2020. <https://www.rferl.org/a/iran-missile-strikes-own-vessel-killing-one-and-wounding-15/30605160.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

elég nagy távolságban lévő *Konarakot*. A találatot kapott hajót a fedélzetén kitört tűz eloltását követően a közeli iráni kikötőbe vontatták. A videó végén elhangzik a feltetelezés, hogy az incidens „ellenséges elektronikai hadviselés” következménye is lehet. Iráni szóhasználatban az „ellenség” általában az Amerikai Egyesült Államokra utal.²⁴

FOGOLYCSERE UKRAJNÁBAN

Még az ortodox húsvét előtt, április 16-án az ukrán kormány és a két keleti terület szeparatista vezetése fogolycserét hajtott végre.²⁵ Az ukrán elnöki hivatal tájékoztatása szerint a szeparatisták 20 foglyot adtak át – ők 14 napos karanténba kerültek –, míg a kormány 14 főt engedett szabadon, de közülük hárman nem szándékoztak visszatérni a donyecki, illetve a luhanszki területre. Ukrajna ombudsmanja szerint mintegy 200 főt tartanak fogva a két kelet-ukrajnai területen, további 115-öt pedig Oroszországban és az annektált Krím-ben. Volodimir Zelenszkij 2019 májusában megválasztott ukrán elnök jelentős erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a 2014 óta tartó konfliktusban fogságba esett állampolgárait kiszabadítsa. Az első ilyen eseményre 2019 szeptemberében került sor, amikor Ukrajna és Oroszország 35 foglyot cserélt ki, decemberben pedig – az ukrán és az orosz elnök párizsi megállapodását követően – az ukrán kormány 124 főt adott át a szeparatistáknak, míg tőlük 76 állampolgárát kapta vissza.²⁶ Az áprilisi, harmadik fogolycseréhez vezető tárgyalások március elején kezdődtek, de a járvány miatt a tervezettnél lassabban haladtak, és csak április 8-án zárultak sikerrel. A 2014-ben kitört konfliktusban eddig több mint 13 ezer ember halt meg.²⁷

FELHASZNÁLT IRODALOM

40-foot Container – Dimensions, Measurements and Weight. iContainers. <https://www.icontainers.com/help/40-foot-container/>

Friendly Fire Incident Kills 19 In Iranian Navy Drill. Radio Free Europe, 11. 05. 2020. <https://www.rferl.org/a/iran-missile-strikes-own-vessel-killing-one-and-wounding-15/30605160.html>

Insinna, Valerie: *Northrop could get \$85 billion award to make next-gen ICBMs sooner than expected*. Defense News, 16. 04. 2020. <https://www.defensenews.com/space/2020/04/16/northrop-could-be-getting-an-85b-award-to-produce-next-gen-icbms-sooner-than-expected/>

Iran Army Video Says Missile Homing Device Or ‘Enemy’ Responsible For Naval Incident. Radio Farda, 12. 05. 2020. <https://en.radiofarda.com/a/iran-army-video-says-missile-homing-device-or-enemy-responsible-for-naval-incident/30608385.html>

²⁴ Iran Army Video Says Missile Homing Device Or ‘Enemy’ Responsible For Naval Incident. Radio Farda, 12. 05. 2020. <https://en.radiofarda.com/a/iran-army-video-says-missile-homing-device-or-enemy-responsible-for-naval-incident/30608385.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

²⁵ Ukraine swaps prisoners with rebels ahead of Orthodox Easter. Space War, 16. 04. 2020. https://www.spacewar.com/reports/Ukraine_swaps_prisoners_with_rebels_ahead_of_Orthodox_Easter_999.html (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

²⁶ Ukraine, Russia-Backed Separatists Hold Another Prisoner Swap. Radio Free Europe, 16. 04. 2020. <https://www.rferl.org/a/ukraine-russia-backed-separatists-begin-new-round-in-prisoner-swap/30558758.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 20.)

²⁷ Ukraine, Pro-Russia Separatists Hold First Prisoner Swap of 2020. The Moscow Times, 16. 04. 2020. <https://www.themoscowtimes.com/2020/04/16/ukraine-pro-russia-separatists-hold-first-prisoner-swap-of-2020-a70009> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 20.)

- Jadhav, Aditya: *Russia tests ASAT-capable missile system*. Jane's Defence Weekly, 17. 04. 2020. <https://www.janes.com/article/95586/russia-tests-asat-capable-missile-system>
- Malysov, Dylan: *Nigeria receives VT4 main battle tanks from China*. Defence Blog, 09. 04. 2020. <https://defence-blog.com/army/nigeria-receives-vt4-main-battle-tanks-from-china.html>
- Mission Master Unmanned Ground Vehicle. Army Technology. <https://www.army-technology.com/projects/mission-master-unmanned-ground-vehicle/>
- Nigeria Receives Chinese Artillery, VT4 MBT & STI Tank Destroyer. Defense World, 09. 04. 2020. https://www.defenseworld.net/news/26694/Nigeria_Receives_Chinese_Artillery_VT4_MBT_STI_Tank_Destroyer#.Xpr-LU2m3IU
- Pugh, James: *RBSL supports British Army with mission robots*. 07.05. 2020. <https://www.shropshire-star.com/news/business/2020/05/07/rbsl-supports-british-army-with-mission-robots/>
- Rovery, Melanie: *British Army orders four Rheinmetall Mission Master-Cargo UGVs*. Jane's Defence Weekly, 16. 04. 2020. <https://www.janes.com/article/95580/british-army-orders-four-rheinmetall-mission-master-cargo-ugvs>
- Russian Army Receives New T-90M MBT. Defense Update, 20. 04. 2020. https://defense-update.com/20200420_t90m.html
- Russia shows willingness to include new nuke, hypersonic weapon in arms control pact. The Associated Press, 14. 04. 2020. https://www.defensenews.com/global/the-americas/2020/04/17/russia-shows-willingness-to-include-new-nuke-hypersonic-weapon-in-arms-control-pact/?utm_source=clavis
- Trevithick, Joseph: *This Venezuelan Patrol Ship Sunk Itself After Ramming A Cruise Liner With A Reinforced Hull*. The Drive, 01. 04. 2020. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/32853/this-venezuelan-patrol-ship-sunk-itself-after-ramming-a-cruise-liner-with-an-reinforced-hull>
- Types of orbits. The European Space Agency, 30. 03. 2020. https://www.esa.int/Enabling_Support/Space_Transportation/Types_of_orbits
- Ukraine, Pro-Russia Separatists Hold First Prisoner Swap of 2020. The Moscow Times, 16. 04. 2020. <https://www.themoscowtimes.com/2020/04/16/ukraine-pro-russia-separatists-hold-first-prisoner-swap-of-2020-a70009>
- Ukraine, Russia-Backed Separatists Hold Another Prisoner Swap. Radio Free Europe, 16. 04. 2020. <https://www.rferl.org/a/ukraine-russia-backed-separatists-begin-new-round-in-prisoner-swap/30558758.html>
- Ukraine swaps prisoners with rebels ahead of Orthodox Easter. Space War, 16. 04. 2020. https://www.spacewar.com/reports/Ukraine_swaps_prisoners_with_rebels_ahead_of_Orthodox_Easter_999.html
- US Navy ships in Barents Sea near Russia, 1st time since 1980s. Space Daily, 04. 05. 2020. https://www.spacedaily.com/reports/US_Navy_ships_in_Barents_Sea_near_Russia_1st_time_since_1980s_999.html
- Venezuelan Air Defence's Chinese-made Radar Detects US F-22 Stealth Jet. Defense World, 13. 05. 2020. https://www.defenseworld.net/news/26971/Venezuelan_Air_Defence_s_Chinese_made_Radar_Detects_US_F_22_Stealth_Jet#.XsBHS2d1OUk
- Wall, Mike: *Don't panic about Russia's recent anti-satellite test, experts say*. Space, 30. 04. 2020. <https://www.space.com/russia-anti-satellite-weapon-fears-overblown.html>

ABSTRACT

FOCUS ON HYBRID WARFARE

- Brig Gen Pál Kádár: Hybrid challenges and a functioning state organization – thoughts on the margin of a conference 3
- On 19th November 2019, at the initiative of the Hungarian Society for Military Law and Law of War (MKJHT), a joint conference entitled “Current Issues of Defence Law and Administration” was organized by the Faculty of Military Science and Officer Training of the National University of Public Service. At the conference MKJHT members and invited experts discussed, among other things, possible aspects of dealing with hybrid threats in a public law, national security, taxonomic, and complex security approach. The thematic block of the current issue of the Defence Review outlines some of the ideas presented by the conference speakers.
- Keywords: Hungarian Society for Military Law and Law of War, defence law, defence administration, hybrid threats
- 1st Lt Ádám Farkas: Comprehensive security, hybrid conflicts, complex responses 11
- The study aims to approach the issue of hybrid threats from the dimension of the 21st century’s complexity. It focuses on the fact that it is not only the hybrid threat but the entire environment is new, in which 21st century states must protect order and security. Therefore, the author calls for a change of attitude. In his opinion the approach to security and defence needs to change and on the lessons learned complex state responses and developments can be implemented in the field of protection against hybrid threats. However, this change is more than just a preparation for hybrid threats as it would be a transition to guaranteeing comprehensive security of the 21st century.
- Keywords: hybrid threat, complex security, lawfare, state system
- Col László Keszely: Possible government models for comprehensive actions against hybrid conflicts 24
- Today’s hybrid threats occur in a wide variety of dimensions of societies, most often in parallel or based on a predetermined, precisely planned and coordinated sequence. Effective action against them is therefore only conceivable in close cooperation with the entire government, and today the demand for a nationwide action beyond this, including non-governmental organizations, economic actors and individual citizens is becoming more and more pronounced. The present study examines hybrid threats and options for action against them in this regard, from defence management aspects. Through international examples it is highlighted that integrated crisis management structures with both horizontal and vertical coordination can be effective tools for protection against hybrid threats, and a concrete proposal is made for the establishment of a domestic system based on a similar logic.
- Keywords: crisis management, hybrid warfare, hybrid threats, national resistance, civil preparedness, crisis management centre
- Maj László Hódos: The rising phase of hybrid conflicts, or the national security aspects of the detection, prevention, and management of a threat 49
- Hybrid threats aim at functions that are essential to the functioning of the state in a target country. Examining the circumstances of increasingly intensive and extensive operations seems to be most effective if the analysis is carried out in the light of the potential international cooperation and legislation.
- Keywords: legislation, hybrid warfare, national security
- Roland Kelemen: The significance of threats from cyber space in hybrid conflicts and their potential evolution 65
- In his study, the author draws a parallel between the generations of warfare and the legal regulations characterising them. He draws attention to the development of regulations resulting from the development of warfare. Using the conclusions drawn from this analysis, he points out that the new types of warfare of today must also necessarily be followed by the renewal of regulations. Then, through the connections between hybrid warfare and cyberspace processes, the extent is illustrated to which the new type of assets has modified previously known warfare, the extent it rewrote its characteristics, and the way legislators should respond to this.
- Keywords: generations of warfare, right of defence, cyberspace, hybrid warfare

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

- Col János Pölöskei: Possible methods of force development based on scenario analysis, for HDF capability development 82

The study presents the identification of fundamental factors of possible future scenarios through the use of the General Morphological Analysis (GMA), and NATO Alternative Analysis. Based on these factors aspects for military capabilities may be established which allow for the shaping of military forces capable of meeting future challenges at any level.

Keywords: General Morphological Analysis, Fritz Zwicky, NATO Alternative Analysis, capability development, defence planning, force planning, Hungarian Defence Forces

INTERNATIONAL ACTIVITIES

- Capt Mariann Vecsey: Changes in the migration policy of Africa – Western Africa in focus 92

The EU sought closer relations with countries of origin primarily through existing platforms, such as the European Neighbourhood policy, or the Joint Africa–EU Strategy, in order to manage migration in a more efficient way. The latter aims to engage Africa as a whole, and with its regular summits it is the best forum to discuss migration with the African counterpart, the African Union. We, Europeans, are familiar with the EU approach to migration, however, the African approach is less known. The study presents this sensitive issue from Africa's aspects, introducing the policies of the AU, with the focus on West Africa, particularly Mali and Niger. The better understanding of the African approach to migration can highlight the differences in the European and African thinking on migration, which may help with making the European efforts to manage migration more efficient.

Keywords: African Union, West Africa, migration, ECOWAS, Mali, Niger

COMMAND, TRAINING

- Lt Col Péter Ambrus: Addressing generation challenges in the Hungarian Defence Forces 108

The current and foreseeable generation differences within the personnel of the Hungarian Defence Forces present serious challenges in the field of providing the necessary human resources. In order to win over and recruit the young generation, parallel with retaining the existing personnel, it is necessary to identify the generation challenges and their consequences. This is the way of finding lasting solutions in the face of the unfavourable demographic situation and the constant outflow of military personnel.

Keywords: generation differences, generation challenges, retention of military personnel, transformation of leadership attitude, HDF employer's brand, Zrínyi 2026

LOGISTICS

- Lt Col Viktor Vauver: Global trends influencing the logistic capabilities of host nation support 121

One of the determining elements of NATO's collective defence system is host nation support, with most of its military tasks are performed by the logistic system. Accelerated force development at both national and Alliance levels aims to build a credible, dynamic, resilient, and future-proof, deterrent and supportive force. In order to establish a further comprehensive examination, this paper seeks to identify the most important logistic capabilities required for the military tasks of host nation support, the factors and long-term trends influencing their design.

Keywords: host nation support, logistics, capability building

MILITARY HISTORY

- Sándor Szakály: Commandants of the Ludovika Academy of the Royal Hungarian Defence Forces (1919–1945) 130

The Treaty of Trianon dramatically limited the sovereignty of the Kingdom of Hungary, and also contained significant restrictions on the strength and armament of the independent Hungarian armed forces. The same was true for officer training. The Kingdom of Hungary had practically a single officer training institution: the Ludovika Academy of the Royal Hungarian Defence Forces. The performance of an institution of military education – an educational and/or training institute – and the teaching and educational work carried out there largely depends on the person of the current commandant of the given institution

and the “quality” of the teaching staff. During the interwar period the Ludovika Academy of the Royal Hungarian Defence Forces had eight consecutive commandants whose military career is relatively little known, and many questions may arise in connection with their activities.

Keywords: military school, military value, military officer training, decorations, Ludovika Academy, Ferenc Farkas, Gusztáv Jány, László Kocsis, Kálmán Révy, Elemér Sáska, Árpád Sipos, Béla Szinay, Ferenc Szombathelyi

REVIEW

- Sándor Szakály: Hungarian military policy and force development in the age of the revolutions (1918–1919). 151
 A review of a book “Didn't they want to see a soldier?” authored by military historian Tamás Révész, reviewed by Sándor Szakály.
- Gen (Ret) Ferenc Végh: Review of international scientific and special literature 154
 The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.
- Col (Ret) Csaba Gál (Eng): International military and military technology review 170
 A summary of the latest news in the international military and military technology press.

FELHÍVÁS TANULMÁNY KÉSZÍTÉSÉRE

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága a 2020/2021-ben megjelenő folyóiratszámok tematikus blokkjaiba minden olyan – új kutatási eredményeken alapuló – témát szívesen lát, amely az alábbi kiemelt témakörök valamely aspektusát elemzi.

1. A Magyar Honvédség szervezeti kultúrájának változása a védelmi ipari fejlesztések tükrében.
2. Digitális katona – Hogyan változik a hadviselés és milyen kognitív, illetve élettani fejlesztésekre van szükség az új eszközök alkalmazásához és a katonák teljesítőképességének növeléséhez? Super Soldier program, harctéri élelmezés, kognitív fejlesztések
3. A mesterséges intelligencia (AI) hatása a hadviselésre. Autonóm rendszerek környezetérzékelése, digitális képzékelés, vezetési és irányítási rendszerek, kibervédelem a mesterségesintelligencia-fejlesztések tükrében, civil légirányítási képességfejlesztések
4. A drónrajzás (swarming) és az autonóm rendszerek elterjedésének hatásai a hadviselésre, stratégiára, katonai gondolkodásra. Nemzeti drón kompetenciaközpont (VTOL), drónfelderítő és -elhárító rendszerek
5. Innovációs ökoszisztéma. Hogyan kapcsolódhatnak be az egyetemek és a kisebb ipari szereplők a haderőfejlesztésbe? A védelmi innovációs ökoszisztéma összetevői, az egyes rendszerelemek feladatai
6. Automatizált rendszerek. Az autonóm rendszerek hadműveleti követelményeinek változásai a technológiai fejlesztések tükrében. Autonóm járművek kibervédelme, autonóm terepi járóképesség fejlesztése (UGS), raj szintű felszerelés szállítására alkalmas platform
7. Hadviselés a hagyományostól eltérő hadszíntéren. Az információs hadszíntér kihívásai és lehetőségei, az információs hadviselés szerepe és jelentősége napjaink konfliktusaiban. Nemzeti drón kompetenciaközpont (VTOL), a civil és védelmi drónpilóta-képzés jellegzetességei, terepi érzékelés – digitális térképek és megjelenítés, szimulációs rendszerek fejlesztése és az AR/VR alkalmazások hasznosíthatósága a szimulációban
8. Kognitív fejlesztés: Szuperkatonák? A digitális katona mentális fejlesztésének kihívásai és lehetőségei – ember és gép szimbiózis a hadszíntéren (human-machine teaming). A digitális katona kognitív fejlesztési projektjei, harctéri élelmezésfejlesztési projektek

A tervezett tanulmányokról előzetesen egy legfeljebb 2000 leütés terjedelmű összefoglalót (absztraktot) kérünk, a felelős szerkesztőnek címezve (Kiss.Zoltan@hmzrinyi.hu). A beküldött absztraktokat a Szerkesztőbizottság bírálja el, és az eredményről értesíti a szerzőt. Az elfogadott absztrakt ugyanakkor nem jelenti automatikusan az írás megjelenését – arról az elkészült tanulmány végleges szövegének ismeretében, annak szakmai lektorálása után születik döntés.

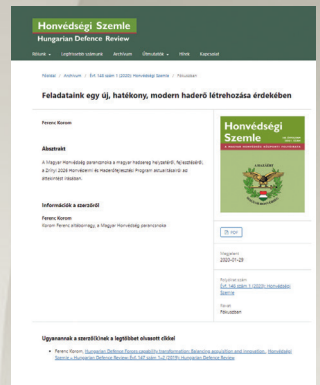
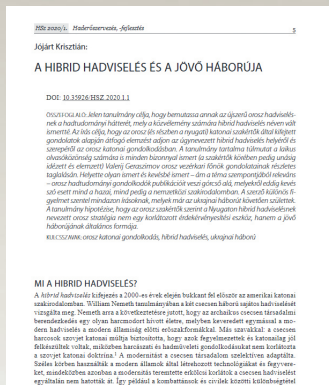
Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdekli, a Hírek menüpont alatt izelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónkát, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Ha szerzőként látogat el hozzánk, akár az új felületen keresztül is beküldheti kéziratát. Nincs más dolga, mint regisztrálni, és közlési feltételeink megismerése után szinte azonnal feltöltheti munkáját.

Ha időben akar értesülni legfrissebb lapszámunkról, csak regisztráljon honlapunkon, és megküldjük Önnek következő számunk tartalmát még a megjelenés előtt!

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ